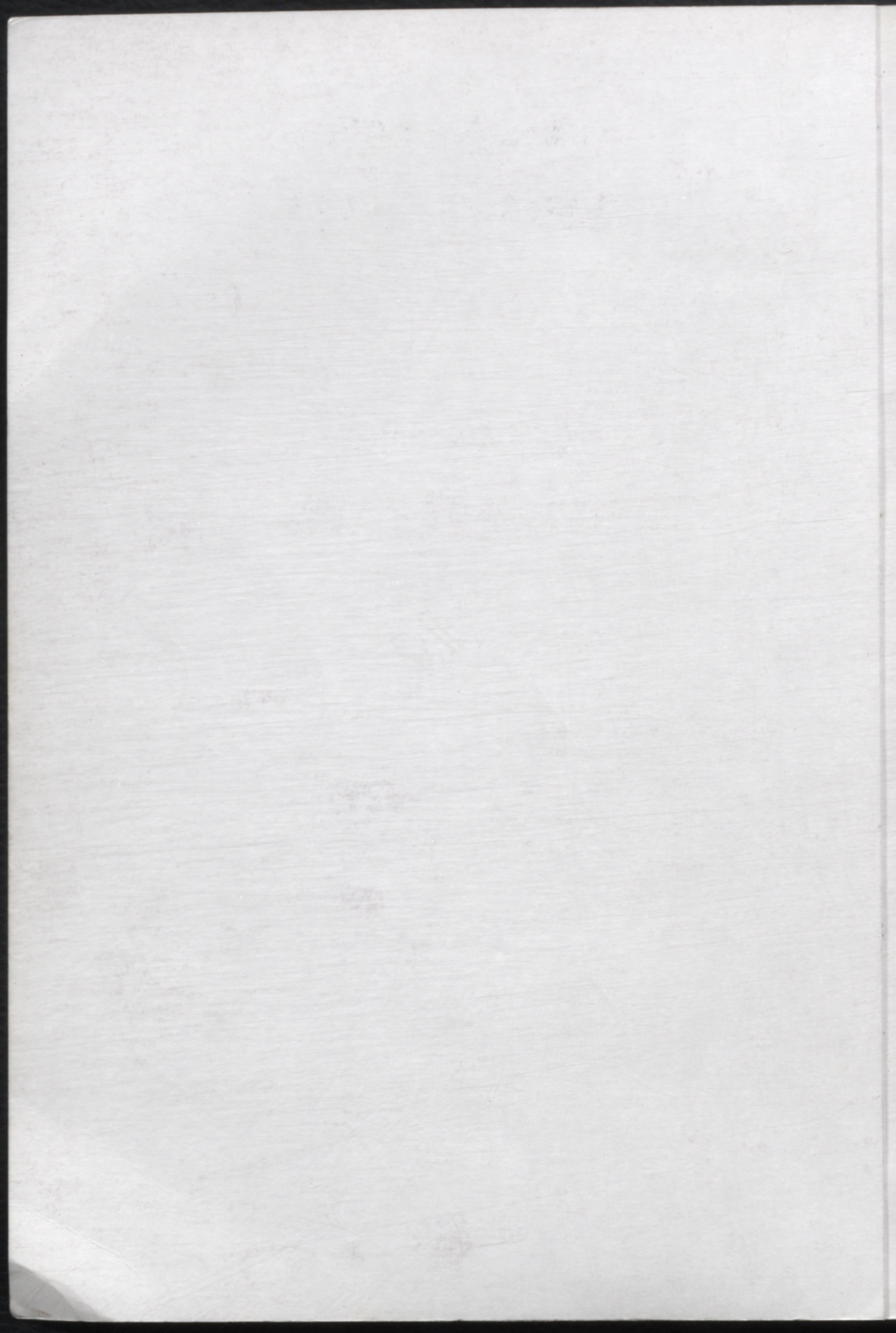

RĪGA - 800
GADAGRĀMATA

1996

Rīga 800

98-6
21

L
9

L A T V I J A S K U L T Ū R A S F O N D S

RĪGA - 800
GADAGRĀMATA

1996

RĪGA, 1997

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

~~98 2.128~~

0301009564

IZDEVUMS TAPIS AR
RĪGAS DOMES
ATBALSTU

ISBN 9984—9114—4—6

ISSN 1407—1436

Sastādītāja un redaktore Jolanta TREILE

Atbildīgā par izdevumu Māra DANEBERGA

Grāmatā izmantoti Kārļa PAKĀRKĻA un Gunāra PUNGAS foto, fotogrāfijas no Rīgas vēstures
un kuģniecības muzeja, Rīgas kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas arhīva un rakstu autoru arhīviem.

Mākslinieks Georgs SMELTERS. Aijas BRANTES datorsalikums.

S A T U R S

- 5 | Ievads
- 7 | Programmas Rīgas astoņsimtgade
1996 gada hronika
- 13 | *A. Buša*
Rīgas dome ceļā uz jubileju
- 15 | *A. Skujiņa*
Lielā Kristapa laukums. Rīdzenes iezīmēšana
- Īsziņas**
- 16 | Izdotas pirmās pastmarku sērijas "Rīgai - 800"
- 17 | Rīgas pirmie gadsimti monētās
- 18 | Tēlnieki pilsētai
- Latvijas radio un TV Rīgas astoņsimtgadei**
- 20 | *B. Krone, R. Admīdiņš*
"Saule Rīgas zelta gaiļos"
- 21 | *I. Lepeško*
Latvijas TV projekts "Rīgai - 800"
- 22 | *A. Celmiņš*
Zemē apslēptā pilsēta
- 28 | Vecrīgas arheoloģiskā izpēte 1991.-1996. gads
- 30 | *S. Grosa*
Jūgendstils Baltijā. Laiks un telpa
- 34 | *A. Caune*
Rīgas vēsturnieki
- 42 | *O. Spārītis*
Valstiskās un nacionālās pašapziņas izpausmes Rīgas
pieminekļos 19. gs. un 20. gs. sākumā
- Rīgas pilsētas galvas**
- 54 | Rīgas pašvaldības vadītāji 20. gadsimtā
- 55 | *V. Zariņa*
Armitstedi Rīgā
- Mecenāti Rīgai**
- 61 | *K. Karulis*
Mecenātisms latviešu sabiedrībā
- 64 | *A. Grāpis*
Dāvinātāja prieks
- Veco rīdzinieku atmiņas**
- 69 | *A. Caune*
Nāras iela
- 74 | *K. Pamše*
Vīlandes iela
- 76 | *G. Priede*
Rātslaukums: pagātnes atbalsis
- LKF stipendiāti Rīgai**
- 78 | *I. Breģe*
Rīgas grāmatu izdevniecības 17. un 18. gadsimtā kā
nošu izdevējas (pēc Rīgas bibliotēku nošu materiāliem)
- 84 | *D. Tetērs*
Māja Rīgā (Rīdzinieks mājā un māja rīdziniekā)
- 90 | Rīgas vēstures un kultūras mantojums.
1996. gada publikācijas. Bibliogrāfija
- 98 | Summary

Rīga 800

I E V A D S

1996. gads — ceturtais, kopš rit gatavošanās Rīgas astoņsimtgadei. Kamēr Ministru kabineta veidotā Rīcības komiteja vēl palēnām iešūpojas darbam, iniciatīvu savās rokās pārņēma Rīgas dome.

Šajā gadā daudzas no jubilejas programmas agrāko gadu iecerēm sāka pārtapt gatavos darbos: iznāca jau divas sērijas no Latvijas Pasta Rīgas jubilejai veltītā pastmarku projekta, bet Latvijas Banka laida klajā pirmās divas Rīgas gadsimtiem veltītās sudraba desmitlatu monētas.

Iesākto turpināja masu saziņas līdzekļi — Latvijas Radio visa gada garumā veidoja ciklu "Saule Rīgas zelta gaiļos", bet Latvijas televīzija izvērsa jaunu projektu "Rīgai - 800".

Tomēr visuzskatāmākās pēdas 1996. gads ir atstājis Vecrīgā, kur rīdzeniekiem bija lemts redzēt, kā no pirmā ķieģeļa maijā līdz spāru svētkiem decembrī paceļas atjaunotā Melngalvju nama ēka. Un ne tikai redzēt, bet arī pašiem iebūvēt savu ķieģeli nama sienā — tādu iespēju pret ziedojumu deva akcija "Es uzcēlu Melngalvju namu". Pašās gada beigās Vecrīga atguva vēl vienu skaistu un sakoptu stūrīti — Konventa sētu.

Rīgas veidola bagātināšanai bija veltīta arī Latvijas Tēlnieku centra un Rīgas domes kopīgā akcija "Tēlnieki pilsētai", kas deva jo daudzus pieminekļu un piemiņas zīmju projektus, kuru īstenošana — nākamo gadu ziņā. Baltijas Jūgendstila metropolē Rīgā sanāca arī jūgendstilam veltīta nozīmīga starptautiska mākslas zinātnieku konference. Bet Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā,

atskatoties uz pēdējos gados paveikto Rīgas arheoloģiskajā izpētē, tapa izstāde "Zemē apslēptā pilsēta". Visām šīm norisēm vieta atradusies arī kārtējā gadagrāmatas laidienā.

Plašu pārskatu par tiem vēsturniekiem no pat senākiem laikiem līdz mūsu dienām, kas par savu pētījumu objektu izvēlējušies Rīgu, sniedz Andra Caunes raksts, bet mākslas zinātnieks Ojārs Spārītis pievēršas 19. gadsimta un 20. gadsimta sākuma Rīgas pieminekļu politikajam, nacionālajam un ideoloģiskajam kontekstam.

Lai rosinātu šodienas rīdzeniekus un atjaunotu viņu atmiņā to cilvēku vārdus, kuri pagātnē daudz darījuši Rīgas plauksmei, gadagrāmatā izveidotas divas jaunas rubrikas — "Rīgas pilsētas galvas" un "Mecenāti Rīgai". Šajā laidienā lasītāji varēs iepazīt Armitstedu dzimtas devumu pilsētai, kā arī tuvāk ielūkoties mecenāta Augusta Dombrovskā savdabīgajā personībā.

Gadagrāmatā vieta ierādīta jau tradicionālajai rubrikai "Veco rīdzenieku atmiņas", kurās vēsturnieks Andris Caune un režisors Kārlis Pamše stāsta katrs par savu Rīgas ielu, bet dramaturgs un arhitekts Gunārs Priede atceras ideoloģiskās batālijas ap izpostītā Melngalvju nama un Rātslaukuma saglabāšanu, kas, diemžēl, nepaglāba šo Rīgas mantojumu no galīgas iznīcināšanas.

Sava veida atskaite par padarīto ir divu Latvijas Kultūras fonda stipendiāšu — muzikoloģes Ilonas Breģes un filozofes Dainas Tetters raksti. Viņām stipendija tika piešķirta Rīgas pētniecībai.

Gadagrāmatu, kā allaž, noslēdz bibliogrāfija.

PROGRAMMAS RĪGAS ASTOŅSIMTGADĒ 1996. GADA HRONIKA

Šis gads zīmīgs ar to, ka regulāru darbību uzsāk Rīgas domes Rīgas 800 gadu jubilejas Rīcības komiteja 24.10.1994. apstiprinātajā sastāvā:

- M.Purgailis** — komitejas priekšsēdētājs, Rīgas domes priekšsēdētājs
A.Grīnbergs — vietnieks, Rīgas pilsētas izpilddirektors
L.Ose — vietniece, domes Kultūras, mākslas un reliģijas lietu komitejas priekšsēdētāja
O.Batarevskis — vietnieks, domes priekšsēdētāja vietnieks
G.Asaris — Rīgas pilsētas galvenais arhitekts
R.Krūmiņš — domes Finanšu departamenta direktors
M.Galdiņa — pilsētas galvenā māksliniece
J.Paeģle — Rīgas attīstības departamenta direktors
P.Pētersons — domes deputāts
V.Zariņa — domes sekretariāta vadītājas vietniece
Z.Kalniņš — Nacionālā teātra direktora vietnieks
R.Juraševskis — domes Kultūras pārvaldes priekšnieks
D.Čivle — domes preses padomniece
E.Upmanis — Brāļu kapu komitejas priekšsēdētājs
J.Strunce — Kultūras, mākslas un reliģijas lietu komitejas referente
R.Pussars — domes deputāts
I.Lupiķe — domes Ārlietu nodaļas vadītāja
K.Radziņa — Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja direktore

Februāris:

SIA "Lode" rūpnīca pēc SIA "Rīgas nami" pasūtījuma uzsāk speciālu ķieģeļu izgatavošanu Melngalvju namam.

Marts:

Latvijas Kultūras fonda uzdevumā par ziedotiem līdzekļiem tiek izstrādāts Melngalvju nama oriģinālo pagrabu koncepcijas projekts. Autori G.Jansons, I.Batraga.

5. marts:

Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā notiek sarīkojums — iepazīstināšana ar Rīgas 800 gadu jubilejai veltītās grāmatu sērijas "Bibliotheca Rigensis" pirmo topošo grāmatu — 16. gadsimta humanista Bazilija Plīnija poēmu "Slavas dziesma Rīgai" latviešu, krievu, vācu un angļu atdzejojumos. Tiek izsludināta parakstīšanās uz šo izdevumu.

13. marts:

Rīgas domē tiek izveidotas trīs štata vienības, kas nodarbosies ar Rīgas 800 gadu jubilejas sagatavošanas jautājumiem. Par priekšsēdētāja padomnieci organiza-

toriskajos jautājumos kļūst Anta Buša, galveno referenti — Lolita Melkere, ir radīta arī tehniskās sekretāres štata vienība.

29. marts:

Rīgas Domā — Doma baznīcas ērgelnieka un kantora Johana Valentīna Mēdera (1649—1719) "Mateja pasiju" izpilda ansamblis "Collegium Musicum Riga", Rīgas Doma zēnu koris (dir. Māris Kupčs) un solisti.

Mēdera "Mateja pasija" pirmo reizi atskaņota Rīgā 1701. gadā. 1996. gadā šis darbs piedzīvo savu otrreizējo pirmatskaņojumu Rīgas mūziķu izpildījumā. Pasākumu organizē Rīgas Senās mūzikas centrs.

18. aprīlis:

Apspriede Rīgas domē ar struktūrvienību vadītājiem. Tiek nolemts rakstīt hroniku, veikt kultūrvēsturiskus pētījumus, veidot informatīvus izdevumus, lai 800 gadu jubilejas idejas izplatītu Latvijā un piesaistītu ārvalstu vēstniecību uzmanību. Tiek nolemts apkopot Rīgas domē, Latvijas Kultūras fondā, Kultūras ministrijā un citur uzkrājušos priekšlikumus, veidojot vienotu datu bāzi. Dzimst ideja dibināt sabiedrisku neformālu entuziastu klubu "Rīdzinieks".

22. aprīlis:

Paplašinātā apspriedē Rīgas domē tiek nolemts dibināt bezpeļņas organizāciju — fondu "Rīgai 800" ar juridiskas personas tiesībām, kurai tiktu nodotas ekskluzīvas tiesības apkalpot Rīgas astoņsimtgades programmu, rīkoties ar jubilejas simboliku.

25. aprīlis:

Rīgas domes Rīgas 800 gadu jubilejas Rīcības komitejas (turpmāk — RD Rīcības komiteja) pirmajā sēdē M.Purgailis informē par valsts Rīgas 800 gadu jubilejas rīcības komitejas darbību, tiek spriests par funkciju sadali starp valsti un Rīgas domi.

O.Batarevskis informē par Domes struktūrvienību uzdevumiem 800 gadu jubilejas sakarā. Sēdes dalībnieki iepazīstas ar apkopoto priekšlikumu sarakstiem. Datu bāzē jau ir 180 priekšlikumi. R.Krūmiņš analizē projektu finansēšanas iespējas. Rīcības komiteja nolemj izveidot tematiskas nozaru darba grupas, kas izskatītu ienākušos priekšlikumus, vajadzības gadījumā pieaicinot ekspertus. Tiek akceptēta nepieciešamība ar likumu noteikt Rīgas — Latvijas valsts galvaspilsētas statusu.

7. maijs:

Valsts Rīcības komitejas sēdē tiek apspriests V.Kulberga ierosinātais jautājums par biznesa struktūras veidošanu, kuras uzdevums būtu attīstīt un veikt dažādus peļņas pasākumus, iegūtos līdzekļus veltot konkrētu Rīgas

800 gadu jubilejas programmas projektu finansēšanai. Nolemj, ka ir jāizveido bezpeļņas a/s "Rīgai 800", un tā ir jādibina ar Ministru kabineta atbalstu.

13. maijs:

Rīgas domē tiek uzturēta ideja par atklāta sabiedriska fonda "Rīgai 800", nevis a/s dibināšanu. Darba grupa apspriež fonda statūtu projektu.

16. maijs:

RD Rīcības komitejas Informācijas un izdevējdarbības darba grupas sanāksmē lemj par kluba "Rīdzinieks" lomu astoņsimtgades idejas propagandā un īstenošanā. Tiek ierosināts rīkot konkursus par jubilejas karogu, medaļu un jubilejas plakātu.

20. maijs:

SIA "Bilde" mūrnieki J.Platmalnieka vadībā uzsāk Melngalvju nama un Švābes nama sienu mūrēšanu. Pirmo ķieģeli iemūrē Rīgas mērs M.Purgailis.

21. maijs:

Valsts Rīcības komitejas sēdē notiek diskusija par veidojamās biznesa struktūras juridisko formu — vai šim nolūkam labāk izvēlēties bezpeļņas sabiedrisko fondu vai a/s. Valsts puse iestājas par a/s veidošanu. Tiek nodibināta darba grupa statūtu izstrādāšanai, iesaistot advokātu biroju "Kļaviņš & Slaidiņš".

22. maijs:

LKF priekšsēdētāja R.Umblija un RD priekšsēdētājs M.Purgailis paraksta vienošanos par vienādām tiesībām izmantot G.Lūša izveidoto jubilejas zīmi un lemj par vienotu komisiju, kas izskatīs priekšlikumus par šīs zīmes izmantošanu tipogrāfisku izdevumu un pasākumu noformēšanai, uz suvenīriem un iepakojuma materiāliem, nosakot par to noteiktu samaksu, kas tiks ieskaitīta Kultūras fonda kontā ar norādi "Rīgas astoņsimtgadei".

Tiek parakstīts trīspusējs sadarbības līgums starp Rīgas domi, Latvijas Televīziju un Latvijas Kultūras fondu par Televīzijas raidījumu cikla "Projekts "Rīgai — 800"" veidošanu, pārraidīšanu un materiālu uzglabāšanu.

25. maijs:

RD Rīcības komitejas Kultūras darba grupas sēdē tiek apspriesti iesniegtie priekšlikumi par Rīgas 800 gadei veltītajiem kultūras pasākumiem.

30. maijs:

RD Rīcības komitejas sēde M.Purgaiļa vadībā nolemj sagatavot Domes lēmuma projektu par iesaistīšanos Valsts Rīcības komitejas ierosinātās a/s dibināšanā, akceptē deputāta I.Bārdiņa iesniegto ziedojumu akcijas koncepciju. Tiek apstiprināts Ekonomisko jautājumu; Arhitektūras, būvniecības un pieminekļu; Kultūras; Informācijas un izdevējdarbības; Suvenīru darba grupu sastāvs, nozīmēti darba grupu vadītāji, kā arī apspriestas šo grupu pilnvaras. Tiek nolemts apkopoto priekšlikumu

sarakstu publicēt laikrakstā "Rīgas Balss", piedāvājot ikvienam iedzīvotājam iespēju izteikties par iesniegtajiem priekšlikumiem vai ierosināt jaunus. Ar iesniegtajiem priekšlikumiem tiek iepazīstinātas Latvijas vēstniecības ārzemēs un ārvalstu vēstniecības Rīgā.

Jūnijs:

Rīgas lietišķās mākslas koledžas absolvents I.Sondors izgatavo kā velti Melngalvju namam un aizstāv kā diplomdarbu karaļa Artusa krūšutēla modeli skulptūrai, kas kādreiz rotāja nama zelmaņa noslēgumu.

1. jūnijs:

Rīgas domes vestibilā tiek atklāta stendu izstāde "Rīgas septiņsimtgade". Izstādes autore — arhitekte Z.Krastiņa.

3. jūnijs:

Valsts Rīcības komitejas izveidotās darba grupas (O.Batarevskis, M.Gailis, P.Bankovskis, V.Kulbergs, A.Buša) apspriedē, piedaloties RD Finanšu departamenta direktoram R.Krūmiņam, tiek panākta vienošanās, ka izdevīgāka Rīgas 800 gades programmas apkalpošanas biznesa struktūra būtu atklāts sabiedrisks fonds nevis a/s. Dibinātāji vienojas par dalības iemaksu proporcijām starp Rīgas domi, Valsts kanceleju, LKF, advokātu biroju "Kļaviņš & Slaidiņš" un pārējiem fonda dibinātājiem.

14. jūnijs:

Ar Ministru prezidenta M.Gaiļa rīkojumu Valsts Rīcības komitejas līdzpriekšsēdētāju, kultūras ministru J.Dripi nomaina jaunais kultūras ministrs O.Spārītis. Komitejas sastāvā tiek iekļauti Rīgas domes priekšsēdētāja vietnieks O.Batarevskis un priekšsēdētāja padomniece A.Buša.

18. jūnijs:

RD Rīcības komitejas Arhitektūras, būvniecības un pieminekļu darba grupas pirmajā sēdē spriež par to, kā risināt pilsētas sakopšanas problēmas, kā veidot jubilejas svinību vietas, kā atjaunot un sakopt pieminekļus.

Tiek nolemts, ka RD Pilsētas attīstības departaments izdos apkārtrakstu visiem namīpašniekiem par namu fasāžu savešanu kārtībā, kā arī uzņēmējiem par ražošanas ēku un teritoriju sakopšanu līdz noteiktam termiņam.

19. jūnijs:

Kluba "Rīdzinieks" pirmā sanāksme Reitera namā. Piedalās žurnālisti, fotogrāfi, vēsturnieki. Tā ir pirmā reize, kad plašākā lokā tiek apspriesti apkopotie priekšlikumi Rīgas astoņsimtgades programmai. Ekonomiste V.Sieciniece tiek aicināta rakstīt grāmatu par Rīgas ielu un priekšpilsētu rašanās vēsturi.

20. jūnijs:

Apspriede Latvijas Kultūras fondā par jubilejas izstāžu rīkošanu un par tēmu pieteikumiem jaunām populārzinātniskām grāmatām.

27. jūnijs:

Jaundibināmās akciju sabiedrības statūtu projekta izstrādāšanai izveidotā darba grupa tiekas Kultūras fondā, apspriež statūtu projektu.

RD Rīcības komitejas sēde. Tiek lemts par nepieciešamību izgatavot reprezentatīvu Rīgas jubilejas plakātu, tematiskus bukletus, kas piesaistītu starptautiskā tūrisma uzmanību astoņsimtgades pasākumiem.

Jūlijs:

Istenojot Rīgas Senās mūzikas centra iecerī, nāk klajā otrais izdevums no sērijas "Musica Rigensis": Paulus Bucenus Philorodus — "VITAM QUAE FACIUNT BEATIOREM" un "CONVERTE DOMINE".

SIA "Bilde" celtnieki pabeidz Melngalvju nama un Švābes nama pirmā stāva pārsegumu betonēšanu.

A/s "Restaurators" meistari V.Šmita vadībā uzsāk izgatavoto arhitektonisko detaļu montāžu Melngalvju nama un Švābes nama fasādēs.

LKF Melngalvju nama atjaunošanas kopa paziņo par apņemšanos izveidot sabiedriskā kārtā līdz 1998.g. vasarai Melngalvju nama būvvestures muzeja fondus un ekspozīciju nama pagrabstāvā un aicina būvfirmas materiāli atbalstīt šo darbu.

3. jūlijs:

Valsts Rīcības komitejas sēde Kultūras fondā. Dž.Skulme iesaka aicināt valdību atbalstīt ideju par Modernās mākslas muzeja veidošanu, kā arī noskaidrot jautājumu loku, kas saistīti ar Nacionālās bibliotēkas projektēšanu un celtniecību. Tiek ierosināts Rīgas astoņsimtgades centrālos notikumus plānot 2001. gadā no 9. līdz 11. jūnijam. Tiek izveidota darba grupa scenāriju konkursa nolikuma projekta izstrādāšanai P.Pētersona vadībā.

9. jūlijs:

Rīgas dome pieņem lēmumu par 800 gadu jubilejas fonda izveidošanu. Par fonda vadītāju kļūst M.Purgailis, par fonda valdes locekļiem — A.Grīnbergs, O.Batarevskis, R.Krūmiņš, J.Paegle, V.Smilnieks, A.Buša, I.Bārdiņš, J.Karlsons un V.Gavrilovs. Tiek apstiprināts fonda nolikums. Fonda galvenais uzdevums ir pilsētas ārpusbudžeta finansu līdzekļu piesaistīšana un uzkrāšana Rīgas astoņsimtgades pasākumu programmas finansēšanai.

10. jūlijs:

P.Pētersona vadītās Galvenā scenārija darba grupas pirmajā sēdē tiek pārskatīts jautājums par centrālo pasākumu datumiem. Pārlūkojot starptautisko pasākumu kalendāru, tiek nolemts pārcelt tos uz 2001. gada 19.—21. augustu.

21. jūlijs:

Rundāles pilī, 4. Starptautiskā senās mūzikas festivāla ietvaros koncerts no cikla "Mūzika Rīgā 16. — 18. gadsimtā". Muzicē Rīgas Doma zēnu koris, ansamblis

"Collegium Musicum Riga".

Programmā: G.M.Telemana, G.F.Telemana, G.Kellera u.c. mūzika.

24. jūlijs:

Arhitektūras pārvaldē notiek sanāksme par Lielā Kristapa kopijas novietošanu. Tiek izskatīta iespēja atjaunot skulptūru tās vēsturiskajās atrašanās vietās — Siena tirgus rajonā (pie Spīķeriem), 13. janvāra ielas zonā, pie Rīdzenes ietegas Daugavā, kā arī jaunās vietās. Nolemj veikt priekšprojektēšanas darbus, lai izanalizētu divu vietu piemērotību — Sienas tirgus rajonā un Mārstaļu ielas galā, bijušās Rīdzenes upes sākuma zonā.

Augusts:

Melngalvju nama atjaunošanas projekts, detaļu paraugi un informatīvie materiāli par atjaunošanas darbiem tiek demonstrēti izstādē "Pieminekļi — 96" Leipcīgā. Ekspozīciju sagatavojuši G.Ārmanis, Z.Krašņņa u.c.

27. augusts:

Arhitektūras, būvniecības un pieminekļu darba grupas apspriede J.Paegles vadībā. Tiek pārrunāta akcijas "Es uzcēlu Melngalvju namu" un vairāku ar pilsētas vidi saistītu konkursu sagatavošanas gaita.

29. augusts:

RD Rīcības komitejas Ekonomisko jautājumu darba grupas apspriede M.Purgaiļa vadībā par neizmantotām iespējām pilsētas labiekārtošanas darbu finansēšanai, par iespējamiem atskaitījumiem Rīgas 800 gades fondā.

RD Rīcības komitejas Informācijas un izdevējdarbības darba grupa apspriež savu nolikumu un lemj par turpmākā darba organizāciju. Nolemj organizēt reklāmfilmu konkursu, aktivizēt darbu pie fotoalbuma "Rīga — gadu tūkstošu mijā" un "Rīga — šodien" izdošanas un iepazīties ar A.Kolberga jaunizveidotā "Rīgas celveža" koncepciju.

Valsts Rīcības komitejas sēdes dalībnieki iepazīstas ar domes apkopotajiem priekšlikumu sarakstiem, tiek apspriests jautājums par sadarbību ar masu medijiem, regulāru informācijas sniegšanu latviešu, krievu un angļu valodā, lemts par jubilejas zīmes izmantošanas kārtību.

2. septembris:

Mārtiņa kapos ar RD Rīcības komitejas atbalstu tiek sakopta skolotāja un agrīnās atmodas darbinieka Jura Cauniša kapavieta: viņa 170 gadu atcerei veļlītājā pasākumā piedalās RD Rīcības komitejas locekļi.

Jubilejas suvenīru darba grupas sēdē tiek aplūkoti amatnieku iesniegtie darbi, uz kuriem ir jubilejas simbolika. Vairāki pieaicinātie eksperti izsaka domu, ka G.Lūša veidoto zīmi grūti iekļaut, piemēram, tekstilijās, keramikā. Tiek izteikts priekšlikums radīt vēl citas jaunas zīmes ar Rīgas vārdu un ar tā savienojumu ar skaitli 800.

3. septembris:

Sv.Pētera baznīcas telpās atklāj Rīgas 800 gadu jubilejai veltītu izstādi — akciju "Tēlnieki pilsētai".

5. septembris:

RD Rīcības komitejas sēde. A.Grīnbergs un R.Krūmiņš aicina viest skaidrību jubilejas programmas kopīgā finansējuma apjomos. A.Buša ierosina aizsargāt vārda Rīga un savienojuma Rīga—800 lietošanas tiesības, izstrādājot speciālu Rīgas domes lēmumu.

Jubilejas pasākumu programmā 1998. gadā viens no finansiāli ietilpīgākajiem un vērienīgākajiem projektiem ir izstāde "Rīga pirms simt gadiem". Muzeja direktore K.Radziņa ierosina izstādi izvietot Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja Kolonnu zālē, taču tai ir nepieciešams kapitālais remonts 200000 Ls apjomā. Tiek ierosināts padomāt par muzeja pārņemšanu Rīgas pašvaldības īpašumā.

7.-8. septembris:

Labdarības akcija "Es uzcēlu Melngalvju namu". Tās laikā apmēram 1500 cilvēki ziedo 6300 latu nama atjaunošanai un iemūrē sienā katrs savu ķieģeli. Akcijas iniciators — firma "Reklāmas virtuve".

10. septembris:

LKF Rīgas astoņsimtgades programmas darba grupas sēde. Tiek analizēts 1996. gadā paveiktais un apspriests perspektīvais darba plāns. Darba grupas darbības pamatvirziens arī turpmāk saistīsies ar Rīgas kultūrvēsturi, pētījumiem, konferenču organizēšanu un grāmatu izdošanu.

11. septembris:

Ar Ministru prezidenta A.Šķēles rīkojumu par Valsts Rīgas 800 gades jubilejas Rīcības komitejas priekšsēdētāju tiek iecelts jaunais kultūras ministrs R.Pīks, O.Spāriša vietā stājas J.Lorencs, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas parlamentārais sekretārs.

24. septembris:

Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā tiek atklāta Rīgas astoņsimtgadei veltīta izstāde "Zemē aplēptā pilsēta (Rīgas arheoloģija 1991.—1996. gads)."

30. septembris:

RD Rīcības komitejas Ekonomisko jautājumu darba grupas apspriedē diskutē par darba grupu iesniegto priekšlikumu finansēšanu, ziedojumu akcijas biznesa plānu un Rīgas 800 gadu jubilejas biroja telpām.

Kongresu namā notiek Rīgas astoņsimtgadei veltīts seminārs "Mākslinieki pilsētai", kurā tiek pasniegtas konkursa *Tēlnieki pilsētai* prēmijas.

Oktobris:

SIA "Bilde" celtnieki pabeidz Melngalvju nama un Švābes nama otrā stāva pārseguma betonēšanu.

Rīgas kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas padome izvēlas tēlniekus, kas veidos 7 skulptūras Melngalvju nama galvenajai fasādei par Pareks bankas ziedotiem līdzekļiem (60 tūkst. latu).

4. oktobris:

RD Rīcības komitejas Informācijas un izdevējdarbības darba grupas apspriedes dalībnieki noskatās studijas KAUPO darbu paraugus, iepazīstas ar reklāmfilmās "Rīga — pārvērtībās" scenāriju un R.Paegles radošās grupas iecerēm. Nolemj izdot A.Kolberga veidoto "Rīgas ceļvedi" krieviski, izveido šī izdevuma redkolēģiju.

7. oktobris:

RD Rīcības komitejas Kultūras darba grupas apspriedē A.Buša informē par savu sarunu ar kultūras ministru R.Pīku. Valsts Rīcības komiteja Rīgas 800-gades programmas pasākumiem 1997. gadā līdzekļus nav pieprasījusi. Tiek apspriests Latvijas Nacionālās bibliotēkas lūgums daļēji finansēt dažu izstāžu bukletu un afišu izdošanu, kā arī izskatīti vairāki iesniegumi par iespējām Rīgā rīkot dažādus svētkus tūristu piesaistīšanai, daļu peļņas pārskaitot pilsētai. Tiek ierosināts par Rīgas jubilejas 1998. gada svinību dominanti uzskatīt 22. Vispārējos latviešu Dziesmu un Deju svētkus, iekļaujot tajos attiecīgu reperuāru.

8. oktobris:

Rīgas dome pieņem lēmumu par Rīgas 800 gadu jubilejas simboliku, nosakot, ka jubilejas simbolika ir jebkurā tehniskā izpildījumā atsevišķi lietots vārds RĪGA un šī vārda savienojums ar skaitli 800. Tiek apstiprināts nolikums par Rīgas jubilejas simboliku, kas paredz, ka visos gadījumos, kad jubilejas simboliku lieto komercdarbībā (peļņas nolūkā), kā arī izdevumos, publiskos pasākumos un publiskās vietās, jābūt Rīgas domes izveidotās komisijas izsniegtai atļaujai. Tiek apstiprināts arī Simbolikas komisijas sastāvs un nolikums.

10. oktobris:

RD Rīcības komitejas sēde. Tiek vispusīgi analizēta jubilejas programma 1997. gadam. R.Krūmiņš informē, ka 1997. gada budžetā astoņsimtgades jubilejas pasākumiem varētu atvēlēt 300-400 tūkst. latu. Darba grupas ir iesniegušas pīprasījumu budžetam pa nozarēm. Tiek akceptēta nepieciešamība ar 1997. gadu Rīgas domē izveidot nodaļu, kas apkalpotu Rīcības komiteju un veiktu jubilejas pasākumu koordinēšanu, pati organizētu atsevišķus pasākumus un izvērstu plašu reklāmas kampaņu, kā arī attīstītu sadarbības projektus ar citu valstu galvaspilsētām. Tiek spriests par sponsorēšanas koncepcijas izstrādāšanu.

11. oktobris:

Tiek izsludināts 2001. gada centrālo pasākumu scenāriju konkurss, kas noslēgsies 1997. gada martā. Konkursa nolikums publicēts laikrakstā "Rīgas Balss".

14. oktobris:

RD Rīcības komitejas Ekonomikas darba grupas apspriedes uzmanības centrā — ziedojumu akcijas organizēšanas juridiskie un finansiālie aspekti. Nolemj izstrādāt noteikumus par tiesībām šo akciju reklamēt, izgatavot ziedojumu pastkartes un remontēt dzīvokļus šīs akcijas balvu fondam. Idejas autors — I.Bārdiņš klātesošos iepazīstina ar šī pasākuma galveno mērķi — rast un uzkrāt iespējami daudz līdzekļu 800-gades programmas finansēšanai.

21. oktobris:

Tūrisma mārketingam veltītā darba grupas apspriedē tiek lemts par Rīgas domes līdzdalību starptautiskajā Jūgendstila izstādē, kas notiks 1997. gada 17. februārī Helsinkos un par nepieciešamību paātrināt dažādu informatīvu materiālu — bukletu, plakātu u.c. izdošanu.

Ar Domes priekšsēdētāja rīkojumu tiek apstiprināts izmainīts RD Rīcības komitejas sastāvs, kur papildus tiek iekļauti:

Rīgas pilsētas izpilddirektora vietnieks A.Draudiņš;

Rīgas domes priekšsēdētāja padomniece organizatoriskos jautājumos A.Buša.

29. oktobris:

Rīgas 800 gadu jubilejas fonda pirmā sēde. Tiek runāts par fonda līdzekļu uzkrāšanas iespējām: turpināt ziedojumu vākšanu, veidot ziedojumu akcijas, dibināt pašvaldības uzņēmēj sabiedrību "Rīgai — 800". Akceptē I.Bārdiņa iesniegto ziedojumu akcijas projektu, nolēmj to virzīt uz Domes sēdi lēmuma pieņemšanai.

Novembris:

Firma "Baltlinemetal" izgatavo un samontē Melngalvju nama jumta tērauda spāres.

1. novembris:

Ar Zemgales priekšpilsētas atbalstu Rīgas astoņsimtgades pasākumu ietvaros notiek piemiņas pasākums vietā, kur paredzēts novietot F.Brīvzemnieka pieminekli.

4. novembris:

RD Rīcības komitejas Informācijas un izdevējdarbības darba grupas apspriedē tiek nolemts nākamajā gadā sagatavot grāmatu "Rīgas vēsture" latviski un svešvalodās un grāmatu "Latvijas kora fenomens" no sērijas "Latviskā identitāte", kā arī izsludināt Rīgas ceļveža, Rīgas fotoalbuma konkursus un fotogrāfiju konkursu.

6. novembris:

Kluba "Rīdzinieks" sanāksme, kas veltīta jaunākās paaudzes piesaistīšanai astoņsimtgades programmai. Korporāciju pārstāvji no Latvijas Universitātes, Tehniskās Universitātes, studenti no Turības mācību centra tiek iepazīstināti ar astoņsimtgades projektiem. Rodas iecere nākamajā gadā sasaukt jauniešu forumu.

7. novembris:

RD Rīcības komitejas sēdē tiek akceptēta darba programma 1997. gadam. Rīcības komitejas locekļi A.Grīnbergs un R.Krūmiņš izsaka pārliecību, ka šo pasākumu finansēšanu varētu nodrošināt ar Rīgas domes Attīstības fonda līdzekļiem 1% apmērā (tas sastāda aptuveni 250-300 tūkstošus latu). G.Asaris piedāvā un visi atbalsta priekšlikumu Lielā Kristapa skulptūras kopiju novietot pie Rīgas senā mūra Mārstaļu un Minsterejas ielas stūrī. Tiek atbalstīta ideja uzbūvēt divu 13. gadsimta Rīgas kuģu kopijas dabiskajā lielumā, izmantojot tos tūristu piesaistei un 2001. gada vikingu kuģu festivāla organizēšanā. Tiek nolemts slēgt līgumu ar juristu, kas sāktu darbu pie likuma par Rīgas—Latvijas galvaspilsētas statusa veidošanu.

13. novembris:

Valsts Rīcības komitejas sēde Kultūras ministrijā. Debatē par valsts un Rīgas domes rīcības komitejas darbību un funkciju sadali, kā arī par jautājumu — vai Rīga būtu izvirzāma par Eiropas kultūras galvaspilsētu 2001. gadā. Vienojas par to, ka jāizveido konceptuāls dokuments par Rīgas 800 gadi, kuru apstiprinātu Ministru kabinets un kas paredzētu valsts budžeta līdzekļu piesaisti Rīgas jubilejas sagatavošanai. Rūpīgi jāizvērtē iespējas finansiāli nodrošināt Rīgas kā 2001. gada Eiropas kultūras galvaspilsētas projektu. Ja tas nav iespējams, īstenot projektu par Eiropas kultūras mēnesi vai nedēļu Rīgā 2001. gadā.

5. decembris:

Tiek izdots Rīgas domes priekšsēdētāja rīkojums, ka 1. janvārī 1997. gadā domē uzsāk darbu Rīgas 800 gadu jubilejas pasākumu nodaļa 4 cilvēku sastāvā.

6. decembris:

Vāgnera zālē 17. — 18. gs. Rīgas komponistu mūzika. Muzicē ansamblis "Collegium Musicum Riga", solists M.Klišāns.

Programmā J.V.Mēdera, J.Fišera (vācu komponists, kurš 17. gs. beigās un 18. gs. sākumā strādāja par kapelmeistaru Kurzemes hercoga galmā un bija arī Rīgas "Collegium Musicum" dibinātājs) skaņdarbi.

17. decembris:

Rīgas dome apstiprina lēmumu, kas paredz izveidot Rīgas pašvaldības bezpeļņas organizāciju SIA "Rīgai 800", tādējādi liekot pamatu Rīgas 800 gadu jubilejas pasākumu programmas finansiālas nodrošināšanas mehānismam. Šis sabiedrības darbības mērķis ir veikt uzņēmējdarbību, lai nodrošinātu Rīgas jubilejas pasākumu norisi ekonomiski visefektīvākajā veidā, piesaistot un izmantojot dažādus finansu resursus. Tai tiks nodotas ekskluzīvas tiesības rīkoties ar jubilejas zīmēm, apkalpot jubilejas pasākumu programmu, organizēt pasākumus, kā arī pārdot organizēšanas tiesības trešajām personām.

18. decembris:

Kluba "Rīdzinieks" kārtējā sanāksmē tikšanās ar septiņu tradicionālo Latvijas mazākumtautību biedrību pārstāvjiem par to iespējamo iesaistīšanos Rīgas 800 gades programmā. Tiek nolemts šādas tikšanās organizēt vēl — ar katras mazākumtautības pārstāvjiem atsevišķi.

20. decembris:

Uz Klaipēdu dodas darba grupa, kas strādā pie seno kuģu atjaunošanas projekta, lai iepazītos ar Lietuvas speciālistu pieredzi seno laivu un kuģu rekonstrukcijas jautājumos, aplūkotu seno kuršu laivu, kas jau ir uzbūvēta pēc senajiem rasējumiem, un vienotos par sadarbību.

22. decembris:

SIA "Rīgas nami" rīko Melngalvju nama spāru svētkus. Melngalvju nama atjaunošanas kopa nodod SIA "Rīgas nami" tēlnieka J.Šondaka (pēc I.Šondora modeļa) par Vaivades kundzes ziedoto naudu izgatavoto karaļa Artusa krūšutēlu.

Rīgas oficiālās dibināšanas 800. gadskārta ir spēcīgs impulss jaunam pacēlumam galvaspilsētas attīstībā. Neapšaubāmi, Rīgas 2001. gada jubilejai jāgūst starptautiska rezonanse, un šis nosacījums ietverams pasākuma sagatavošanas konceptuālajās nostādnēs. Jāturpina Latvijas Kultūras fonda paveiktais.

Iepazīstoties ar līdzīgu lielu pasākumu — pilsētu jubileju sagatavošanu rietumos, jāņem vērā, ka šobrīd, pēc 50 gadu okupācijas, Latvijas valsts galvaspilsēta atrodas īpašā situācijā. Neviena rietumu valsts nav pārdzīvojuši tik smagu 50 gadus garu svešas kultūras un ekonomikas ekspansiju savā zemē, nevienā no Eiropas valstīm okupācijas rezultātā pamatnācija nav zaudējusi tik daudz dzīvā spēka un intelektuālā potenciāla. Šodien, domājot par Rīgas 800 gadu jubilejas sagatavošanu, to nevar izlikties nemanām vai nezinām: Rīga vispirms ir jāatjauno — ēkas, ielas, laukumi, jāizfira pilsētas kanāls, Daugavas ūdens, jāsakopj jūras piekraste, jāizveido pilsētas svētku vietas, jāatjauno svētku svinēšanas tradīcijas, jāatgriež okupācijas gados zaudētā rīdzinieku pašapziņa, jāveido harmoniska un radoša aktīva sabiedrība.

Šodienas Rīgas attīstībai jābūt nepārtrauktai un līdzsvarotai. Rīgas domes politika pilsētas attīstībai laikaposmā no 1995. līdz 2005. gadam ir noteikta Rīgas pilsētas Attīstības plānā. Šī politika balstās uz vides, ekonomikas un sociālo jautājumu saskaņotu risinājumu, saglabājot Rīgas vēsturisko vidi un kultūrvēsturisko mantojumu.

Lai uzzinātu iedzīvotāju un atsevišķu grupu domas, 1996. gadā Rīgas dome izziņoja priekšlikumu aptauju par to, kādiem vajadzētu būt jubilejas sagatavošanas darbiem. Šie priekšlikumi tika publicēti laikrakstā "Rīgas Balss". Priekšlikumu saraksts joprojām ir atvērts, un savāktu datu bāze joprojām tiek papildināta ar klātpienākšām idejām un priekšlikumiem ne tikai no Rīgas vien.

Ko tad vēlētos paveikt savas pilsētas labā tie rīdzinieki, kas te dzīvo, un arī tie, kuriem Rīga ir bijusi jaunības pilsēta vai dzimtas sakņu vieta? No visiem priekšlikumiem atzīmēsim tikai vērienīgākos un tos, kas jau pamatā akceptēti Rīgas domes Rīgas 800 gadu jubilejas Rīcības komitejā.

Daudzi iestājas par to, lai tiktu uzrakstīts un Saeimā pieņemts likums, ar kuru Rīgai noteiktu Latvijas galvaspilsētas statusu ar visām no tā izrietošām sekām un priekšrocībām, tiesībām un pienākumiem pret valsti, pašu pilsētu, rīdziniekiem un caurbraucējiem.

Sirmais vēsturnieks Oļģerts Auns vēlas visu mūsu vārdā pateikt paldies tiem aizgājušajiem mūžiem, kas Rīgas vārdu pasaulē nesuši pirms mums: uzrakstīt grāmatu par ievērojamu rīdzinieku atdusas vietām pasaules kapsētās un tepat Latvijā, aicināt sakopt tās, atjaunot piemiņas zīmes un atrast vēl nezināmas ievērojamu cilvēku atdusas vietas.

Daudzi rīdzinieki grib atjaunot kādreiz Rīgu rotājušās skulptūras un bareļņus: Rolanda statuju, Zelta Bruņinieku, dažādas dārza skulptūras, t.sk. bīskapa Alberta skulptūru Doma dārzā. Citi aicina uzcelt jaunus pieminekļus — Kārlim Ulmanim, Gustavam Zemgalam, Albertam Kviesim, Jānim Čakstem, Fricim Brīzemniekam, citiem Pirmās atmodas laika darbiniekiem. Ir priekšlikums uzcelt pieminekli arī Rihardam Vāgneram. Pieminot bijušos Rīgas pilsētas galvas L.Kerkoviusu un Dž.Armitstedu, ieteikts novietot pie viņu kādreizējām mājām piemiņas plāksnes. Rīdzinieki vēlas uzcelt pieminekli gan represiju upuriem, gan 1991. gada barikāžu aizstāvjiem, atjaunot un novietot Vecrīgā pie Daugavas viduslaiku Rīgas simbolu — Lielā Kristāpa koka skulptūru.

Ir izvirzīti arī problēmjautājumi — par to, vai Rīgā šodien jā saglabā bijušās okupācijas varas simboli. Risinājumi meklēti Rīgas domes izveidotajā Pieminekļu padomē, pieaicinot pazī-

tamus ekspertus un autoritatīvas personas, vispirms noskaidrojot, vai šiem pieminekļiem ir vai nav mākslinieciska vērtība. Galavārds atstāts politiķu ziņā.

Ja pirms 100 gadiem rīdzinieki savas pilsētas 700. gadi atzīmēja ar pasaules mēroga tautsaimniecības izstādi, lieliski demonstrējot sasniegumus ekonomikā un arī mākslās, tad šodien mūsu stiprākā puse būtu tā pēdējā, jo saimniekošanā un ražošanā diez vai būs ar ko pasauli pārsteigt.

Dainis Stalts līdz ar interesentu grupu vēlas parādīt godu vissenāko Rīgas iedzīvotāju prāta un roku veikumam, atjaunojot vismaz vienu seno Rīgas kuģi, kura perfekts makets Artūra Zalstera izpildījumā atrodas Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā.

Ābrams Šihmans — pēckara rīdzinieks, īpaši pētījis zviedru laikus Rīgā un grib iemūžināt karalienes Kristīnas nopelnus Rīgas vēsturē — izveidot karalienes Kristīnas taku. 1645. gada 30. augustā viņa ar savu rezolūciju pasludināja Rīgu par Livonijas galvaspilsētu, kas kļuva par pamatu Rīgas straujai ekonomiskai izaugsmei, zinātnes attīstībai.

Arhitekte Ausma Skujiņa dzīvo ar savu sapni par Rīdzenes upes iezīmēšanu pilsētas sejā tā, lai vairākās

Anta Buša

RĪGAS DOME CEĻĀ UZ JUBILEJU

vietās Vecrīgā šīs senās upes tecējumā rastos skaisti skvēri un veidotos aktīvi, sabiedriskās dzīves piesātināti laukumi.

Mūsu uzdevums ir savest kārtībā Rīgas Domu un ar to saistīto Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja kompleksu, atjaunot Dannenšterna namu, Pārdaugavas koka arhitektūras ansambli. Protams, tikpat svarīgi ir sakopt Rīgas jūgendstilu, atjaunot Vērmanes dārzu, īstenot Rīgas apstādījumu reģenerācijas projektu.

Un noteikti Rīgai jāatgūst tās vēsturiskais centrs — Rātslaukums ar grezno Melngalvju namu. Ja nu kādam formu un pilsētainavu gardēdim liekas pievilcīga doma šajā vietā koncentrēt dažādu laikmetu arhitektūras pieminekļus, es gribētu piedāvāt viņam izvēlēties kādu citu vietu, kur šo ideju attīstīt vēl tālāk. Taču mums, ierindas rīdziniekiem, es lūgtu atstāt to, ko iepriekšējās paaudzes jau sen akceptējušas: atjaunot Rātslaukumu tā pirmskara veidolā, lai tur varētu veidot gan svētku un svinību vietas, gan arī staigāt ikdienas gaitās, baudot to vienreizējo sajūtu, ko dod saskarsme ar harmonisku pilsētvidi.

Skaidrs ir arī tas, ka Rīgai šodien, un ne tikai tūristu pievilināšanas nolūkos, trūkst bērnu un ģimeņu aktīvas izklaides un veselīgas atpūtas vietu. Saimniecisko darbu plūsmā Rīgas domei jāatrod laiks arī Rīgas vēstures grāmatu, informatīvas literatūras un bukletu izdošanai.

Gaidot Rīgas apaļo gadskārtu, tai tiks veltīti arī savi Dziesmu un Deju svētki, folkloras un mūzikas, baleta un operas festivāli.

Ar Rīgas domes lēmumu ir noteikts maksājums 800 gadu jubilejas fondā par Rīgas vārda un tā savienojuma ar skaitli 800 lietošanu komerciālos nolūkos. Jāteic, ka viens no galvenajiem mērķiem (blakus līdzekļu uzkrāšanai jubilejas pasākumu finansēšanai) ir arī nepieciešamība pakāpeniski izveidot kvalitatīvu Rīgas suvenīru kolekciju.

Atkārtoti apspriešanai nodots projekts par jubilejas

aizņēmuma obligāciju izlaišanu, izvirzīti priekšlikumi par nodokļu atmaidēm jubilejas programmas sponsoriem un arī par īpašām jubilejas nodevām. Un tomēr — kā nopelnīt, atrast, sakrāt līdzekļus — tas joprojām ir neskaidrs jautājums. Cerams, ka 1997. gadā jubilejas organizatori ar to nodarbosies daudz nopietnāk.

Iedziļinoties organizatoriskos jautājumos, domājot par citu valstu pieredzi lielu pasākumu sagatavošanā, Rīgas dome attīsta sadarbību ar Lielbritānijas, Zviedrijas, Vācijas, Krievijas, Austrijas, Šveices vēstniecībām, kā arī ar konkrētām organizācijām, atsevišķām personām un tautiešiem ārvalstīs. Lai tālāk popularizētu Rīgas 800 gades idejas, plaša informācija ar LR Ārlietu ministrijas palīdzību nosūtīta uz visām Latvijas vēstniecībām ārzemēs. Tiek sagatavots materiāls datu ievadīšanai Interneta tīklā.

Rīgas 800 gades gadu sagatavošanas posmā iekrīt divas nozīmīgas valsts jubilejas: Latvijas valsts dibināšanas 80. gadskārta 1998. gada 18. novembrī un Latvijas valsts neatkarības atjaunošanas deklarācijas pieņemšanas 10. gadskārta 2001. gada 19. augustā. Pēdējais datums tika ņemts vērā, izvēloties jubilejas centrālo pasākumu laiku — 2001. gada 19.—21. augustu. Ir izsludināts Rīgas 800 gadu jubilejas centrālo pasākumu scenāriju konkurss.

Lai nodrošinātu sabiedrības plašāku iesaistīšanu Rīgas 800 gadu jubilejas sagatavošanas procesos, 1996. gadā nodibināts nepolitisks klubs "Rīdzinieks", kas pulcē žurnālistus, literātus, vēsturniekus, kino ļaudis—cilvēkus, kam interesē Rīgas šodienas un rītiena. Klubā tiek organizētas tikšanās ar dažādu projektu un priekšlikumu autoriem, tiek apspriesta jubilejas pasākumu sagatavošanas gaita. Te sabiedrības pārstāvji var satikties, lai runātu par Rīgu un arī par rīdziniekiem. Klubam ir labas potences attīstīties, jo tā biedrus vieno interese par Rīgas likteņiem laiku laikos.

Tikai vēsturnieki un arhitekti, kas saskārušies ar Rīgas plānošanu, zin par senās Rīdzenes upes esamību. Fiziski tā ierakstīta Vecrīgas ielu tīklā un atklājas, rokot pamatus jaunām celtnēm. Ideja par Rīdzenes vizuālu iezīmēšanu gan piedāvāta Vecrīgas reģenerācijas projektā, tomēr līdz šim uzmanība vairāk pievērsta tiem objektiem, kas celti upes krastos, mazāk pašai upei. Ir apzināta pilsētas mūru konfigurācija un torņu skaits, bet reti plānos vai tekstos var atrast upes kontūras. Rīdzene ir aizbērtā un aizmirsta.

Vai tagad kārtā Daugavai? Ir sākusies novēršanās arī no tās. Pilsēta no upes norobežota ar transporta plūsmu. Cilvēkiem krastmala liekas trokšņaina un vējaina, bet upe netīra un bīstama.

Kā atrast ceļu uz vēstures izpratni, kā novērst pārpratumus, mainīt attieksmi pret apkārtni? Vienu iespēju — iezīmēt Rīdzenes gultni Vecrīgas telpiskajā struktūrā — piedāvā grupa MĀJA, un par to tika rakstīts pagājušajā gada grāmatā. Ļoti labi, ka šī priekšlikuma pirmais posms — Lielā Kristapa laukuma izveide —

iekļauts Rīgas 800 gadu jubilejas pasākumu plānā.

Par Lielā Kristapa laukumu iecerēts nosaukt vietu Daugavas krastmalā starp Mārstaļu un Minsterejas ielām. Te Rīdzene ietecējusi Daugavā. Blakus vēl pagaidām esošajam automašīnu stāvlaukumam redzams pilsētas nocietinājumu mūra fragments. Pēc restaurācijas pie tā uzstādīs Lielā Kristapa koka skulptūras kopiju. Oriģināls, kas laika gaitā bijis novietots vairākās pilsētas vietās, tagad atrodas Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā. Lielais Kristaps agrāk uzskatīts par nesēju, krāvēju, pārcēlāju un kuģinieku aizstāvi. Pie tā atbalstu

un mierinājumu meklējuši pilsētas nabadzīgākie iedzīvotāji. Tagad tas kā simbols pacelsies pāri laukumam, kura virsmu gribētos veidot, iezīmējot Rīdzenes senos krastus un radot ilūziju par upes plūdumu.

Tā veidotos sabiedriska āra telpa ar informatīvu un emocionālu šlodzi, tik ļoti vajadzīga vietas un sevis izpratnei. Te varētu svinēt svētkus, te pilsēta atvērtos Daugavai, kaut vai tikai vēlmē — tuvojies tai.

Ausma Skujiņa

LIELĀ KRISTAPA LAUKUMS. RĪDZENES IEZĪMĒŠANA

Latvijas pasts no 1995. līdz pat 2001. gadam īsteno plašu projektu "Rīgai — 800", izdodot katru gadu pa četrus pastmarku sērijai, kas veltīta kādam Rīgas kultūras vai vēstures aspektam.

Projekts top sadarbībā ar Latvijas Kultūras fonda Rīgas astoņsimtgades komitejas darba grupu, kā arī ar Rīgas vēstures un kuģniecības muzeju, pilsētas arhitektiem, māksliniekiem u.c.

Pirmajā pastmarku sērijā "Rīgai — 800" attēlotas pilsētas centra skaistākās un raksturīgākās kultūras celtnes — arhitektūras pieminekļi:

Nacionālā Opera (arh. L.Bokštets, H.Šēls), nomināls Ls 0,08;

Nacionālais teātris (arh. A.Reinbergs), nomināls Ls 0,16;

Latvijas Mākslas akadēmija (arh. V.L.N.Bokslafs), nomināls Ls 0,24;

Valsts Mākslas muzejs (arh. V.Neimanis, tēlnieks A.Folcs), nomināls Ls 0,36.

Šo sēriju veidojis mākslinieks Juris Utāns.

Pastmarku nomināli un tirāžas:

Ls 0,08 — 2 000 000 eks.

Ls 0,16 — 500 000 eks.

Ls 0,24 — 500 000 eks.

Ls 0,36 — 500 000 eks.

Pastmarku izmēri:

29 x 27,94 mm un 44,25 x 27,94 mm.

Pastmarku skaits loksnēs —

12 (Ls 0,08; Ls 0,16) un 20 (Ls 24; Ls 36)

Izdošanas datums — 1995. gada 23. septembris.

Otrā pastmarku sērija veltīta īsam, bet ļoti nozīmīgam posmam Rīgas kultūras attīstībā, kas tradicionāli apzīmējams kā Rīgas Jūgendstils un attiecas uz 20. gadsimta pirmās desmitgades daudzpusīgajām mākslinieciski estētiskajām parādībām tēlotājā mākslā, literatūrā, lietišķajā mākslā un arhitektūrā.

Uz markām attēloti:

- pēc arhitekta E.Laubes projekta 1908. gadā celtie nami Alberta ielā 11, nomināls Ls 0,08, un Brīvības ielā 47, nomināls Ls 0,24;

- arhitekta E.Šefela vitrāža (1907), nomināls Ls 0,16;

— fragments no Jaņa Rozentāla mozaikas freskas "Skaistums. Spēks. Gudrība" (1909) Rīgas Latviešu biedrības nama fasādes vainagojumā, nomināls Ls 0,30.

Mākslinieki — Vladislavs Neilands un Ilga Dripe.

Pastmarku nomināli un tirāžas:

Ls 0,08 — 500 000 eks.

Ls 0,16 — 500 000 eks.

Ls 0,24 — 500 000 eks.

Ls 0,36 — 500 000 eks.

Pastmarku izmēri:

30 x 29 mm un 40,5 x 29 mm.

Pastmarku skaits loksnēs —

12 (Ls 24; Ls 36) un 16 (Ls 0,08;

Ls 0,16).

Izdošanas datums — 1996. gada 5. decembris.

Abas pastmarku sērijas iespiestas Nīderlandē, firmā "Joh.Enschede".

IZDOTAS PIRMĀS PASTMARKU SĒRIJAS "RĪGAI — 800"

Atzīmējot Rīgas 800 gadu jubileju, Latvijas Banka katram Rīgas gadsimtam velta vienu sudraba monētu. Lai arī ar 1995. gadu datētas, tomēr reāli tikai 1996. gadā izkaltas un apgrozībā laistas pirmās divas — XIII un XIV gadsimtam veltītās monētas.

Saskaņā ar koncepciju, monētas aversā attēlots attiecīgā gadsimta vēsturiskais Rīgas ģerbonis, bet reversā kāds konkrēto gadsimtu simbolizējošs tēls vai sižets.

Rīgas kā pilsētas vēsture aizsākas XII gadsimta beigās, kad bīskaps Alberts no Brēmenes ieradās Baltijā, lai vietējās ciltis iekļautu vienotā, kristīgā Livonijas valstī. Īstenojot šo mērķi, viņš 1201. gadā nodibināja Rīgu, Rietumeiropai piederīgu pilsētu.

Rīga strauji izveidojās par svarīgu tranzīttirdzniecības centru starp Rietumeiropu un Austrumeiropu un 1282. gadā iestājās Hanzas savienībā.

Vietējiem iedzīvotājiem XIII gadsimts atnesa galvenokārt asiņainas cīņas pret iebrucējiem un postošus ugunsgrēkus. Tomēr Rīga auga. Amatnieku un tirgotāju nami un noliktavas saplūda ar apkārtnējiem ciemiem, veidojot etniski daudzveidīgu pilsētu, kāda Rīga ir vēl šodien.

Monētas reversā ar zizli rokā redzams Rīgas dibinātājs bīskaps Alberts. Aizsargmūris ar torņiem — raksturīga viduslaiku pazīme — attēlots pirmajā Rīgas rātes zīmogā (1226), kura atveids rotā monētas aversu.

XIV gadsimtā Rīga uzplauka kā starptautisks tirdzniecības centrs un, būdama Hanzas savienības locekle, kļuva par Baltijas jūras nozīmīgāko ostu tranzīttirdzniecībā starp Rietumeiropas un Austrumeiropas valstīm, tā vairojot savu saimniecisko varenību. Rīgas sabiedriskajā un garīgajā dzīvē toni noteica viduslaikiem raksturīgās brālības un ģildes, ienesdamas jaunus akcentus arī pilsētas veidolā. Lielā ģilde dibināta 1354. gadā.

Monētas reversā attēlots Lielās ģildes ģerbonis. Tajā Rīgas loģu aizjūras tirdzniecībā simbolizē zeltītais kuģis ar pilsētas zīmi (sakrustotām atslēgām ar krustu virs tām) mastā. Monētas aversā redzams pilsētas rātes slepenā zīmoga (1368) atveids ar Rīgas mazo ģerboni, kurā politiskās virsvaras maiņu apliecina bīskapa varas zīmi — krusta spieķi — aizstājušais Livonijas ordeņa krusts, zem kura novietotas pilsētas atslēgas.

Monētu dizainu, balstoties uz vēsturiskiem materiāliem, veidojuši grafiķi Laimonis Šēnbergs un Gunārs Cilītis, tēlnieki Ligita Franckēviča-Ulmane un Jānis Strupulis. Monētas kaltas Lielbritānijā, Royal Mint kaltuvē.

Numismātiskās ziņas:

Nominālvērtība — 10 latu, metāls — 925 raudzes sudrabs, svars — 31,47 g, diametrs — 38,61 mm, kvalitāte — *proof*, monētas josta — ar uzrakstu. Izlaides gads — 1995.

RĪGAS PIRMIE GADSIMTI MONĒTĀS

Īsziņas sagatavoja J.TREILE

Latvijas Tēlnieku centrs un Rīgas dome 1996. gadā aizsāka kopīgu izstādi akciju "Tēlnieki pilsētai". Tās mērķis, — tuvojoties Rīgas jubilejai, sakopt un veidot pilsētas savdabīgo vidi. Šodienas Rīga, atšķirībā no iepriekšējiem gadsimtiem, pieminekļu ziņā kļuvusi stipri neizteiksmīga — tai trūkst mūsdienīgu darbu. Rīgā ir maz dekoratīvu, ar arhitektūru saistītu skulpturālu akcentu, kā arī dārza un parka skulptūru. Tēlniecībā maz atspoguļota pilsētas vēsture, trūkst piemiņas zīmju un pieminekļu daudziem izciliem latviešu kultūras darbiniekiem.

Lai vērstu par labu šo situāciju, martā tika izsludināta idejisko pieteikumu izstāde.

Saskaņā ar nolikumu akcijas organizētāji aicināja tēlniekus, arhitektus un studentus piedāvāt savas idejas 3 virzienos:

- 1) monumenti un pieminekļi;
- 2) pieminekļi, piemiņas zīmes un plāksnes ar bareljefiem Latvijas kultūras un sabiedriskiem darbiniekiem;
- 3) dekoratīvās skulptūras Rīgas parkos un dārzos.

Konkursam tika iesniegti vairāk nekā 70 pieteikumi, kas septembra beigās — oktobra sākumā bija aplūkojami izstādē Sv.Pētera baznīcā.

Žūrijas komisija nolēma:

1. darbu grupā "Monumenti un pieminekļi" piešķirt:
I vietu - projektam "Piemineklis latvju jūras braucējiem krastmalā starp Jūras stāciju un avgstceltni (Jaunā osta)" (aut. Ģirts Burvis, arh. Ž.Krauklis);

II vietu - projektam "Piemineklis barikāžu dienu piemiņai Doma laukumā ("Avots")" (aut. Arvids Voitkāns, arh. A.Stankēvičs, V.Šusts);

III vietu sadalīt diviem projektiem —

1) projektam "Monuments barikāžu dienām pie Bastejkalna" (aut. Inta Berga, arh. birojs "Arhis");

2) projektam "Piemineklis Rīgas pamatiedzīvotājiem Alberta laukumā (Vecā osta)" (aut. Ģirts Burvis, arh. Ž.Krauklis).

Izteikt atzinību par idejas novatorismu tēlnieka Ulda Kurzemnieka projektam "Piemineklis Latvijas jūras braucējiem AB dambja galā".

2. darbu grupā "Pieminekļi, piemiņas zīmes un plāksnes ar bareljefiem atsevišķiem cilvēkiem" piešķirt:

I vietu - projektam "Piemineklis māksliniekam V.Irbem Brīvības un Miera ielas stūrī" (aut. Andris Vārpa, arh. A.Heinrihsons, māksl. E.Janemanis);

II vietu - projektam "Piemiņas akmens A.Grīnam A.Grīna ielā" (aut. Arvids Voitkāns);

III vietu — projektam "Piemineklis Aspazijai Aspazijas bulvārī" (aut. Artā Dumpe, arh. I.Bumbieris).

Izteikt atzinību par māksliniecisko kvalitāti tēlnieka Andra Vārpas, arh. A.Heinrihsona, māksl. E.Janemaņa projektam "Piemineklis Jāzepam Vitolam".

3. darbu grupā "Dekoratīvā skulptūra Rīgas dārzos un parkos" piešķirt:

I vietu - projektam "Skulptūru grupa pie Mārupītes" (aut. Indulis Ranka);

II vietu - projektam "Dekoratīvā parka skulptūra "Saules gaita" Kronvalda bulvāra apstādījumos" (aut. Gunta Zemīte);

III vietu — projektam "Ātrums — lesprostotie putni" (aut. Ilgors Dobičins, arh. R.Dobičina).

Izteikt atzinību par augstu māksliniecisko kvalitāti un ideju oriģinalitāti tēlnieces Solveigas Vasiļjevas projektam "Dekoratīvā skulptūra "Princis" Doma laukumā" un tēlnieces Gaidas Grinbergas projektam "Mākoņu zirdziņā" Viestura dārzā".

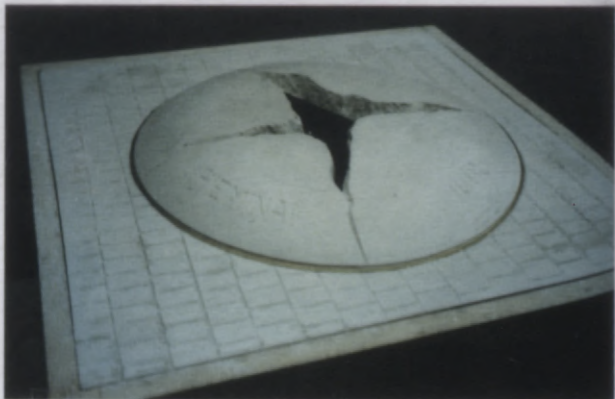
4. Balstoties uz aptauju analīzes rezultātiem (pavisam izskatītas 132 aptauju lapas, 59 priekšlikumi), apstiprināt skatītāju balvas:

- projektam "Piemineklis Rīgas cēlājiem Doma laukumā" (aut. V.Barkāns) — 30 balsis;

- projektam "Piemineklis latvju jūras braucējiem" (aut. Ģ.Burvis, Ž.Krauklis) — 12 balsis;

- projektam "Dzīvības koks (piemineklis, veltīts prāmji "Estonia" bojā ejai)" (aut. J.Rubenis) — 11 balsis.

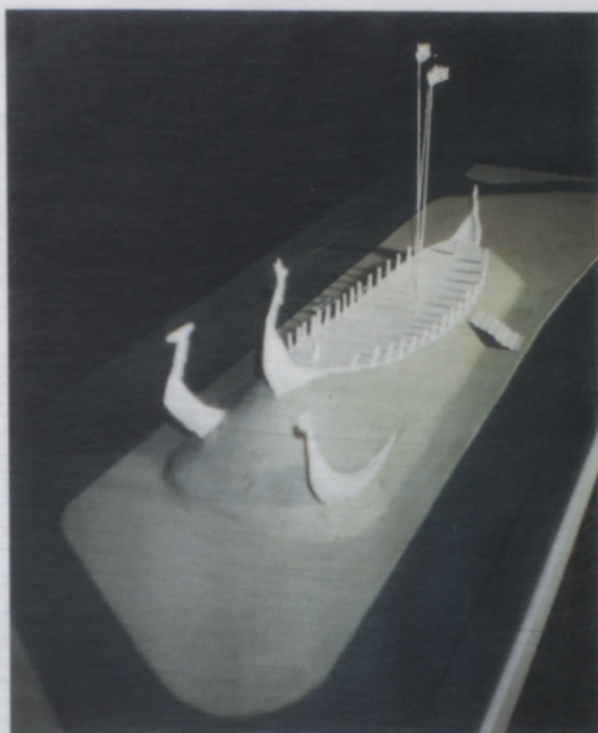
TĒLNIKI PILSĒTAI

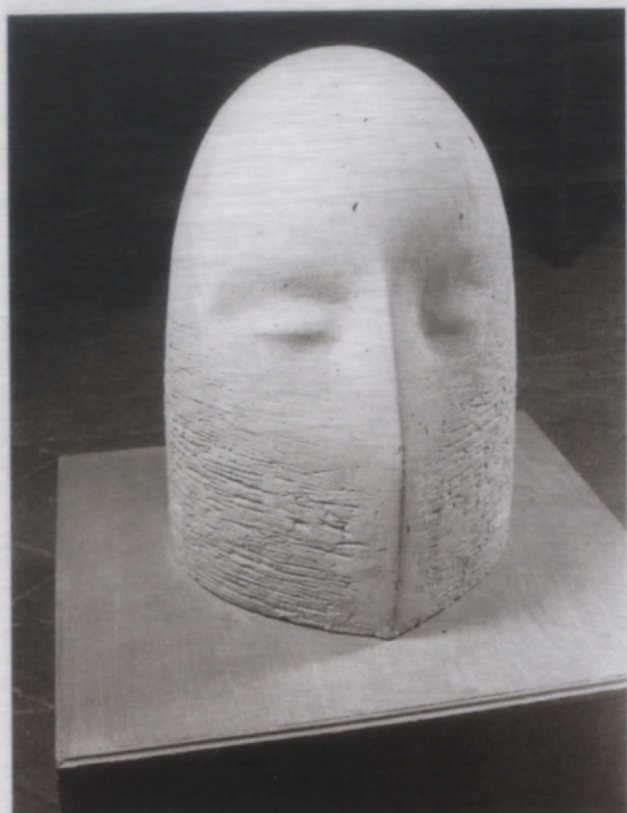
A.Voitkāns. Piemineklis barikāžu dienu piemiņai

A.Dumpe. Piemineklis Aspazijai Aspazijas bulvārī

Ģ.Burvis. Piemineklis latvju jūras braucējiem (Jaunā osta)

I.Berga. Monuments barikāžu dienām pie Bastejkalna

V.Barkāns. Piemineklis Rīgas cēlājiem Doma laukumā

Saule turpina apspīdēt Rīgas gaiļus augstākajās smailēs, bet arī lietainās dienās skan Latvijas radio raidījumi ciklā "Saule Rīgas zelta gaiļos" — vēltījums galvaspilsētas astoņsimtgadei. Turpinām klausītājus iepazīstināt ar LKF rīkotajām konferencēm, ar Rīgai veltīto literatūru — gan zinātniskiem pētījumiem, gan rakstnieku redzējumiem.

"Rīgu pazinu. Rīga bija skaista. Rīgai bija daudz augstu torņu un lielā, vecā Daugava." (M.Vētra).

..."Kokneses prospekts. Ķīšežera iela. Netālie Meža kapi. Dusiet saldī! Aizsaules ielā zelta sirdīs degošas bērzu rindas. Uz redzē-ša-nos!" (R.Skujiņa).

"Nevarētu teikt, ka tai 1920. gada augustā Rīga bija īsti spoža pilsēta. (...) Kaut kā pietrūka. Pēc Pēterpils Rīga likās maza un šaura." (H.Rudzītis).

Un vēl, un vēl... Rīga J.Grota daiļradē, J.Poruka romānā "Rīga", Anšlava Eglīša prozā, Varimanta Plūdoņa atmiņās, D.Zigmontes dzīvē un darbos... Rīgas nomale Jurgā Skulmes gleznās. S.Vieses pētījumi par Mežaparku un tā iedzīvotājiem — kultūras darbiniekiem. Teikas, leģendas, nostāsti.

Bet tie jau top arī mūsdienās, jo ne tikai rakstniekiem un māksliniekiem — ikvienam ir sava Rīga. Bērības pagalmi, kāda mīļa iela vai nams. Rīga — savulaik pirmo reizi laucinieka acīm skatīta. Mīlestību un arī sāpi par

neglītiem vaibstiem pilsētas sejā pauž veco rīdzinieku atmiņas. Režisors un literāts Kārlis Pamše minams kā visinteresantākais atmiņu stāstītājs.

Īpaša vieta raidījumos ir dažādu LKF vai ar fonda līdzdalību organizēto pasākumu, sarīkojumu, konferenču radioieraksti. Sakarā ar topošo izdevumu — Plīnija

"Slavas dziesma Rīgai" pirmoreiz radio izskanēja daudzvalodīgais kopkoris, kad katrs atdzejotājs savā valodā pie mikroфона reizē lasīja vienu fragmentu, kad ļoti dzīvi atklājās Rīgas tēls — visos laikos daudzvalodīga, nekad vēl vēsturē īsteni latviska pilsēta.

Vairākās pārraides izskanēja arī 29. maijā ierakstītā konference par Doma laukumu vēstures un šodienas kontekstā, par tā apbūvi un namu pašreizējo apsaimniekotāju atbildību. Plaši tika atspoguļota Latvijas Kultūras fonda kongresa gaita, tiešraides laikā jautājumus uzdeva un savās pārdomās dalījās daudzi jo daudzi kultūrā ieinteresēti klausītāji, tostarp arī tādi, kuri īpaši pētījuši Rīgas, sava rajona vai ielas vēsturi.

Ņemot vērā Latvijas radio

I programmas lielo popularitāti,

var droši teikt, ka LKF idejas un padarītā vērtējums Rīgas astoņsimtgades sakarā ar "Rīgas zelta gaiļu" starpniecību sasniedz radioklausītājus visā Latvijā, par ko ir gandarīti, protams, arī cikla veidotāji.

Biruta Krone,
Reinis Ādmīdiņš

"SAULE RĪGAS ZELTA GAIĻOS"

1996.

gada 17. februārī Latvijas TV uzsāka jaunu Rīgas astoņsimtgadei veltītu tematisku raidījumu ciklu "Projekts "Rīgai — 800"". Tam atvēlēti 15 minūšu raidījumi katru otro sestdienas vakaru Latvijas TV 1. programmā. Atšķirībā no iepriekšējiem Rīgas jubilejai veltītajiem raidījumiem jaunais projekts nav tikai nelielas radošās grupas darbs, bet tajā ir iesaistīts viss Latvijas TV kultūras raidījumus veidojošais radošais un tehniskais potenciāls. Līdz ar to skatītājiem iespējams piedāvāt viedokļu, uzskatu un Rīgas redzējuma daudzveidību. Raidījumu veidotāju uzmanības lokā, kā vienmēr, Rīga, tās pagātnes, šodienas un nākotnes problēmas. Gada laikā realizētajos divdesmit divos raidījumos skatītāji varēja iepazīt Rīgu visdažādākajos aspektos.

Iveta Lepeško un Inguna Aare projektu uzsāka ar senās Rīgas sirdij — Rātslaukumam veltītu aprakstu. Tolaik, 1996. gada februārī, apjaust Melngalvju nama veidolu varēja, vien izstaigājot šīs ēkas pagraba stāvu, bet jau septembrī, pateicoties celtnieku darbam, pret debesīm slējās nama jaunie mūri. Procesa fikšējums kalpo kā pierādījums tiem, kas šī nama atjaunošanu uzskatīja par nelietderīgu. Taču jautājum — kā Rātslaukums izskatīsies, pilsētai sagaidot jubileju, — vēl paliek atklāts.

Šī pati radošā grupa skatītājus iepazīstināja arī ar Rīgas pili — gan ar Prezidenta rezidences darba un reprezentācijas telpām, gan arī ar pils vecākās daļas problemātisko situāciju un visa kompleksa atjaunošanas koncepciju. Raidījums ļāva ieskatīties pilsētas pagātnē caur

senajām Rīgas monētām, Rīgas daudzveidīgajiem, augstajiem un zemajiem baznīcu torņiem un zvaniem. Tie, kas vēl nebija pabijuši Berga bazārā vai atjaunotajā Konventa sētā, varēja šos objektus aplūkot neklātienē. Ar zirgu pajūgu apbraukātas tās vietas pilsētā, kur redzamas tēlnieka Augusta Folca atstātās liecības. Ir būts klāt grāmatas B. Plinijs "Slavas dziesma Rīgai" pieteikuma brīdī.

Sarmīte Sile un Līga Rulle vairāk pievērsās Rīgas mākslas dzīvei gan agrāk, gan šodien. Tika veidoti apraksti par pilsētas tēlu senajos zīmējumos, grafikās, gleznās, par amatnieku gatavotajiem krāšņajiem sadzīves priekšmetiem. Sadarbībā ar Māru Ērgli tapa savdabīgs veltījums atjaunotajam Jāņa baznīcas altārim.

Lilīta Eglīte skatītājiem piedāvāja savu versiju par Mežaparku — dārzu pilsētu, kā arī atgādināja, ka pilsētas pagātni īsti apjaust var, iepazīstot un analizējot arheoloģiskos izrakumus iegūtās liecības.

Orests Silabriedis un Valda Ilgisone pārlūkoja pilsētas mūzikas dzīves lappuses gadsimtu gaitā.

Verēna Bērziņa un Ivars Kokars skatītāju vērtējumam nodeva arhitektoniskās izpētes grupas AIG devumu pilsētai, izstaigājot gan pirmā Rīgas cietuma pagrabu velles, gan ļaujot skatīt unikālus griestu gleznojumus.

Ārija Lauva un Inguna Aare sokoja līdzī starptautiskās konferences "Jūgendstils Baltijā. Laiks

un telpa" gaitai.

Tāds ir projekta "Rīgai — 800" tematiski daudzveidīgais veikums pagājušajā gadā. Vēl tikai jāpiebilst, ka arī skatītāji to pienācīgi novērtējuši. Ik mēnesi vairāk nekā 200 000 cilvēku ieslēguši savus televizorus, lai vairāk uzzinātu par savu pilsētu. Mūsu Rīgu.

Iveta Lepeško

LATVIJAS TV PROJEKTS "RĪGAI - 800"

Mūsdienu Vecrīgas sejā palikuši atsevišķi neskarti vaibsti no kādreiz slavenās Hanzas pilsētas Rīgas viduslaiku veidola. Tie saglabājušies sakrālajās celtnēs, Lielās ģildes Minsteres istabā, dažos nocietinājumu torņos un mūru fragmentos. Jau 17. gadsimtā sāka aizbērt Rīgas upi (Rīdzeni), kas pilsētai deva vārdu, kalpoja par ostu un ieskāva viduslaiku aizsargmūrus. Gotisko apbūvi pakāpeniski nomainīja vēlāko laiku arhitektūras stilos celtas ēkas, bet leķšrīga saplūda ar priekšpilsētām, zaudējot savu noslēgto cietokšņa raksturu. 1941. gadā tika sagrauts un pēckara gados pilnīgi likvidēts arī senās Rīgas vēsturiskais centrs — Rātslaukums ar Rātsnamu un Melngalvju namu.

Tomēr viduslaiku pilsētas pēdas nav pilnīgi zudušas. Tās slēpj vairākus metrus biezs kultūrlānis — šī vēsturiskā "kārtainā kūka", kas sevī glabā liecības par kādreizējo Rīgas slavu un postu, ugunsgrēkiem, kariem, seno rīdzenieku dzīvi un kultūru. Tā ir **zemē apslēptā pilsēta**, kas laiku pa laikam atklāj savus noslēpumus arheoloģisko izrakumu laukumos.

Vecrīgas arheoloģiskajai izpētei 1998. gadā apritēs sešdesmit gadi. Tā aizsākās 1938. gadā ar plašiem izrakumiem un uzraudzības darbiem vairākos jauncelāmo ēku būvlaukumos. Necerēti lielais un daudzveidīgais senlietu klāsts ļāva toreizējā Galvas pilsētas Rīgas vēsturiskā muzeja darbiniekiem jau 1939. gadā atvērt pirmo Rīgas arheoloģijai veltīto izstādi. Pēckara gados izrakumos atrastās senlietas tika izvietotas muzeja t.s. pastāvīgajās ekspozīcijās, bet 1988. gadā Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā publiskai apskatei demonstrēja Rīgas arheologu pusgadsimtu ilgā darba guvumu no muzeja un toreizējā ZA Vēstures institūta krājumiem.

Izstādes "Zemē apslēptā pilsēta" kopskats

"Zemē apslēptā pilsēta" ir trešā tematiskā izstāde par Rīgas arheoloģiju. Šeit apkopoti atklājumi, kas iegūti izrakumos un uzraudzības darbos pēc Latvijas brīvvalsts atdzimšanas 1991. gadā. Mūsu izstādē eksponēti nozīmīgākie atradumi no deviņām Vecrīgas vietām — vairāk kā 500 senlietu, keramikas fragmentu un būvdetaļu. Ekspozīciju papildina fotogrāfijas, tematiskie zīmējumi, kā arī 19.—20. gadsimta gleznas un grafikas, kurās redzami pētījumu objekti.

Lai gan pēdējā laikā izrakumu apjoms Latvijā strauji sarucis, Vecrīgā 1991.—1996. gadā noritēja samērā

plaši arheoloģiskās izziņāšanas darbi. Latvijas vēstures institūts pētījis bijušo Rātslaukumu, atsedzot Melngalvju nama pagrabus un daļu no seno rīdzenieku kapulauka (izrakumu vadītāji profesors A.Caune un S.Tilko). Izrakumus Rīgas Doma pagalmā un Dannenšterna namā organizējis Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs (izrakumu vadītājs A.Celmiņš), savukārt arheoloģiskā uzraudzība celtniecības darbu laikā, apsekojot atsegto celtnju pamatus un vācot senlietas, notikusi 22 Vecrīgas objektos. To veikuši bijušais Latvijas Kultūras ministrijas Restaurācijas institūts (izpētes vadītāji B.Eglāja un N.Treijis), SIA "AIG" (izpētes vadītāji B.Eglāja un M.Lūsēns), Rīgas kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija (izpētes vadītāja D.Svarāne) un Latvijas

Vēstures muzejs (izpētes vadītājs J.Ciglis).

"Gadagrāmatas" slejās samērā daudz rakstīts par Melngalvju nama izpēti. Šoreiz mazliet sīkāk par Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja izrakumiem Doma pagalmā un Dannenšterna namā, kur iegūtie materiāli izstādē "Zemē apslēptā pilsēta" pārstāvēti visplašāk.

Krustejas ietvertais Rīgas **Doma pagalmā** veidojies 13. gadsimtā reizē ar katedrāles un klostera izbūvi. Līdz reformācijai klosterī atradās Rīgas arhibīskapijas augstākās garīdzniecības - domkapitula mītne ar dzīvojamām, sanāksmju un sadzīves telpām. Jau 13. gadsimtā šeit izveidojās Domskola — Rīgas pirmā mācību iestāde, kas turpināja darboties līdz 1806. gadam.

13.—18. gadsimtā Doma pagalmā jeb t.s. Zaļajā kapsētā apglabāti mirušie. Par kapsētas intensīvu izmantošanu liecina deviņās kārtās ieraktie apbedījumi, kas guldīti zemē, ievērojot kristīgo kapsētām raksturīgo rietumu orientāciju. Līdzšinējos izrakumos 1100 m² plaībā atsegti 835 kapi. Vairākums apbedīto miruši jauni — līdz 40 gadiem, tikai retais sasniedzis 50 gadu vecumu. Kapsētā, arī klostera pastāvēšanas laikā, apbedīti abu dzimumu pieaugušie un bērni (mirušo

Andris Celmiņš

ZEMĒ APSLĒPTĀ PILSĒTA

vecumu un dzimumu noteica antropologs G. Gerhards).

Kapos atrastās dzelzs naglas un trunējušu koku atliekas norāda, ka daļa mirušo apglabāta dēļu šķirstos. Apbedījumu apakšējās kārtās, kur slānis mālaināks un blīvāks, izdevās precizēt arī šķirstu formu. Tās bijušas vienkāršas, no plāniem dēļiem sanaglotas četrstūrveida kastes, kuru izmērus noteica mirušā augums.

Apbedījums ķieģeļu šķirstā

Visai neparasts apbedīšanas veids konstatēts 1996. gada izrakumos - mirušie guldīti no ķieģeļiem veidotās konstrukcijās. Divās apbedījuma vietās tās kārtotas šķirstu apveidā trīs ķieģeļu rindu augstumā, bet trešajā kapā mirušajam pie galvas un kājām novietoti četri ķieģeļu krāvumi. Konstrukcijās izmantoti viduslaiku ķieģeļi, nereti ražošanas brāķi, kas ceplī pārdeguši un deformējušies. Nav izslēgts, ka ķieģeļu veidojumi sākotnēji bijuši pārsegti ar dēļiem. Viduslaiku būvmateriālu pielietojums, kā arī apbedījumu iedziļinājums pamatzemē liecina, ka minētie kapi ierakti kapsētas izmantošanas sākuma posmā. Ķieģeļu konstrukcijas, iespējams, norāda uz apbedīto askētisko dzīves veidu un viņu piederību mūku kārtai.

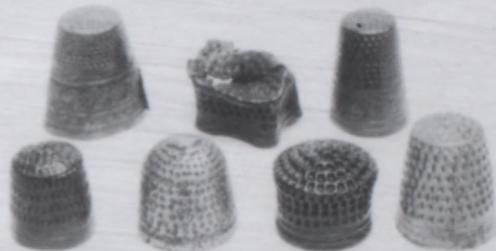

Ausu tīrāmā karofīte

Doma pagalma kapos atrasts salīdzinoši maz senlietu. Tas skaidrojams gan ar kristīgās baznīcas negatīvo attieksmi pret kapu piedevām, gan arī ar postīto apbedījumu lielo skaitu. Kaut arī dažiem apbedījumiem tika konstatēts kapu inventārs, senlietu vairākums iegūts ārpus kapu bedrēm kā savrupatradumi. Kapsētas teritorijā tās varēja nokļūt arī no tuvākās apkārtnes, izlīdzinot Doma celtniecības laikā vai pārbūvēs radušos būvgružus.

Atradumu vidū ir apģērba piederumi — āķi un cilpas tērpu saspraušanai, pogas, jostu sprādzes un apkalumi, nelielas bronzas caurulītes — saišu gali. Dažkārt atrastas rotas — stikla krelles, bronzas gredzeni, važiņas, ornamentētas riņķsaktas fragmenti. Interesants atradums kapa bedrē ir tualetes piederums — no bronzas stieplītēm filigrāni darināta ausu tīrāmā karofīte.

Īpašu senlietu grupu veido šujampiederumi — adatas un uzpirksteņi. Šujamadatu atradumus kapos parasti skaidro ar iedzīvotāju nabadzību un ticību, ka aizgājējs viņšaulē varēs salāpīt savas novalkātās vai saplētās drānas.

Uzpirksteņi

Jāatzīmē arī vairāki skaitāmie žetoni — vienkāršas vara sakausējuma ripiņas un daži greznāki darinājumi. Interesi izraisa 16. gadsimta beigu žetons, kuru kalis Nirnbergas meistars Hanss Krauvinkels. Tā aversā attēlots bagātīgi tērpies vīrietis pie skaitāmā galdiņa jeb abaka. Attēlu apvij leģenda HANSS.KRAVWINCKELIN. NVR. Reversā aplī izvietots latīņu alfabēts, ko ietver leģenda FLEISIGE.RECHNUNG.MACHT.RICHTIKEIT (Rēķinu pareizu dara uzcītība).

Žetons. Meistars Hanss Krauvinkels.
Kalts Nirnbergā 16. gadsimta beigās

Skaitāmos galdiņus un žetonus Eiropā izmantoja 13.—18. gadsimtā. Šis rēķināšanas metodes būtība ir visai vienkārša. Uz galdiņā ievilkām līnijām, kas atbilda 1, 10, 100 un 1000 vienībām, vai starp tām novietoja žetonus un veica nepieciešamos aprēķinus. Žetonu atradumus Doma pagalmā varētu skaidrot ar to līdzību monētām, kas ieņēma nozīmīgu vietu 13.—18. gadsimta kapu piedevās.

Doma pagalma izrakumos iegūtas vairāk nekā 100 monētas. Senākās ir Tērbatas, Hamburgas un Rostokas 13. gadsimta 2. puses — 14. gadsimta brakteāti, bet skaitliski lielāko daļu veido Rīgas brīvpilsētas, Polijas un Zviedrijas karaļu 16.—17. gadsimta šiliņi. Ievēriņas cieniņš ir 1995. gadā atrastais Zviedrijas karalienes Kristīnas un karaļa Kārļa X Gustava 17. gadsimta 2. pusē Rīgai un Livonijai kalto 28 šiliņu depozīts (monētas noteica Dr.hist. T.Berga).

Izcils atradums iegūts 1996. gada izrakumos kāda vīrieša kapā. Šeit atrada pāri par 30 viduslaiku brakteātiem, turklāt kopā ar spēļu kauliņu, kas darināts no dzīvnieka kaula vai raga un izskata ziņā neatšķiras no mūsdienu metamajiem kauliņiem. "Spēlmaņa" apbedījums ir visai pārsteidzoša parādība kapsētā pie Rīgas arhibīskapa katedrāles. Kauliņu spēle viduslaikos bija izplatīta visās iedzīvotāju kārtās. Pret to asi vērsās ne vien baznīca, bet arī dažu cunftu šrāgas. Cīņa pret kauliņu spēli pieminēta pat starppilsētu līgumos un vienošanās aktos.

Viduslaiku rakstāmirbulji — stili

Senlietu vidū īpaši jāizceļ viduslaiku rakstāmirbulji jeb stili, kurus lietoja rakstīšanai uz vaskotām plāksnītēm. Līdz šim Latvijas arheoloģiskajā materiālā kā stili bija identificēti 29 atradumi. Doma pagalmā 1994. gadā atrasti divi, bet 1996. gadā seši (!) rakstāmirbulji. Tas Latvijā līdz šim ir lielākais šo senlietu ieguvums vienā izrakumu vietā. Relatīvi lielo stilu skaitu varētu skaidrot ar kādreizējās Domscolas atrašanos izrakumu laukuma tuvumā un izglītības monopolu, kas viduslaikos bija katoļu baznīcas rokās.

Doma pagalma stili gatavoti no kaula, dzelzs un bronzas vai citiem vara sakausējumiem. Tiem ir atšķirīgi veidoti augšgali jeb t.s. lāpstīņas uzrakstu dzēšanai, to kāti dažkārt grezni ornamentēti. Atsevišķi izstrādājumi ievesti no Rietumeiropas, tomēr daļa rakstāmirbulju, acīm-

redzot, izgatavota tepat Rīgā. Liecības par bronzas apstrādi iegūtas arī Doma pagalma izrakumos — šeit atrasti krāsaino metālu sakusumi, skārda atgriezumi, bet 1995. gadā — lieta bronzas pakavsakts sagatave.

Vēl jāatzīmē pēdējo gadu pētījumos atsegto viduslaiku mūru atliekas, ieskaitot sāktā, bet neizbūvētā krustceļas ceturtā spārna pamatus, divas visai sarežģīti veidotās koka grodu akas u.c. konstrukcijas. Šie atklājumi varētu sekmēt Doma pagalma rekonstrukcijas projekta galīgā varianta izstrādi.

Otrs nozīmīgs Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja izpētes objekts deviņdesmito gadu pirmajā pusē bija t.s. **Dannenšterna nams**. 1696. gadā celtā tirgotāja Ernsta fon Dannenšterna dzīvojamā ēka Mārstaļu ielā 21 ierindojama izcilāko Latvijas baroka laikmeta celtniecības paraugu vidū. Laika zoba un vēlāko pārbūvju skartās celtnes sakopšana aizsākās jau sešdesmitajos gados, bet 1994.—1996. gadā vērienīga apjoma darbus šeit veica Polijas restaurācijas firma PKZ. Arhitektūras pieminekļu restaurācijas vēsturē Dannenšterna nama atjaunošana, domājams, kļūs par vienu no komplikācijām parādībām, bet tas ir cits stāsts.

Sākot ar 1972. gadu, līdztekus interjera izpētei, nama pagalmos un pagrabos veikta kultūrslāņa izziņošana arheologu G.Fedorenko, A.Caunes, B.Eglājas un A.Celmiņa vadībā. Poļu restauratoru uzsāktā ēkas pamatu nostiprināšana 1994. gadā un jaunu pagrabtelpu izbūve 1995. gadā pavēra iespēju turpināt objekta arheoloģisko izpēti.

Pētījumu vieta atrodas senā Vecrīgas kvartālā — Mārstaļu ielas, kas veidojusies jau 13. gadsimtā, galā. Ielas sākotnējais nosaukums — Rigemundes, vēlāk Maršalka iela. Patreizējais apzīmējums minēts kopš 1415. gada un cēlies no 14. gadsimtā ierīkotajiem rātes zirgu stalliem. Tā kā iela atradās ostas tuvumā, pie tās 13.—15. gadsimtā veidojās lielas tirgotāju sētas, par kurām saglabājušās arī rakstīto avotu liecības.

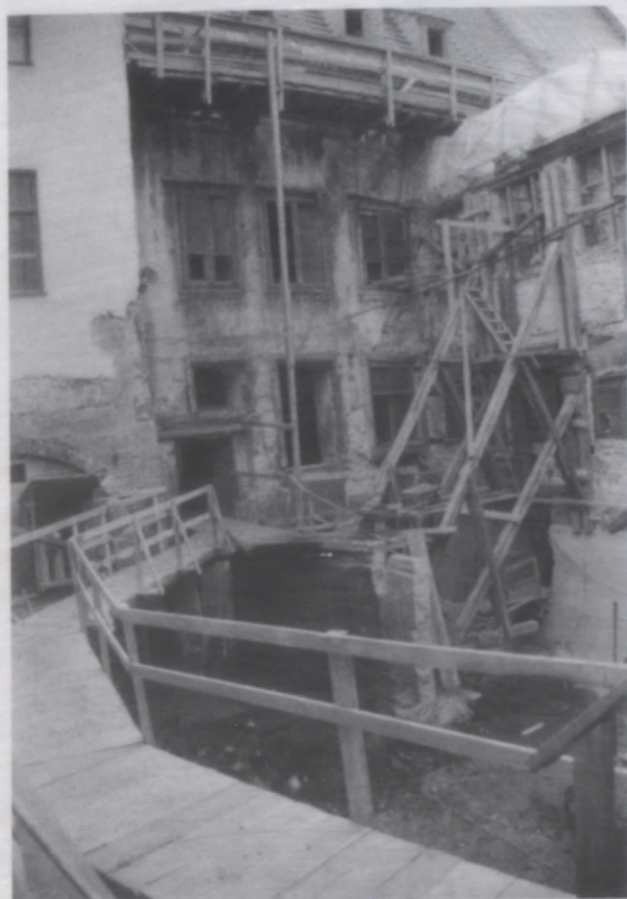
Atsedzot Dannenšterna nama pamatus, apstiprinājās iepriekšējo gadu izrakumos gūtās atziņas, ka celtnes pazemes daļu izveidojumā, ar retiem izņēmumiem, senāku mūru fragmenti nav saglabājušies un tās patreizējo plānojumu nevar saistīt ar gruntsgabalu viduslaiku apbūvi. Pirms ēkas celtniecības atīrīta jaunbūves vieta, izvācot 17. gadsimta 80. gadu ugunsgrēkā radušos gruvešus. Jaunceļamo sienu iedziļināšanai raktas būvbedres, izsmeļot kultūrslāni un sasniedzot pamatzemi, bet sienu pamati guldīti uz horizontāliem balķiem, kas vietām nostiprināti ar zemē iedzītiem pāļiem.

Vairāku viduslaiku mūru atliekas konstatētas zem Dannenšterna nama pagrabu telpu grīdām — no pelēcīgiem dolomītakmeņiem veidoti pamati, bet dažkārt arī vardu sējumā kārtotas sienu apakšējās ķieģeļu rindas. Šo būvkonstrukciju izbūvi, spriežot pēc nedaudzajiem senlietu atradumiem, varētu attiecināt uz 14.—15. gadsimtu.

Rodas jautājums, cik pamatoti būtu mēģinājumi atsegtās mūra sienas identificēt ar kādu viduslaiku dokumentos nosauktu celtni. Arhitekts A.Zandbergs

1971. gadā izvirzīja hipotēzi par 13.—14. gadsimta rakstītajos avotos minētās Kridenera sētas (*curia Crideneri, hereditas Crudeneri*) atrašanos Dannenšterna nama vietā, lai gan vēsturnieki J.Straubergs un F.Beninghofens bija izteikuši viedokli, ka tā meklējama līdzās esošajā gruntsgabalā Mārstaļu ielā 23. Savukārt vēsturniece P.Pētersone 1994. gadā konstatējusi kļūdu A.Zandberga aprēķinos par Kridenera sētas piesaisti noteiktai apbūves vietai un pievienojusies J.Strauberga un F.Beninghofena uzskatam. Piekrītot vēsturnieku domām, jācer, ka nākotnē arheologiem izdosies atsegt Kridenera sētas atliekas blakus gruntsgabalā.

Interesi izraisīja atklājums tranšējā pie Dannenšterna nama galvenās fasādes. Trīs metru dziļumā zem Mārstaļu ielas seguma strādnieki uzdūrās fragmentāriem sienu mūrējumiem un akmens grīdas plākšņu klājumam. Šeit atsegtās telpas nebija savienotas ar Dannenšterna nama pagrabiem un attiecināmas uz agrāku būvperiodu. Vai tas liecina, ka Mārstaļu iela bijusi šaurāka? Vecrīgas ielu būvlaidu līnijas taču nostabilizējušās jau 13. gadsimtā. Tāpēc ticamāka ir varbūtība, ka zem Mārstaļu ielas atradušies ar kādu senāku ēku saistīti pagrabi.

Dannenšterna nama austrumu pagalmis 1995. gadā

Ierobežotā apbūves platība mūru un vaļņu ieskaustajā Rīgā radīja telpu deficītu preču noliktavām. Kad bija izsmeltas iespējas, ko sniedza ēku bēniņi un pagrabi, preču glabāšanai sāka izbūvēt īpašas telpas zem pilsētas ielām. Šādi, zem ielām izbūvēti pagrabi arheoloģiskajos

izrakumos konstatēti jau agrāk — Tirgoņu ielā u.c. Tas ir viens no iemesliem vēlākajiem nostāstiem par Vecrīgas sazarotajām pazemes ejām.

Plašāki izrakumi 1995. gadā noritēja Dannenšterna nama austrumu pagalmā. Piecus metrus biežais 13.—20. gadsimta kultūrslānis šeit veidojies netraucēti, bez lielākiem pārrakumiem. Laukuma profilos izšķirami 14 dažādi horizonti, kas norāda uz intensīvu saimniecisko darbību. Augšējās kārtas veidoja ar būvgružiem jaukta smilšaina grunts, bet apakšējais trīs metrus biežais slānis sastāvēja no dzīvnieku mēsliem un koka skaidām jauktas tumšas organiskas masas, kas radījusi konservējošu vidi senlietām un pasargājusi tās no sairšanas.

Kultūrslāņa zemākajos horizontos atsegtas vairākas koka konstrukcijas un iegūts ievērojams skaits 13.—14. gadsimta priekšmetu, to vidū daži Latvijas arheoloģiskajā materiālā reti sastopami, pat unikāli atradumi. Raksta apjoms neļauj detalizēti izvērtēt visus atklājumus, tāpēc turpinājumā aplūkosim dažus no tiem.

Senākajā apdzīvotības slānī, kuru varētu attiecināt uz 13. gadsimta sākumu, konstatētas drenāžas atliekas. Izrakumu laukumu šķērsoja 2,5 m plats un 0,8 m dziļš grāvis, kas bijis pildīts ar koku zariem un kārtīm pieplūstošā ūdens filtrēšanai. Saistoši izsekot, kā tas ietekmējis gruntsgabala vēlākās apbūves konstruktīvo risinājumu. Augot apkārtējam kultūrslānim, tieši virs aizbērtā drenu grāvja celta statņu konstrukcijā veidota koka ēka. Lai nepieļautu sienas sēšanos grāvja vietā, zemē iedzīts divus metrus garš priedes pālis celtnes stūra atbalstam. Tomēr viduslaiku celtniekiem nav izdevies izvairīties no kļūmes, un ēkas pamatsija apmēram pusmetru sēdusies nestabilajā gruntī. Nākamajā būvperiodā celtā mūra ēka aptuveni atkārtojusi agrākās statņu būves konfigurāciju. Šoreiz drenu grāvja vietā dzīti četri masīvi ozola pāļi, virs kuriem horizontāli likti skujukoku balķi sienu pamatojumam un tikai tad mūrētas ķieģeļu sienas.

Pamatzemē iedzījināta koka muca

Izrakumos vietām atsegta pamatzemē iedzilnātas mucas, kas gatavotas no ozolkoka dēļiņiem un apstīpotas ar plēstām, pusapaļām klūgām. Pirms ierakšanas tām izņemti dibeni. Šim ierīcēm iespējami trīs pielietojuma veidi: akas, vertikālā drenāža vai atkritumu kolektori, kas viduslaiku visumā antisemitārajās apstākļos varēja atrasties netālu cits no cita. Izsmejot akas, parasti vērojams straujš ūdens pieplūdums izrakumu laukumā, kas šoreiz netika konstatēts. Varētu pieņemt, ka mucas sākotnēji kalpojušas drenāžai, bet vēlāk izmantotas asenizācijas vajadzībām.

Arheoloģiskās izpētes laikā atrastie ražoju pušfabrikāti un ražošanas procesā radušies atkritumi ļauj spriest par seno rīdzinieku nodarbošanos. Miecētas dzīvnieku ādas gabali, lielais ādas atgriezumū skaits, otrreiz izmantotās detaļas liecina, ka izrakumu laukuma tuvumā vairākās paaudzēs darbojušies ādas apstrādes meistari. Masveidīgajā ādas izstrādājumu klāstā plaši pārstāvēti apavi — zābaki, puszābaki, kurpes un apakšējos slāņos atrastās pastalas. No citām ādas senlietām jāpiemin dažādas siksnas, maciņi un makstis, to vidū — grezns, ar iespiestiem augu un ģeometriskiem ornamentiem rotāts darinājums tuvciņas ieroča — dunča nēsāšanai. Zāģētie kauli, ragi, priekšmetu sagataves norāda, ka tuvējā apkaimē vienlaicīgi strādājuši arī kaula griezēji.

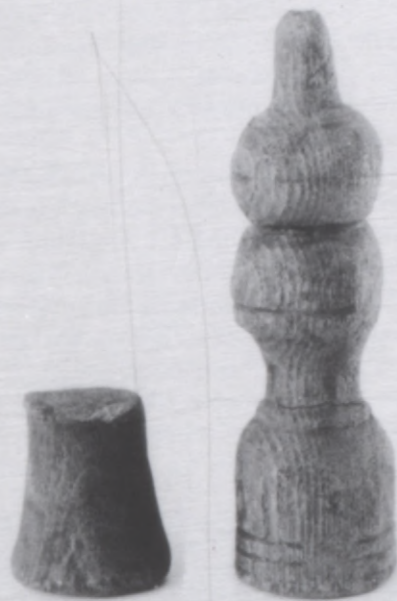
Ādas kurpes

Liecības par zvejniecību sniedz no priedes mizas darināts tīkla pludināš, svina gremdi, izrakumos ļoti reti uzietie linuma fragmenti, no koka gatavotas lāpāmās adatas un irbulji. Zvejnieku lomos bijušas pat stores — atrastas vairākas šo vērtīgo zivju kaula zvīņas jeb vairodziņi. Ar zvejniecību saistāms vēl kāds interesants atradums — laivas branga, kuras apstrādē izmantots vienīgi namdara cirvis.

Tirgotāja klātbūtni apstiprina 13. gadsimta slānī atrastais dārgmetālu svēršanai lietoto svarīņu atsvariņš. Atsvariņam ir saplacināta kuba forma ar lielākajās plaknēs iespiestām marķējuma zīmēm — rozeti vienā un aplīti jeb t.s. saulīti otrā pusē. Tā svars pirms konservācijas — 8,713 grami. Divi ar trim aplīšiem marķēti atsvariņi Rīgā atrasti arheoloģes M. Vilsones izrakumos Alberta laukumā. Varētu pieņemt, ka viena zīme norāda kādu mazāku svara vienību. Tā kā Rīgā 13. gadsimtā sudraba svēršanai lietoja no Gotlandes svaru sistēmas pārņemto marku, kas svērusi ap 208 gramiem, Dannenšterna namā atrastais atsvariņš, iespējams, atbilst vienam ārtigam, t.i., 1/3 ēres jeb 1/24 markas svara. Atšķirīgās

marķējuma zīmes varētu apliecināt atsvariņa identitāti Gotlandes un Rīgas svaru sistēmām.

Izrakumos masveidā iegūtas koka senlietas, galvenokārt trauku fragmenti, bet dažkārt arī restaurējami priekšmeti. Interesants atradums ir divas virpotas koka šaha figūriņas, kas atrastas līdzās viena otrai.

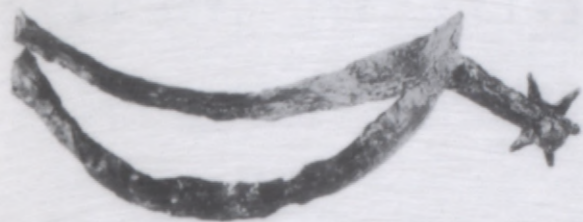

Koka šaha figūras

Skaita un daudzveidības ziņā ievērojamu vietu ieņem dzelzs darinājumi — bultu gali, naži, slēdzenes un atslēgas. Zirglietu un jātnieku piederumu vidū minami pakavi un pieši, bet no apgaismes ķermeņiem — svečturi, to skaitā īpatnējs trīszaru eksemplārs ar uzmaivām un iedzītiņiem dažāda izmēra sveču iestiprināšanai. No dzelzs izgatavoti arī t.s. ledus pieši, kurus ziemas laikā piestiprināja apaviem, lai neslidētu kājas. Dzelzs izstrādājumu vidū īpaši pieminams dekoratīvs kalums zirga galvas atveidā, kas prasmīgi veidots, ar tordējumu izceļot zirga krēpes uz slaidā, izliektā kakla. Tas ir viens no izcilākajiem mākslas amatniecības paraugiem viduslaiku Rīgas arheoloģiskajā materiālā.

Dzelzs atslēgas

Alvots dzelzs piesis

Un vēl par kādu unikālu senlietu. Pirmo reizi Latvijas arheoloģiskajos izrakumos iegūta no ādas gatavota sejas maska. Tai ir iegriezti acu caurumi, kvadrātveida izcilnis deguna vietā veidots kā dzīvnieka jeb fantastiskas radības purns, bet izgriezums zoda daļā atgādina bārdu. Vikingu laikmeta apmetnē Hedebijā (*Haithabu*) Jitlandes pussalā atrasta "grima" — sejas maska savdabīga, spalvainā aitasģimja formā, kuru nēsāja piesietu pie kapuces.

Dzelzs svečturis

Dzelzs kalums zirga galvas atveidā

Savukārt vairākas 13. gadsimta maskas zināmas Novgorodas arheoloģiskajā materiālā un tiek uzskatītas par senkrievu komediantu un muzikantu — t.s. *skomorohu* atribūtiem. Šeit jāatgādina, ka kaimiņu gruntsgabalā — Mārstaļu ielā 19 — arheoloģes G.Fedorenko izrakumos 1973. gadā atrasta koka nūjiņa ar iegrieztu četrgalvainā elka atveidu. Domājams, ka Dannenšterna namā atrastā maska arī saistāma ar senajiem tautas ticējumiem un 13. gadsimtā izmantota ķekatu gājienos vai cita veida teatralizētos jeb rituālos pasākumos.

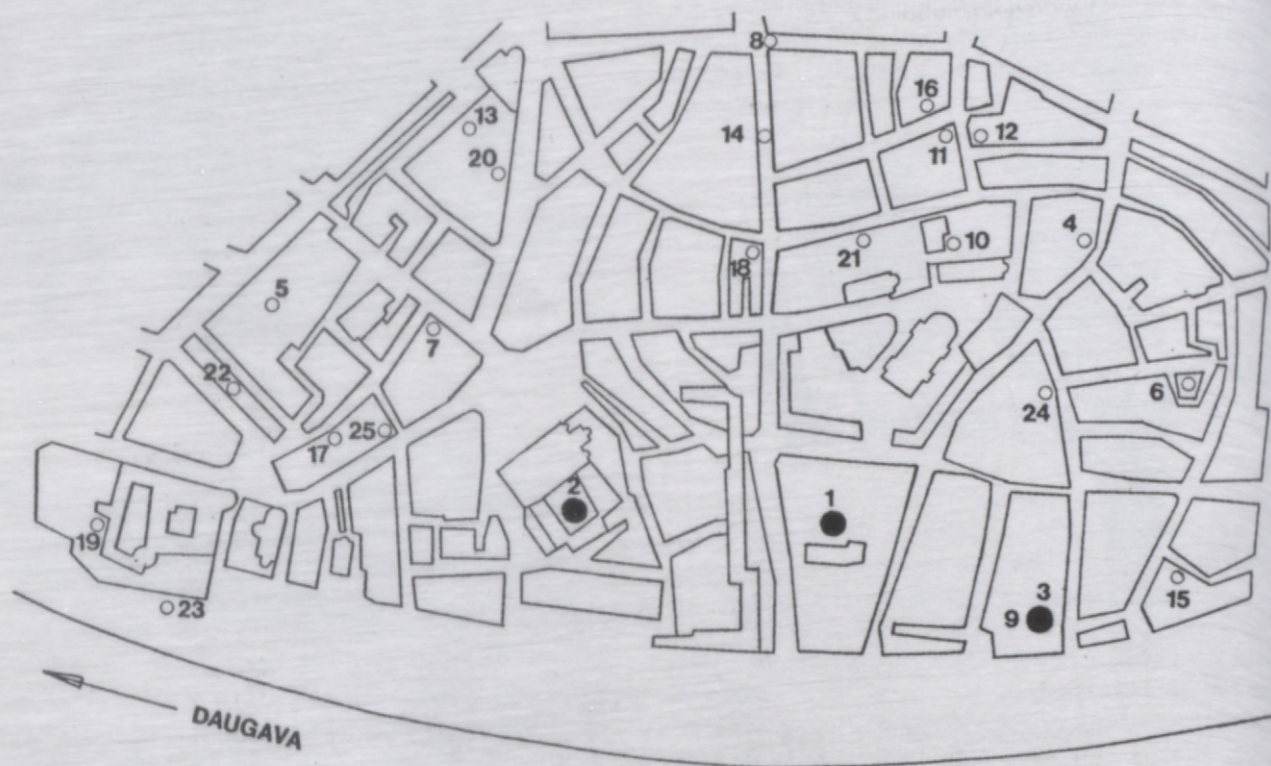

No ādas darināta sejas maska

Nobeidzot šo īso ieskatu Vecrīgas arheoloģijā, dažos vārdos par izstādes "Zemē apslēptā pilsēta" izveidi. Ierosme eksponēt arheoloģiskos jaunieguvumus radās, plānojot pilsētas astoņsimtgades norisi. Projekta realizēšana bija paredzēta 1998. gadā, vienlaikus atzīmējot Rīgas arheoloģijas 60. gadadienu. Jaunas korekcijas sākotnējā iecerē ienesa Eiropas arheologu asociācijas 2. kongress, kas sanāca Rīgā 1996. gada septembra nogalē. Radās izdevība pēdējo gadu izpētes darbos iegūtos materiālus parādīt plašam ārvalstu speciālistu lokam. Ekspozīcijas māksliniecisko ietēru A.Goldbergas vadībā veidoja A.Augustinoviča, L.Rogule un V.Rubulis. Iekļaujoties Rīgas 800 gadu jubilejas ieskaņas pasākumu kopā, "Zemē apslēptā pilsēta" būs skatāma līdz 1998. gadam.

Raksta autors pateicas visiem, kas sekmēja izstādes ieceres īstenošanu, bet īpaši namu pārvaldes "Vecrīga" pārvaldniecei Guntai Putenes kundzei par sniegto atbalstu arheoloģiskajiem izrakumiem Doma pagalmā.

VECRĪGAS ARHEOLOĢISKĀ IZPĒTE 1991. - 1996. GADS

Nr. plānā	Pētījumu atrašanās vieta	Gads	Iestāde, kas veikusi pētījumus	Izpētes vadītājs
ARHEOLOĢISKIE IZRAKUMI				
1.	Melngalvju nams bij. Rātslaukumā	1993-1995	VI	A.Caune S.Tilko
2.	Doma pagalms	1991, 1994-1996	RVKM	A.Celmiņš
3.	Dannenšterna nams Mārstaļu ielā 21	1995	RVKM	A.Celmiņš
ARHEOLOĢISKĀ UZRAUDZĪBA				
4.	Audēju iela 10	1991	RI	B.Eglāja
5.	Klostera iela 19	1991	RI	B.Eglāja
6.	Alksnāja iela 11	1991	RI	B.Eglāja
7.	Jēkaba iela 3, 5	1991-1992	RI	B.Eglāja
8.	Vaiņņu un Kalķu ielu stūris	1991	RKPAI	D.Svarāne
9.	Dannenšterna nams Mārstaļu ielā 21	1992, 1994	RVKM	A.Celmiņš
10.	Jāņa sēta 5	1992	RI	B.Eglāja
11.	Teātra iela 4	1992	RI	B.Eglāja
12.	Teātra iela 7	1992	RI	B.Eglāja
13.	Trokšņu iela 10, 12	1992	RI	B.Eglāja
14.	Kalķu ielas trase no Basteja bulvāra līdz Meistaru ielai	1992	RI	B.Eglāja
15.	Pasta iela 3	1993	RI	B.Eglāja
16.	R.Vāgnera iela 14	1993	AIG	B.Eglāja
17.	M.Pils iela 19	1993	AIG	B.Eglāja
18.	Kalķu iela 7, 9	1993	AIG	B.Eglāja
19.	Rīgas pils	1994-1995	LVM	J.Ciglis
20.	Smilšu iela 16	1994	AIG	M.Lūsēns B.Eglāja
21.	Konventa sēta	1995	AIG	M.Lūsēns
22.	Pils laukums 4	1995	AIG	M.Lūsēns
23.	11. Novembra krastmala	1995	RKPAI	D.Svarāne
24.	Mārstaļu iela 3	1996	RKPAI	D.Svarāne
25.	L.Pils iela 16	1991	RI	N.Treijs

Sarakstā lietotie saīsinājumi:

- VI — Latvijas vēstures institūts
RVKM — Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs
RI — Latvijas Kultūras ministrijas Restaurācijas institūts
RKPAI — Rīgas kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcija
AIG — SIA "AIG"
LVM — Latvijas vēstures muzejs

Pārskatu sastādījis Andris CELMIŅŠ

1996.

gada 5. - 8. novembrī Rīgā Kongresu namā notika pirmā starptautiskā zinātniskā mākslas vēstures konference Latvijā

“Jūgendstils Baltijā. Laiks un telpa”, kas risinājās zem Rīgas 800 gadu jubilejas zīmes. Konferencē, kuru organizēja Literatūras, folkloras un mākslas institūta Tēlotājas mākslas daļa, ar referātiem piedalījās 20 zinātnieki no 7 Eiropas valstīm. Pēc savas ieceres vēriena tā uzskatāma par vienu no aizvadītā gada nozīmīgākajiem notikumiem ne tikai mākslas un arhitektūras vēstures sfērā, kurām šī konference bija veltīta, bet arī Latvijas kultūras dzīvē kopumā.

Konference notika pateicoties Sorosa fonda - Latvija un Latvijas zinātnes padomes atbalstam, kā arī daudzu institūciju atsaucībai. To vidū jāmin Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs, Valsts mākslas muzejs, J.Rozentāla muzejs, Dānijas Kultūras institūts, Zviedrijas vēstniecība, Gētes institūts, Latvijas Kultūras fonds, Rīgas dome, kā arī Kongresu nams, Valsts filharmonija, kinoteātris “Andalūzijas suns”, Latvijas televīzija.

Jūgendstils — viens no 19. un 20. gadsimtu mijas mākslas stiliem, 20. gadsimta gaitā izbūvēti dažādu attieksmi: no absolūta nolieguma līdz pakāpeniskai rehabilitācijai un sava veida renesansai pēdējos gadu desmitos. Arī Latvijā šis process risinājies līdzīgi:

tāpat kā citur pasaulē arī Latvijā interese par jūgendstilu, sevišķi par tā arhitektūru, ir strauji augusi pēdējā desmitgadē, šobrīd sasniedzot jau sava veida apogeju. Pateicoties arhitektūras vēsturnieku, it īpaši J.Krastiņa pētījumiem, šī perioda Rīgas arhitektūra ir pazīstama plašai sabiedrības daļai. Var teikt, ka tagad apzināties jūgendstila izpausmes arhitektūrā kā nacionālu bagātību. Tomēr vērojama arī tendence identificēt jūgendstilu vienīgi ar arhitektūru, kas liecina par zināmu attieksmes vienkāršību. Sacītais nav jāuztver kā nejaušība: ikviena vēstures perioda esamības telpa un laiks savā būtībā orientēti uz neatgriezeniskumu, tomēr izziņas procesā tie tiek atgriezti atpakaļ. Pagātnes pētnieku aktivitātes rezultātā katrs vēsturiskās telpas elements iegūst savrupu, suverēnu nozīmi. Tomēr “pagātnes īstenības” restaurēšanai nepieciešama tās atsevišķo elementu vienības izjūta. Sintezējoša izpratne ir svarīga ikviena laikmeta kultūras apzināšanā, it īpaši 19. un 20. gadsimtu mijas kultūras izpratnes veidošanā. Lai gan ir izdoti atsevišķi raksti un monogrāfiska rakstura darbi par nozīmīgām ar gadsimtu mijas mākslu un jūgendstilu saistītām parādībām, var samērā droši apgalvot, ka joprojām pagājušā gadsimtu mija

sabiedrības lielākajā daļā asociējas ar visai virspusēju ainu, kuras centrālie notikumi saistīti ar politiskiem un sabiedriski ekonomiska rakstura notikumiem, kuru pavēni norisinājušies arī celtniecības darbi, būvējot jūgendstila ēkas.

Šī raksta autorei, strādājot pie gadsimtu mijas mākslas izpētes, šķita nepieciešams atklāt sabiedrībai to, ko labi zina mākslas pētnieki: jūgendstils ir pagājušās gadsimtu mijas mākslas stils, kura izpausmes vērojamas ne tikai arhitektūrā, bet arī citos mākslas veidos. Turklāt tajos sasniegumi bijuši ne mazāk spilgti, vienīgi patlaban

tie vēl nav pilnībā atklāti un iepazīti. Tādēļ arī radās iecere sagatavot plašu un bagātīgi ilustrētu izdevumu - rakstu krājumu, kura mērķis būtu iepazīstināt sabiedrību ar līdz šim maz popularizētu materiālu, sniedzot ieskatu visās kultūras dzīves norisēs pagājušā gadsimtu mijā. Tas ļautu ieraudzīt 19. gadsimta beigas un 20. gadsimta sākumu tā patiesajā gaismā: kā “zelta laikmetu” mūsu kultūrā, spožu radošu personību darbības laiku ar Raini, Aspaziju, F.Bārdi literatūrā, E.Dārziņu, A.Kalniņu, E.Melngaili mūzikā, J.Rozentālu, V.Purvīti, J.Madernieku tēlotājā mākslā, K.Pēkšēnu, E.Laubi arhitektūrā. Projekts guva atbalstu 1995. gada Valsts kultūras projektu konkursā un ļāva šī raksta autorei aizsākt darbu pie rakstu krājuma “Jūgendstils. Laiks un telpa” sagatavošanas, kas pašreiz turpinās sadarbībā ar grāmatu apgādu “Jumava”.

Rakstu krājuma tapšana bija tas faktors, kas stimulēja vajadzību rīkot konferenci. Krājuma sagatavošanas gaitā izvirzījās jautājumi par Latvijas sasaisti ar pārējām Baltijas reģiona valstīm laika posmā no 1890. līdz 1914. gadam, un radās nepieciešamība pamatot Latvijas jūgendstila vērtējumu Baltijas mākslas kontekstā.

Konferencē uzaicināto mākslas un arhitektūras pētnieku atsaucība ļauj secināt, ka konteksta jautājums šobrīd ir aktuāls ne tikai pie mums, bet arī citās Baltijas reģiona zemēs.

Lai piesaistītu sabiedrības uzmanību jūgendstila mantojuma problēmām un veicinātu Rīgas kā unikāla pilsēt-būvnieciska ansambļa iekļaušanu UNESCO Pasaules kultūras pieminekļu sarakstā, radās doma akcentēt pasākuma publicitāti, lai ar konferences materiāliem iepazīstinātu iespējami plašu auditoriju. Tādēļ par pasākuma norises vietu tika izvēlēts Kongresu nams, kurā klausītājiem varēja nodrošināt referātu sinhrono tulkojumu latviešu, angļu un vācu valodās. Konferences laikā Kongresu namā tika eksponēta fotomākslinieka **Vilņa Auziņa** Rīgas jūgendstila arhitektūrai veltīta fotoizstāde,

Silvija Grosa

JŪGENDSTILS BALTIJĀ. LAIKS UN TELPA

kura bija sagatavota un parādīta 1996. gada vasarā UNESCO centrā Parīzē.

Konferences pirmā diena - 5. novembris tās dalībniekiem aizsākās ar Valsts mākslas muzeja pastāvīgās ekspozīcijas apskati, kam sekoja iepazīšanās ar Rīgas jūgendstila arhitektūru. Nelielo ekskursiju, kas noslēdzās J. Rozentāla muzejā, vadīja **Jānis Krastiņš** - neapšaubāmi lielākā autoritāte Rīgas jūgendstila arhitektūras izpētē. Pēcpusdienā konferences dalībnieki apmeklēja Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja izstādi "Jūgendstils mākslā un sadzīvē". Viesus iepriecināja speciāli šim pasākumam muzeja sarūpētais izstādes reklāmas buklets, par kuru jāpateicas izstādes autorei **Dacei Strazdiņai**.

6. novembrī Kongresu namā konferenci atklāja Latvijas zinātnes padomes priekšsēdētājs **Ivars Knēts**. Turpmāko trīs dienu gaitā klātesošie varēja klausīties referātus un piedalīties diskusijās, bet pēcpusdienās gan konferences dalībniekiem, gan interesentiem bija iespēja piedalīties dažādos pasākumos - *Doma baznīcā* notika latviešu mūzikas klasikas koncerts, kinoteātrī "Andalūzijas suns" tika parādīta dokumentālo filmu programma, bet konferences noslēguma dienā "Rīgas galerijā" atklāja konferencei veltītu mūsdienu mākslas izstādi ar zīmīgu nosaukumu "Māksla pēc gadsimta".

Konferences dalībnieku referāti bija tematiski sadalīti, vispirms aplūkojot jūgendstila izpausmes arhitektūrā, turpmāk pievēršoties plastiskajām mākslām, kā arī izsekojot mākslinieciskā stila un laikmeta kultūras mijiedarbības jautājumiem literatūrā, teātra mākslā, mūzikā un fotogrāfijā.

Konferences referātu daļu aizsāka **Jānis Krastiņš** ar ziņojumu "Latvijas jūgendstils Eiropas mākslas kontekstā". Referātu, kura pamattēmu vislabāk raksturo profesora jaunākās grāmatas "Rīga - jūgendstila metropole" nosaukums, ietekmīgu padarīja precīzi izvēlētais vizuālais materiāls, kas ļāva klausītājiem izsekot plašam analogiju materiālam.

Somijas pārstāvis - **Peka Korvenmā** bija viens no tiem konferences viesiem, kura uzstāšanās speciālistu vidū tika gaidīta ar lielu interesi. P. Korvenmā pazīstams kā autoritatīvs pagājušās gadsimtu mijas mākslas pētnieks, kura doktora disertācija bija veltīta izcilā somu arhitekta Larsa Sonka daiļrades mantojuma izpētei. Zinot somu arhitektūras lomu Latvijas gadsimtu mijas arhitektūras t.s. nacionālā romantisma strāvojuma izveidē, kā arī ņemot vērā profesora pieteikto tēmu "Reģionālisms: imports, novatorisms, eksports. Somijas 19./20. gs. mijas arhitektūras loma Baltijā", bija saistoši izsekot piedāvātajai koncepcijai, kuras viens aspekts bija veltīts arhitektūras īpašajai lomai somu nācijas kultūras identitātes veidošanās procesā. Referātā tika pieminēta arī Larsa Sonka Latvijā projektētā ēka Liepājā, kura pētnieka skatienam nav palikusi nepamanīta.

Bū Grandjens (Zviedrija) referātā "Mazo un lielo formu mijiedarbība: Dažas jūgendstila arhitektūras vizuālās īpatnības" analizēja jūgendstila arhitektūrai raksturīgo kontrastu starp nelielām detaļām un plašām virsmām. Pievēršoties galvenokārt Zviedrijas materiālam, tika

piedāvāts filozofisks tēmas aspekts, vērtējot stilu veidojošos formālos elementus kā pretstatu starp intīmo, personisko un publisko, ambiciozo. B. Grandjens ieguva auditorijas simpātijas ne tikai ar referātu, bet arī ar tā pasniegšanas veidu, personības šarmu, inteliģenci un ārkārtīgo līdzsvarotību. Jāpiebilst, ka vienlaikus ar konferences norisi Skandināvijas mākslai veltītu plašu lekciju ciklu Mākslas akadēmijas studentiem nolasīja profesora dzīvesbiedre - viena no Zviedrijas vadošajām baroka speciālistēm I.L. Ongstrēma.

Kārīna Hallasa (Igaunija) sniedza plašu pārskatu par Igaunijas gadsimtu mijas arhitektūru, radot pārdomas par kopsakarībām un reģionālajām atšķirībām, kuras vērojamas viena perioda arhitektūrā dažādās zemēs. Šis referāts citā kontekstā lika pārdomāt aizsākto tēmu par mākslas eksportu un importu, par stila veidošanās sociālajām, nacionālajām un ideoloģiskajām kopsakarībām. Aizsteidzoties notikumiem nedaudz priekšā, jāatzīmē, ka minētais aspekts bija likts par stūrakmeni arī **Džeremija Hovarda** (Skotija) spožajam referātam "Stils un pasūtījums Latvijas 20. gs. sākuma arhitektūrā un dizainā", kurā profesors ne tikai demonstrēja lielisku Latvijas materiāla pārzināšanu, bet lika arī uz daudzām mums labi zināmām parādībām palūkoties no cita viedokļa. Nozīmīgi, ka Dž. Hovarda nesen izdotajā monogrāfijā "Art Nouveau. International and national styles in Europe" Baltiju pārstāv tieši Latvija, kurai veltīta viena no grāmatas nodaļām.

Andreass Trīrs Morhs (Dānija) referātā "Jūgendstils Dānijā" iepazīstināja klausītājus ar šī stila izpausmēm Kopenhāgenas arhitektūrā un mākslas amatniecībā, ļaujot iepazīties ar ārkārtīgi plašu un interesantu vizuālo materiālu. Jāpiebilst, ka A.T. Morhs ir autors pirmajam dāņu valodā sarakstītajam ceļvedim Tallinas, Rīgas, Viļņas un Kauņas arhitektūrā.

6. novembra ziņojumus noslēdza **Jāņa Zilgalvja** (Latvija) referāts "Dažas īpatnības Rīgas un Latvijas muižu jūgendstila arhitektūrā", kurš ļāva izsekot atsevišķām 19. gadsimta beigu un 20. gadsimta sākuma ēku stilistikajām īpatnībām, pievēršot uzmanību to konstruktīvajiem elementiem, piemēram, pildrežģa izmantojumam, kā arī fasāžu detaļām, atklājot kopīgo un atšķirīgo Rīgas un Latvijas lauku muižu būvmākslā.

Konferences trešo darba dienu aizsāka **Johans Morteliuss** (Zviedrija), kurš savā referātā "Jūgendstils un vēsturiskā pilsētvide: Stokholmas arhitektūra ap 1900. gadu" analizēja Stokholmas jūgendstila arhitektūru galvenokārt no pilsētībūvnieciskā viedokļa, vērtējot jūgendstila ēku integrēšanās problēmu historisma vidē. Jūgendstila apbūve Stokholmā nav pārāk izvērsta, un bija saistoši izsekot, kā objekti, kuri tika aplūkoti arī B. Grandjēna referātā, šoreiz izvērtēti citā aspektā un interpretācijā, klausītājiem izveidoja spilgtu Stokholmas gadsimtu mijas arhitektūras klātbūtnes efektu.

Otrs referents - **Kšištofs Stefānskis** (Polija) deva iespēju iepazīt Polijas jūgendstila arhitektūras īpatnības, sniedzot detalizētu pārskatu par šī perioda Lodzas arhitektūru un tās stilistikajām īpatnībām.

Šī raksta autore — **Silvijas Grosas** referāts "Jūgendstils un interjers Latvijā 19. un 20. gadsimtu mijā" bija veltīts interjeru dekoratīvajai apdarei. Tēma ļāva ne tikai iepazīstināt klātesošos ar maz zināmu materiālu, bet pievērsties arī jūgendstila periodizācijas jautājumiem, kā arī, cerams, piesaistīt sabiedrības uzmanību interjeru saglabāšanas problēmai, kura šobrīd aktualizējas īpaši sāpīgi.

Eduards Kļaviņš (Latvija) ar referātu "Jūgendstila ikonogrāfija un Latvijas tēlotāja māksla 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā" aizsāka plastiskajām mākslām veltīto konferences daļu. Referātā tika sniegta vispusīga 19. un 20. gadsimta mijas Latvijas tēlotājas mākslas analīze, akcentējot jūgendstila ikonogrāfijas aspektus. E.Kļaviņa interpretācijā, kā vienmēr, pieteiktās tēmas izklāsts pārliecināja un fascinēja ar viņam tik raksturīgo erudīciju, pētniecisko aizrautību un ar absolūto argumentācijas perfekciju, kura labi pazīstama profesora studentiem Mākslas akadēmijā un atklājas arī viņa tikko iznākušajā latviešu portreta glezniecībai veltītajā grāmatā. Jāpiebilst, ka profesors E.Kļaviņš bija laipni piekritis uzņemties konferences zinātniskā konsultanta pienākumus.

Jūgendstila arhitektūras, būvplastikas un dekoratīvās mākslas analīzei bija veltīta nākamā referenta - jau pieminētā **Džeremija Hovarda** uzstāšanās, kura kuluāros tika vērtēta kā viena no veiksmīgākajām.

Ruta Čaupova (Latvija) referātā "Jūgendstila konteksts un iestrāvojamie latviešu profesionālās tēlniecības sākumposmā" analizēja jūgendstila izpausmes latviešu tēlnieku darbos 19./20. gadsimta mijas posmā, kad dažādu ārējo iespaidu lokā, kas ieaudās latviešu profesionālās tēlniecības attīstības procesos, sava nozīme bija arī *Art Nouveau* jeb jūgendstila rosinātajām parādībām. R.Čaupova savā referātā netieši aizskāra arī terminoloģijas problēmu, kura konferences problēmu lokā vērtējama kā svarīga.

Maijas Levinas (Igaunija) referāts "Igauniju *Art Nouveau* tēlotājā un lietišķajā mākslā" klausītājus iepazīstināja arī ar plašu ilustratīvo materiālu, kas rosināja meklēt paralēles kaimiņu reģionos.

Dienas noslēguma daļā klausītājiem tika piedāvāta saistoša iespēja noklausīties **Jāņa Torgāna** (Latvija) referātu "Mūzika Latvijā jūgendstila laikā", kurš radīja precīzu iespaidu par gadsimtu mijas mūzikas parādību kopskatu, bet **Edīte Tišheizere** (Latvija) referātā "Latviešu teātris jūgendstila ēnā" aplūkoja visai problemātiskās jūgendstila izpausmes latviešu teātrī, kuras akceptēja jau referāta nosaukums.

Konferences pēdējās dienas darbus aizsāka **Intas Pujātes** (Latvija) ziņojums, kurā argumentēti bija analizēti

plašs un līdz šim nesistematizēts materiāls - "Jūgendstila izpausmes latviešu mākslinieku oriģinālkompozīcijās 20. gadsimta sākuma literatūrai, zinātnei un mākslai veltītajos žurnālos", kas klausītājiem sniedza iespēju izsekot šī perioda grafikas valdzinājumam. Ar šo referātu visai tieši sabalsojās nākamā tēma **Janīnas Kursītes** (Latvija) referātā "Zalktis" un jūgendstils". Analizējot gadsimtu mijā populārā periodiskā izdevuma vizuālo un vārdisko saturu, tika meklēts un atklāts kopējais semantiskais slānis, atgādinot par dziļāku likumsakarību pastāvēšanu, kas plastiskajās mākslās vēl nav pietiekami apzinātas. J.Kursītes referāts kolēģu vērtējumā tika atzīts par īpaši nozīmīgu akcentu laikmeta un stila kopsakarību analizē.

Stella Pelše (Latvija) referātā "Jūgendstils. Telpas izpratne Latvijas glezniecībā 19. un 20. gadsimta mijā" pievērsās telpas izpratnes īpatnībām teorētiskā aspektā, aplūkojot šo tēmu jūgendstila ikonogrāfijas un formrades principu kontekstā.

Kristiāna Ābele (Latvija) referātā "Jūgendstils un latviešu pastelglezniecība 20. gadsimta sākumā" izvēlētajos piemēros akcentēja formālās struktūras, emocionālās izteiksmības un tēlojošā satura attiecību interpretācijas jautājumus. Jāatzīst, ka K.Ābele referātā apliecināja lieliskas mākslas darba interpretācijas spējas, prasmi apvienot mākslas darba niansētu uztveri ar atbilstošu tekstuālo formulējumu.

Konferenci noslēdza **Pētera Korsaka** (Latvija) referāts "Jūgendstila ietekme Latvijas fotogrāfu darbos", kurā tika aplūkota jūgendstila stilistikas ietekme uz fotogrāfiju - šo 19./20. gadsimta mijā tik populāro amatniecības nozari un tajā izmantotajiem formālajiem paņēmieniem.

Šāda mēroga un rakstura konferences organizēšana devusi ievērojamu pieredzi, kā arī ļāvusi analizēt jautājumus, kas saistīti ar zinātniskā materiāla izklāsta formālajiem paņēmieniem, vizuālā materiāla pasniegšanas veidu un līmeni. Konferences gaitā izkristalizējās daudzi jautājumi, to skaitā terminoloģiska rakstura problēmas, kas skar gan gadsimtu mijas mākslas specifiku - jūgendstils, simbolisms, nacionālais romantisms, gān arī iepriekšējā perioda specifiku, it īpaši jautājumā par eklektikas vai historisma termina akceptēšanu.

Konferences nozīmi vērtējot, jāatzīst, ka tajā tika radīts jūgendstila attīstības kopiespaids Baltijā. Aplūkojot pagājušās gadsimtu mijas periodu Latvijā ne tikai interdisciplinārā, bet arī Ziemeļeiropas mākslas un arhitektūras kontekstā, ar Latvijas mākslas vēstures materiālu tika iepazīstināts plašs speciālistu loks, kas, neapšaubāmi, sekmēs mūsu zinātnieku integrāciju Ziemeļeiropas akadēmiskajā sabiedrībā.

Rakstot pilnīgu Rīgas historiogrāfiju, būtu jāmin ikviens pilsētas vēsturei veltīts raksts, ikviens tā autors. Taču šajā īsajā pārskatā atstāsim nepieņemētus vēstures pētniekus, kuru uzmanības lokā Rīga nokļuvusi gadījuma dēļ, bet atcerēsimies tos, kuru devums bijis īpaši nozīmīgs vai apjomīgs.

Rīgas vēstures pētniecība laikam būs gandrīz tikpat sena kā pašas pilsētas vēsture. To nosacīti varam sadalīt trīs posmos. Sākumā tā bija gan pagātnes, gan ikdienas svarīgāko notikumu uzskaitē — hroniku rakstīšana. 18. un 19. gadsimta mijā to nomainīja t.s. antikvārais virziens, kad, pieaugot sabiedrības interesei par nacionālo kultūru un tēvzemes vēsturi, sākās pirms daudziem gadsimtiem rakstītu dokumentu meklēšana un studēšana, kad aizsākās vietējo kultūras pieminekļu apzināšana un izpēte. 19. gadsimta vēstures zinātnē jau raksturīgs vēsturiski kritiskās historiogrāfijas virziens. Ziņas no savāktajiem senajiem vēstures avotiem nevis tikai pārakstīja, bet sāka tās savstarpēji salīdzināt un kritiski izvērtēt. Sāka noteikt daudzo vēstures avotu izcelsmi un tajos minēto faktu ticamību, hroniku un dokumentu norakstos sāka meklēt un atrast vēlāko pārakstītāju pielaištās kļūdas. Pamazām sākās vēstures apcerējumu rakstīšana mūsdienai izpratnē.

Rīgas vēstures aprakstu sākuši šodien vairs nav droši nosaukt. Šķiet, ka jau pirms 15. gadsimta būs bijuši atsevišķi Rīgas vēstures notikumu tēlojumi. Pirmā plašākā vienīgi Rīgai veltītā hronika, kas saglabājusies līdz mūsu dienām kādā vēlākā norakstā, ir pilsētas sekretāra **Hermaņa Hēlevēga** jeb **Vestfāla** darbs. Tas pilsētas arhīvā ticis glabāts ar nosaukumu "Sarkanā grāmata starp arhibīskapijas lietām", jo hronika bijusi iesieta sarkanos ādas vākos un uzglabāta kopā ar dokumentiem par pilsētas attiecībām ar Rīgas arhibīskapu.

Hēlevēgs savu hroniku sāk ar 1424. gadu un apraksta notikumus pilsētā līdz 1489. gadam (t.i., gandrīz līdz savai nāvei). Hronikas centrālā tēma ir 1452. gadā pilsētā uzspiestais t.s. Salaspils līgums, kas paredzēja Rīgas arhibīskapa un Livonijas ordeņa mestra dubultkundzību pār Rīgas pilsētu. Par šo pirmo mums zināmo Rīgas vēsturnieku saglabājušās ļoti skopas ziņas. Viņš ir dzimis rīdzinieks, no 1443. gada studējis Rostokas universitātē, no 1454. līdz 1481. gadam bijis Rīgas rātes sekretārs, no 1479. gada arī rātes loceklis, miris 1489. gadā. Tātad hronists bijis ietekmīga persona tālaika Rīgas politikā, kuram bija pieejams gan rātes arhīvs, gan labi zināmi tā laika notikumi.

16. gadsimtā parādījās vairāki jauni īsāki vai garāki

hronikāla rakstura Rīgas vēstures avoti. Diemžēl tie saglabājušies fragmentāri vai arī gājuši bojā. Tikai neliela manuskriptu daļa guļ vēl neizdota arhīvos. Vispazīstamākā neapšaubāmi šai laikā bijusi **G.Fikena** (Viecken) jeb **Vikena** (Wieken) hronika, kuras virsraksts skan šādi "Īss apraksts par to, kas atzīmēšanas cienīgs noticis Rīgā kopš 1521. gada". Par šīs hronikas popularitāti liecina fakts, ka to vēlāk turpinājuši vairāki autori. Zināmi pavisam 11 turpinājumi, turklāt pēdējais aizsniedzas līdz pat 1775. gadam.

Kā viens no vērtīgākajiem Rīgas 17. gadsimta vēstures avotiem minama rātskunga **Johana Bodekera** (1597 — 1627) hronika. Tuvāku ziņu par šo autoru trūkst. Hronika aptver ne vien notikumus Rīgā, bet arī pārējā Vidzemē. Autors bijis asprātīgs, izglītots cilvēks ar patstāvīgiem spriedumiem. Par avotiem savam darbam viņš izmantojis pilsētas aktis, dažādus dokumentus, vēstules. Plašākas ziņas par Rīgu hronikā sākas no 1600. gada. Darbs sacerēts laikā, kad pār Rīgu jau valdīja zviedri, tamdēļ ievērojamu vietu tajā ieņem zviedru karaļa Gustava Ādolfa 1621. gadā vadītās Rīgas aplenkšanas un pilsētas padošanās apraksts. Bez militārajām ziņām Bodekera hronikā atrodamas arī vērtīgas liecības pilsētas tirdzniecības un kultūras vēsturei.

Kā otra nozīmīgākā 17. gadsimta hronika minama Rīgas birģermeistara **Melhiora Fuksa** (1603—1678) sarakstītā Rīgas pilsētas un tās privilēģiju vēsture no pilsētas dibināšanas laikiem līdz 17. gadsimtam. Sākot ar Gustavu Ādolfu, pēc karaļa nāves katram jaunam Zviedrijas valdniekam bija jāapstiprina Rīgas privilēģijas. Šādās misijās uz Stokholmu vairākas reizes tika sūtīts arī Fukss. Apstiprināšanai sūtīti ņēma līdz nevis oriģināldokumentus, bet gan to kopijas. Šādā nolūkā Fukss 1654. gadā arī sarakstījis savu plašo darbu.

18. un 19. gadsimta mijā tradicionālo hroniku rakstīšanu nomainīja jauns virziens vēstures izpētē. Uzplauka senatnes materiālu vākšana un apkopošana. Kā pazīstamākais šī antikvārā virziena pārstāvis ir nerimstošais novadpētnieks, krājējs un sava laikmeta dokumentētājs, Rīgas ķeizariskā liceja konrektors **Johans Kristofs Broce** (1742—1823). Jaunībā no Vācijas Vidzemē ieceļojušais teoloģiju studējušais mājskolotājs Rīgā atrada sev otru dzimteni. Kā maizes darbu ikdienā veicdams pedagoga pienākumus licejā, viņš katru savu brīvo brīdi veltīja gan senu dokumentu un rakstu kopiju izgatavošanai, gan arī laikabiedru un apkārtējās dzīves dokumentēšanai zīmējumos un aprakstos. No lielā Broces vākuma, kas laimīgā kārtā saglabājies līdz mūsu dienām, apmēram

Andris Caune

RĪGAS VĒSTURNIEKI

viena trešdaļa ir veltīta Rīgai un tās tuvākajai apkārtni. Bez Broces ieguldījuma šodien izprast un izziņāt 18. gadsimta Rīgas celtnes, ļaudis, pilsētas topogrāfiju nemaz nebūtu iedomājams. No 10 sējumu lielā Broces zīmējumu un aprakstu krājuma pirms 5 gadiem tika izdota attēlu izlase par Rīgu. Nesen kļājā nācis arī sējums par Rīgas priekšpilsētām un tuvāko apkārtni. Tikpat kā neizmantots Akadēmiskajā bibliotēkā guļ plašais Broces senrakstu kopiju krājums, kurā daudzi dokumentu noraksti saistīti ar Rīgu. Salīdzinot ar plašo, viņa dzīves laikā savāktu, bet nepublicēto materiālu krājumu, mazāka nozīme ir vairākiem desmitiem nelielu Broces rakstu par Rīgu, kas iespiesti tā laika avīzēs un periodiskajos izdevumos.

19. gadsimts Rīgas vēsturē iezīmējās ar daudzu svarīgu viduslaiku vēstures avotu izdošanu. Tiek publicētas senās hronikas un pilsētas kancelejas grāmatas. Parādās dažādiem pilsētas vēstures jautājumiem veltīti raksti, kā arī atsevišķās grāmatās iespiesti plašāki pētījumi un vēstures apcerējumi. Līdz pat 20. gadsimta sākumam un Pirmajam pasaules karam Rīgas vēstures izpētē darbojušies tikai vietējie vācu tautības pārstāvji. Visas viņu publikācijas iespiestas vācu valodā.

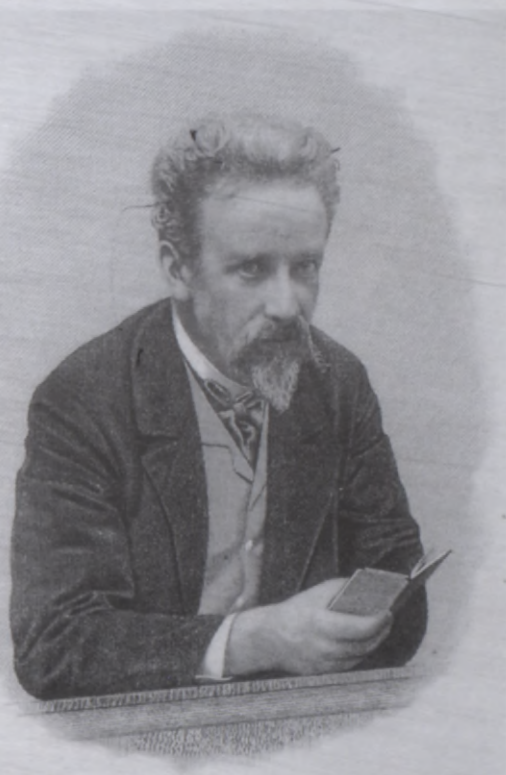
Liela nozīme Rīgas vēstures izpētes darba aktivizēšanā bija 1834. gadā nodibinātajai Rīgas vēstures un senatnes pētītāju biedrībai, kuras oficiālais nosaukums gan bija plašāks — Krievijas Baltijas provinču vēstures un senatnes pētītāju biedrība (*Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde der Ostseeprovinzen Russlands*). Tās izcelšanās saistīta ar romantisma laikmetā pamodināto sabiedrības interesi par tēvzemes pagātņi, taču pakāpeniski biedrība kļuva par galveno un nopietnāko vēstures pētnieku apvienību visā toreizējā Baltijā. Tās plašās darbības virzienu vidū aizvien atradusi vietu arī Rīgas pagātnes izpēte. Visi tā laika Rīgas vēsturnieki ir bijuši šīs biedrības biedri un publicējušies galvenokārt biedrības izdevumos. Pētījumu publicēšanai biedrība no 1840. līdz 1937. gadam izdeva rakstu krājumus 25 sējumos — Vēstījumus par Vidzemes, Igaunijas un Kurzemes vēsturi (*„Mitteilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands“*), bet no 1874. gada iespieda ikgadējo izdevumu — sēžu ziņojumus (*„Sitzungsberichte...“*). Līdz pat 1936. gadam biedrības pārziņā bija arī Doma muzejs Rīgā (tagadējais Rīgas vēstures un kuģniecības muzejs).

Pilsētas vēstures izpētē lielu ieguldījumu devis viens no biedrības dibinātājiem un ilggadējs tās priekšsēdētājs (1850—1859) vēsturnieks un pedagogs, filozofijas doktors **Karls Eduards Napjerskis** (1793—1864). Viņš apkopojis un izdevis nozīmīgākās Livonijas, tostarp arī Rīgas hronikas. Tie ir četri sējumi *„Monumenta Livoniae antiquae“* un divi sējumi *„Scriptores rerum Livonicarum“*. *„Monumenta...“* 4. sējums veltīts tikai Rīgas vēstures avotiem. Tam ir plašs K.E.Napjerska sarakstīts ievads — apcerējums par Rīgas vēsturi no 13. līdz 16. gadsimtam.

Ne mazāk ražīgs Rīgas vēstures izpētē bijis arī viņa dēls vēsturnieks **Jākobs Gotfrīds Leonhards Napjerskis**

(1819—1890), kas sarakstījis darbus par Rīgas tiesību vēsturi, publicējis avotus par Rīgas tiesībām, pilsētnieku mantojumu grāmatām un 1890. gadā izdevis jau minēto J.Bodekera hroniku. Interesanti atzīmēt, ka Napjerski ir tieši pēcteči pa meitas līniju pazīstamajam 18. gadsimta latviešu mastu šķīrotājam, pirmajam latviešu rūpniekam Jānim Šteinhaueram (1705—1779).

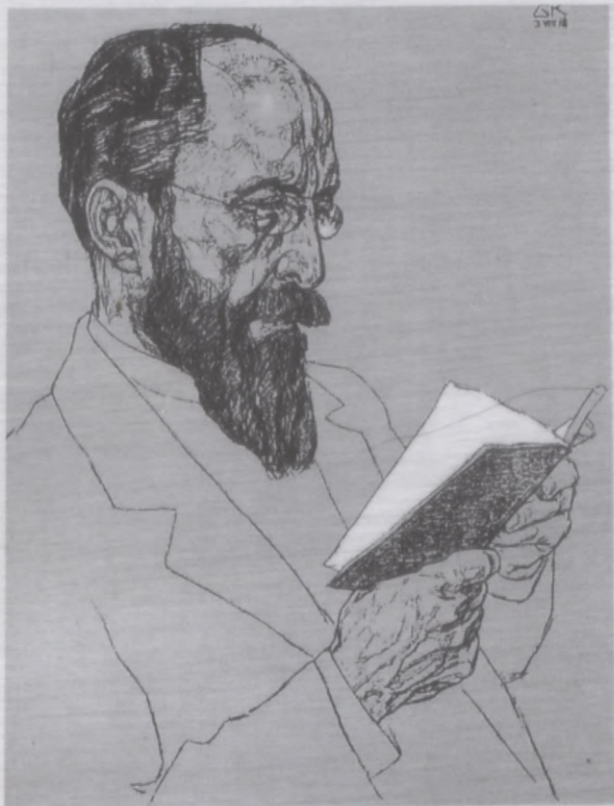
Senāko un nozīmīgāko viduslaiku Rīgas tirdzniecības vēstures avotu — t.s. Rīgas parādnieku grāmatas, kas saglabājušās par 1286.—1352. gadu, sistematizējis un 1872. gadā Pēterburgā izdevis Rīgas pilsētas arhīva direktors vēsturnieks **Hermanis Hildebrands** (1843—1890). No jaunākās paaudzes vēstures avotu izdevējiem minams vēsturnieks un jurists **Augusts Mihaels Bulmerinks** (1859—1933). Viņš sarakstījis vairākus darbus par Rīgas likumdošanu un Rīgas patrimoniālo apgabalu, kā arī apstrādājis un publicējis Rīgas viduslaiku vēsturei nozīmīgos ķemerejas reģistrus un citus viduslaiku Rīgas vēstures avotus. Daudzi Rīgas senākie vēstures avoti atrodami arī plašajā Baltijas vēstures dokumentu krājumā *„Liv-, Est- und Kurlandisches Urkundenbuch“*. Tā izdošanu uzsāka vēsturnieks un jurists **Fridrihs Georgs Bunge** (1802—1897). Viņa spalvai pieder arī pirmais plašākais un nozīmīgākais pētījums — grāmata par Rīgu 13.—14. gadsimtā, kurā apskatīta pilsētas vēsture, satversme un tiesības.

Antons Būholcs

Līdzās šiem lielajiem darbiem Rīgas senatnes pētītāju biedrības rakstu krājumos un sēžu ziņojumos atradīsim interesantus Rīgas vēsturei, topogrāfijai un atsevišķām celtnēm veltītus rakstus, kuru autori ir ārsts un publicists **Voldemars fon Gūtceits** (1816—1900), vēsturnieks un jurists **Antons Būholcs** (1848—1901), vēsturnieks un

pilsētas bibliotekārs **Nikolajs Bušs** (1864—1933) un vēsturnieks **Ārends Būholcs** (1857—1938), kurš sarakstījis arī plašo darbu par grāmatiespiešanas mākslu Rīgā no 1588. līdz 1888. gadam. Rīgas nocietinājumus un pilis daudzos rakstos apskatījis arī ievērojamais Baltijas piļu pētnieks, vēsturnieks un arheologs **Karls fon Lēviss of Menārs** (1855—1930).

Nikolajs Bušs

Viduslaiku Rīgas nocietinājumiem, baznīcām un citām sencelnēm rakstus veltījuši arī tādi pazīstami arhitekti kā **Vilhelms Ludvigs Nikolajs Bokslafs** (1858—1945), **Augusts Reinbergs** (1860—1908) u.c. Šajā jomā vislielāko ieguldījumu devis arhitekts un mākslas vēsturnieks **Vilhelms Neimanis** (1849—1919). Līdzās daudzajiem zinātniskajiem rakstiem viņš publicējis vairākas grāmatas par viduslaiku Rīgas senajām celtnēm un mākslas pieminekļiem, kā arī līdz šim plašāko apcerējumu par Doma baznīcu Rīgā (1912).

No daudzajiem vācu vēstures pētniekiem, kas rakstījuši par Rīgu, kā vispopulārākais minams Rīgas vēsturnieks **Konstantīns Gotfrīds Kārlis Metigs** (1851—1914). Viņš dzimis Tērbatā kā tirgotāja dēls. No 1871. līdz 1876. gadam studējis vēsturi Tērbatas universitātē pie profesora R. Hausmaņa. Pēc augstskolas beigšanas no 1877. gada līdz mūža beigām K.G.K. Metigs dzīvojis Rīgā un strādājis par vēstures skolotāju Rīgas pilsētas ģimnāzijā un pilsētas reālskolā. Viņš galvenokārt pētījis Rīgas pilsētas, it sevišķi tās amatu un brālību vēsturi. Tā radās savā laikā ļoti populārā Rīgas vēstures grāmata, kurā notikumi apskatīti līdz 1889. gadam. Grāmatu grezni iespieda 1896. gadā, kad pilsēta jau sāka gata-

voties savai 700 gadu jubilejai. Metiga galvenais zinātniskais darbs, kas uzrakstīts kopā ar profesoru **Vilhelmu Štīdu** (1852—1933), ir Rīgas pilsētas ģilžu un amatu šrāgas līdz 1621. gadam. Turklāt Metigs vēl sacerējis daudzus īsākus rakstus par dažādiem Rīgas vēstures jautājumiem, kas publicēti Rīgas senatnes pētniņu biedrības sēžu ziņojumos un pilsētas periodikā. Kopš 1892. gada vairākkārt iznācis viņa sarakstītais tūristu vadonis pa Rīgas pilsētu un apkārtni. Par tā popularitāti rīdzinieku vidū liecina fakts, ka līdz 1911. gadam Metiga vadonis izdots astoņos atkārtotos izdevumos. Katru no tiem autors papildinājis ar jaunām ziņām par pilsētas vēsturi un jauniem atsevišķu senceltnu aprakstiem. Līdz ar to katra nākamā šī ceļveža grāmatiņa ir nedaudz biežāka par iepriekšējo. K. Metiga spalvai pieder arī populārais Vidzemes pilsētu vēstures pārskats ("*Baltische Städte*"), kas izdots 1901. gadā un atkārtoti — 1905. gadā.

Konstantīns Gotfrīds Kārlis Metigs

Pēc Pirmā pasaules kara, izveidojoties Latvijas Republikai, radās pašu latviešu vēsturnieku paaudze, kas pētīja gan Latvijas, gan arī Rīgas vēsturi. Vāciskā Rīgas senatnes pētniņu biedrība šajā laikā zaudēja nozīmi un darbības aktivitāti. Tomēr lielāka interese par Rīgu latviešu vēsturniekiem radās tikai 20. gadsimta 30. gados. Ievērojamākie latviešu vēsturnieki **Arveds Švābe** (1888—1959), **Augusts Tentelis** (1876—1942), **Arnolds Spekke** (1887—1972) Rīgas vēsturei veltījuši vienu vai vairākus rakstus, bet nopietnākus pētījumus pilsētas vēsturē viņi nav veikuši. Dažus plašākus apcerējumus par Rīgas vēsturi uzrakstījis toreiz jaunais un daudzolo

šais vēsturnieks **Benno Ābers** (1909), taču arī viņam tie ir tikai atsevišķi pētījumi starp daudzām citām publikācijām. Daudz rakstu par Rīgas senatni parādījās presē. To autori ir tai laikā populāri novadpētnieki, kas veikli apkopo iepriekšējo vācu vēsturnieku darbos jau agrāk publicēto faktu materiālu. Tādi ir latvietis skolotājs **Zelmārs Lancmanis** (1883—1935), polis **Jans Juškēvičs** (1886—?), kurš 1936. gadā jaunatnei izdod viegli lasāmo un intriģējošo brošūru "Vecā Rīga". Par tās popularitāti liecina grāmatniņas atkārtota izdošana Rīgā vēl 1994. gadā izdevniecībā "Zvaigzne". Nopietnāki dažādu interesantu Rīgas senatnes faktu vācēji ir arī krievu novadpētnieki **Boriss Šalfejevs** un **Jurijs Novosjolovs**.

Pauls Kampe

Lielāku ieguldījumu viduslaiku Rīgas celtniecības jautājumu izpētē devis arhitekts **Pauls Kampe** (1885—1960), kurš sarakstījis rūpīgo pētījumu par Rīgas pilsētas vērtiem un to meistariem 17., 18. un 19. gadsimtenī. Viņš arī apkopojis plašākos rakstos un publicējis Latviešu konversācijas vārdnīcā visus tolaik zināmos būvēstures faktus par Rīgas viduslaiku baznīcām.

Arhitekts, Pieminekļu valdes inspektors **Pēteris Ārends** (1900—1960) sarakstījis grāmatas par Rīgas pili — valsts prezidenta mītni (1938), Pētera baznīcu (1944) un Melngalvju namu (1943). Par viduslaiku Rīgas pils būvēsturi šajā laikā rakstījis arī igauņu mākslas vēsturnieks, vēlāk plaši pazīstamais piļu pētnieks **Armīns Tūlse** (1917—1977). 1934. gadā Rīgā tiek publicēta

arī vācu pētnieka **Herberta Šplīta** grāmata par Melngalvju nama vēsturi, kas vēl šodien ir visplašākais vēsturisko ziņu apkopojums par šo celtni.

1938. un 1939. gadā sākās Rīgas arheoloģiskā izpēte. To organizēja un vadīja toreizējais Rīgas pilsētas vēsturiskā muzeja direktors arheologs **Rauls Šnore** (1901—1962). Darbu tiešais vadītājs izrakumu laukumā bija toreiz vēl gados jaunais muzeja preparators arheologs **Kārlis Apīnis** (1904—?). Viņi abi ir arī pirmo Rīgas arheoloģijai veltīto publikāciju autori.

Jānis Straubergs

Taču viens no daudzpusīgākajiem un ražīgākajiem tā laika kultūras vēsturniekiem, pirmās latviešu valodā sarakstītās Rīgas vēstures autors ir **Jānis Straubergs** (1886—1952). Pēc izglītības būdamā matemātiķis, pedagogs, viņš savu zinātnisko darbību sācis ar pētījumiem aerodinamikā un matemātikā. Straubergs tikai pusmūžā pievērsās kultūrvēsturnieka darbam. Viņš sevišķi interesēja ar pagātnes putekļiem segtas, it kā visu piemirstās vecās grāmatas, bet vēl vairāk — seni dokumenti un akti, tā dēvētais arhīvu materiāls. Kaut arī viņam trūka profesionāla vēsturnieka izglītības, taču neatlaidīgā seno grāmatu un arhīva dokumentu izpēte deva dāsnus rezultātus, kas izpaudās gan daudzos rakstos periodikā, gan arī vairākās grāmatās. Savus pētījumus kultūras vēsturē viņš sāka ar latviešu skolu pagātni, grāmatniecības vēsturi — senāko latviešu valodā rakstīto grāmatu ģenēzi un to sastādītājiem, pirmajām latviešu dziesmu grāmatām. Straubergu interesēja arī viņa dzimtās Džūkstes un kaimiņu novadu vēsture. Vācot šiem darbiem

arhīvu liecības, uzkrājās arī jauni materiāli par Rīgas latviešu tautības iedzīvotājiem. Šos materiālus Straubergs izmantoja divās grāmatās, kas viņam sagādāja slavu kā nopietnam Rīgas vēstures pētniekam. Tās ir "Rīgas latviešu pirmās nacionālās cīņas 18. gadsimtā" (1936) un "Rīgas vēsture" (1936—1937). Pirmā no šīm grāmatām plaši analizēja latviešu amatu un brālību, kā arī to locekļu sociālo stāvokli uz Rīgas latviešu tautības iedzīvotāju vispārējā fona. Spilgti attēlota Rīgā iebēgušo dzimtajaužu un viņu pēcteču, pie turības tikušo mastu šķirotāju Šteinhaueru dzimtas cīņa par namnieku tiesībām. Jāapbrīno Jāņa Strauberga drosme bez vēsturnieka izglītības uzņemties rakstīt pirmo plašāko Rīgas vēsturi latviešu valodā. Apjomīgo grāmatu tam laikam ļoti grezni izdeva populārā izdevniecība "Grāmatu draugs". Skatoties no profesionāla vēsturnieka viedokļa, šajā darbā varētu atrast diezgan daudz neprecizitāšu un apstrīdamu apgalvojumu. Taču jāatceras, ka Straubergs nerakstīja zinātnisku pētījumu, bet gan plašam lasītāju lokam domātu vēsturisku apcerējumu. Grāmatā publicētie daudzie garie vēstures avotu tulkojumi vai to satura atstāstījumi labi patika lasītājiem un sagādāja Straubergam īpašu popularitāti. Šī viegli lasāmā biezā vēstures grāmata nav zaudējusi cienītājus arī šodienas lasītāju vidū. Ne velti pat pēdējā laikā vairākkārt izskanējis aicinājums no jauna izdot šo Strauberga darbu.

Jaunatklātais materiāls un pirmo Rīgas publikāciju panākumi tā aizrāva pētnieku, ka viņam intereses pavērsās tikai šajā virzienā, un darbs arhivārijū izpētē, iegūto faktu apkopšanā un publicēšanā kļuva par viņa dzīves galveno saturu. 1938. gadā J. Straubergs kļuva par Rīgas pilsētas bibliotēkas direktoru, papildus sāka strādāt par lektoru Latvijas universitātē. Pēc kara Straubergs īsu laiku bijis arī Vēstures institūta līdzstrādnieks. 1952. gadā publicēta viņa pēdējā grāmata "Vecā Rīga", kuras saturā atradīsim daudzus jaunus viņa sameklētus arhīva materiālus. Šai pēdējai grāmatai sevišķu zinātnisku vērtību deva autora daudzu gadu rūpīgā darba apkopojums — viņa sastādītais Rīgas plāns ap 1500. gadu. Tajā parādīts ne vien senais Vecrīgas ielu tīkls, bet arī visas dokumentos minētās dzīvojamās un saimniecības ēkas, garīdzniecības īpašumi utt. Strauberga senās Rīgas plāna rekonstrukciju vēl šodien izmanto visi viduslaiku Rīgas vēstures pētnieki.

Ar iedziļināšanos katrā problēmas sīkākā detaļā, ar dažādo laikmetu jauno parādību atklājumu, ar rūpīgo faktu uzskaiti un analīzi Jāņa Strauberga darbi liecināja par viņa kolosālajām darba spējām un pētnieka aizrautību. Strauberga atstātajam mantojumam vēl jāpiepulcē Latvijas Nacionālās bibliotēkas Retumu nodaļā atrodamie aizsāktie manuskripti, materiālu kopojumi, rokrakstā palikušie apcerējumi, lekciju un referātu teksti, sarakste — kopumā 224 glabāšanas vienības. Unikāla ir viņa izveidotā Rīgas 17. gadsimta latviešu iedzīvotāju kartotēka, kas sastāv no 9549 kartītēm. Strauberga bagātais rokrakstu krājums var dot izejas materiālu un ieskicēt virzienus jauniem pētījumiem nākamām Rīgas pētnieku paaudzēm.

J. Strauberga pētnieka darbības raženākie gadi bija starp abiem lielajiem pasaules kariem. Pēc Otrā pasaules kara padomju okupācijas laikā viņa publikāciju skaits ir neliels. Pamazām Straubergs tika nostumts malā. Jaunajai varai viņa Rīgas pētnieka talants vairs nebija vajadzīgs. Līdzīgs, pat skaudrāks liktenis piemeklēja arī vairākus citus vēsturniekus, kas daudzsolīgi uzsāka savu darbību brīvajā Latvijā pirms Otrā pasaules kara, bet pēc kara okupācijas gados jaunās varas spaidu dēļ tā arī nespēja plašāk publicēt savus pētījumus par Rīgu.

Rūdolfs Širants

Kā pirmais šī grūtā likteņceļā gājējs būtu jāmin Rūdolfs Širants (1910—1985). Viņu vārda vistiešākajā nozīmē jādēvē par Rīgas vēsturnieku, jo visu savu zinātnieka mūžu R. Širants veltījis vienīgi Rīgas senatnes pētīšanai. Pēc Latvijas universitātes Filoloģijas fakultātes Vēstures nodaļas beigšanas 1935. gadā viņa darbs 15 gadus saistīts ar Rīgas pilsētas vēstures arhīvu. Arhivāro zinātniskais darbs tika izvēlēts visai dzīvei. Drīz vien Širants kļūst par arhīva direktora palīgu un vada arhīva pārkārtošanas un modernizēšanas darbu. Arhīvā viņš strādā arī vācu okupācijas un pirmajos pēc kara gados. Jaunā padomju vara Širantu vispirms apbalvo par teicamu darbu, bet pēc tam padzen no darba kā arhīvam nepiemērotu. Ar grūtībām viņš atrod jaunu turpinājumu savam pētnieka ceļam Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā, kur sākumā strādā par zinātnisko līdzstrādnieku, bet no 1960. gada par galveno muzeja fondu glabātāju. Širanta interešu loks ir bijis ļoti plašs — viduslaiku Rīgas

celtniecība, Rīgas pilsētas teritorijas izveidošanās 13.—19. gadsimtā, pilsētnieku sadzīve un kultūra 16.—19. gadsimtā, Rīgas mūzikas dzīves vēsture, Rīgas Lielie kapi, Rīgas senās kartes un plāni, Rīga senos attēlos u.c. Par visām šīm tēmām tika vākti materiāli, publicēti daudzi populārzinātniski un arī daži zinātniski raksti, veidotas izstādes muzejā. R.Širants uzsāka muzeja fondu sistematizāciju, izdalīja vairākas lielas kolekcijas (mēbeļu, tekstiliju, grafikas, fotonegatīvu u.c.) un nodrošināja to glabāšanas režīmu. Izmelējošas konsultācijas pie viņa par visdažādākajiem Rīgas vēstures jautājumiem meklēja un ieguva muzeju darbinieki, Vēstures institūta līdzstrādnieki, arhitekti, mākslinieki, ikviens, kurš interesējās par veco Rīgu. Visu padomju laiku R.Širants pētīja arī tādus Rīgas pagātnes jautājumus, kuri parādīja vācu iedzīvotāju devumu Rīgas attīstībā, sadzīvē, kultūrā. Toreiz tas skaitījās neaktuāli, un šādu materiālu publicēšana bija nevēlama. Viņa iesāktais lielais darbs par senajām Rīgas kartēm un plāniem nevarēja saņemt atļauju publicēšanai, jo pat 300 gadus vecie kartogrāfiskie materiāli toreiz modro ierēdņu acīs vēl aizvien skaitījās slepeni. Tādējādi R.Širants savas dzīves laikā tā arī netika pie publicētas grāmatas, izņemot nelielu vadoni pa muzeja ieroču kolekciju. Pēc nāves 1987. gadā daļa no viņa vāktā materiāla par senajām Rīgas kartēm un plāniem parādījās neliela kataloga veidā, diemžēl bez autora vārda titullapā.

Roberts Malvess

Pirmskara Latvijā ļoti sekmīgi savas vēsturnieka gaitas uzsāka arī viduslaiku vēsturē un paleogrāfijā teicami sagatavotais **Roberts Malvess** (1905—1982). Ar viņš idejisko tīrīšanu laikā kā savam darbam nepiemērots dabūja pamest gan Vēstures institūta līdzstrādnieka, gan Universitātes mācību spēka posteni. Ar grūtībām viņš toreiz varēja atrast tikai vēstures skolotāja darbu neredzīgo skolā, kur arī klusi nostrādāja 10 gadus. Tad viņam laimējās iestāties darbā par vēsturnieku Arhitektūras pieminekļu restaurācijas projektu kantorī. Līdz pat savai nāvei gandrīz katru gadu R.Malvess uzrakstīja vienu vai vairākus plašus apcerējumus par dažādu celtnu būvēsturi, to skaitā par Rīgas Pētera baznīcu, Melngalvju namu, Ģildēm un bijušo franciskāņu klosteri, Doma baznīcas kapu plāksnēm u.c. Toreiz viņš nevarēja nopublicēt nevienu no šiem, uz rūpīgām arhīvu studijām pamatotiem darbiem. Tagad lielākā daļa no vērtīgā materiāla glabājas Latvijas Nacionālās bibliotēkas Retumu nodaļā autora fondā.

Visu arhitektu cienīts un par labāko Rīgas vēstures pazinēju savas dzīves laikā atzīts bija **Aleksandrs Jansons** (1916—1991), pēc izglītības baltu filologs, pēc aicinājuma — vēsturnieks. Viņš ilgus gadus klusi un čakli nostrādāja Rīgas pieminekļu aizsardzības inspekcijā, teicami pārzināja gan literatūru, gan arhīvu un bibliotēku materiālus. Rīgas vēstures jautājumos, sevišķi seno celtnu būvēsturē, "mazais Jansonis", kā viņu nelielā auguma dēļ mīļi dēvēja darbabiedri, bija dzīva enciklopēdija. No viņa rūpīgā vācēja darba un bagātīgā zināšanu pūra iespiesti parādījušies tikai daži nelieli populārzinātniski raksti. Šādas neatzišanas cēlonis slēpās Jansona pēc kara Sibīrijas soda nometnē pavadītajos gados, kas uzlika aizlieguma zīmogu paša iecerētajam pētnieka ceļam un liedza plašākas publicēšanās iespējas. Tāpat neko no interesantā Vecrīgas izrakumu materiāla nevarēja nopublicēt Rauls Šnore, kad, slimības sagrauzts, pēc ilgiem gadiem atgriezās no Sibīrijas soda nometnēm Latvijā.

Zinātņu akadēmijas Vēstures institūts Rīgas vēstures jautājumu izpētei sāka pievērsties pēc 1960. gada. Gatavojoties rakstīt plašāku Rīgas vēstures apcerējumu, vairāki institūta darbinieki izstrādāja savas disertācijas par Rīgas tēmām un vēlāk publicēja tās kā monogrāfijas. **Rita Brambe** (1939) veica pētījumu par Rīgas iedzīvotājiem 18.—19. gadsimtā, bet **Ilga Grasmāne** (1934) — par Daugavas tirdzniecības ceļa nozīmi Rīgas eksporta tirdzniecībā 18. un 19. gadsimta mijā. **Dzidra Liepiņa** (1926) pētīja agrārās attiecības Rīgas lauku novadā 16.—17. gadsimtā, **Velta Pāvilāne** (1937) — tirdzniecību ar kokmateriāliem Rīgā 17. un 18. gadsimta mijā, **Ārija Zeida** (1932—1984) rakstīja par Rīgas cunftu amatnieku zēļiem un mācekļiem 16.—17. gadsimtā, **Dzidra Ozoliņa** (1933) apkopoja ziņas par Rīgas pilsētas pašpārvaldi 19. un 20. gadsimta mijā. Lielākā daļa autoru pēc šo tēmu pabeigšanas pievērsās citām Latvijas vēstures problēmām un no Rīgas pētniecības aizgāja.

Par ievērojamu, starptautisko pētnieku saimē atzītu speciālistu Rīgas 16.—17. gadsimta tirdzniecības

vēstures izpētē kļuva no Maskavas uz Rīgu atbraukušais viduslaiku vēstures pētnieks **Vasilijs Dorošenko** (1921—1992). Rūpīgus pētījumus par latviešiem Rīgā 18. gadsimtā, viņu kultūru un sadzīvi veikusi **Melita Svarāne** (1916), par Rīgas latviešu palīgamatiem rakstījusi **Meta Taube** (1914—1996). Jāatzīmē, ka arī pazīstamais viduslaiku vēstures pētnieks **Teodors Zeids** (1912—1994) savā daudzpusīgajā pētniecības darbā ne vienu reizi vien pievērsies Rīgas tematikai. Viņa vadībā izstrādātas lielākā daļa no iepriekš minētajām jaunāko vēsturnieku disertācijām par Rīgu. T. Zeids rediģēja un vadīja tādus lielus kopdarbus kā "Feodālās Rīgas vēsture" un Rīgai veltīto J. K. Broces attēlu un aprakstu krājumu pirmo divu sējumu sagatavošanu.

Vēstures institūta darbinieku lielākais ieguldījums Rīgas izpētē ir Rīgas vēsture trīs sējumos (feodālā, kapitālistiskā un sociālistiskā Rīga). Zinātniski nozīmīgākais no tiem ir tieši pirmais sējums, kas arī tūlīt pēc izdošanas lasītāju vidū ieguva vislielāko popularitāti.

Pilnīgi jaunu lappusi Rīgas senākajā vēsturē ļāvuši atvērt pēc Otrā pasaules kara plaši izvērstie arheoloģiskie pētījumi. Te savu ieguldījumu devušas Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja arheoloģes **Melita Vilsone** (1913—1990) un **Tatjana Pāvele** (1918) un beidzamajos gados arī jaunākās paaudzes pētnieks **Andris Celmiņš** (1956). No 1969. līdz 1995. gadam izrakumu vadību Vecrīgā pārņēma un plašākus pētījumus veica Vēstures institūta arheoloģiskā ekspedīcija, kuru vadīja **Andris Caune** (1937). Publicēti viņa pētījumi par Rīgas 12.—14. gad-

Andris Caune

simta dzīvojamām ēkām, pirmo Rīgas ostu un tajā nogrimušajiem kuģiem, par viduslaiku Rīgas nocietinājumiem, par seno rīdzinieku materiālo un garīgo kultūru. Viduslaiku Rīgas iedzīvotāju apavus pētījis **Viktorija Bebre** (1952). Vecpilsētas arheoloģiskā kultūras slāņa aizsardzību pārrauga Rīgas pieminekļu aizsardzības inspekcijas inspektore **Dagnija Svarāne** (1952).

Savu ieguldījumu Rīgas arhitektūras pieminekļu būvēstures izpētē devuši arī vairāki arhitekti — arhitektūras vēstures pētnieki. Vairākas populārzinātniskas grāmatas par Vecrīgas arhitektūras pieminekļiem sarakstījis **Andrejs Holcmanis** (1920). Rīgas ēkām 18. un 19. gadsimta mijā un populārākajām Vecpilsētas senceltnēm savas grāmatas veltījis **Jurijs Vasiljevs** (1928—1993). Par Rīgas jūgendstila un eklektisma ēkām rakstījis un tās starptautiskajos forumos popularizējis **Jānis Krastiņš** (1943). Melngalvju nama izpētē lielu darbu veicis **Gunārs Jansons** (1928). Viņš devis arī daudzus arheoloģiskajos izrakumos atsegto viduslaiku Rīgas celtnu rekonstrukcijas zīmējumus, kas kļuvuši populāri un bieži tiek pārpublicēti. Par Pētera baznīcas būvēsturi populārzinātnisku grāmatīņu sarakstījis **Gunārs Zirnis** (1930).

Visi līdz šim pieminētie vēsturnieki, arheologi un arhitekti savus pētījumus Rīgas vēsturē veikuši, paši dzīvodami Rīgā un izmantodami pilsētas bibliotēkās, arhīvos un muzejos esošos materiālus. Tomēr nopietnus pētījumus Rīgas vēsturē devuši arī vairāki vēsturnieki, kas dzīvo tālu no Latvijas. Viņu ieguldījums Rīgas vēstures izpētē tāpat ir ievērojams un vērtīgs.

Otrā pasaules kara viesuļi prom no Latvijas aiznesa jauno dzejnieku **Andreju Johansonu** (1922—1983). Visu savu mūžu pavadīdams Zviedrijā, viņš tur pabeidz reliģijas vēstures un etnogrāfijas studijas, iegūst filoloģijas doktora grādu un kļūst par Stokholmas universitātes docētāju. Johansons publicējis grāmatas un rakstus par latviešu tautas reliģiskajiem ticējumiem, arī vairākus nopietnus pētījumus Latvijas kultūras vēsturē. Īpaši gribētos atzīmēt viņa grāmatas — "Rīgas svārki mugurā" (1966) un "Visi Rīgas nami skan" (1970). Tajās personīgās atmiņas par pirmskara Rīgu saistošā stāstījumā savijas ar nopietnām kultūrvēsturiskām esejām par rīdzinieku tikumiem, sadzīvi un seniem notikumiem. Abās grāmatās autors domās it kā vēlreiz izstaigā savu dzimto pilsētu, kurā viņam dzīvē otrreiz vairs nebija lemts atgriezties.

Līdzīgs liktenis ir arī tālajā Amerikā dzīvojošam emeritus profesoram **Indriķim Šternam** (1918). Viņš savas vēstures studijas paspēj uzsākt Latvijas universitātē (1937—1940), bet karš viņu aizrauj tālu pasaulē. Pēc kara I. Šterns studijas atjauno Sidnejas universitātē Austrālijā un pabeidz ASV — Pensilvānijas universitātē Filadelfijā 1964. gadā. Tur arī iegūti bakalaura, maģistra un doktora grādi (1969). I. Šterns ilgu laiku bijis profesors Milenberga koledžā Allentaunā, kur lasījis lekcijas senajā un viduslaiku vēsturē, historiogrāfijā un Eiropas vispārējā vēsturē. Pensionējies kā profesors emeritus, viņš savu zinātnieka darbību aizvien vēl turpina. I. Šterns publicējis desmitiem rakstu, lielākoties par Latvijas viduslaiku

vēstures problēmām. 1992. gadā kā viesprofesors bijis Rīgā un lasījis lekcijas Latvijas universitātes Vēstures un filozofijas fakultātē. Izdevniecībā "Daugava" atrodas iespiešanā viņa kapitālais pētījums "Latvijas vēsture 1290—1500." Beidzamos gados I.Šterns vairākus rakstus par viduslaiku Rīgas tematiku publicējis Latvijā žurnālos "Latvijas Vēsture", "Latvijas ZA Vēstis", "Latvijas Vēstures Institūta žurnāls". Autors teicami pārzin gan viduslaiku Rīgas vēstures avotus, gan senākos un arī pēckara gados publicētos Rīgas pētnieku darbus. Viņa secinājumi un atziņas par Rīgas naudu, Rīgas priekšpilsētām līdz 16. gadsimtam, krieviem viduslaiku Rīgā, viduslaiku saimniecību pilsētā un citiem jautājumiem ienes Rīgas historiogrāfijā jaunas atziņas un dod dziļāku skatījumu uz daudzām it kā jau zināmām iepriekšējo pētnieku apskatītām problēmām. Rīgas vēsturnieki ar nepacietību gaida viņa jauno Latvijas viduslaiku vēsturi, kurā vairāk nekā 150 lappuses būs veltītas arī Rīgas vēsturei.

Indriķis Šterns

Jau pirms Otrā pasaules kara no Rīgas uz Vāciju devās vācbaltu arheoloģe un vēsturniece **Klāra Redliha** (1908—1992). Mūža nogalē Vācijā arī viņa ir pievērsusies savas dzimtas pilsētas vēstures tēmai. Redliha sarakstījusi vairākus apcerējumus par Rīgas senāko vēsturi un topogrāfiju, par vietējo amatnieku lomu 13.—14. gadsimta pilsētas ekonomiskajā dzīvē, par Lielās un Mazās ģildes ēku novietojuma izmaiņām, par Rīgas priekšpilsētas baznīcām un citiem pilsētas vēstures jautājumiem.

Vienu no 20. gadsimta nozīmīgākajām grāmatām par viduslaiku Rīgas vēsturi uzrakstījis un publicējis pētnieks, kas pats šajā pilsētā ne reizi nav bijis. Tas ir vācietis

Frīdrihs Beninghofens (1925), kurš sarakstījis grāmatu "Rīgas rašanās un agrās Hanzas tirgotājs" (*Rigas Entstehung und der frühhansische Kaufmann*. Hamburg 1961). Šī paša autora nākamajā grāmatā par Zobenbrāļu ordeni (*Der Orden der Schwertbruder: Fratres Milicie Christi de Livonia*. Köln, Graz 1965) arī atrodama ziņas, kas saistītas ar Rīgu. Grāmatā par Rīgas rašanos autors izmantojis ne vien visus Baltijas viduslaiku vēstures avotus, bet arī daudzu Ziemeļvācijas pilsētu senrakstu kopojumus. Tas devis iespēju skatīt Rīgas rašanos un straujo sākotnējo izaugsmi kā likumsakarīgu rezultātu procesam, ko veidoja agrās Hanzas tirgotāju un katoļu baznīcas misionāru došanās apgūt jaunas zemes un tirdzniecības ceļus austrumos. Autors ir arī pirmais vācu historiogrāfijā, kas, rakstot par Rīgu, piemin vietējo lībiešu pirmsvācu apmetni šajā vietā. Rūpīgais darbs ar bagāti izmantoto literatūras un avotu klāstu padara Beninghofena darbu par rokasgrāmatu ikvienam nākamam Rīgas pētniekam. Lai lasītājs nedaudz tuvāk iepazītos ar šo izcilo Baltijas viduslaiku vēstures pētnieku, nedaudz ielūkosimies viņa dzīves gājumā.

F. Beninghofens dzimis Berlīnē. Tūlīt pēc skolas beigšanas 18 gadu vecumā iesaukts karadienestā. 1944.—1945. gads paiet smagajās atkāpšanās kaujās Prūsijā, kur jaunais karavīrs krīt krievu gūstā. Pēc visām gūstekņu nometnes mocībām kā smagi slimu un neārstējamu viņu jau 1945. gada beigās atlaiž mājās uz dzimteni. Karā aizlauztajam jauneklīm ir vēlēšanās mācīties, aizsākas studijas vēsturē, angļu valodā, filozofijā — sākumā Berlīnē 1946.—1951. gadā, bet no 1953. gada Hamburgā, kur F. Beninghofens kļūst par ievērojamā Baltijas vēstures pētnieka profesora Paula Johansena skolnieku. Sava skolotāja ietekmēts, viņš pievēršas Rīgas tematikai un spīdoši veic savu darbu, kura rezultātā rodas abas jau pieminētās grāmatas par Baltiju. 1958. gadā F. Beninghofens iegūst doktora grādu, tad seko arhivāra darbs dažādos Vācijas arhīvos. No 1974.—1990. g. viņš ieņem Prūsijas slepenā valsts arhīva direktora posteni. Vienlaikus viņš ir bijis arī Baltijai veltītā žurnāla "Zeitschrift für Ostforschung" redaktors. Kaut arī F. Beninghofena darbs vēlākos gados saistās ar Prūsijas tematiku, viņš vairākkārt ar nelieliem rakstiem atgriežas pie savas jaunības lielā darba tēmas — Rīgas viduslaiku vēstures. Par lielo ieguldījumu Baltijas, sevišķi Rīgas viduslaiku vēstures izpētē, Latvijas Zinātņu akadēmija F. Beninghofenu 1993. gadā ievēlēja par savu ārzemju locekli.

Pabeidzot šo nelielo pārskatu par Rīgas vēsturniekiem, lasītājam jāatgādina, ka šajā rakstā nav pieminēti visi tie vēsturnieki, kas 19.—20. gadusimtenī rakstījuši par Rīgu. Nav arī vārdā saukti tie zinātnes, medicīnas un citu nozaru vēsturnieki, kas pievērsušies kādas šaurākas profesijas attīstībai un ar to saistītiem notikumiem Rīgā. Kaut arī pie Rīgas vēstures pētniecības strādājuši daudzi izcili savas nozares speciālisti, tas vēl nenozīmē, ka Rīgas vēsture jau būtu līdz galam izpētīta. Nāks jauna paaudze, un atkal taps pētījumi un apcerējumi par seno un mūžam jauno, augošo Rīgu.

Pieteiktā tēma paver iespēju aplūkot tāda unikāla veidojuma kā sabiedriskais piemineklis vēsturiskās, nacionālās un sociālās saknes, dodot interesantu vielu pārspridumiem par Baltijā valdošo minoritāšu vērtīborientāciju. Rīgas pilsētas telpā apmēram simt gadu gaitā — no 19. gadsimta sākuma līdz Pirmā pasaules kara beigām ir ticis uzcelts liels skaits pieminekļu.

Šim laikam cariskās Krievijas politiskajā atmosfērā raksturīga tendence paplašināt pieminekļu semantiku un realizēt tos kā sabiedriskas, politiskas un arī dekoratīvas nozīmes arhitektoniskus un plastiskus veidojumus. Pieminētās kultūras darbības motivācija rodama Baltijas provinču vēsturiski izveidotajā iedzīvotāju struktūrā: pamatnācijai Latvijā nebija noteicošas politiskās varas un līdz sava valstiskuma izveidošanai 1918. gadā — arī skaitliskā vairākuma reģiona centrā — Rīgā. Tāpēc kultūrpolitiku diktēja vācu un krievu valdošās minoritātes.

Pēc Ziemeļu kara (1721) un Kurzemes hercogistes autonomijas likvidēšanas (1795) vācu ieceļotāju kolonizētā Baltija tika pilnīgi iekļauta Krievijas impērijā. Tobrīd vācu minoritātes vietsēdības ilgums jau bija mērāms sešos gadu simtos un var runāt par noteiktu piederības sajūtu kolonizētajai mītnes zemei. To palīdzēja stiprināt stingrā sociālās piramīdas struktūra, arodnieciskās un korporatīvās priekšrocības un gadsimtos nostiprinātās īpašuma tiesības. 19. gadsimta pirmajā pusē Rīgas iedzīvotāju vislielāko grupu gan procentuāli, gan absolūtos skaitļos veidoja vācieši — ap 43,5%. Latviešu skaits bija lēšams ap 20%, krievu — ap 23%, poļu — ap 9%.¹ Rīgas iedzīvotāju iedalījumu pēc kārtu principa 19. gadsimta vidū ilustrē šādas proporcijas: tirgotāji — ap 3%, cunftu piederīgie — 13%, sīkpilsoņi — 27%, strādnieki — 28%, atvaļinātās militārpersonas — 7%, muižnieki, garīdznieki un goda pilsoņi — 4,5%, zemnieki un pārējie — 17,5%.² Tas liecina par visai arhaisku iedzīvotāju sociālo struktūru un lēnām, nebūtiskām pārmaiņām pilsētas iedzīvotāju sastāvā. Tomēr, Rīgai izvirzoties par apgrozījuma ziņā ievērojamas ostas, progresīvas rūpniecības un banku kapitāla uzkrāšanās centru cariskās Krievijas rietumos, pilsētā pakāpeniski pieauga jauno uzņēmēju, rūpnieku un tirgotāju skaits, bet proporcionāli tam palielinājās arī nemanfīgo iedzīvotāju slānis ar proletarizētu un sociāli izlīdzinātāku citkārt sīkpilsonisko struktūru.

Jau kopš guberņas pārvaldes principu stabilizēšanās Katrīnas II laikā maksimālās privilēģijas un iespējas administratīvo un politisko tiesību ziņā bija piešķirtas kā

vācu pilsoniskajām un aristokrātiskajās aprindām (viņu lojalitātes "pirkšanai"), tā jaunajai krievu militārajai nomenklatūrai, muižniecībai un kapitālistiskajā tirgū konkurējošajiem uzņēmējiem. Tostarp Baltijas un Rīgas vāciešu tiesības aizsargāja strikti reglamentēti kārtu un arodnieciskie priekšraksti, kā arī protestantiskā baznīca. Tai bija politiska bastiona loma Baltijas garīgajā autonomijā, kuru tik svarīgi bija nosargāt, dzīvojot ortodoksās pareizticīgo baznīcas impērijas pierobežā.

Reāli Baltijas vācu tiesību statuss bija garantēts ar augstākā līmeņa privilēģijām. Ienācēji, respektīvi Krievijas cara administrācijas vietvalži,

bija spiesti rēķināties ar vietējās muižniecības saglabātajām agrākajām prerogatīvām. Aristokrātijai visiem spēkiem centās kavēt administrācijas iejaukšanos guberņu pārvaldē: kā rakstīja publicists sociāldemokrāts J.Jansons (Brauns), "...baltiešu dzimtu cieši sadotās rokas aizturēja katru iejaukšanos no ārienes Baltijas lietās vēl ciešāk kā ērkšķu žogi viņu piļu parkus".³ Sociāli politiskajā orientācijā konservatīvi noskaņotā vācu muižniecība Pēterburgā aizstāvēja gadsimtos nostiprinātās tradicionālās kārtības balstus visas valsts mērogā, līdz ar to arī sava *status quo* pamatus Baltijā. Savu autonomiju aizstāvēt, vācu muižniecības politiskā programma 19. gadsimtā kļuva vēl konservatīvāka, jo līdzās daudzo Krievijas feodālisma atribūtu saglabāšanai tā paredzēja

arī specifiski baltiskā feodālisma mantojuma uzturēšanu.

Pret ienācējiem, kuri Kārļa XII administrāciju, armiju un demokrātiskās brīvības izspieda ar feldmaršala grāfa B.Šeremetjeva un kņaza N.Repņina zaldātu durkļiem, baltiešiem varēja veidoties vien piespiedu kompromisu attiecības, dienesta karjeras un materiālā izdevīguma diktēts kolaboracionisms. Tas praktizēja ārēju toleranci biznesā, pārvaldē un savstarpējā satiksmē, kā arī sociālajai hierarhijai atbilstošu normu saglabāšanu ikdienā. Savukārt dzimtu un ģimeņu mājas kārtībā, reliģiskajās dzīves formās un kultūras orientācijā katra nacionālā minoritāte kopa savu iekšēji noslēgto, tradicionālajā vērtību sistēma balstīto dzīvi.

Lai gan abām galvenajām minoritātēm — vāciešiem un krieviem — Rīgā un guberņā piederēja politiskās un ekonomiskās varas mažoritāra daļa, praksē ne vienmēr valdošo minoritāšu nacionālā un reliģiskā līdzspastāvēšana spēja izpausties bez ārējas konkurences. Vadošās lomas komplekss un noklusētās pretrīkības ekonomiskajā un tiesiskajā sfērā dažkārt tika pārceltas un risinātas legālas sacensības formā kultūras sfērā. Ikdienā vāciešu un krievu starpā nepastāvēja antagonisms par varas pārdali un tās proporcijām, taču kultūras sfērā uzploksnīja

Ojārs Spārītis

VALSTISKĀS UN NACIONĀLĀS PAŠAPZIŅAS IZPAUSMES RĪGAS PIEMINEKĻOS 19. GS. UN 20. GS. SĀKUMĀ

vācu kolonizācijas 700 gadus nostiprināto tiesību apziņas sindroms, kurš augstprātīgi nevēlējās samierināties ar Pēterā I kolonizācijas "tikai" simtgadīgās vēstures sekām. Te vairāk izpaudās vāciskās pašapziņas, kultūrtrēģerisma un pirmatnācēju tiesību iracionālā daba.

Cara galmā, galvaspilsētas Pēterburgas ministriju, kā arī Baltijas novada kanceleju atmosfērā pa reizei aktualizējās vācu aristokrātijas pretenzijas uz īpašu statusu. Bet šīs pretenzijas tikai izraisīja īgnumu un neapmierinātību valsts administratīvā aparāta darbiniekos. Kā liecība slēptajām pretrunām var kalpot Kurzemes gubernatora P.Valujeva dienasgrāmatā fiksētais atzinums: "Viņi (Baltijas muižniecība — O.S.) vispār rīkojas tā, it kā Igaunija, Vidzeme un Kurzeme nebūtu kļuvušas par Krievijas impērijas neaizskaramām sastāvdaļām, bet palikušas agrākās patstāvīgās hercogistes, kas saistītas ar Krieviju tikai tās valdnieka personā."⁴ Ciešā mezglā savijušās šķiriskās un nacionālās pretrunas atspoguļojās vācu un krievu minoritāšu politisko konfliktu vidē, bet savukārt jūtīgā kultūras sfēra uztvēra un transponēja atšķirīgās vērtīborientācijas psiholoģisko motivāciju.

Iegriežoties 18. gadsimta beigu Rīgā, būtu neiespējami atrast kādu monumentālu sabiedriskas nozīmes piemīņas zīmi vai skulptūru. Rīga kā bija, tā arī palika nedaudz provinciāla, viduslaiku konservatīvās tradīcijas un savu sīkpilsoniski korporatīvo raibumu greisirdīgi sargājoša citadele, kam trūka savas izteiktas kultūrpolitikas. Ielu krustojumos un iekšpilsētas šaurajos laukumos nepacēlās neviens vēsturiskam notikumam, kādam varonim vai reliģiskam patronam veltīts piemineklis. Tikai tirgus laukums kopš zviedru valdīšanas laika bija greznots ar akmeņi kalnu kauna stabu. Vēl par kandidātiem uz pieminekļa statusu varētu tikt uzskatīti plastiski veidotie vārtu caurbrauktuvju portāli pilsētas nocietinājumu sistēmā.

Turpmākajā apcerējuma izklāsta daļā pievērsīšos konkrētu sabiedrisko monumentu un pieminekļu rašanās vēstures situatīvajam raksturojumam, kā arī sniegsu pašu pieminekļu īsu ikonoloģisko un māksliniecisko raksturojumu. Paralēli šim uzdevumam centīšos atspoguļot divas paralēli plūstošas "nacionālas konkurences" straumes, kā arī ilustrēt pretnostatījuma vēsturiski nosacīto un ideoloģisko dabu.

Apskatot Krievijas impērijas simbolus Rīgas sabiedriskajos pieminekļos, atklājas valsts oficiālā politiskā doktrīna — respektīvi, pozitīvistiski tendētais valsts paštēls. To nebija grūti veidot, jo 18. gadsimta beigu kultūras tradīcijas ar atskatu grieķu un romiešu izstrādātajā sabiedrisko pieminekļu tipoloģijā un 19. gadsimta sākuma patriotisma uzplūdi (īpaši pēc uzvaras pār Napoleonu) radīja vajadzīgos priekšnoteikumus krievu nacionālā valstiskuma apoloģijai propagandas rakstura monumentos.

Uz Rīgas ārpilsētas galvenās ielas, kura 19. gadsimta sākumā bija nosaukta cara Aleksandra I vārdā un veda uz Pleskavu, 1815. gada 4. jūlijā lika pamatakmeni triumfa arkai. Šī pēc arhitekta Johana Daniela Gotfrīda projekta celtā klasicisma stila būve ar kaļķakmens apšuvumu un minimālu plastisko dekoru, pirmkārt, ir piemi-

neklis Parīzes ieņemšanai un cara triumfālajam mājupceļam.

Tā nav izcilākā no pasaules arhitektūras vēsturē zināmajām triumfa celtnēm, taču lakoniska un klasiski skaidra ir arkas uzbūve, atturīgs un cildeni vienkāršs tās dekors. Bronzā atlietajos un arkas fasādē iestrādātajos apaļajos medaljonos attēlotas rūpniecības un amatniecības emblēmas, kas visai trāpīgi raksturoja plaukstošās Rīgas labklājības priekšnoteikumus. To garantija tika saskaņota triumfa arkas galvenā adresāta — cara Aleksandra I personā. Triumfa arku iesvētīja 1818. gada 28. augustā, valdniekam atrodoties Rīgā.

Triumfa arka (Aleksandra vārti)

Pilsētai augot, 1904. gadā monumentu nācās pārcelt tālāk. Lai saglabātu savdabīgo vēstures pieminekli, 1936. gadā to pārcēla vēlreiz — uz pašreizējo atrašanās vietu — agrāko Ķeizara, tagadējo Dziesmu svētku parku. Tādējādi politiskais piemineklis kalpo gan kā dokuments, gan uzskatāms paraugs dažādu laikmetu un dažādu varas struktūru godprātīgai attieksmei pret vēstures faktu.

Savdabīgu liecību Rīgas pilsoņu pašizliedzībai sniedz Uzvaras kolonnas kā politiska pieminekļa vēsture. Arī tā saistās ar patriotisma pilnajām Tēvijas kara epizodēm, kuras tiešā veidā skāra kā namniekus, tā arī pilsētas vienkāršos iedzīvotājus. 1812. gada vasarā, maršala Ž.E.Makdonalda komandētajam franču armijas 10. korpusam tuvojoties Rīgai, krievu karaspēka pavēlniecība un ģenerālis M.G.Esens, kurš vienlaikus bija arī Vidzemes un Rīgas ģenerālgubernators, panikā lika nodedzināt apbūvētos priekšpilsētu kvartālus. Tūlīt pēc lecas kaujas 20. jūlijā nodedzināja Jelgavas priekšpilsētu, bet Āgenskalnā lika nojaukt visas ēkas. Naktī no 23. uz 24. jūliju ar iepriekš sagatavotiem un pie dzīvojamo ēku durvīm pienaglotiem darvotiem vainagiem nodedzināja arī Pēterburgas un Maskavas priekšpilsētas. Šie neattaisnotie zaudējumi (franču karaspēks Rīgu apgāja) vissmagāk skāra tieši vienkāršos iedzīvotājus. Ārpilsētā dzīvoja galvenokārt krievi un latvieši, kuri strādāja ligeru, kaņepāju kulstītāju, šķirotāju, saiņotāju un pārcēlāju amatus. Tieši viņu iedzīve un darba vietas, kā arī noliktavas ar materiāliem un precēm krita par upuri liesmām. Pēc tā laika komisijas ziņām, pavisam tikušas nodedzinātas 782 celtnes, bet savu mantu un iedzīvi pilnīgi zaudēja 6882 personas.

Kad franču karaspēks 1814. gadā pie Parīzes tika pilnīgi sakauts, rīdzinieki atminējās savus zaudējumus, un, atzīmējot uzvaru, sāka ziedojumu vākšanas kampaņu pieminekļa būvei. Tā arhitektoniskā meta autors ir itālis Džakomo Kvarengi (Giacomo Quarenghi, 1744—1817), kurš Pēterburgā projektējis vairākas valsts prestiža augstākās raudzes ēkas. Uzvaras monumentam Rīgā tika pielāgots kolonnas tipa pieminekļa mets, kuru arhitekts bija darinājis 1789. gadā kā piemiņas zīmi krievu flotes uzvarai pār zviedriem pie Ročensalmas. 1814. gada 10. oktobrī ģenerālgubernatora pils pagalmā lika Uzvaras kolonnas pamatakmeni. Tās tēlniecisko daļu izgatavošanu uzticēja Pēterburgas māksliniekiem.

Uzvaras kolonna

Līdz 1816. gada vasarai akmeņkalis Samsons Suhnovs sārti brūnajā Somijas granītā izkala gan cokolu, gan pašu 7,15 m garo un 1,15 m diametrā plato toskāniskā ordera kolonnu. Atvestu Rīgā, to samontēja pilsētas būvmeistara J. Gotfrīda vadībā. Kolonnu vainagoja kapitelis ar lodi galā, uz kuras stāvēja Pēterburgas Mākslas akadēmijas profesora Stepana Pimenova veidotā un Vasilija Jekimova bronžā atlietā spārnotās Uzvaras dieves skulptūra. Labajā rokā tā paceltu turēja no lauriem vītū Slavai vainagu, bet kreisajā — Brīvības

simbolu — palmas zaru. Akmens postamenta stūrus rotāja bronžā atlietu ērgļu figūras, kuras saistīja vītnes. Postamenta sānos bija piestiprināti atlieti bronzas cilņi ar Krievijas un Rīgas ģērboņiem, kā arī memoriālie uzraksti latīņu un krievu⁵ valodās:

*Saeva nec saeculis unquam audita
Grassante tyrannide*

*Quum jam ferali saeviente bello
Europaea cognatio pene evanesceret*
ALEXANDER I. RUTH. IMP.

*Ne populorum commercia penitus interciderent
Mente et armis intercessit*
RIGANI NEGOCIATORES

*Publicae libertatis adsertae mon. hoc.
Aere collato P.P.*

*Suavissimi principis nomen famamque
Sincero lapide seris nepotibus*

*Commendaturi
A.R.S. MDCCCXIV.*

HUMANISSIMI IMPERII XIV.

1915. gada vasarā, Pirmā pasaules kara frontei tuvojoties Rīgai, no pieminekļiem demontēja vērtīgās krāsainā metāla skulptūras un detaļas. Evakuējot tās uz Iekšlietu ministrijas, barža ar tēlniecības darbiem Baltijas jūrā apgāzās, un Rīgas pieminekļu likteņa tālākā izziņošana saistāma ar zemūdens arheoloģijas pētniecības metodēm. Noņemtas un evakuētas tika arī Uzvaras kolonnas bronzas detaļas, bet pulētā granīta kolonna savā sākotnējā vietā palika vēl līdz 1938. gadam, kad demontēja arī to.

Šobrīd pieminekļa akmeņa detaļas atrodas Rīgas domes Labiekārtošanas dienesta pārziņā un var tikt izmantotas Uzvaras kolonnas atjaunošanai. Rīgas 800 gadu jubilejai tuvojoties, šāda iecere ir izskanējusi. Vai pieminekli atjaunot sākotnējā vai citā piemērotā vecpilsētas laukumā, vai kā vēstures dokumentu deponēt kādā neitrālā vietā, tas vēl ir sabiedrībā un speciālistu vidū diskutējams jautājums. Atjaunotā Latvijas valstiskuma situācijā sabiedrība šāda Krievijas impērijas monumenta atjaunošanu šodien nespēj vērtēt bezkaislīgi, un ar bažām uztver domu par Baltiju verdzinājušās valsts simbolu, kā arī vēstures dokumentu vai mākslas vērtību atjaunošanu.

Ar Krievijas patvaldnieku glorifikāciju ir saistījusies uzstādīto sabiedrisko monumentu ikonoloģija. Tai bija savi ideoloģiskie uzdevumi, tāpēc arī līdzekļi tika atvēlēti ar dāsnu roku. Arhitektu un mākslinieku radošā enerģija piepildīja emocionālo vakuumu ar ārēji efektīgiem, historicisma estētiskā balstītiem memoriāliem.

Lai ar pateicību Dievam pieminētu cara Aleksandra III un viņa ģimenes izglābšanos 1888. gada oktobrī Rīgas — Orlas dzelzceļa līnijā pie Borku stacijas notikušajā avārijā, nākamajā gadā Rīgas dzelzceļa stacijas ēkas priekšā uzcēla pareizticīgo voīvkapellu. Pēc arhitekta A. Kizelbaša projekta iecerētā un realizētā "Keizara brīnumainās izglābšanās kapella" bija dekoratīvs neobizantiskā stila retrospekcijas piemineklis. Krusta kupola plānojuma pareizticīgo baznīcīņa bija īpaši grezns

veidojums ar apzeltītiem torņiem. Tās apdarē bagātīgi tika izmantots marmors, kā arī formētas un polihromi glazētas būvkeramikas detaļas. Daudzās ikonās darīja šo stacijas laukuma centrā ievietoto kapellu par ortodoksās ticības piekritēju labprāt apmeklētu dievnamu.

Pareizticīgo votīvkapella

Šis "cara ticības" monuments ir tipisks 19. gadsimta otrās puses Krievijas politiskās un reliģiskās doktrīnas simbols, kurš kā "ideoloģiski nepieņemams vēstures atgādinājums" tika nojaukts pirmās neatkarīgās Latvijas Republikas laikā 1925. gadā.

Mazai nācijai, kura ilgu gadsimtu ir atradusies apspiestībā un tikpat ilgi lolojusi savus sapņus par īpašumu, zemi, brīvību un beidzot arī ideju par savu valsti, reizumis izlaužas kāds emociju uzliesmojums, kas izpaužas attieksmē pret apspiedēju kārtas un viņus personificējušās impērijas vēstures relikvijām. Ar to es neattaisnoju latviešu rīcību vienā vai otrā laikmetu griežu reizē, taču vēroju šo likumsakarību atkārtojamies kā pie mazajām, tā arī pie lielajām kultūrtautām. Kristieši izturējās neiecietīgi pret Romas valsts politeisko panteonu un tā personifikācijām dievu statuju veidolā, Lielā franču revolūcija 1789. gadā atļāvās visai brīvu attieksmi pret saviem valsts vēstures likteņgaitas lēmējiem un viņu pieminekļiem, bet V. Uļjanovs (Leņins) inspirēja Krievijas kariem veltīto skulptūru grautiņus. Tālāk jau aptumšotā tauta pati vērsa savas dusmas pret dažādiem iedomu elkiem—

baznīcām, pilīm, klosteriem un citām kultūras liecībām, kuras pati bija līdzējusi radīt.

Te, iespējams, izpaužas savdabīgs psiholoģiskā diskomforta pārvarēšanas mehānisms, kurš rosina iznīcināt pašu vājuma un konformisma lieciniekus. Šādā motivācijā es saskatu pamatu arī tai bijušo kompartijas darbinieku inspirētajai "svētbilžu grautiņu" kustībai Baltijas politiskās atmodas gados (1990—1992), kurā ar viegli samulsināmo vienkāršās tautas pārstāvju mutēm tika spriesta tiesa gan komunistiskā terora teorētiku un praktiku monumentiem, gan bez jebkādas motivācijas nojaukta arī virkne piemiņas zīmju un pieminekļu padomju laika aktīvajiem zinātnes, kultūras un arī sabiedriskajiem darbiniekiem. Pēckomunisma ierēdņi ar politiskās cenzūras metodēm izraisīja vēstures tīrīšanu pēc tā paša šķiru naida un nesaderības teorijas principa.

Atgriežoties pie 19.—20. gadsimtu mijas perioda kultūras liecību apskata, pieminams Krievijas impērijas Baltijas provincēs inspirētais savdabīgais valdnieka kults. Tas bija vērst uz Baltijas iekarotāja Pētera I ekspansionistiskās politikas glorifikāciju un saistījās ar Ziemeļu kara (1700—1721) vēstures epizodēm.

Tolaik zviedru karaspēks cīnījās ar krievu un Krievijas algotņu sakšu pulkiem par Baltijas zemju pārdali. No sanesām Daugavas vidū izveidotajā Lucavsālā 1701. gada jūlijā krievu karavīri sargāja pāreju no viena upes krasta uz otru. Kamēr zviedru karaspēks Spilves plāvās kāva sakšu galvenos spēkus, Lucavsālas nelielais aizstāvju pulks atradās zviedru ielenkumā. Laikā no 10. līdz 21. jūlijam krita viss 400 vīru lielais krievu garnizons.

Piemineklis Lucavsālā 1701. g. kritušajiem krievu karavīriem

1891. gadā Rīgas pilsētas valde pēc Vidzemes ģenerālgubernatora M. Zinovjeva iniciatīvas organizēja šī notikuma atcerei veltīta monumenta celtniecību. Pēc civilinženiera B. Epingera projekta no granīta blokiem Lucavsālā uzcēla 6 m augstu pareizticīgo kapellai līdzīgas formas pieminekli. Tā skaldnēs attēlots pareizticīgo krusts, Pētera I monogramma ar gadskaitli "1701", Aleksandra III monogramma ar pieminekļa celšanas datējumu "1891". Veltījuma teksts krievu valodā uz pieminekļa pakājes vēsta, ka "1891. gada 10. jūlijā šo pieminekli

uzcēla par labprātīgiem ziedojumiem un pēc Vidzemes gubernatora ģenerālleitnanta M.A.Zinovjeva rīkojuma 1701. gada 10. jūlijā salas aizstāvēšanā varonīgi kritušo 400 krievu karavīru piemiņai”.

Prokrieviskās aprindas Rīgā 20. gadsimta sākumā turpināja mitoloģizēt gan Pēteri I kā personību, gan viņa politiskās ambīcijas. Tuvojoties 200. gadadienai kopš Vidzeme un Rīga tika pievienotas Krievijai, municipalitāte paredzēja iekarošanas datumu atzīmēt ar uzticības un padevības žestu, uzceļot caram pieminekli 9 metru augstas bronzas statujas veidolā. Pilsētas Dome izvēlējās labāko vietu kanāla un bulvāru joslas krustpunktā — bij. Aleksandra bulvāra sākumā. 1908. gada 20. decembrī starptautiski izsludinātais projektu konkurss noslēdzās 1909. gada 14. maijā, un tajā bija pieteikušies 58 pretendenti, galvenokārt Berlīnes un Pēterburgas tēlnieki.⁶

Šis konkurss lika daudz ko pārdomāt pilsētas vides un mākslinieciskās sejas veidotājiem, jo, šķiet, pirmoreiz žūrija sev un arī sabiedrībai uzdeva būtiskus jautājumus: vai Rīgai pašai ir pietiekami daudz mākslinieciski izglītotu speciālistu, kuru padomam un balsij ļaut izšķirt tik nozīmīgu problēmu; vai izvēlēties alegorisku vai reālistisku pieminekļa risinājumu; vai dot priekšroku jātnieka vai monumentālam stāvoša valdnieka figūras atveidojumam; kāds pieminekļis labāk iekļautos gājēju un sporta straumes vidū un būtu vienlīdz veiksmīgi atrisināts visos rakursos? Nācās grūti izvēlēties starp Berlīnes tēlnieka V.Vandšneidera darināto jātnieka skulptūras metu un līdzīgi risinātajiem citu mazāk prominentu mākslinieku darbiem. Vajadzēja rast argumentus profesora H.Ledera meta kritiskam vērtējumam, kura Hamburgā uzceltais Bismarka monuments par ievērojamas personības lielumu runāja ar megalītisku mērogu palīdzību.

Pieminekļis Pēterim I

Pēc ilgām diskusijām komisija izšķīrās par labu vācu tēlnieka Gustava Šmita-Kasela iesniegtajam metam ar

devīzi “Karš un Miers”. Tas veiksmīgi iekļāvās apaļajā laukumā, kas iezīmēja bulvāra sākumu Aleksandra tilta galā. Zirgā attēlotais valdnieks bija idealizēts, taču reālistiskā maniere piešķīra tēlam gan vēsturisko, gan cilvēcisko ticamību. Vienīgās nodevas alegoriskajai nosacībai bija postamenta sānos izveidotie Rīgas un Vidzemes ģērboņi.

Pieminekļa granīta postamentu darināja Rīgā, bet bronzas jātnieka un zirga detaļas, kā arī burtus un ģērboņus atlēja Berlīnē. Pārvestas Rīgā, 6,5 tonnas smagās detaļas samontēja un pacēla uz 4,5 metru augstā postamenta. Pieminekļa kopējais augstums sasniedza 9,2 metrus. Šo visā Baltijā vienīgo jātnieka pieminekli atklāja 1910. gada 4. jūlijā, piedaloties caram Nikolajam II ar ģimeni un svītu. Pieminekļa priekšpusē zem Krievijas ērgļa bija izveidots uzraksts krievu valodā: “Pēteris Lielais. 1710.—1910. 4.jūlijs”.

Taču ar godu un ceremonijām iesvētīto monumentu nācās demontēt jau pēc pieciem gadiem, kad to kopā ar citiem Rīgas pieminekļiem nolēma evakuēšanai. Jātnieka statuja nogrima Baltijas jūrā pie Sāmsalas, kad kuģi “Serbino” torpedēja zemūdene. 1934. gadā igauņu zvejnieku atrasto pieminekli ūdensslīdēji izvilka no jūras, un Latvijas valdība to atpirka. Pārvests atpakaļ uz Rīgu, tas neizraisīja nekādu interesi, jo bija mainījusies politiskā konjunktūra. Latvijas neatkarībai un Pirmā pasaules kara atcerei veltītā Brīvības pieminekļa projektu konkurss noslēgums bija jau izšķīris vietas izvēles jautājumu un Pētera I pieminekļa likteni. Postamentu nojauca 1931. gadā.

Vairākkārt ir izskanējušas domas pieminekli atjaunot, taču politisku un ideoloģisku ieskatu pretrunās nedz pieminekļa aizstāvjiem, nedz noliedzējiem nav veicies rast pieņemamu risinājumu. Tāpēc Preobraženskas pulka uniformā tērptais valdnieks un viņa zirgs, sadalīti sastāvdaļās, turpina korodēt pilsētas noliktavās. Piemineklim vajadzīga rūpīga restaurācija, dažas tā zudušās detaļas nepieciešams izgatavot no jauna. Savu interesi par skulptūru ir apliecinājusi Krievijas Kultūras ministrija, izrādot gatavību to pārņemt savā aprūpē. Taču, ja pilsēta jau divreiz ir maksājusi par jātnieka statuju, tad nu tas pieder Rīgai pavisam tiešā — īpašuma nozīmē un arī simboliski. Varbūt bijušajā Ķeizardārzā, tagadējā Dziesmu svētku parkā, kur jau tik daudz kas saistās ar Krievijas valdnieku un impērijas atceri, ar laiku var veidoties vēsturisku relikviju depozijs?

Augošā materiālā labklājība un eiropiskā tradīcija — rotāt pilsētu ar sabiedriskiem mākslas darbiem — Rīgā bija iesakņojusies stipri, un Krievijas impērijas kultūras piederības zīmes pilsētas telpā turpināja skaitliski pieaugt līdz pat Pirmā pasaules kara sākumam. Jau 1911. gadā pilsētas valde sāka gatavoties simtās gadadienas atzīmēšanai kopš uzvaras 1812. gada Tēvijas karā. Ar domu — celt pieminekli vēsturiskai personai — ģenerālfeldmaršalam Barklajam de Tolli rīcības komiteja sāka vākt ziedojumus un izsludināja projektu konkursu. Piemineklim izraudzījās vietu Esplanādes apstādījumos pie pareizticīgo Katedrāles.

Lai rastu labākos priekšlikumus 8 metru augstam bronzas piemineklim uz granīta postamenta, konkursa noteikumi paredzēja pieaicināt vietējos un ārzemju māksliniekus. 1912. gada jūnijā bija iesūtīti jau 44 projektu pieteikumi, no kuriem galveno balvu žūrija piešķīra Berlīnes tēlnieka Vilhelma Vandšneidera metam.

Sarkanbrūnā Somijas granītā iecerēto postamentu kala Rīgā tēlnieka A. Folca darbnīcā, bet 2 tonnas smago un 4,77 m augsto bronzas skulptūru atlēja firmas "Novak" darbnīcā Berlīnē. Ar lakonisku uzrakstu krievu valodā "Generālfeldmaršals kņazs Barklajs de Tolli, 1812—1912" rotāto pieminekli atklāja 1913. gada 13. oktobrī, bet jau pēc diviem gadiem demontēja, lai evakuētu. Ar šo Barklajam de Tolli veltīto sabiedrisko monumentu beidzās cariskās Krievijas valsts kultūrpolitikas ietekme uz Rīgas vizuālo tēlu.

Piemineklis Barklajam de Tolli

Par zudušo pieminekli Rīgas apstādījumos atgādina masīvais postaments. Pašas skulptūras atjaunošana nesa-gādātu grūtības, jo tēlnieka V. Vandšneidera darinātais ģipša modelis mērogā 1 : 5 teicamā stāvoklī ir uzglabāts Rīgas Doma muzejā.

Īsi vērtējot noietā vēstures posma ieguvumus, jāatzīmē, ka visos gadījumos, kad pieminekļu liktenis ticis izšķirts municipalitātes līmenī, t.i., saskaņojot lēmumus ar lietpratējiem, finansētājiem un atbildīgiem ierēdņiem, ir sasniegta augsta mākslinieciskā un izpildījuma kvalitāte. Par spīti pieminekļu dažkārt pretenciozajai, klaji politiskajai vai ambicioza patosa piesātinātajai dabai, šie tēlniecības darbi raisa cieņu ar savu pabeigto un izstrādāto māksliniecisko raksturu.

Izvēloties par sava apcerējuma metodoloģisko pamatu vienā pilsētā līdzās pastāvošu divu politiski un ekonomiski dominējošu nacionālo kultūru salīdzinājumu, gluži neizbēgami analīze nonāk pie to pretnostatījuma. Pretišķību pilnas bija arī krievu un baltvācu etniskās, mentālās un kultūras attiecības, kurās katra no ekspansijas ceļā Baltijā ienākušajām un uz dzīvi palikušajām nācijām tiecās pamatot savas pirtiesības. Šādas nostādnes guva apstiprinājumu vācu historiogrāfijā, kura kopš 19. gadsimta vidus tiecās aizstāvēt vēsturisko feodālo institūciju un privilēģiju sociālo būtību. Šajā nozīmē izcils baltvācu politiskās publicistikas pārstāvis cīņā pret krievu nacionālismu bija Tartu universitātes profesors Karls Širrens (*Carl Schirren*, 1826—1910), kurš savā darbā "Vidzemes atbilde" (*Livländische Antwort*) slavofilam J. Samarinam 1869. gadā⁷ pamatoja politiskā konservatīvisma pozīciju un aizstāvēja baltvācu valdošo aprindu pasūtījumu turēties pie tradicionālas pieejas vēsturisko anahronismu aizsardzībā.

K. Širrens attēloja baltvācu sociālās hierarhijas privilēģijas kā vācu kultūras vērtību kopumu, kas plašā nozīmē ietvēra sevī pretenzijas uz vadošo lomu administrācijas, saimniecisko struktūru, skolas un garīgās dzīves izveidē, kā arī aizstāvēja sadzīves normu, valodas un ticības primāta tiesības. Gadsimtos nostiprinājušos privilēģiju saglabāšanas nolūks pēc K. Širrena vārdiem, bija nodrošināt Baltijā kundzību, "kā arī Baltijas zemju piederību vācu nācijai un tās pēctečiem".⁸

Patiesi, 19. gadsimta vidū attīstījās un brieda domstarpības starp baltvāciešiem un viņu politiskajiem oponentiem Krievijas valdošajās aprindās, kuri vēlējās valstiski ierobežot Baltijas muižnieku feodālo kārtu privilēģijas. Ārēji saglabājot carismam lojālu pavalstnieku imidžu, baltvācieši savu rindu konsolidāciju un tiesību aizstāvību pārcēla kultūras sfērā, aktīvi propagandējot savas intereses ar kultūrtrēģerisma ideoloģijas līdzekļiem. Par metodoloģisko bāzi izvēlējušies "vācu historismu", baltvācieši, no vienas puses, pauda domu par "briesmām no austrumiem", no otras — galveno interesi pievērsa Baltijas aristokrātijas politiskajai vēsturei, kurā idealizēja tradīcijas un akcentēja visu reģionāli īpatnējo.

Vēsturnieka M. Duhanova pētījumā "Baltijas muižniecība laikmetu maiņā"⁹ par baltvācu muižniecības politikajām, tiesiskajām un idejiskajām ambīcijām 19. gadsimta historiogrāfijas spoguļi atainoti un pamatoti kritizēti šīs valdošās minoritātes konservatīvie uzskati. Viņš piemin ilggadējo Baltijas muižniecības statistikas biroja vadītāju A. Tobīnu (A. Tobien), kurš divsējumu darbā par Vidzemes bruņniecību¹⁰ sniedza 19. gadsimta 60. gadu situācijas

vērtējumu. Viņš rakstīja, ka tikai krievu nacionālistiskā prese izjauca mieru 60. gadu saskanīgajā atmosfērā, uzskatot Baltijas guberņu īpašo stāvokli par bīstamu Krievijas impērijas vienotībai un sākot pret baltvāciem vērstu politisku kampaņu. Savukārt vācu puse, kuras uzskatus A.Tobīns aizstāvēja, reducēja muižniecības cīņu par konservatīvo tiesisko reliktu saglabāšanu uz kultūras sfēru un identificēja baltvācu centienus ar "zemes visievērojamāko vērtību — luterticības, dzimtās valodas, un patstāvīgas konstitucionālās iekārtas — saglabāšanu".¹¹

Šī ideja 19. gadsimta otrās puses un 20. gadsimta sākuma apcerējumos tiek atkārtota un variēta kā deklarācija par baltvācu misiju, iesaistot Baltiju Rietumu kultūras apritē un izveidojot to par augstāka un progresīvāka līmeņa civilizācijas bastionu, salīdzinājumā ar "Austrumu haosu".¹² Šiem uzskatiem pievienojās un tos tālāk attīstīja R.Vitrams, runājot par "nepārvaramu bezdibeni starp Baltijas vācietību un Krievijas valdības varu"¹³ un aplūkojot vācu un krievu minoritāšu šķelšanās jautājumu kā mentalitātes, kultūras un augstāko principu atšķirības radītu.

Autora pozīcija šajā jautājumā ir izsakāma ar pievienošanas tēzi par abu valdošo minoritāšu kopīgām interesēm Baltijā, 18. un 19. gadsimtos atklāti konkurējot Baltijas pārdalē. Uz spēku paritātes principa pamata meklējot kompromisus un tos pa laikam arī atrodot, politiskais, tiesiskais un varas līdzsvars gan tiek saglabāts, toties sociālajā un nacionālajā sfērā egocentrisma izpausmes ir neizbēgamas. Vācu ilggadīgās vietsēdības intereses tiek traucētas, lielajai Krievijas impērijai piekopjot ekspansīvu provinču pārvaldes politiku, tiecoties izspiest no dominējošām pozīcijām jau ilgu laikā tās aizņēmušos vāciešus.

Minoritātei, kura spiesta dalīties privilēģijās ar ienākušo krievu ierēdniecību un muižniecību un kuras pozīcijas Baltijā tiešā veidā Vācija nespēj stiprināt un militāri atbalstīt, rodas gan psiholoģiskā diskomforta, gan morāla zaudējuma sajūta. Tās kompensēšanai tiek likti lietā propagandas pasākumi. Sajustu rusifikācijas draudu ēnā vāciskās vides un gara fenomenu pašaisardzības mehānismi sāka straujāk izstrādāt sev raksturīgās nacionālās un kultūras piederības stereotipus, kas sabiedrisku monumentu, piemiņas zīmju un pieminekļu veidā gluži fiziski piepildīja dzīves telpu un ļāva šo simbolu pazinējiem identificēties ar tiem. Tādējādi iniciatīvu, kas izpaudās pieminekļu uzstādīšanā, varam uzskatīt par sociālas harmonijas radīšanas mehānismu vienas nācijas interesēs, kuram piemīt kultūrai adresēta politiskā pasūtījuma daba.

Tomēr ne visi pieminekļi, kas kļūst par sabiedriskas ievēribas objektiem, radušies politiska pasūtījuma rezultātā. Tādi ir kapu pieminekļi. Kā gara radnieks savā laikā tika uztverts un godāts Rīgas Ķeizariškā liceja direktors, apgaismes laikmeta enciklopēdistis — novadpētnieks Johans Kristofs Broce. Viņa mūža ražīgākā daļa bija veltīta Baltijas zemes, tautu, to kultūras un vēstures liecību fiksēšanai zīmējumos un aprakstos, no kuriem mācījūšās visas turpmākās vēsturnieku paaudzes.

Kā atzinību par nesavtīgo darbu Rīgas inteliģences aprindas J.K.Broce Lielajos kapos uzstādīja smilšakmeņi kalnu pieminekli — klasisku stēlu ar tēlnieciski veidotiem alegoriskiem papildinājumiem. Vēlā romantisma poētiskā garā pret skatītāju pavērsti slavas vainagi, ziedu un palmešu atveidojumi cilnī. Kultūrvēsturnieka dzīves jēgas rezumējumu izsaka eļļas lampai apvijusies čūska — mūžīgās aktivitātes simbols. Stēlu papildina uzraksts: "M. Johann Cristoph Brotze geboren zu Goerlitz am 12. Sept. N.S. 1742. Gestorben zu Riga am 4. Aug. A.S. 1823."

A.Ģ.Vērmanei veltītais obelisks

Publiski apstādījumi, dārzi un parki pasaulē daudzos gadījumos ir radušies turīgu pilsoņu filantropijas vai atzinības kāres rezultātā. Šī motivācija ir gluži dabiska: nebijis tās Annai Ģertrūdei Vērmanes kundzei, Rīgai netiktu izcili skaistais angļu parks. Tā ierīkošanas ideja radās jau 1814.—1815. gados, vēloties ātrāk aizmirst karu un priekšpilsētu nodegšanu. 1817. gada 8. jūnijā atklāja pēc dārznieka J.Šmeislera projekta ierīkoto 8450 kvadrātmētru lielo parku un nodeva to apmeklētāju priekam. Parku nosauca tā dibinātājas A.Ģ.Vērmanes vārdā, ar kuru mēs šo vietu Rīgas centrā pazīstam vēl šodien. Viņas dēls ģenerālkonsuls J.Vērmanis 1829. gadā (divus gadus pēc mātes nāves) uzcēla viņas piemiņai parkā nelielu granīta obelisku. Dārznieks ierīkoja ap to Rīgā pirmo publisko rozāriju. Savukārt pieminekļa priekšpusē izkaltā ovāla raksta laukumā bija lasāms šāds piemiņas teksts:

*Der Gründerin dieses öffentlichen Gartens,
weil. Frau Aeltestin Wöhrmann, geb Ebel.*

Aizmugurē:

*Errichtet von denjenigen, welche den Wert
dieser Anlage zu schätzen wissen errichtet 1829.*

19. gadsimta beigās obelisku pārvietoja tuvāk minerālūdens paviljonam, bet 1954. gadā — nojauc pavisam. To atjaunot būtu Rīgas domes cienīga iniciatīva.

Ar šo stilistiski vienkāršā pieminekļa pieminējumu vēlējos ilustrēt obeliska kā savdabīgas tipoloģiskas formas universālo dabu — piemērotību gan memoriālajai, gan sabiedriskajai un dekoratīvajai funkcijai. Taču apceres tēmas sakarā saistu gan J.K.Broce, gan

A.G.Vērmanei uzstādīto piemiņas zīmju rašanos un pastāvēšanu telpā un laikā ar Rīgas vācu pilsoņu orientāciju uz savai tautai piederīgo gara darbinieku, inteliģences pārstāvju un labdaru kā personību izcēlumu ar memoriāla rakstura tēlniecības darbiem. Atšķirībā no pieminekļiem, kas radušies Krievijas impērijas aizgādā, aiz baltvācu sabiedriskās iniciatīvas nestāv valstiskās politikas doktrinārais atbalsts, bet tā ir diasporā dzīvojošās kopienas izjosta nepieciešamība pēc garīgi vienojošiem simboliem.

Pēc literātu, mākslinieku un citu aktīvo Rīgas vācu pilsoniskās sabiedrības aktīvo pārstāvju iniciatīvas advokāta V.Pētersena vadībā 1864. gada 25. augustā svinīgi atklāja pieminekli apgaismes laikmeta izcilajam vācu rakstniekam un teologam J.G.Herderam (*Johann Gottfried Herder*, 1744—1803). Tieši pirms 100 gadiem jaunais luterāņu sludinātājs bija ieradies Rīgā, lai stātos Jēzus un Sv.Ģertrūdes baznīcas palīgmācītāja amatā. Nelielajā laukumā Doma baznīcas pastorāta priekšā J.G.Herdera krūšutēlam tika izraudzīts zīmīgs rakurs — ar seju pret savu kādreizējo dzīvesvietu.

Piemineklis J.G.Herderam

Pēc arhitekta H.Šēla meta Vērmaņu dzelzs lietuvē izgatavoja gan dekoratīvu žogu, gan postamentu bronzas pieminēklim. J.G.Herdera krūšutēls ir tēlnieka L.Šallera Veimārā 1850. gadā uzstādītā pieminēkļa fragmenta atlējums. Bet uz dzelzs postamenta skaldnēm uzraksti vēstīja, ka:

Johann Gottfried Herder.

Licht. Liebe. Leben. 1864.25.VIII.

Geboren d. 25. August 1744 in Mohrungen (Ost-Preussen).

Gestorben d. 18. December 1803 in Weimar.

Collaborator an der Domschule und Pastor Adj. an der Vorstadtkirchen in Riga 1764—1769.

Pirmā pasaules kara sākumā bronzas krūšutēlu demontēja evakuēšanai uz leikskrieviju, taču to neaizveda. Apmēram pēc 10 gadiem J.G.Herdera pieminekli atjaunoja. Toties pēc Otrā pasaules kara aiz naida pret visu vācisko komunisti to nojaucā. Bet, lai Vācijas Demokrātiskās republikas Valsts padomes priekšsēdētāja Valtera Ulbrichta vizītes laikā pārstāvētu sevi kā kultūras cilvēkus, boļševistiskie ierēdņi cēla godā pašu nozaimoto vācu filosofu. Iznīcinātā čuguna postamenta vietā tēlnieks M.Zaurs 1959. gadā izgatavoja melna granīta cokolu, bet bez iepriekšējā uzraksta. Arī zudušo metāla sētiņu neatjaunoja agrākajā izskatā.

Vācu kultūrtrēģerisma un pirmatnācēju eiropiskās orientācijas pasvītrotumam kalpoja arī izcilās celtnes, kurās ritēja noteiktu kārtu pārstāvju sabiedriskā dzīve. Jau pašu ēku stilistiskā ievirze viduslaiku un renesanses kultūras stereotipu atkārtojumā liecināja par noteiktu idejisku motivāciju šādai formas izvēlei. Tāpēc arī Vidzemes bruņniecības nama fasādes stilizācija Florences 16. gadsimta palaco manierē (arhitekti R.Pflūgs un J.F.Baumanis, 1863—1867) atspoguļo tiklab laikmeta vispārējo retrospektīvisma tendenci, kā arī bruņniecības Ēzopa valodas izsmalcinātību, pasvītrotot Rietumu-Romas impērijas un katoļu-protestantu konfesjonālās piederības pēctecību šajā aristokrātijas citadelē.

Trīsstāvu nama fasādes lūzuma skaldnē, patlaban tukšajā nišā bija ievietota kareivīgi noskaņotās muižniecības idealizētā Vācu ordeņa mestra Livonijā Voltera fon Pletenberga skulptūra. Tās portretiskajā daļā izmantoti tēlnieka K.L. fon Švantālera (*Schwantahler*, 1802—1848) Minhenē darinātā pieminēkļa "Bavārija" motīvs ar konkrētu vēsturisku personu skulpturāliem atveidojumiem, kuru starpā ir arī Livonijas mestrs. Bruņās tērptais stāvs veidots kā mūža galā noguris, uz zobena smagnēji atbalstījies "brašais bruņinieks" ar bruņu cepuri pie kājām.

Ilgus gadus Vācu ordeņa priekšgalā atradies mestrs, militārās feodālās senjorijas varenības atjaunotājs, Rīgas pilsoņu pretestības apspiedējs un reformācijas garīgo satricinājumu veiksmīgs politisks noregulētājs — tāds Baltijas bruņniecības acīs šķita Volters fon Pletenbergs. Spodrinot viņa vēsturisko tēlu, vāciskās aprindas reflektēja savas varonīgās pagātnes epizodes un uzturēja patriotisku možumu. Var pieņemt, ka nosacīti "krievu — vācu" ideoloģiskā konfrontācija kultūras simbolu valodā sākas šajā laikā un ar šo tēlu.

Volters fon Pletenbergs izrādījās nepieņemams jaunās Latvijas nacionālās valsts politiķiem, kuri pēc 1922. gada ugunsgrēka Vidzemes bruņniecības namā, to atjaunojot Saeimas vajadzībām, skulptūru iznīcināja. Tās vietā tēlnieks Rihards Maurs ievietoja Lāčplēša tēlu, kuru savukārt nogāza padomju varas pārstāvji. Sabiedriski nozīmīgu

ēku fasādēs izvietotā tēlniecība vienmēr ir vērtēta ar lielāku uzmanību un politisko piesardzību, tāpēc arī katrs šāds tēls rodas kā programmatiska pretenzija un arī likumsakarīgi iet bojā kārtējā varas maiņas brīdī. Kāpēc šobrīd Latvijas otrās neatkarības valsts varai nav savas attieksmes pret tēlnieciskā elementa trūkumu Saeimas ēkas fasādē, var tikai minēt. Taču objektīva pieeja kultūras pieminekļu restaurācijai prasītu atjaunot sākotnējo, vēsturiski oriģinālo tēlniecisko elementu.

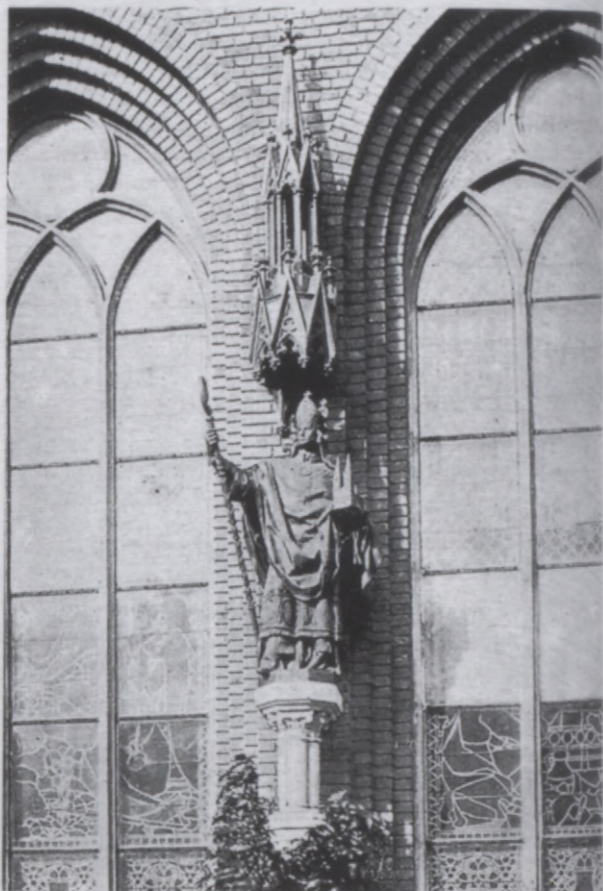
Livonijas ordeņa mestra V. fon Pletenberga skulptūra

Sabiedrisko pieminekļu izgatavošanas vēsturei un tipoloģijai veltītajās grāmatās¹⁴ 19. gadsimts tiek raksturots kā visbagātākais ar piemiņas zīmju un simbolu ievietojumu pilsētu telpā. Pat bez īpaši veiktas statistikas analīzes kļūst redzama Vācijas pilsētu kultūrpolitika pieminekļu jomā: tā devusi priekšroku dažādu laikmetu valdnieku atveidojumiem, karavadoņu, reliģisko un militāro darbinieku, kā arī aristokrātijas "vēstures rakstīšanai" ar monumentu plastikas līdzekļiem. Tiem seko liels daudzums literāru, bibelisku, mitoloģisku un tamlīdzīgu alegorisku tēlu, un visbeidzot — pieminekļi konkrētiem kultūras darbiniekiem un monumenti karā kritušajiem Vācijas karavīriem.¹⁵

Tuvojoties Rīgas 700 gadu dibināšanas jubilejai — 1901. gadam — baltvācu aprindas kā savu garīgā spēka cietoksni restaurēja un izdaiļoja Sv. Marijas jeb Doma baznīcu. Tās dibinātājs — izceļotājs no Brēmenes — bīskaps Alberts fon Bukshevedens savu vēsturisko misiju 1201. gadā sāka ar pilsētas administratīvo un teritoriālo veidošanu. Rīga viņa 29 gadus ilgajā valdīšanas laikā

izauga par Ziemeļvācijas parauga akmens un ķieģeļu celtniecības metropoli Baltijā. Doma celtniecības komisija, noslēdzot baznīcas atjaunošanu, nolēma pasākumu vainagot ar bīskapa Alberta skulptūras uzstādīšanu. Piemērotu vietu atrada bijušajā klostera dārzā pie baznīcas dienvidu sienas.

Bīskapa Alberta statujas modelis tika pasūtīts Kurzemē dzimušajam tēlniekam Karlam Hansam Bernevicam (1858—1934), vēlākajam Kaseles mākslas akadēmijas profesoram.¹⁶ No bronzas (pēc citiem datiem — vara) izgatavoto pieminekli 1897. gadā novietoja pie baznīcas sienas uz akmens konsoles. No Sāmsalas smilšakmens izgatavotās konsoles un neogotiskā baldahīna virs bīskapa statujas galvas autors ir arhitekts Vilhelms Neimanis (*Wilhelm Neumann*, 1849—1919). Vēsturiskā bīskapa Alberta portretisko un hierarhisko veidolu K.H. Bernevicis bija darinājis, ietekmējoties no Nirnbergas tēlnieka Pētera Fišera paraugiem. Tāpēc Rīgas dibinātājs attēlots ar augsti paceltu galvu, bagātīgi rotātā dalmatikā un ornātā, ar mitru galvā. Izstieptajā labajā rokā viņš tur bīskapa zizli, bet uz elkonī saliektās kreisās rokas atrodas iecerētās Rīgas Doma būves modelis.

Alberta fon Bukshevedena (bīskapa Alberta) statuja

Kā daudzi krāsainā metāla izstrādājumi arī bīskapa Alberta skulptūra 1915. gada pavasarī tika demontēta evakuācijai uz Krievijas iekšieni, un tās tālākais liktenis vairs nav zināms. Taču patlaban, gatavojoties Rīgas 800. dibināšanas gadskārtai, no Latvijas izceļojušie baltvācieši

un viņu pēcteči konsolidē savus pūļņus, lai 2001. gadā, apliecinot savas kultūras misijas turpinājumu, dzimtajai pilsētai kā dāvanu pasniegtu bīskapa Alberta atjaunoto skulptūru. Pēc senām fotogrāfijām jau tiek gatavots ģipša modelis veidošanai galvanoplastikas tehnikā.

Rulanda (Rolanda) statuļa Rātslaukumā

Vienīgi senvēstures glorifikācijai, nevis valsts aizsardzības un brīvības personifikācijas nozīmē, modernās Rīgas centrā 1896. gadā uzstādīja un 11. decembrī atklāja Rulanda statuju, tautas mutē sauktu par Rolandu. Šis skulptūras prototips ir Kārļa Lielā brāļadēls Rulands, kura varonīgo cīņu atcerei Saksijas un Holšteinas zemē viduslaikos cēla kolonnas un statujas, sauktas par *columna Rulandi*. Jau kopš vācu un Sv. Romas impērijas valdnieka Otona II laika (955—983) Rulanda tēli atrodami tajā Ziemeļeiropas telpā, kur dāņu un pagāniskajām slāvu ciltīm vācieši bija ienesuši kristietību. Rīgas vēsturē Rulanda tēla pieminējumi attiecas uz 15. gadsimta pirmo pusi, kad kokgriezējam Jakobam 1474. gadā rāte liek izgatavot jaunu skulptūru agrākās vietā. Taču jau zviedru laika Rīgā 17. gadsimtā par šādas skulptūras esamību vairs nav ne miņas.

1894. gadā Rātslaukumā par jaunu izurbtās arhēziskās akas rotāšanai Rīgas pilsoniskās aprindas nolēma uzstādīt tradicionālo viduslaiku patrona Rulanda skulptūru. Arhitektoniskā postamenta autors bija V. Neimanis, bet skulptūras tēlnieks Augusts Folcs (*August Volz*, 1851—1926). Ar seju pret rātsnamu pavērstā Rulanda statuļa veidota P. Fišera tēlniecības garā un pēc klasiskās

bruņinieka figūru shēmas: labajā rokā turot zobenu, bet kreiso atbalstot uz vairoga ar pilsētas ģērboni.

Otro pasaules karu pieminekļis pārdzīvoja neskaris, taču padomju laika varas iestādes 1949. gadā lika skulptūru nogāzt un iznīcināt tās postamentu. Kritienā bojātā Rulanda skulptūras šobrīd apskatāma Sv. Pētera baznīcā, bet Rīgas pieminekļu līdzsvara atjaunošanas entuziasti var sevi stiprināt ar domu, ka līdz ar Rātslaukuma atjaunošanu nākotnē savu agrāko vietu tajā ieņems arī šis interesantais pilsētas simbols.

Vienā sabiedriski nozīmīga tēlnieciska veidojuma uzstādīšanas gadījumā abu valdošo nacionālo kopienu uzskati un mākslinieciskie principi sakrita — un tas notika par godu Rīgas 700 gadu jubilejas atcerei. 1901. gadā Esplanādē un Strēlnieku dārzā sarīkotā rūpniecības izstāde kļuva par arēnu kopīgam ekonomiskās intereses apliecinājumam un arī daiļo un lietišķo mākslu skatei.

Paša izstādes laukuma centrā Rūpniecības halles priekšā atradās ģipši izveidota monumentāla strūklaka — Rīgā pazīstamās tēlnieku firmas S. Otto & O. Vassil darbs. Sarežģītajai vairākfigūru kompozīcijai bija alegoriskas apoteozes raksturs: laivā stāvošā sievietes figūra personificēja Rīgu kā tirdzniecības, rūpniecības un amatniecības centru, no kura produkcija izplatās visā pasaulē. Pāri centrālajam tēlam ar elektrisko lampu rokās pacēlās Zinātnes mūza, kura ar lāpu rokā apgaismoja ceļu.¹⁷ Šī plastiskā grupa kā savdabīgs Rīgas sasniegumu manifest uz 20. gs. sliekšņa pauda it kā pamiera un izlīguma domu nogurdinošajā principu cīņā par katras minoritātes kultūras simbolu tiesībām.

Vāciskās un krieviskās kultūras pretnostatījumu laikmetam pilsētas vēsturē aizejot, 1918. gadā Rīga tomēr piedzīvoja vēl vienu interesantu fenomenu, kas pieminēkļu evolūcijā un tipoloģijā cilmes ziņā ir saistīta ar viduslaiku ticības apliecinājumiem un ķeizarskās Vācijas propagandas pasākumiem. 16. gadsimta sākumā Vīnes centrā uz Kertnera ielas stūra atradās ar naglām nosēts koka stumbrs, kas simbolizēja mītisko Pasaules koku ar pasaules naglu jeb Polārzuvaigzni debesu telpā. Pēc tautas ticējuma, iedzenot savu naglu stumbrā, ikviens šī akta veicējs piešķīra Kosmosam individuālu centru, pieturas punktu, kam tika piesaistīta viņa individuālā vēlēšanās. Ar šo ekskursu naglas dzišanas motivācijā vēlos paskaidrot šī mīta atdzimšanu 20. gadsimta praksē jau kā politiskas un propagandiskas manipulācijas ieroci.

Lai kompensētu aizvien augošos kara izdevumus, Vācijas ideologi proponēja daudzviet valstī uzstādīt "neuzvaramo" un "dzelzi kalto" zemessargu skulptūras, kurām ikvienu patriotiski noskaņotū vācietī būtu jāiedvesmo līdzekļu ziedošanas cēlajai misijai. 1915. gada pavasarī (6. martā) Švarcenberga laukumā Vīnē uzstādīja pirmo šādu no koka izgatavotu un zem apaļas rotundas veidā konstruēta baldahīna novietotu "Dzelzs zemessarga" (*Eisernen Wehrmann*) skulptūru. Kā pirmie pa zelta naglai Dzelzs zemessarga krūfīs iedzina un "kara mašīnas elļošānai" prāvas naudas summas ziedoja erchercogs Leopolds Salvators, ķeizara Vilhelma II vārdā — sūtnis fon Čirški-Bēgendorfs (*von Tschirschky-Bögendorff*) un

turku sūtnis Huseins Hilmi-Paša. Šim piemēram sekoja daudzi klātesošie, ar savām naglām pieminekļa postamentā un baldahinā apliecinot labo gribu, bet ar ziedošanu to pierādot gluži reāli.¹⁸

Turpmākajos gados šādi kokā grieztie "dzelzs" vīri — zemessargi un bruņinieki, reliģiskie, alegoriskie, vēsturiskie, kā arī gluži reāli politiskie elki — tika uzstādīti Pirmā pasaules kara vācu frontes telpā: Dzelzs Heinrihs Altonā pie Hamburgas, Heinrihs Lauvassirds Braunšveigā, "dzelzs" Hidenburgs Berlīnē u.c.tml.

Rīgas vācu kopienai ķeizarkās Vācijas iebrukums izraisīja pacilātu un cerīgu noskaņojumu, jo politiskā paritāte mainījās Krievijas impērijas pavalstniekiem par sliktu. Šāds spēku samērs nozīmēja morālā revanša iespēju. Lai atzīmētu pirmo gadskārtu kopš vācu armijas ienākšanas Rīgā, militārās aprindas un baltvācu minoritāte 1918. gada 3. septembrī Apgabala tiesas priekšā atklāja "Dzelzs zemessarga" pieminekli. Uz apmēram 2 metru augsta koka postamenta novietotā reālistiskā bruņota kareivja statuja rādīja sava laika skarbās īstenības tēlu. Rīgas iedzīvotāju nevācu daļā skulptūra nebija populāra un iemantoja "koka Frici" iesauku. Postamentā glītās rindās kārtojās par ziedošanu pirtās iedzītās naglas. Postamenta priekšpusē bija atveidots vācu "Dzelzs krusta" (apbalvojums par drošsirdību) siluets, bet skaldni pret Tērbatas ielu papildināja uzraksts: *Dem Deutschen Heere die Deutsche Kriegerhilfe am 3. September 1918.*

Atklāšana bija varena, balti ģērbtām freilenēm cepurītēs un ar saulesargiem grozoties solidu kungu un virnieku sabiedrībā. Ideāli izraudzīta vieta ar toreizējo pārvaldes namu fonā, uz kura greznojās uzraksts "Kais. Gouvernement", lieliski izcēla pieticīgās emocionālītātes pieminekli. No visām pusēm labi aplūkojams, harmoniski iekļauts pilsētas ainavā, tas kā totalitāras ideoloģijas simbols pauda militāra patriotisma un sekla patosa atmosfēru. Tās patērētāji bija tikai viena no Rīgas minoritātēm, kura atkal jutās moža ķeizara Vilhelma II un "Dzelzs zemessargu" klātbūtnē. "Koka Fricis" savā vietā nostāvēja tikai nepilnu pusgadu, kad tam bija jāaiziet, atdodot vietu citam vācietim — Kārlim Marksam — un citas ideoloģijas rituāliem. Bolševistisko spēku īslaicīgajai uzvarai Rīgā arī vajadzēja sevi pašapliecināt ar aktīvu rīcību "kultūras revolūcijas" laukā: "koka Frici" nogāza jau 1918./19. gadumijas ziemā.

Tā vietā 1919. gada 1. maija svētku svinībās pilsētas ielas un laukumus papildīja ar aģitācijas un propagandas nolūkos izgatavotiem pagaidu rakstura monumentālās glezniecības, plakātu, teātra dekorācijas un tēlniecības darbiem. Šajā kamuflāžas darbu radīšanas akcijā ar lielu entuziasmu piedalījās revolucionārā ideālisma aizrautie latviešu mākslinieki, ļaudami vaļu brīvai iztēlei un radošai fantāzijai. Dažu dienu laikā, gleznotāja Ģederta Eliasa vadīta, latviešu tēlnieku un gleznotāju jaunā paauzde izveidoja telpiskas butaforijas gan Esplanādes tukšajās vietās, gan ielu krustojumos, uz tiltiem un citos pilsētas laukumos, kur bija gaidāms liels ļaužu pieplūdums. Šo īslaicīgo instalāciju uzstādīšanai

izmantoja arī "Dzelzs zemessarga" vietu pie Apgabala tiesas skvērā starp Brīvības un Tērbatas ielām, Barkloja de Tolli skulptūras postamentu blakus Pareizticīgo katedrālei, kā arī 1915. gadā evakuētās Pētera I jātnieka statujas granīta cokolu.

Dzelzs zemessargs

Šī pagaidu jeb efemēro pieminekļu darināšanas akcija Baltijas teritorijā bija unikāla parādība. Pirmkārt, Rīgā tā sasaucās ar bolševiskās propagandas mākslas publisku eksponēšanu Pēterburgas un Maskavas ielās un tādējādi, tikai brutālā veidā un īslaicīgos materiālos, atkal atkārtoja totalitārās impērijas ideoloģiskos stereotipus.¹⁹ Otrkārt, izmantojot noņemto vēsturisko pieminekļu postamentus, uz tiem novietotās koka, kartona, ģipša un apgleznota audekla dekorācijas "it kā" pildīja pieminekļu funkcijas. Pilsētas iedzīvotāju ikdienas komunikācijai svarīgās vietas bija jau sabiedrības apziņā nostiprinājušās kā noteiktu vēsturisku, politisku vai kultūras asociāciju devējas un guvušas ievēribu, pat popularitāti. Komunistisko aģitatoru mērķis bija izmantot šīs pašas labi zināmās vietas un papildīt tās ar jaunu ikonoloģisko saturu, jaunas simbolikas un alegorisma tēliem.

Līdzīgi franču inteliģencei, kura 20. gadsimtā simpatizēja komunistiem, arī latviešu kultūras darbinieki ļāvās vispārējai sajūsmai par jaunu iespēju un ilūziju valsts vīzijām. Tāpēc arī daudzi 20.—30. gadu modernisma strāvojumu piekritēji atrada šajā akcijā izdevīgu iespēju savu eksperimentālo ideju īstenošanai ar ekspre

sionisma un konstruktīvisma stilistikas līdzekļiem. Tā tēlnieks Burkards Dzenis "Dzelzs zemessarga" vietā cēla uz pjedestāla no koka un ģipša darināto Kārļa Marksa galvu. Ievērojamā latviešu tēlnieka veidojumā galvas modelējums ģipsī bija visai korekts un pilnā mērā izteica varas simbola jēgu. Taču, var sacīt, ka Rīgas iedzīvotāju vairums nepaspēja toreiz iemīlēt nedz K.Marksa mācības, nedz viņa vēsturisko personību, jo jau 21 dienu pēc leģendārajām 1. maija svinībām bolševiki no Rīgas bija izdzīti un ekonomikas likumu pravieša krūšutēls aizdedzināts lēnām pārvērtās pelnos.

Cituviet Rīgā, iepretim Biržas komercskolai (tagadējās Latvijas Mākslas akadēmijas ēkai) pacēlās no kartona un koka līstēm veidots, ar vītņiem rotāts un 1. maija simboliku apgleznots baldahīns — tribīne. Pēc gleznotāja Oto Skulmes ieceres tā pauda brīvības, strādnieku un zemnieku brālības alegoriju.

Elizabetes un Brīvības ielu krustojumā pacēlās Konrāda Ubāna un Voldemāra Tones iecerēts finiera Uzvaras obelisks ar revolucionārās simbolikas gleznojumu. Barklaja de Tolli pieminekļa postaments bija papildināts ar muskuļota strādnieka figūru, kurš ar āmuru uz kalēja laktas kala jauno dzīvi. Šī amorfā veidojuma autors bija Rihards Maurs. Gleznotājs Romans Suta pareizticīgo Katedrāles kāpņu priekšā realizēja liela izmēra alegorisku gleznojumu, kurā sarkanarmiešu un baltgvardu cīņa atspoguļoja vēsturisko pārmaiņu dinamiku. Savukārt gleznotājs Eduards Lindbergs virs Pētera I monumenta cokola konstruēja triumfa arku. Tā bija efektīgs veidojums ar Oto Skulmes gleznotu Revolūcijas uzvaras mūzu baltā zīrgā un sarkanu karogu rokā fonā. No šīs triumfa arkas oratori teica kvēlas runas, atrodoties vidū starp Jāņa Liepiņa un Eduarda Lindberga gleznotajām Revolūcijas un Proletariāta alegorijām. Tā bija tikai iespaidīgākā daļa no visa svētku noformējuma.

Noslēgumā varu vien apstiprināt jau raksta lappusēs apgalvoto tēzi: Līdz Pirmajam pasaules karam Rīgas pilsētas telpā sabiedriskā tēlniecība atspoguļoja divu valdošo nacionālo minoritāšu kultūras centienus, un to salīdzinājumā atklājās vācu un impēriskās Krievijas varas nesēju politiskās pretrunas. Kara un īslaicīgās bolševistiskās invāzijas laikā šī senā konflikta sakne izdzina jaunus, taču šajā pašā pretišķību augsnē barotus asnus: Rīgas vācieši atbalstīja Vācijā dzimušu naudas vākšanas kampaņu un naglu iedzīšanai paredzētas efemeras skulptūras izgatavošanu, bet pilsētas strādniecības kūdīšanai komunistiski noskaņotie politiķi atrada ierosmes jaunās padomju Krievijas propagandas mākslā.

¹ Feodālā Rīga. R., Zinātne, 1978, 331.lpp.

² Ibidem, 337. lpp.

³ Jansons (Brauns) J. Kopoti raksti. Rīga, 1923, 3.sēj., 96.lpp.

⁴ Grāfa P.A.Valujeva dienasgrāmata 1857.—1859.g. — Krāj.: Russkaja Starina, 1891, 2.sēj., 442. lpp. (krievu valodā)

⁵ **Силы двадцати Царств и Народов
с мечем и огнем вторглись в Россию,
и пали в смерть и плен.**

Россия

поразя Губителя

расторгла узы Европы.

Александр Первый

победоносною десницею

возвратил и утвердил

Царям царства, законы народам

Л. 1814.

⁶ Pieminēšu dažus no veiksmīgākajiem konkursa dalībniekiem: Berlīnes tēlnieki V.Fričs (W.Fritsch), F.Dorrenbahs (F.Dorrenbach), H.Lederers (H.Lederer), F.Zeidenštikers (F.Seidenstücker), F.Pritels (F.Pritel), V.Vandšneiders (W.Wandschneider) kā arī Pēterburgas mākslinieks A.Baumans un vēl citi. Piedalījās arī Rīgas tēlnieks F.Vlasaks (F.Vlassak). - Literatūra: Die Peterdenkmalkonkurrenz in Riga. -in: Jahrbuch für Bildende Kunst in den Ostseeprovinzen. III Jhg, Riga. 1909, S. 55-64.

⁷ Schirren C. Livländische Antwort an Herrn Juri Samarin. Leipzig, 1869.

⁸ Schirren C. Livländische Antwort, S.194.

⁹ Duhanovs M. Baltijas muižniecība laikmetu maiņā. Rīga, 1986.

¹⁰ Tobien A. Die livländische Ritterschaft in ihrem Verhältnis zum Zarismus und russischen Nationalismus. Bd. 1-2, Berlin, 1925, 1930.

¹¹ Tobien A. Ibidem. Bd. 1, Berlin, 1925, S.XII.

¹² Tobien A. Ibidem. Bd. 2, Berlin, 1930, S.317.

¹³ Wittram R. Rückkehr ins Reich. Vorträge und Aufsätze aus den Jahren 1939/1940. Posen, 1942, S. 40, 38, 62.

¹⁴ Lüer H., Creutz M. Geschichte der Metallkunst. Bd. 1, Stuttgart, 1904.

¹⁵ Lüer H., Creutz M. Ibidem. Aufzeichnung in S. 562-583.

¹⁶ Neumann W. Baltische Maler und Bildhauer des XIX. Jahrhunderts. Riga, 1902, S. 95-96.

¹⁷ Die Rigaer Jubiläums Ausstellung 1901 in Bild und Wort. Riga. 1902, S. 21, 39-40.

¹⁸ Diers M. Nagelmänner. Propaganda mit ephemeren Denkmälern im Ersten Weltkrieg. -in: MO(NU)MENTE. Formen und Funktionen ephemerer Denkmäler. Berlin, 1993, S. 116-118.

¹⁹ Gassner H. Sowjetische Denkmäler im Aufbau. -in: MO(NU)MENTE. Formen und Funktionen ephemerer Denkmäler. Berlin, 1993, S. 153-178.

RĪGAS PILSĒTAS GALVAS

RĪGAS PAŠVALDĪBAS VADĪTĀJI 20. GADSIMTĀ

Ludvigs Vilhelms Kerkoviuss (1831—1904)
Rīgas pilsētas galva 1890—1901

Džordžs (Georgs) Armitsteds (1847—1912)
Rīgas pilsētas galva 1901—1912

Vilhelms fon Bulmerings (1862—1953)
Rīgas pilsētas galva 1912—1915

Andrejs Krastkalns (1868—1939)
Rīgas pilsētas galva 1915—1917

Gustavs Zemgals (1871—1939)
Rīgas pilsētas galva 1917. un 1919—1920

Pauls Hopfs — Rīgas pilsētas priekšnieks
03.09.1917.—03.01.1919.

Rūdolfs Endrups (1887—1938)
Rīgas strādnieku padomes izpildu komitejas
priekšsēdētājs 1919.I

Sīmanis Berģis (1887—1943)
Rīgas strādnieku padomes izpildu komitejas
priekšsēdētājs 1919.I—V

Voldemārs Pusulis (1884—1939)
Rīgas pilsētas pārvaldes priekšnieks 1919. V—VI

Andrejs Frīdenbergs (1875—1941)
Rīgas pilsētas galva 1920—1921

Alfrēds Andersons (1879—1937)
Rīgas pilsētas galva 1921—1928

Ādams Krieviņš (1889—1951)
Rīgas pilsētas galva 1928—1931

Hugo Celmiņš (1877—1941)
Rīgas pilsētas galva 1931—1935

Roberts Garselis (1890—1936)
Rīgas pilsētas galva 1935—1936

Roberts Liepiņš (1890—1978)
Rīgas pilsētas galva, lielvecākais 1936—1940

Jānis Pupurs (1901—1977)
Rīgas pilsētas lielvecākais 1940. VII-IX

Ādolfs Ermsons (1900—1978)
Rīgas pilsētas lielvecākais 1940. IX—XI

Arnolds Deglavs (1904—1969)
Rīgas pilsētas pagaidu izpildkomitejas, pilsētas Darba-
ļaužu deputātu padomes izpildkomitejas priekšsēdētājs
1940—1941 un 1944—1951

Hugo Vitroks — Rīgas pilsētas komisāriskais
oberbirģermeisters 1941—1944

Edgars Apinis (1902—1957)
Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpild-
komitejas priekšsēdētājs 1951—1952

Vilhelms Lecis (1898—1977)
Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpild-
komitejas priekšsēdētājs 1952—1957

Ēriks Baumanis (1923)
Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpild-
komitejas priekšsēdētājs 1958—1962

Jānis Pakalns (1912)
Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpild-
komitejas priekšsēdētājs 1962—1967

Egons Slēde (1929)
Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpild-
komitejas priekšsēdētājs 1967—1969

Gunārs Ziemeļis (1931—1978)
Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpild-
komitejas priekšsēdētājs 1969—1976

Mečislavs Dubra (1934)
Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpild-
komitejas priekšsēdētājs 1976—1984

Alfrēds Rubiks (1935)
Rīgas pilsētas Tautas deputātu padomes izpildkomitejas
priekšsēdētājs 1984—1990

Andrejs Inkulis (1941)
Rīgas pilsētas Tautas deputātu padomes izpildkomitejas
priekšsēdētājs 1990—1992

Andris Teikmanis (1959)
Rīgas pilsētas Tautas deputātu padomes priekšsēdētājs,
Rīgas Domes priekšsēdētājs 1992—1994

Māris Purgailis (1947)
Rīgas Domes priekšsēdētājs 1994—1997

1997.

gada 27.oktobrī apritēs 150 gadi, kopš dzimis ievērojamais rīdzinieks Džordžs (Georgs) Armitsteds, kas piederēja trešajai Armitstedu dzimtas paaudzei Rīgā. 11 gadus 6 mēnešus un 10 dienas Džordžs Armitsteds bija Rīgas pilsētas galva. Nevienam no viņa pēctečiem šajā gadsimtā nav izdevies, un tagad droši var teikt, ka arī neizdosies, tik ilgi būt pilsētas saimnieka krēslā. Un ne tikai būt.

Iepazīstoties ar Džordža Armitsteda laikā pilsētā paveikto, mēs varam tikai pievienoties viņa laikabiedru vērtējumam: visus šos gadus Rīgā bija īsts saimnieks, izcilākais no visiem, kādi tai jebkad ir bijuši.

Bet viss sākās 1812.gadā, kad nākamā pilsētas galvas vectēvs Džordžs (I) Armitsteds (1785 — 1847), mācītāja dēls no Jorkšīras (Anglija), pēc abu vecāku nāves saņēmis savu mantojuma daļu, ar kuģi ieradās Rīgā. Viņam laimējās iekārtoties darbā angļu eksporta firmā "Mitchel un CO". Un jau 1815. gadā uzņēmīgais jauneklis bija viena no ievērojamākām figūrām Melngalvju biedrībā. 1817. gadā Džordžs Armitsteds apprecēja vienu no bagātākajām līgavām Rīgā - Emmu fon Jakobi (1800— 1847). Jaunlaulātie savā īpašumā ieguva namu Mārstaļu ielā 19. Gandrīz veselu gadsimtu šis nams bija galvenā mājvieta piecām Armitstedu paaudzēm Rīgā.

Armitstedu ģimenē piedzima astoņi bērni. Divas meitenes mira agrā bērnībā, bet Mērija (1818 — 1905), Džons Viljams (1820 — 1904), Džordžs (1824 — 1915), Džeimss (1826 — 1879), Alfrēds (1830 — 1895) un Sesila Evelīna (1832 — 1861) tika izaudzināti par krietniem cilvēkiem. Džordžs un Emma Armitstedi lielu uzmanību veltīja bērnu izglītībai. Dēli mācījās gan Rīgā, gan ārzemēs. Meitām privātskolas mūzikā pasniedza pats Rihards Vāgners. Ievērojamo komponistu bija iemīļojis Armitstedu ģeometrist Roberts, kurš izmantoja katru izdevību, cik nu tas tika ļauts, lai Vāgneru pavadītu, bet visbiežāk - bez atļaujas. Un kā jau labākais draugs, Roberts Rihardam Vāgneram bija blakus arī brīdī, kad komponists, bēgdam no kreditoriem, nelegāli atstāja Rīgu. Par šo notikumu savā grāmatā "Baltijas stāsti" raksta Džordža (III) Armitsteda mazmeita Moda Radklifa.

1847. gadā Rīgā plosījās holēras epidēmija, kas izdzēsa daudzu rīdzinieku dzīvības. Par šīs epidēmijas upuriem kļuva arī Džordžs un Emma Armitstedi. Džordža (I) Armitsteda pēkšņā nāve neļāva realizēt viņa sapni par Anglikāņu baznīcas celtniecību Rīgā. Šo tēva ieceri kopā ar citiem rīdziniekiem īstenoja viņa dēli, ziedojot

ievērojamus naudas līdzekļus un aktīvi piedaloties celtniecības darbu organizēšanā, bet Džeimss Armitsteds bija arī baznīcas celtniecības komitejas loceklis. Baznīcu uzcēla pēc Rīgas pilsētas galvenā arhitekta J.D.Felsko projekta, tā tika iesvētīta 1859.gada 26.jūlijā.

Eksporta firma "Mitchel un CO", par kuras īpašnieku bija kļuvis Džordžs (I) Armitsteds, pēc viņa nāves bija jāpārņem dēliem. No Antverpenes Rīgā atgriezās vecākais dēls Džons Viljams un kopā ar brāli Džeimssu uzņēmās firmas vadīšanu. 1856.gadā firmu "Mitchel un CO" vadīt uzticēja jaunākajam brālim Alfrēdam, kurš to darīja līdz firmas likvidācijai 1891.gadā.

Abi vecākie brāļi nodibināja firmu "Brāļi Armitstedi". Viņiem piederēja kokzāģētava, parketa fabrika, Rīgas papīrfabrika, Dina-burgas-Vitebskas dzelzceļa līnija.

Vecākais brālis Džons Viljams apprecēja vienu no tā laika skaidrākajām rīdziniecēm — pazīstamā manufaktūru īpašnieka N.Pihlau meitu Karolīnu (1827 — 1912). Viņas skaistums neatstāja vienaldzīgu nevienu, kam vien nācās viņu skatīt. Iepazīstoties ar laikabiedru liecībām, varam uzzināt, ka apburošo sievišķību Karolīnai Armitstedai izdevās saglabāt līdz pat sirmam vecumam. Džona Viljama un Karolīnas Armitstedu ģimenē piedzima četri bērni - Džordžs (III), Lūcija, Fanija un Egdars. Kādu laiku Džons Viljams Armitsteds darbojās Rīgas Birzas

komitejā. Pagājušā gadsimta astoņdesmito gadu sākumā viņš no Muhanoviem nopirka Rindzeles muižu. Savukārt Muhanovs šo muižu bija pircis no grāfiem Lamzdorfiem.

Parasti Armitstedu ģimene vasarās uzturējās muižā. Pirms Līgo svētkiem te valdīja īpaša rosība - tika saņotas un sadalītas dāvanas kalpotājiem. Katru gadu Līgo svētkus Rindzelē svinēja ar lielu vērienu. No Rīgas tika aicināti muzikanti, lielajā šķūnī klāja galdus. Muižas ļaudis ar vainagiem un meijām ieradās aplīgot saimnieku un saimnieci. Dega jāņugunis, ļaudis dejoja līdz rīta gaismai.

Džons Viljams Armitsteds dzīvoja Mārstaļu ielas 19 nama otrajā stāvā, bet viņa dēls Džordžs (III) — trešajā. Tolaik pilsētā dažādiem labdarības mērķiem tika vākti ziedojumi. Ziedojumu vācēji bieži iegriezās bagātāko rīdzinieku namos. Tā kādu dienu viņi piekļāvēja arī pie Džordža (III) Armitsteda durvīm un bija ļoti iepriecināti par viņa atsaucību. Pēc tam ziedojumu vācēji iegriezās pie Džordža tēva Džona Viljama, taču tēvs ziedoja divreiz mazāku naudas summu, un pārsteigtie ziedojumu vācēji teica: "Bet jūsu dēls mums iedeva divreiz vairāk." Uz to Džons Viljams atbildēja: "Viņš to var atļauties, jo ir bagāta cilvēka dēls."

Vanda Zariņa

ARMITSTEDI RĪGĀ

Rīgas vēsturē ierakstīts arī rīdzinieka, Lielbritānijas pilsoņa Džeimsa Armitsteda vārds. No 1865. gada līdz 1868. gadam viņš bija Rīgas Biržas komitejas priekšsēdētājs. Džeimsam Armitstedam bija lieli nopelni biržas struktūras pilnveidošanā, kā arī tirdzniecības un kuģniecības nodokļu sistēmas reorganizācijā.

Par Džeimsa Armitsteda līdzekļiem Rīgā tika uzcelta un daļēji arī uzturēta pirmā bērnu klīniskā slimnīca Latvijas teritorijā. Slimnīcu atklāja 1899. gadā un nosauca Džeimsa Armitsteda vārdā. Tā bija viena no labākajām bērnu ārstniecības iestādēm Krievijas impērijā.

Džeimss Armitsteds nebija precējies, jo ģenerālgubernatora Suvorova skaistā meita izvēlējās sev citu dzīvesbiedru. Džeimss palika uzticīgs Melngalvju biedrībai. Viņš miris 1879. gada 25. oktobrī un apbedīts Visbādenē. Sēru ceremonijā kā Rīgas domes pārstāvis piedalījās pilsētas galvenais arhitekts R. Šmēlings. Laikabiedri augstu novērtējuši Džeimsa Armitsteda godaprātu, atbildības sajūtu, apbrīnojamo iekārtošanu un labestību. Savā testamentā Džeimss Armitsteds Rīgas pilsētai novēlēja arī 17 mākslas darbus.

Jaunākais brālis Alfrēds Armitsteds no 1859. gada līdz 1864. gadam bija Rīgas Biržas komitejas loceklis, arī viens no Rīgas Komerčbankas dibinātājiem, bet no 1871. gada līdz 1895. gadam Rīgas Komerčbankas pārvaldes padomes priekšsēdētājs.

Brāji Armitstedi.

No kreisās: Džons Viljams, Džordžs (II) un Alfrēds

Alfrēds Armitsteds bija precējies ar ģenerālkonsula H.K. Vērmaņa meitu Mariju. Viņu dēlam Henrijam, kurš

1915. gadā ar ģimeni pārcēlās dzīvot uz Londonu, 1918. gadā bija uzticēts izvest no Krievijas caru Nikolaju II ar ģimeni. Par to savā grāmatā raksta Moda Radklifa.

Džeimss Armitsteds

Vecākā no Armitstedu māsām — Mērija kļuva par flotes kapteiņa - vēlāk ģenerālleitenanta Otto fon Budberga sievu. Viņa aktīvi darbojās Rīgas sieviešu apvienībā, bija tās prezidente. Biedrības uzdevumā viņa pārraudzīja Maskavas priekšpilsētas bērnu patversmes darbu.

Jaunākā māsa Sesila Evelīna kļuva par kapteiņa Sergeja Gorskina sievu un aizbrauca līdzī vīram uz Pēterburgu.

No sešiem Džordža (I) Armitsteda bērniem savu senču dzimtenē Anglijā atgriezās vienīgi Džordžs (II) Armitsteds.

Neilgā laikā viņš guva ievērojamus panākumus uzņēmējdarbībā. Džordžam Armitstedam nebija bērnu. Lielāko daļu no sava ievērojamā mantojuma lords novēlēja labdarības mērķiem, tai skaitā strādnieku kluba uzturēšanai Dandi pilsētā, kuru viņš no 1867. gada līdz 1885. gadam pārstāvēja Anglijas parlamentā. Viņš nebija izlietojis arī no brāļa Džeimsa saņemto mantojumu, un saskaņā ar Džeimsa Armitsteda testamenta noteikumiem 108 979,68 rubļi 1915. gadā tika pārsūtīti Rīgas pilsētai Džeimsa Armitsteda bērnu klīniskās slimnīcas uzturēšanai.

Džordžs (III) Armitsteds, kuru latvieši dēvēja par Georgu, bet krievi - par Georgiju Ivanoviču, bija Džona Viljama un Karolīnas Armitstedu vecākais dēls.

1868. gadā viņš ar izcilību beidza Rīgas politehnikumu un saņēma inženiera diplomu, studiju gados bija

viens no studentu korporācijas "Baltica" dibinātājiem un filistriem. Rīgas politehnikumā iegūtās zināšanas viņš papildināja Cīrihes un Oksfordas universitātēs, vēlāk strādāja Krievijā dažādos būvobjektos par inženieri, arī Šujas-Vjatkas un Smoļenskas-Brestas dzelzceļa būvē.

1874. gadā Džordžs salaulājās ar Cecīliju Pihlau (1854 — 1940). Laulībā dzimuši bērni — Lūcija (1875— 1969), Džons Sesils (1879 - 1919), Edīte (1881— 1973). No 1882.gada līdz 1885. gadam Džordžs Armitsteds nodibināja un pēc tam arī vadīja Volgutes ķieģeļu cepļa darbu, no 1880.gada līdz 1906. gadam bija Rīgas kaulmiltu fabrikas īpašnieks un direktors, Baltijas celulozes fabrikas (Slokā) līdzīpašnieks un prezidents, kopš 1892. gada — Dinaburgas (Daugavpils) — Vitebskas dzelzceļa direktors.

Armitstedu sievietes 20. gadsimta sākumā.
No kreisās: Karolīna, Margota, Sesila un Lūcija (stāv)

1888. gadā viņš vadīja komiteju, kura sarīkoja amatniecības izstādi Rīgā, bet 1899. gadā vadīja komiteju, kura organizēja 4. Baltijas lauksaimniecības izstādi Rīgā.

Džordžam Armitstedam piederēja divas lauku saimniecības — Jaunmokās un no tēva mantotā saimniecība Rindzelē.

1901. gada 7. maijā Rīgas 700 gadu jubilejas priekšvakarā Rīgas dome ievēlēja Džordžu Armitstedu par Rīgas pilsētas galvu. Laikraksts "Balss" 1901. gada 16. maijā rakstīja: "Pirmdien 7. maijā plkst. 6.40 vakarā notika pilsētas domnieku sēde. Uz sēdi bija ieradusies 70 domnieki. Balsoja ar bumbiņām. Par izvirzīto Džordža Armitsteda kandidatūru pilsētas galvas amatam ar

baltām bumbiņām nobalsoja 67 domnieki, ar melnām— 3. Kad tika paziņoti vēlēšanu rezultāti, Džordžs Armitsteds teica: "Pateicos jums, kungi, par man parādīto uzticību. Es pūlēšos, cik spēšu, lai izrādītos šīs uzticības cienīgs."

Džordžs (III)

1901. gada 11. jūnijā Džordžs Armitsteds vadīja Rīgas domes sēdi, kurā tika izteikta atzinība viņa priekštecim L.V.Kerkoviusam par mūža darbu pilsētas labā, piešķirot Rīgas goda pilsoņa nosaukumu (kā pirmajam 20. gadsimtā; 19. gadsimtā šāds nosaukums tika piešķirts 4 rīdziniekiem). Rīgas dome nolēma pasūtīt L.V.Kerkoviusa portretu un novietot to Rīgas domes sēžu zālē. Portretu gleznoja Janis Rozentāls. L.V. Kerkoviusam bija lieli nopelni arī Rīgas 700 gadu jubilejas pasākumu sagatavošanā, bet tos vadīt bija lemts Džordžam Armitstedam.

Džordža Armitsteda saimniekošanas laiks Rīgā raksturīgs ar plašu celtniecību, pilsētas labiekārtošanu, kā arī daudzu sociālo problēmu risināšanu. Rīga no Krievijas impērijas provinces pilsētiņas pārvērtās par modernu Eiropas pilsētu. Tās iedzīvotāju skaits, salīdzinot ar 19.

gadsimta beigām, I pasaules kara priekšvakarā bija gandrīz divkārtšojies.

Darbā ar vācu, krievu, latviešu deputātu frakcijām anglim Džordžam Armitstedam bija nepieciešama liela diplomātija, viņam bieži nācās uzņemties samierinātāja lomu. Svētku reizēs pie pilsētas galvas galda tika aicināti viesi, kas runāja dažādās valodās. Rīgas pašvaldības darbā ieviesa labāko Anglijas un Vācijas pašvaldību darba pieredzi. Risinot pilsētas attīstības jautājumus, Džordžs Armitsteds darbā prata iesaistīt dažādu tautību talantīgākos rīdziniekus. Viņa darbības laikā A. Krastkalns tika ievēlēts par Rīgas valdes locekli, Rīgas domes deputāti bija latvieši Fr. Grosvalds, K. Kergalvis, Fr. Lazdiņš, J. Brigaders, Kr. Bergs u.c. Londonas bankas labprāt piešķīra Rīgai kredītu plašās celtniecības programmas realizācijai.

Armitstedu dzimtas bērnu svētki

Īpašu uzmanību Dž. Armitsteds veltīja jaunatnes izglītības uzlabošanai un skolu celtniecībai. Pēc 1906. gada elementārskolu jaunākajās klasēs ar nacionāli vienotu sastāvu mācības atkal notika dzimtajā valodā: sešās pilsētas skolās — vācu valodā, piecās — latviešu valodā. Nabadzīgajiem bērniem tika atcelta skolas nauda.

Līdzās daudzo sociālo iestāžu paplašināšanai liela vērtība tika veltīta privāto iniciatīvu atbalstīšanai sociālajos jautājumos.

Nemot vērā to, ka pirmā slimnīca, neskatoties uz tās paplašināšanu, nespēja apmierināt pilsētas iedzīvotāju prasības, Rīgas galva Dž. Armitsteds ievērojamus privātpersonu ziedojumus pilsētai novirzīja 2. pilsētas slimnīcas celtniecībai.

1904. gadā Baltezerā uzceltā ūdenssūkņu stacija varēja apgādāt ar kvalitatīvu dzeramo ūdeni 700 tūkst. iedzīvotāju. Ne mazāk nozīmīga bija uzceltā elektrostacija Andrejsalā, kas varēja apgādāt ar elektrību arī strauji pieaugušo rūpniecisko ražošanu.

Zīmīgi, ka neskatoties uz izvērsto celtniecību, Rīgā šajā laikā netika uzcelta ēka pilsētas pārvaldes vajadzī-

bām. Darbinieki izvietojās vairākās pielāgotās ēkās un atradās samērā trūcīgas apstākļos, bet pilsētas galva no Pārdaugavas uz darbu brauca ar tramvaju.

Personāla uzturēšanas budžets salīdzinājumā ar citām Krievijas lielpilsētām bija pieticīgs. Tas rosināja cara Nikolaja II, kurš 1910. gadā apmeklēja Rīgu, ironisko piezīmi: "Rīgā šādā veidā ir ietaupījusi daudz naudas un tāpēc to varētu ekspropriēt krievu pilsētām par labu". Uz to Dž. Armitsteds atbildēja: "Majestāt, tad jums vajadzētu līdzekspropriēt arī mūsu pilsētas vidi un garu".

Visu, kas Džordža Armitsteda laikā Rīgā paveikts, nav iespējams uzskaitīt, minēšu hronoloģiskā secībā tikai nozīmīgāko:

- 1901. gads — atklāta Rīgas 700 gadu jubilejas izstāde, nodota ekspluatācijā pirmā elektriskā tramvaja līnija, rekonstruēts Strēlnieku dārzs;
- 1902. gads — nodota ekspluatācijā Rīgas pilsētas otrā teātra ēka (tagad — Latvijas Nacionālais teātris), uzcelti trīs Aleksandra tirgus paviljoni (tagad — Vidzemes tirgus), rekonstruēts un paplašināts tilts pāri pilsētas kanālam Aleksandra (tagad — Brīvības) bulvārī, iesākti Kojusalas dārza atjaunošanas darbi, veikta Pils laukuma rekonstrukcija, dibināta Rīgas pilsētas 1. slimnīcas vecmāšu skola;
- 1903. gads — uzcelti Rīgas pilsētas 1. slimnīcas ķirurģiskais, ginekoloģiskais, dermatoveneroloģiskais korpuss, kā arī skolu nami Kazaku (tagad — Abrenes) ielā, Švarcmuižas (tagad — Melsila) ielā, rekonstruēts Jēkaba laukums;
- 1904. gads — nodota ekspluatācijā pasta kantora ēka Teātra bulv. un Suvorova ielas stūrī (tagad — Aspazijas bulv. un Krišjāņa Barona ielas st.), ūdens sūknis un dzīvojamās mājas strādniekiem Bukultu muižā (Baltezerā), izveidota pilsētas uzņēmumu pārvalde, atklāta Rīgas otrās ārsta palīdzības stacija Jēkaba kazarmās, labiekārtots Torņakalna parks, uzcelts kolonādes kiosks (koka ēka, nojaukta 1924. gadā) un labiekārtota tā apkārtnē kanālmalā, uzceltas amatnieku skolas darbnīcas Kazaku (tagad — Abrenes ielā), apstiprināti Rīgas būvnoteikumi (kas bija spēkā līdz 1940. gadam);
- 1905. gads — atklāts Rīgas pilsētas Mākslas muzejs Nikolaja (tagad — K. Valdemāra) ielā, nodota ekspluatācijā Rīgas pilsētas elektrostacija Andrejsalā;
- 1906. gads — uzcelta skolas kopmītne Lavīzes ielā 2a, atklāta Rīgas pilsētas Mākslas skola, arī tirgus Bišu muižā, nodots ekspluatācijā dzelzceļa pārvads Aleksandra vārtu rajonā, izbūvēts ūdensvadu tīkls Sarkandaugavā;
- 1907. gads — uzcelta Rīgas pilsētas 1. slimnīcas administratīvā ēka;
- 1908. gads — atklāts Miera dārzs;
- 1909. gads — uzcelta ugunsdzēsēju depo ēka Hanzas ielā, izveidots skvērs pie Anatomikuma, ierīkota moderna saldētava ar gaisa sliežu ceļu pilsētas lopkautuvē;

1910. gads — apstiprināta skolu celtniecības programma, uzcelts ūdenstornis Alises ielā 10a, kā arī bērnu patversme Jēkabpils ielā 19a, skolas — Telts ielā 2a, Raņķa dambī 1, Zelļu ielā 4, atklāts Pētera parks Pārdaugavā, uzcelta Rīgas lombarda filiāles ēka Slokas ielā 16 (tagad — Latvijas Valsts vēstures arhīva ēka), uzcelts pieminēklis Pēterim I (par ziedotajiem līdzekļiem), piešķirta zeme Meža kapu ierīkošanai;
1911. gads — ūdensvadāms pieslēgts Ķeizarmeža rajons (tagad — Mežaparks) un Čiekurkalns, pēc Vilhelma Purviša pieprasījuma piešķirti līdzekļi un zeme kanālmalā pilsētas mākslas skolas celtniecībai, uzcelta skolas ēka Gaujas ielā, ierīkots elektriskais kabelis uz Pārdaugavu, sāka Āgenskalna tirgus paviljona celtniecība;
1912. gads — uzceltas skolas Kalnciema ielā 118 un Šarlotes ielā 8, nodibināta Rīgas pilsētas amatniecības skola, atklāts Rīgas zoodārzs, rekonstruēts un paplašināts tilts pāri kanālam Nikolaja (tagad — Krišjāņa Valdemāra) ielā, ierīkota nakts patversme bezpajumtniekiem Maskavas priekšpilsētā, piešķirti līdzekļi M. Barklaja de Tolli pieminekļa celtniecībai, sāka skolas ēkas celtniecība Bruņinieku ielā 24a, uzsākti ūdenstornja celtniecības darbi Gaujas ielā;
- 1901 - 1912. gads - izveidota dārzu pilsēta Mežaparkā;
- 1902 - 1912. gads - veikti preču stacijas un Eksportostas izbūves darbi;
1908. - 1912. gads - uzcelts Rīgas pilsētas 2. slimnīcas, tagadējās P. Stradiņa Valsts klīniskās slimnīcas komplekss.

Citi paveiktie darbi pilsētas saimniecībā: atklāta tirdzniecības skola, uzcelta dušu pirts Krāsotāju ielā, nespējnīku patversme Kuldīgas ielā, dezinfekcijas ēka, izveidota ugunsdzēsības signalizācijas sistēma, paplašināta Džeimsa Armitsteda vārdā nosauktā Bērnu klīniskā slimnīca, piešķirtas subsīdijas vācu, krievu, latviešu teātrim, zooloģiskajam dārzam, izveidoti jauni parki Esplanādē, Dzegužkalnā, Grīziņkalnā, Ķeizarmežā (tagad — Mežaparkā). Krievijas speciālisti Rīgas ielas atzina par labiekārtotākajām visā impērijā.

Pārmērīgā darba slodze atstāja iespaidu uz Džordža Armitsteda veselību. 1912. gadā viņš smagi saslima un paņēma atvaļinājumu, lai dotos uz ārzemēm ārstēties. Pēc atvaļinājuma viņš gan atgriezās darbā, bet pat labākie ārsti viņam nevarēja vairs palīdzēt. Džordžs Armitsteds aizgāja mūžībā 1912. gada 17. novembrī plkst. 5.00 no rīta sava vectēva namā Mārstaļu ielā 19.

Pilsētas galvu pēdējā gaitā izvadīja visa Rīga. Laikraksts "Latvija" 1912. gada 22. novembrī rakstīja: "Bēru ceremonija sākās 21. novembrī plkst. 13.00 Sv. Pētera baznīcā. Pie baznīcas stāvēja ugunsdzēsēju goda vakts. Pēc mācītāja runāja pilsētas galvas vietas izpildītājs V. fon Bulmerings. Sēru ratus vilka seši sēru plūvuros tērpti zirgi. Procesija devās pa Kungu ielu un Kaļķu ielu uz Aleksandra bulvāri, pa Troņmantnieka bulvāri un Miera ielu uz Pētera kapsētu. Ceļa malās lieli tautas pulki, daudz skolu

audzēkņu. Elektriskās lampas uz ielām sēru tinumos, veikali slēgti, pilsētas nami sēru karogos. Procesijas priekšgalā studentu korporācijas "Baltica" studenti. Visu ceļu zvanīja sēru zvani. Sēru gājiens ilga no plkst. 14.30 līdz plkst. 16.00. Pirmais pie kapa runāja Vilhelms Purvītis un atzīmēja, ka aizgājējs atstājis trīs nepabeigtus darbus — mākslas skolas namu, latviešu teātra namu un M. Barklaja de Tolli pieminekli. Ceremonija beidzās, kad bija pilnīgi satumsis."

Krievijas imperators Nikolajs II vēl 1910. gadā augstu novērtēja Džordža Armitsteda darbu Rīgas pašvaldībā, piešķirot viņam Krievijas muižnieka titulu un piedāvājot kļūt par Pēterburgas pilsētas galvu. Džordžs Armitsteds palika uzticīgs Rīgai.

1912. gada oktobrī Rīgas dome viņam piešķīra Rīgas goda pilsoņa nosaukumu, bet 1912. gada 3. decembrī pieņēma lēmumu par Džordža Armitsteda portreta novietošanu Rīgas domes sēžu zālē. Portretu pasūtīja Rīgas mākslas skolas pedagogam Janim Rozentālam. Tika nolemts Džordža Armitsteda vārdā nosaukt skolu un kādu no ielām Pētera parka tuvumā.

Daudzi rīdzinieki uzskatīja, ka Rīgas dome nav pietiekami augstu novērtējusi Džordža Armitsteda veikumu Rīgas pilsētas galvas amatā un nolēma savākt līdzekļus pieminekļa celtniecībai. 1913. gada 11. martā Rīgas domē tika apspriests jautājums par zemes gabala piešķiršanu tā celtniecībai, un domnieki nolēma šim nolūkam piešķirt zemi prefī Politehniskajam institūtam (pie Timma tiltiņa). Domāju, ka pasaules karš izjauca arī šīs, tāpat kā daudzu citu ieceru, realizāciju.

Armitstedu muiža Rindzelē

Džordža Armitsteda māte Karolīna neilgi pirms savas nāves 1912. gada septembrī, pieminot savu agrāk mūžībā aizgājušo vīru, novēlēja Rīgas pilsētai 56 tūkstošus rubļu bērnu kaulu tuberkulozes sanatorijas celtniecībai Rīgas jūrmalā. Abi viņas dēli — Džordžs un Edgars šai summai pievienoja vēl 80 tūkstošus rubļu, un Rīgas pilsēta lūdza valsts īpašuma fondu piešķirt bez maksas sanatorijas celtniecībai zemes gabalu Asaros. No Pēterburgas tika saņemta noraidoša atbilde, tāpēc pilsētas varas vīri sāka meklēt iespēju nopirkt zemes gabalu Slokas mežniecībā. Diemžēl sanatoriju līdz kara sākumam nepaguva uzcelt.

Džordža (III) meitas Edītes un znata Henrija dzīvoķlis Raiņa bulvāra un K.Valdemāra ielas stūrī

Pēc Džordža Armisteda nāves viņa bērni ar lielām pūlēm pierunāja Armisteda kundzi pārcelties no drūmā nama Mārstaļu ielā 19 uz komfortablu namu Baznīcas ielā 4, kas bija Džordža Armisteda bērnu īpašums.

Edīte un Moda Armistedas

Vēlākajos gados Armisteda kundze nespēja sev piedot neuzticību Armistedu dzimtas namam un bija pārliecināta, ka visas nelaimes, kuras nācās pārciest ģimenei, ir Dieva sods par to. Vissmagākais likteņa trieciens bija vienīgā dēla Džona Sesila nāve. 1919.gada 19.martā viņu apcietināja un ieslodzīja Citadeles cietumā. Viņam tika piespriests nāvessods tikai par to, ka viņš bija kādreizējā pilsētas galvas dēls. Kopā ar daudziem rīdziniekiem Džonu Sesilu Armistedu nošāva Biķernieku mežā.

Armisteda kundzi un viņas vedklu ar mazbērniem slēpa pašu kalpotāji un Rīgas pilsētas 1. slimnīcas personāls.

Katrai rīdzinieku paaudzei bijuši un ir savi uzdevumi un sava atbildība, bet visām paaudzēm — viens kopējs pienākums — atcerēties tos, kuri Rīgu veidojuši pirms mums.

Pieminot Rīgas pilsētas galvu Džordžu Armistedu viņa jubilejā, mēs apliecinām viņam visdziļāko cieņu, apbrīnojam viņa talantu un pateicamies viņam un viņa laikabiedriem par mums atstāto bagātu un daudzveidīgu mantojumu.

Paldies Džordža Armisteda mazmeitai Gerdai Hensela kundzei Vācijā, mazdēlam Alfrēdam Armisteda kungam Anglijā un mazmazdēlam Rodneja Radklifa kungam un viņa ģimenei Londonā par mūsu rīcību

Timotijs, Rodnejs un Džūdija Radklifi Londonā

nodotajiem dzimtas arhīvu materiāliem un Rīgai veltīto Modas Radklifas grāmatu "Baltijas stāsti".

Galvenie bibliogrāfiskie avoti:

1. Rīgas pilsētas arhīvs; Rīgas pilsētas Dome, Rīgas pilsētas valde F 2724, 2736, 2761, 184
2. Das Geschlecht Kerkovius, 1983, G.E.Kerkovius, Sonderdruck aus "Deutsches Familienarchiv".
3. Radcliffe M. A Baltic Story. London, 1993.
4. Illustrierte Beilage der Rigaschen Rundschau 1900—1912.
5. Fraternitas Baltica V, Fahrbach, 1961.
6. Deutschbaltisches biographisches lexikon (1710—1960).
7. Kačalova T. Vilhelms Purvītis, R., Liesma, 1971.
8. Rīga: Enciklopēdija, R., Galvenā enciklopēdiju redakcija. 1988.
9. Vecvags Z. Rīgas tilti un satiksmes pārvadi, R., Autoceļi, 1996.
10. Dāvidsone I. Rīgas parki un dārzi. R., Zinātne, 1978.

Pirmais, kas aicināja turīgos latviešus pievērsties mecenātismam, bija Krišjānis Valdemārs. Savā pirmajā, 1853. gadā izdotajā grāmatā viņš rakstīja zīmīgos vārdus:

Ak, sniedziet jūs, kam Dievs līdzējis pie gaismas tikt un tās gudrības saules spīdumu baudīt, sniedziet jel saviem brāļiem tumsībā roku un velciet tos gaismā! Jūs, kam Dievs vēlējis savas dienas valkāt kā gribēdamiem un kam sirds nesas cilvēka būšanu labot, še jums tūrums liels labu sēklu izkaisīt. Aņņemieties tik cieti rokas pielikt pie šī laba, tomēr grūta darba, un tas, kas uzlūko katra cilvēka darbus, dos savu bagātu svētību un veikšanu! Par jūsu darba augļiem tad vēl bērnu bērni gavilēs.¹

K.Valdemārs bija ne tikai aicinātājs, viņš rādīja arī paraugu. 1878. gadā kādā Maskavas latviešu vakarnieku sanāksmē viņš ierosināja izdot skaistāko latviešu tautasdziesmu izlasi, dāvinādams šim nolūkam pirmos līdzekļus — 60 rubļus. Tūdaļ pievienojās F.Brīvzemnieks ar 40 rubļiem un vēl citi vakarnieki ar saviem ziedojumiem, un izveidojās paprāvs sākuma kapitāls. Iecere par tautasdziesmu izlasi pārauga lielajā K.Barona kārtotajā "Latvju dainu" izdevumā.

1887. gadā K.Valdemāra ierosmē un ar viņa ziedotājiem pirmajiem līdzekļiem vakarnieki sāka piešķirt Jāņa Reinberga prēmijas jaunajiem latviešu vēsturniekiem. Pirmais šo prēmiju saņēma Jānis Krīgers (Krodznieks, 1851—1924), ko uzskata par latviešu vēstures zinātnes nodibinātāju. 1919. gadā viņš kļuva Latvijas Valsts vēstures arhīva pārzinis un 1920. gadā Latvijas Universitātes privātdocents; sarakstījis ap 60 zinātnisku darbu. Kas zina, kā bez Maskavas vakarnieku morālā un finansiālā atbalsta būtu veidojies viņa zinātniskais darbs.

K.Valdemāra ierosmē mecenātismu veicināja 1868. gadā nodibinātā Rīgas Latviešu biedrība. Sākumā pēc biedrības aicinājuma, vēlāk pēc pašu iniciatīvas daudzi ziedotāji nodeva biedrībai līdzekļus latviešu izglītības un kultūras veicināšanai. Viens no lielākajiem pasākumiem bija pie biedrības Zinību komisijas nodibinātais Studentu stipendiju fonds, kas jau 1869. gadā varēja izsniegt pirmo stipendiju. Lielākus ziedojumus šim stipendiju fondam vairākkārt nodeva Mūrmuižas Sūbru mājas saimnieks Jānis Sūbris. Testamentāri viņš novēlēja studentu stipendijām visu savu īpašumu, arī 3000 rubļu naudas. Sūbra stipendijas studentiem piešķīra kopš 1887. gada,

sākumā 80 rubļu, kopš 1889. gada 150 rubļu apmērā. Kaut arī daži Sūbra ģimenes locekļi iebilda un Rīgas Latviešu biedrībai nācās tiesāties ar citiem mantojuma pretendentiem², Sūbra stipendija kļuva par vienu no galvenajām biedrības piešķirtajām stipendijām studentu atbalstam.

J.Sūbra piemērs drīz rada sekotājus. 1899. gadā mirušais Lielvārdes dzirnavnieks Fridrihs Lazdiņš savā testamentā novēlēja stipendiju fondam 4000 rubļu un 1903. gadā mirušais Drabežu saimnieks Jānis Meņģelis — 10000 rubļu. F.Lazdiņa stipendiju 150 rubļu apmērā piešķīra kopš 1900. gada un divas J.Meņģeļa stipendijas, katru 250 rubļu apmērā, kopš 1904. gada. 1910. gadā biedrība saņēma Pētera Grosvalda testamentā stipendiju fondam novēlētās 1000 rubļus.

Viens no Rīgas Latviešu biedrības dibinātājiem, uzņēmējs un sabiedriskais darbinieks Kristaps Bergs (1843—1907) testamentā novēlēja izglītības veicināšanai liela kapitāla — 50000 rubļu — augļus, kas katru gadu bija 2500 rubļu. Rīgas Latviešu biedrības runasvīrs, būvuzņēmējs Ludvigs Neiburgs (1871—1942?) 1908. gadā ziedoja 3000 rubļu stipendijai amatniecības skolā.

Daži ziedotāji novēlēja naudu noteiktam šaurākam mērķim. Rūdolfs Bergholcs 1891. gadā daļu ziedojuma veltīja studentu stipendijām, bet 200 rubļu paredzēja vēsturnieku sacensības darba godalgošanai par kuršu ķoniņiem. Rīgas Latviešu biedrības muzeja pārzinis Sīmanis Novickis (1852—1908) novēlēja 300 rubļu muzeja vajadzībām.

Pie Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas 1899. gadā nodibināja Latviešu literatūras fondu rakstnieku atbalstīšanai. Arī šis fonds darbojās ar sabiedrības ziedotiem līdzekļiem. Pirmo ziedojumu fondam nodeva F.Brīvzemnieks. Ziedotāju vidū bija arī rakstnieks Jānis Purapuķe (1864—1902), kas ar testamentu novēlēja fondam vienu trešdaļu no sava īpašuma (apmēram 1000 rubļu), un Ansis Lerhis-Puškaitis (1859—1903), kas testamentā paredzēja šim fondam no skolotāja algas iekrātos 500 rubļus.

Divi Rīgas namnieki — Pēteris Remers un Reinholds Stoke — 1880. gadā dāvināja Rīgas Latviešu biedrībai visus savus īpašumus (gan ar tiesībām uz dzīvokli un pensiju līdz mūža beigām) ar nosacījumu, ka šajos īpašumos ierīkojamas labdarības un izglītības iestādes:

Konstantīns Karulis

MECENĀTISMS LATVIEŠU SABIEDRĪBĀ

Remera mājās — patversmes, bet Stokes īpašumā — meiteņu skola³. Šī skola ar nosaukumu Reiņa divklasīgā meiteņu skola sāka darbu 1884. gada 15. augustā Lielajā Nometņu (toreiz: Lēģera) ielā 5 un izcilā skolotāja A.Ārgala vadībā izvērtās par vienu no labākajām Rīgas pirmmācības skolām⁴.

Ārpus Rīgas Latviešu biedrības ietvariem (gan būdami arī šās biedrības biedri) izcili kultūras mecenāti bija trīs Dombrovski: Augusts, Jēkabs un Katrīna. Augusts Dombrovskis (1845—1927) bija Rīgas nomales — Ķengaraga — zvejnieka dēls. No kokzāģētavas strādnieka ticis par zāģētavas īpašnieku Mīlgrāvī (1887), viņš ar saviem līdzekļiem 1900. gadā nodibināja divklašu (četrgadīgu) elementārskolu un bērnudārzu, 1908. gadā — progimnāziju. 1904. gadā viņš uzcēla Ziemeļblāzmas kultūras namu (ar zāli 2000 skatītājiem). Kad 1906. gadā soda ekspedīcija šo namu nodedzināja, A.Dombrovskis uzcēla jaunu, vēl staltāku kultūras pili, ko iesvētīja 1913. gadā un kas pastāv vēl mūsu dienās kā nozīmīgs kultūras centrs. 1907. gadā A.Dombrovskis Mīlgrāvī uzcēla arī tā saukto Burtnieku namu, kur bez maksas varēja dzīvot rakstnieki un mākslinieki. K.Barons šeit pabeidza "Latvju dainu" kārtošanu un manuskripta rakstīšanu.

Arī Jēkabs Dombrovskis (ap 1825—1886) no vienkārša zāģētavas strādnieka bija kļuvis par turīgu kokzāģētavas īpašnieku. Viņš bija viens no Rīgas Latviešu biedrības dibinātājiem un ilggadējs runasvīrs, daudz līdzekļu ziedojis šai biedrībai, bet galvenokārt kopā ar sievu Katrīnu (1830—1903) veicinājis Rīgas Latviešu labdarības biedrības organizēšanu (1872) un materiāli nodrošinājis tās izglītības un kultūras pasākumus. Šo pasākumu vidū bija četrklasu meiteņu skola, bērnu patversme ("Katrīnas patversme"), bibliotēka un medicīnas punkts (Avotu ielā).

Pirmā pasaules kara gados izcils mecenāts bija Lugažu pagasta Jaunruķeļu saimnieks Jānis Pavlovičs (1879—1977). Jau pirms kara viņš bija rosīgs Valkas biedrību darbinieks, rakstnieku un citu kultūras darbinieku atbalstītājs. Kara gados, īpaši pēc Rīgas krišanas, Valkā saplūda daudz bēgļu, to vidū rakstnieki, mākslinieki, žurnālisti. Trūka pārtikas. J.Pavlovičs apgādāja kultūras darbiniekus, kas pulcējās ap "Lidumu", "Laika Vēstīm" un J.Rauskas grāmatu apgādu. Daudzi dzīvoja viņa Jaunruķeļos. Grāmatas, kas tapa J.Rauskas apgādā, iznāca ar viņa finansiālo atbalstu arī pirmajos pēckara gados. Kad no Latvijas bija iztriekta Bermonta armija, kad austrumu frontē bija noslēgts pamiers un varēja sākties zemes atjaunošana pēc kara postījumiem, J.Pavlovičs griezās ar vēstuli pie Pagaidu valdības galvas Kārļa Ulmaņa. Norādot uz latviešu kultūras darbinieku bēdīgo materiālo stāvokli, J.Pavlovičs ierosināja nodibināt Kultūras fondu kultūras pasākumu un atsevišķu kultūras darbinieku materiālai atbalstīšanai. K.Ulmanis uztvēra šo ideju un realizēja to dzīvē.

¹ C.Voldemar. 300 stāsti, smieklu stāstiņi etc. un mīklas, ar ko jaunekļiem un pieaugušiem lusti uz grāmatām vairot gribējis. Liepājā, 1853, 6.lpp.

² Pārskats par Rīgas Latviešu biedrības darīšanām un rēķiniem no 1. decembra 1880. līdz 1. decembrim 1881. gadā. Rīgā, 1882, 8.lpp.

³ Turpat, 3., 6. un 11. lpp.

⁴ Pārskats par Rīgas Latviešu biedrības darīšanām un rēķiniem no 1. decembra 1883. līdz 1. decembrim 1884. gadā. Rīgā, 1885, 20.lpp.; 20. gada pārskats par Rīgas Latviešu biedrības darīšanām un rēķiniem. Rīgā, 1889, 25. lpp.

Барто парспей Вигу!
Анатолий Дамбровский
1/26.

Mīļais tēvs un draugs — šādu uzrunu J. Jaunsudrabiņš lieto 1927. gadā piemiņas rakstā Augustam Dombrovskim (1845 — 1927), cilvēkam, kura "figūra bija pazīstama visai Rīgai un tās plašai apkārtnē" (J. Vītols). Taču, kas bija pašsaprotami tolaik, ne allaž tāds ir šodien. 1913. gadā, apdzejojot "Ziemeļblāzmu" un tās radītāju, A. Ķeniņš rakstīja:

Tu — jūras vērtos gara sauciens skaļš.

Kad kuģinieks sveic tēvuzemi svēto:

Pār kāpām pilskalns ceļas balti zaļš

Un sauciens skan: "Lai gribam neiespēto!"

Šī ainava pieder pagātnei, jo nu jau dažus gadu desmitus kuģi, kas dodas pa Daugavu uz Rīgas ostu, vairs neredz zaļumos slīgstošo Vecmīlgrāvi un "Ziemeļblāzmas" namu, kas paceļas tam pāri. Augusts Dombrovskis atdusas "Ziemeļblāzmas" parkā, paša izraudzītā vietā, zem paša stādītiem kokiem. To, ko viņš vēlējās atstāt pēcnācējiem kā sava mūža liecību, šodien katrs var apskatīt pats. Saglabāties kultūrizglītības komplekss — "Zaļā skola" (kokzāģētavas bērnu dārzs), "Ziemeļblāzmas" ēka, proģimnāzija un atjaunotais Burtnieku nams — sniedz izteiksmīgu kultūrveikuma liecību un pārstāv 20. gadsimta sākumā sasniegto līmeni, līdz kuram šodienai saprotamu iemeslu dēļ vēl patālu. Šai ziņā A. Ķeniņa izsauciens: "Lai gribam neiespēto!" joprojām aktuāls. Savukārt, paša A. Dombrovskā personība ērti eksistē patosētos vispārīgajos vai arī no paaudzes paaudzē pārceļojušās leģendās un nostāstos — bezgala sirsnīgā, emocionālā izteiksmē, kura iedarbīgi raisa atmiņas par viņa veidoto Vecmīlgrāvi. Nešķiramā vienībā te eksistē vispārēja labdarība un mākslas veicināšana. Arī attieksmēs ar rakstniecības un mākslas personībām nav atšķirības no attieksmēm ar paša fabrikas strādniekiem. Pretstatā šai, vispārzināmai pusei, A. Dombrovskā ģimenes dzīve, personiskā pasaule palikusi nezināma. 1902. gadā viņš ieraksta dienasgrāmatā:

Tiem ziedons krūtīs,

Par koklēm maigāk

Tā balsis skan,

Tiem sirdis pukst.

Viens otram ausīs čukst —

Es sen jau tevi mīlēju

Tik karsti, kā šodien,

Tā mīlēšu tev mūžīgi

Aizvienu vien.

Nevērtēsīm dzejiskas veiksmes — tā ir dzeja pašam sev. Turklāt, šādu A. Dombrovski neatceras neviens. Tāpat nav noskaidrojams, kādas izjūtas rosinājušas šīs vārsmas:

*Uzticību nepazīstu,
Blēžus visus ienīstu,
Bet, kur atrast patiesību?
Neatradis beigšu mūžu.*

Tā rakstīts 1891. gadā. Arī šī noskaņa neatbilst laika biedru portretējumiem. Varbūt tādēļ kā nozīmīgas personības šķautnes šodien atklājas gan ārkārtīga kautrība, gan nevēlēšanās eksponēt personisko dzīvē un veikumā. Cilvēku raksturo viņa darbs, viss cits ir nenozīmīgs — šis atzinums veido A. Dombrovskā uzskatu satvarus, paralēli neaizmirstot viņa bezalkohola konsekvences. Tieši tādēļ

A. Dombrovskā kaps ir "Ziemeļblāzmas" parkā, nevis pie ģimenes Lielajos kapos.

Šodien esam apraduši ar dažkārt visai pagariem sponsoru uzskaitījumiem dažādos kultūras pasākumos. Pretstatā Augusta Dombrovskā rīcība šai jomā liekas vairāk nekā dīvaina, bet viņa laikabiedru klusēšana neizprotama. A. Dombrovskis allaž tiecās palikt pusanonīms vai vislabāk — vispār nezināms. "Zaļā skola" — kokzāģētavas bērnu dārzs piederēja uzņēmumam, taču abiem bija līdzīpašnieks — Kārlis Plāte. Burtnieku nams tika "piesegts" ar advokātu Friča Grosvalda un Jāņa Kreicberga vārdu — A. Dombrovskis mājas grāmatā ir minēts tikai kā trešais īpašnieks. Proģimnāzijas ēkā īrnieka statusā rīkojās Latviešu Izglītības biedrība. Tāpat abas

"Ziemeļblāzmas" ēkas bija nodotas biedrības beztermiņa bezmaksas lietošanā. Nodokļu nomaksai nereti tika izmantots Gustava Šķiltera vārds. Kaut kādā mērā to izskaidro apstākļi, ka pēc cariskās Krievijas likumiem ar ēku projektēšanu un celtniecību nedrīkstēja nodarboties cilvēks, kuram nebija speciālas izglītības. Bet Augustam Dombrovskim vispār nebija neviena izglītību apliecināša dokumenta — viss apgūts pašmācībā. 1900. gadā, atklājot bērnu dārzu, viņa persona palika ēnā. Situācija kļuva interesanta "Ziemeļblāzmas" sākotnē. Ne biedrības dibināšanas protokolā 1903. gadā, ne turpmāk nav minēts pirmās ēkas arhitekts vai zemes dāvinātājs. A. Dombrovskis pārstāv "projektētās atturības biedrības labvēļus". Tiesa, var atrast namdara, mūrnieka un galdnieka vārdus. Taču 1904. gadā, kad nams tiek atklāts un iesvētīts, biedrības adresē A. Dombrovskim atrodam šādu konstatējumu: "Neviens akmens, neviens koks, neviens dēlis, neviena nagla nava teitan likta bez Jūsu ziņas". Turpat līdzās poētisks secinājums: "Darbs ceļ vīru! Tas liecinās nākošām paaudzēm no Augusta Dombrovskā nesavīgās, darbīgās tuvāku mīlestības, no Jūsu pašai dziedīgās uzpurēšanās spējas, no Jūsu karstās neapnikušās cenšanās dzīvīgu

Andrejs Grāpis

DĀVINĀTĀJA PRIEKŠ

pēc vagas Latviešu tautas labklājības tīrumā, nomākt tumsu un izplatīt gaismu". Liekas, dāvinātājs būtu nosaukts vārdā, turklāt tā, lai nevienam nerastos šaubas, kas ir patiesais veidotājs un finansētājs. Taču adrese tiek nolāsīta vienu reizi, tās saņēmējs to paglabā un turpmāk rīkojas tāpat, kā līdz šim.

A. Dombrovskis

1905. gadā, nodibinoties A. Dombrovskā Izglītības fondam trūcīgiem un apdāvinātiem skolniekiem, fonda komitejā pašam dibinātājam ir tikai viena no septiņām balsīm. Ziņojot par koku un krūmu stādījumiem "Ziemeļblāzmas" parkā (spriežot pēc ierakstiem — gandrīz 1700 vienību), pasākuma finansētājs vispār netiek minēts. Taču neaizmirsīsim — ir 1905. gads — mītiņu un tautas sapulču laiks. Arī "Ziemeļblāzma" nepaliek savrup sava laika nacionāliem centieniem. Vienīgi sociāldemokrātiem Vecmīlgrāvī diez ko nevarēja veikties. Grāmatizdevējs Alfrēds Kukurs, kuram kopš 1904. gada šeit grāmatveikals, liecina, ka "viss bija mierīgi, ja atskaita, ka pie monopola vai jaunā kroga kāds pāris izmēģināja spēkus. Ļaudis jau toreiz pelnīja labi un naudas bija visiem." Arī A. Dombrovskim personiski nevarēja būt simpātiska sociāldemokrātu agitācija, taču viņš tai nelika šķēršļus tiktāl, ciktāl mītiņu norise nesarežģīja biedrības un viņa attieksmes ar varas iestādēm. Taču, izvirzot prasības par latviešu valodu kā lietvedības valodu pašvaldībās, par izglītību dzimtajā valodā, par agrārreformu latviešu zemnieku interesēs un, protams, par alkohola izplatības ierobežošanu un valsts atbildību alkoholisma sekū novēršanā, A. Dombrovskis, tā laika izpratnē, nevarēja neieņūt revolucionāra slavu. It īpaši, ja viņa celtajā "Ziemeļblāzmā" tiek rīkota sapulce, kurai jālemj par krogu slēgšanu tuvākajā apkārtņē. Kā allaž, viņa līdzdalību zin visi, taču konkrētu, dokumentējamu faktu ir ļoti maz. Diemžēl šis apstākļis neliekas ievēribas cienīgs 1906. gada 21. janvārī — šajā dienā soda ekspedīcija nodedzina "Ziemeļblāzmas" namu un lielāko daļu biedrības inventāra. "Zaļo skolu" no līdzīga liktens pasargā tās līdzpašnieks — Vācijas pavalstnieks, bet Augusts Dombrovskis, piesiets pie koka, nokļūst šauteņu stobru galā.

Viņu paglābj Daugavgrīvas cietokšņa komendants — vienīgais cilvēks, kuram ir reāla militāra vara šajā novadā. Vietējie zvejnieki palīdz A. Dombrovskim pēc pārciestā nokļūt ārzemēs.

Gandrīz pusotra gada A. Dombrovskis ir šķirts no sava Vecmīlgrāvja. Tas ir ārzemju ceļojumu laiks, kad celtniecībā un arhitektūrā pašmācībā apgūtais tiek reāli skatīts dabā — īpaši vēsturiskā aspektā. Līdz pat viņa atgriešanās brīdim "Ziemeļblāzmas" darbā nav vērojamas kādas rosmes. Var teikt, ka A. Dombrovskim tas ir savdabīgu pārdomu laiks, kad zināmā mērā tiek koriģēti līdzšinējās darbības akcenti. Protams, pamatu pamatos viņš palika uzticīgs pats sev. Pārliecināti popularizējot bezalkohola dzīvesveidu, kļuva skaidrs, ka radošās inteliģences piesaiste šim darbam ir nepietiekama. Taču tieši tā spētu atdzīvīnāt atturības daudzīnājumu ar rosmēm, kuras apmierinātu mākslinieciski estētiskas prasības un piešķirtu "Ziemeļblāzmai" nacionālas kultūrbiedrības ievirzi. Par pirmo soli šai jomā kļūst "Ziemeļblāzmas" teātris. Te A. Dombrovskim bija bagātīga personiskā pieredze saskarsmē ar Rūdolfu Blaumanī. Viņi sastapās Rīgas Latviešu biedrībā. 1881.— 1899. R. Blaumanis bija RLB Teātra komisijas rakstvedis, tad bibliotekārs. A. Dombrovskis šai komisijā pārzināja teātra garderobi (var tikai minēt, cik personisku līdzekļu tika ziedots), bet kopš 1888. gada vadīja RLB Kārtības komisiju. Ja arī nav faktu, kas liecinātu par personisko sadarbību, tad saskarsme pastāvēja. Īpaši tas sakāms par abu personību attieksmi pret alkohola lietošanu. Kā liecinājums R. Blaumaņa cieņpilnam A. Dombrovskā vērtējumam ir dažas nepārprotamas replikas viencēlienā "Burvis un puķes" (1904).

Pirmais "Ziemeļblāzmas" nams

1907. gadā, noslēdzot līgumu par biedrības pagaidu ēkas celtniecību, projektētājs un darbu veicējs oficiāli ir Gustavs Šķilters. Trīs mēnešu laikā ēka ir gatava. "Ziemeļblāzmas" teātrim tas nozīmēja Rīgas aktieru viesizrādes galvenajās lomās un profesionālu režisoru piesaisti. Kā pirmais jānosauc Teodors Lejas-Krūmiņš, tad Kristaps Košķins, bet visilgāk te strādāja Aleksandrs Freimanis. Jau 1904./5. gada sezonā šeit kā dekorators debitē Jānis Kuga. 1910. gadā debitē aktieris Arveds Mihelsons, vēlāk arī Ludmila Špilberga. Notikums "Ziemeļblāzmas" skatuvei ir divas Jēkaba Dubura programmas "Latviešu

dzejas valstī". Kvalitatīvs pavērsiens teātra darbā acīmredzams, taču atkal neatbildams paliek jautājums — kāds bija A.Dombrovskā personiskais pabalsts.

Otrais "Ziemeļblāzmas" nams

Vēl kāds aspekts ļauj saistīt A.Dombrovskā mecenāta darbību ar R.Blaumani. Vispārzināma ir R.Blaumaņa gādība par jauniem talantiem rakstniecībā. A.Dombrovskā kokzāgētavā 19. gs. 90. gados strādāja sabiedrībā jau pazīstams rakstnieks Augusts Deglavs. Tagad bija iecerēts šai aprūpei piešķirt jaunu, neierastu veidu. Tapa Burtnieku nams. Visticamāk, ka tā ir apstākļu sakrītība, taču 1908. gada septembra vidū, kad Latvija zemes klēpī gulda Rūdolfu Blaumani, Burtnieku namā ir pirmais iemītnieks — gleznotājs Jānis Zēgners. Drīz viņam pievienojas Aleksandrs un Kārlis Štrāli, Eduards Čālītis ar ģimeni, dzejnieks Kārlis Krūza un gleznotājs Voldemārs Zeltiņš.

Burtnieku nams

Īstenu kultūrcentra nozīmi Burtnieku nams iegūst 1909. gadā, kad šeit ierodas Krišjānis Barons. Te dzīvo arī R.Blaumaņa "krustdēli" — Kārlis Skalbe, Jānis Jaunsudrabiņš un Jānis Akuraters. Vasaras šeit pavada Gustavs Šķilters. Īsu brīdi te redzams Jānis Poruks. Burtnieku nama mākslinieku darbnīcā strādā Janis Rozentāls, Teodors Zaļkalns un Pēteris Kalve. No A.Dombrovskā puses — dzīvoklis par brīvu un nosacījums — nelietot alkoholu. Par uzturu jāgādā pašiem. J.Jaunsudrabiņa atceres nosauc vēl dažus nelielus dāvinājumus — pajūgu Vecāķu apskatei, laivu izbraucieniem pa Daugavu... Cik šādu "sīkumu" vēl bijis? Un ko A.Dombrovskis gribēja preti?

J.Jaunsudrabiņš atzīst: "Tev pietika prieka diezgan, ja kādu nieku darijām citu labā, ja kādu stundu ziedojām bērnodārzam un "Ziemeļblāzmai". Kārlis Skalbe papildina: "Viņš saprata, ka trūkums ir vārīga vaina, ko neviens labprāt negrib rādīt, un prata tai delikāti pieiet. Ja viņš kādam ko deva, tad viņš noveda to pie malas un teica: "Bet tā, ka tu nevienam nesaki." Un aizgāja priecīgs. Viņš pazina dāvinātāja prieku." Jāsaka, rakstnieki un mākslinieki A.Dombrovskā lūgumu ir ievērojuši. Tādēļ šodien K.Skalbes teiktais izskaidro, kādēļ tikpat kā nav liecību A. Dombrovskā mecenāta darbībai konkrēta talanta labā.

Kopsabiedriskais šai laikā gūst pretreakciju, jo varas iestāžu acīs A.Dombrovskis bija zaudējis "uzticamību". Katrā izdevīgā gadījumā biedrība saņem aizrādījumus par "darbības neatbilstību statūtiem". Iemesls — teātra izrādes un citi sarīkojumi. Netrūkst arī aizliegumu — rīkot jautājumu izskaidrošanas vakarus, noteikt puscenas ieejas maksu skolēniem, pat rīkot Pretalkohola svētkus. Pārādās arī pusanonīmas vai anonīmas apsūdzības presē. Tā 1908. gada "Rīgas Avīzē" ir publikācija, kurā apgalvots, ka ceļu bruģēšana Milgrāvī ir upuris, kuru devuši Rīnūzciema gruntnieki, nevis A.Dombrovskis. Dēļu laipas smilšainajās ieliņās ierīkojuši vietējie saimnieki un vasarnieki, A.Dombrovskā strādnieku nami saucami par putnu perēkļiem, taču, ja ir kas skaists, tad tās ir Milgrāvja vasarnīcas. Visbeidzot pateikts nepārprotami: "Es negribu te runāt par to, cik A.Dombrovskā kungs rūpējas par sava fabriķa ļaudīm un priekš tiem nes upurus. Bet ārpus minētā fabriķa mūsu apvidum no Dombrovskā kunga nav nācis nekāds labums — nedz materiāls, nedz garīgs vai morāls. Pēdējā ziņā pie mums pastāv taisni pretējās domas." Tiši aizskaroši apgalvojumi bez mazākās argumentācijas. A.Dombrovskis polemikā neielaižas — vienīgā atbilde ir viņa darbs. Turpinās bezcerīga lūgumrakstīšana slēgt Rīnūžu krogu. 1908. gadā tiek dāvināti kokmateriāli vietējās pārtikas biedrības veikala un noliktavu būvei. Nosacījums — netirgot alkoholiskos dzērienus, jo pretējā gadījumā materiālu vērtība jāatmaksā divkārt.

1909. gadā tiek uzcelta un Latviešu Izglītības biedrības pārzinā nodota progimnāzija, kas ievērojami paaugstina vietējās iespējas izglītības ieguvē. Šīs biedrības pasniegtā adresē teikts: "Šogad, kad Biedrībai bija izdarāmi pārbūves darbi Zolitūdē atklātā pirmmācības skolā, Jūs bijāt pirmais, kas uz Biedrības laipnu lūgumu nācāt šai darbā palīgā, ziedodami šim nolūkam koka materiālus". Tā pirmoreiz atklāti tika apliecināta A.Dombrovskā līdzdalība izglītības veicināšanā ārpus Vecmilgrāvja. Līdzīgu ziedojumu 1910. gadā saņēma Latviešu mākslas izstādes rīkotāji Rīgā. Bija V Vispārīgo dziesmu svētku laiks. A.Dombrovskā ģimenes mājā Āgenskalnā, Bezdēlīgu ielā 3 tika izmitināts koris no Pēterburgas. Šī paša gada augustā tiek uzsākta jaunās "Ziemeļblāzmas" ēkas celtniecība. Jāzeps Vītols atceras: "Gaidīju varbūt svinīgu aktu, bet visa lieta notika brīnumvienkārši. Ar saviem pavadoņiem pāris vārdu pārmijis, viņš ieprauda šur tur pa kārtiņai: "Šeit rīt jau sāksim celt!"

Turpinās ziedojumi biedrības bibliotēkai, sveicinājumi aktieriem skatuves darba jubilejās, tiek piešķirts pabalsts Raiņa "Uguns un nakts" iestudējumam Jaunajā Rīgas teātrī, par brīvu atvēlēts dārzs Emilim Melngailim Dziesmu dienas rīkošanai. 1913. gada 1. septembrī jaunais nams top atklāts ar Raiņa "Zelta zirga" iestudējumu un J.Vītola kantātes "Ziemeļblāzma" pirmatskaņojumu. Zīmīgi — jauno namu iesvēta mācītājs Andrievs Niedra. Šis apstāklis liecina par prasmi mērķa labad apvienot pat pretēji domājošus cilvēkus, jo tikai pirms neilga laika no ieslodzījuma atgriezies Kārlis Skalbe, bet Lizete Skalbe ir biedrības bibliotēkas vadītā. Arī šoreiz ēkas arhitekts paliek oficiāli nezināms. Toties īpašnieks savu nostāju pauž nepārprotami, 1914. gada martā nododot ēku biedrībai.

NODODU
BEZALKOHOLA BIEDRĪBAI "ZIEMEĻBLĀZMA"
LIETOŠANĀ

Parku. Māju ar visām ēkām, kā arī ietaisāmu inventāru.
Ar Noteikumu!

- a. Biedrībai jāpatur viņas tagadējais vārds: "Bezalkohola biedrība "Ziemeļblāzma"".
- b. Biedrībai jāstrādā tāpat, kā līdz šim, jāpūlas apkarot cilvēces vislielāko ienaidnieku alkoholu un līdzās tam ikkatru netikumu.
- c. Alkoholus nedrīkst ienest, ne lietot kā Biedrības parkā, ne Biedrības ēkās, nevienās Biedrības iestādēs.
- d. Biedrība nedrīkst nogriezties no sava iesāktā mērķa. Tai jāapkaro alkoholu un līdz ar to visus cilvēces ļaunumus. Ar tādiem līdzekļiem, kā tas Ziemeļblāzmas statūtos noteikts.
- e. Biedrība nedrīkst ne Biedrības ēkas, ne Biedrības parku, ne Biedrības inventāru nekādiem citiem nolūkiem lietot, kā tikai alkohola apkarošanai — un priekš visa tā, ko var dot alkohola vietā — izglītību un tā tālāk. Kad Biedrība izdod savas telpas vai Parku citiem, tad tai jāgādā, ka viss norit tā, kā augšā noteikts, un tā, kā noteic Biedrības statūti.
- f. Biedrība nedrīkst parādus taisīt ne uz Biedrības grunti, ne ēkām, ne inventāru.
- g. Biedrībai jānodod Latvju Tautas konservatorijai telpas par brīvu viņas izrikojumiem, kā Biedrības ēkās, tā Parkā, bet tai jāpaziņo Biedrības priekšniecībai vismaz vienu mēnesi agrāk, kad tā telpas vēlas. Piezīme. Tautas konservatorija telpas nedabon Ziemassvētkos, Lieldienās, Vasarsvētkos un Jāņu priekšvakarā.
- h. Uz priekšu es vēl pēc vajadzības Ziemeļblāzmas pamatu noteikšu, nostiprināšu, papildināšu.

Augusts Dombrovskis

Tiktāl oficiālais, visiem redzamais un zināmais. Taču saglabājies ieraksts dienasgrāmatā atklāj personisko A.Dombrovskā izjūtās 1913. gada 1. septembrī. Reizē tas ir vienīgais gadījums, kad skaidri jaušama viņa saskarsme ar reliģiju, jo ieraksts ir populārā luterāņu korāļa "To mīlestības spēku sveicu" perifrāze.

*Teve mīlestības spēku lūdzam,
Tu varenākais pasaulē,
Dod kā arvienu vien mēs redzam,
Ka gaisma mīt šai pajumtē.
Ak, gaisma, gaisma, spīd' arvienu
Šai pajumtē ikkatru dienu.
Teve mīlestības spēku lūdzam,
Tu esi viss, iekš visa viss,
No tevis gaisma plūst, to jūtam,
Bez gaismas viss ir paklīdis,
Ak, gaisma, gaisma, spīd' arvienu
Šai pajumtē ikkatru dienu.*

*Lai gaismas stari noārd' virgas,
Aiz kurām slēpjas tumsoņi,
Tad tumsas varoņi un ņirgas,
Vairs neatradīs paspārni,
Un stari tos ar gaismu pildīs
Un līdz ar visiem tos sasildīs.*

Būtībā norises, kas saistās ar "Ziemeļblāzmas" nama atklāšanu, iezīmē A.Dombrovskā darbības virsotni. 1914. gadā sākas Pirmais pasaules karš. Tas izbeidz Burtņieku nama kā jaunrades nama eksistenci. Neaizbrauc vienīgi Krišjānis Barons. Brīvajās telpās tiek ierīkota un ar A.Dombrovskā nemiņīgu gādību uzturēta Karā iesaukto rezervistu un zemessargu bērnu patversme. Taču arī tagad piešķirumi neaprobežojas ar Vecmīlgrāvi vien. 1914. gada 13. oktobrī Latviešu Izglītības biedrība pateicības vēstulē raksta: "Tagad pārdzīvojamos ārkārtējos laikos, kad mūsu kulturālie uzņēmumi pārļaiž materiālā ziņā ļoti smagu krīzi, Biedrība ar sevišķu prieku redz, ka viens no pirmajiem, kas Biedrībai sniedz palīdzīgu roku, esat Jūs." Runa ir par 1500 rbj. ziedojumu būvēm Mežaparka Saules dārzā. "Ziemeļblāzmas" vārds tiek ierakstīts arī Latviešu strēlnieku vēsturē, jo šeit pulkvedis J.Francis saformē 2. Rīgas strēlnieku bataljonu. 1918. gadā, atgriezies no bēgļu gaitām Pēterburgā, A.Dombrovskis kopā ar K.Baronu un M.Rinku dzīvo Zaļajā skolā. No šejienes viņš dodas uz Latvijas Republikas proklamēšanas aktu, šeit pirmoreiz vīrs Vecmīlgrāvja uzvijas sarkanbalt-sarkanais karogs. 1919. gadā A.Dombrovskis piedalās Latvijas konservatorijas atklāšanā. Šī brīža zīmīgu portretējumu devis Mariss Vētra: "Vecītim bija gari, puspelēki mati, smaga, drukna seja, vēl smagāki un lēnāki soļi. Viss augums kā smaga svina pielietis. Viņš izskatījās vecs un — neinteligents. Vislabākās pēckara drānās tērpto viesu vidū smagais vīrs nebūt nekautrējās staigāt adītā pelēkas vilnas kamzoli ar divu brūnu pogu rindām pār krūtīm". Šādu viņu atceras daudzi.

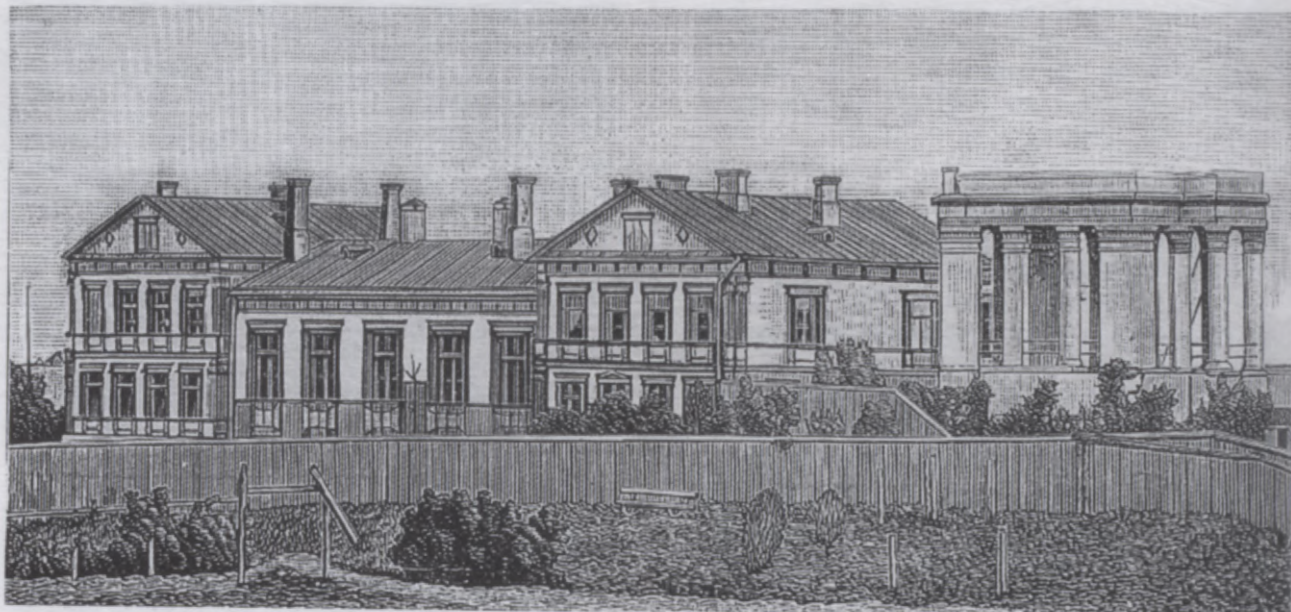
Divdesmito gadu sākuma ekonomiskā situācija korrūpcijai nav visai labvēlīga. Uzņēmumu gan izdodas atjaunot, tas dod darbu vecmīlgrāviešiem, taču tā peļņa vairs nav tik liela, lai rīkotos kā pirmskara gados. Arī personiski tas ir diezgan smags laiks. 1922. gadā mirst A.Dombrovskā māsa Marija (dz. 1847.), kas mūžu nodzīvo Bolderājā, kuģu galdnieka ģimenē. 1923. gada janvārī viņš pavada mūžībā savu sievu Karolinu (dz. 1847.), bet dažus mēnešus vēlāk zemes klēpī gulda vienu

no tuvākajiem laikabiedriem Krišjāni Baronu. 1924. gadā līdzās sievai, netālu no Baronu kapiem, tiek apbedīts A.Dombrovskis dēls Ivans. Bezdelīgu ielas nams raisa pārāk daudz sāpīgu atmiņu, tādēļ mūža beidzamos gadus viņš nodzīvo Zaļajā skolā. Paliek klusa mīlestība, kas viņu pavadījusi mūža garumā — vijolbūve. Nepārprotami Martas Rinkas rosināts, uz dažādu afišu otrām pusēm A.Dombrovskis veido atmiņstāstu par savu pieredzi sfīgu instrumentu izgatavošanā. M.Rinka tās apkopo, ļoti rūpīgi — nelabojot ne zilbi, ne garumzīmi, pāraksta un nogādā tipogrāfijā. 1923. gadā iznāk grāmata "Mana vijole". Tad plašāka sabiedrība uzzināja vēl vienu A.Dombrovskis mecenātisma paveidu — vijolu dāvinājumus jauniem mūziķiem, ar nosacījumu, ka instruments jāatdod, pārtraucot koncertdarbību. Viens no šādas vijoles īpašniekiem bija Vilis Švinka. 1926. gadā "Ziemeļblāzmas" kora piemiņas albūmā A.Dombrovskis ieraksta savu pēdējo dzejoli.

*Strādā tik, alga būs!
Tas tev algots drīz vien kļūs,
Kad to prasa tavi prāti,
Tas sāks notikt drīz atklāti,
Strādā tik, alga būs!
Kad tev' pārņem darba vara,
Kad tas tev tik prieku dara
Strādā tik!
Strādā tik, alga būs!
Kad ar' algu prāts neprasa,
Tas būs auglīgāks kā rasa,
Strādā tik!
Kas priekš tautas negurst darbā,
Tas tiek izcilošā skarbā
Gaismā nostādīts.
Tam pašam negaidīts,
Ka atspīd saules rīts,
Tam acis apžības,
Un pats tas nobīstas.*

Šis dzejolis uzskatāms par viņa garīgo testamentu. To pamato arī vērtējumi atvadu runās 1927. gada 20. novembrī. Rainis atzīmē, ka Dombrovskis tēva darbs bijis kultūras veicināšanas darbs. Skaistākā vijole, ko viņš savā mūžā būvējis, ir Dombrovskis tēva personība. Arī Kārlis Skalbe izsakās līdzīgi: "Viņš saprata latviešu kultūras centienus un daudziem apdāvinātiem māksliniekiem pats bija par kultūras fondu, kad tāda mums vēl nebija." Jānis Jaunsudrabiņš piemin kādu raksturīgu nosacījumu: "Kad bijām Tavi viesi, tad zinājām, ka ne par mielošanu, ne par viesmīlību nav jāteic paldies." Arī tā bija savdabīga izpausme, kuru K.Skalbe nosauca par dāvinātāja prieku.

Gadu desmitiem mijoties, ir skaidrs, ka attiecībā uz Augustu Dombrovski vairs nebūs iespējams sastādīt šodienā ierasto pilnīgu dāvinājumu un pabalstu sarakstu. Taču vai tāds maz nepieciešams un būtisks? Daudz būtiskāks ir realizētais dāvinātāja prieks, kas neprasa atbildības un pateicības, tādējādi paceldamies pāri ikdienai. Tieši tas piešķir A.Dombrovskis personībai izcilību un novieto to savrup dažādu laiku cilvēkiem, kas atbalstījuši mākslu, kultūru un izglītību. Viņa dzīve ir liecinājums Aleksandra Dauges secinājumam, ka "saimnieciskais cilvēks" var tikt uzskatīts par kultūras cilvēku un saimnieciskais darbs par kultūras darbu, t.i., par tādu, kas veicina un stiprina gara valdību, kas dzīvi apgāro, kas to paceļ augstākā garīgā plāksnē."

"Zaļā skola"

V E C O R Ī D Z I N I E K U A T M I Ņ A S

Esmu nodzīvojis gandrīz visu savu mūžu, no dzimšanas līdz pat saviem 60 gadiem vienā dzīves vietā — Pārdaugavā, Nāras ielā, kura ir tikai dažus gadus vecāka par mani. Šajā mazajā, klusajā ieliņā ir četri nami, četri apbūves gabali. Mazā ieliņa ir bijusi kā neliela noslēgta pasaule lielajā apkārtnē pilsētā. Kaimiņi cits citu pazina, satiekoties ne vien sasveicinājās, bet bieži apstājās un pārrunāja savus priekus un likstas. Pie vajadzības palīdzēja viens otram. Bērni jau no mazotnes sarada un draudzējās, kopīgi rotaļājās un darīja nebēdnības. Kopējā dzīve ritēja visu kaimiņu acu priekšā.

Ieliņas vēsture un cilvēku likteņi manā atmiņā kā kultūras slānī veido vairākas kārtas. Pats senākais posms — līdz Otrajam pasaules karam, tad nāk kara gadi, pēc tam seko pēckara posms un tā aizvien tuvāk mūsdienām. Katrs šis laika posms saistās ar saviem cilvēkiem, ar atšķirīgiem likteņiem. Tikai nami savās vietās stāv kā stāvējuši. Te dzīvojušas trīs, pat četras cilvēku paaudzes. Pastāstīšu savas atmiņas par notikumu senāko posmu, kura dalībnieki sen jau nav mūsu vidū. Mūsdienu iedzīvotāji vēl tikai veido jauno Nāras ielas vēsturi.

Pirms sāku savu stāstījumu neliela vēsturiska atkāpe. Pārdaugavā ielas sāka veidoties jau 19. gadsimtenī. Līdz 20. gadsimta sākumam, kā to liecina tā laika pilsētas plāni, visas galvenās ielas jau pastāvējušas. Jaunākajos rajonos bija stingrs ielu plānojums, dalot kvartālus skaistos četrstūros, bet Āgenskalna tirgus apkaimē, kur vēlāk radās Nāras iela, senā apbūve veidojusies stihiski. Nami grupējās gar likumaino lielāko ielu — kādreizējo ceļu malām, bet aiz tām kvartāla vidū vietām bija vēl palikuši tukši, neapbūvēti laukumi. Arī starp Mazo Nometņu ielu un Ormaņu, jeb kā to dēvēja gadsimta sākumā — Lielo Bedru, ielu bija palikusi tāda kā tukša kabata — klajš, smilšains laukums. Jau pirms Pirmā pasaules kara, strauji pieaugot rīdzinieku skaitam, radās sabiedrībā kustība, kuras mērķis bija uzlabot dzīvokļu apstākļus pilsētā. Sākās propaganda par klajāku pilsētas apbūvi, par "dārzu pilsētām", radās prasība pilsētas izbūves pamatā likt "ģimenes māju" un nevis "nomas kazaru". Arī pēc Pirmā pasaules kara Rīgā iedzīvotāju sabiedzinājums vēl joprojām bija lielāks nekā daudzās citās ārzemju lielpilsētās. 20. gadu beigās atkal sāka runāt par dzīvokļu krīzi Rīgā, uzskatot par pārpildītiem visus

tos dzīvokļus, kuros vienā istabā mituši vairāk nekā divi iedzīvotāji. 1930. gadā par pārpildītiem bijis jāapzīmē 37,5% dzīvokļu (Rīga kā Latvijas galvaspilsēta. R. 1932., 510. lpp.). Pilsētā šajā laikā sāka atbalstīt nelielu privātmāju celtniecību. Lai, ierīkojot komunikācijas, izmaksas būtu mazākas, vispirms apbūvei tika meklēti brīvi zemes gabali pie jau esošajām ielām. 30. gadu sākumā

pilsēta jau minētajā tukšajā laukumā starp Mazo Nometņu un Ormaņu ielu izveidoja jaunu ieliņu un deva tai poētisko Nāras ielas nosaukumu. Tuvumā gan nekādu ūdeņu, kuros šai teiksmainajai jūras meitai spoguļoties, nebija. Jaunā ieliņa nozarojās no Pārslas ielas (kādreizējās Grāvmuižas ielas) un pēc nepilniem 20 metriem izbeidzās pie gumijas fabrikanta Mindeļa lepnā pils parka sētas. Pilsētas rūpes beidzās ar jaunās ieliņas daļas izveidošanu, uzberot tai sīku granīta akmeņu segumu, kurš stāv vēl līdz šim brīdim. Tālāk ietves, sētas, namus bija jāceļ un jāierīko jaunajiem gruntsgabalu īpašniekiem. Apmēram piecu gadu laikā radās pirmie trīs nami, pēdējo — ceturto uzcēla tikai pēc Otrā pasaules kara.

Pirmais gruntsgabalu Nāras ielā 1 iegādājās un sāka būvēties

Baltijas vācietis Bergmans. Tas bija vīrs ar inženiera domāšanu un izgudrotāja talantu. Viņa nams savulaik tika nobildēts un ievietots populārajā žurnālā "Atpūta" kā modernas ģimenes mājiņas paraugs. Ēkai karkasu saimnieks veidoja no dzelzsbetona, bet sienu iekšpusi siltumizolācijai aplāja ar biežāku porainu skaidu betona kārtu. Nama sienas bija relatīvi plānas, bet ļoti siltas. Dzīvoklī ierīkoja centrālapkuri, vannu, vietējo kanalizāciju. Īpatnējā māja ar atklātu balkonu vienā pusē tapa vairākos gados. Bergmans bija iecerējis, ka jaunā ieliņa kļūs par tādu kā vāciešu koloniju. Jau pagājušajā gadsimtenī bija izveidojies, ka Rīgas Maskavas priekšpilsētā dzīvoja galvenokārt krievi un ebreji, fabriku rajonos un Daugavas salās pārsvarā mita latvieši, bet Pārdaugavā, sevišķi Āgenskalna un Zaslauka apkaimē, uz dzīvi apmetās daudz Baltijas vāciešu, un arī turienes latviešu namīpašnieki pa daļai bija "apvācojušies". Bergmaņa kaimiņš Ormaņu ielas pusē arī bija vācietis, bet notika tā, ka otru mājiņu (tanī arī mēs vēlāk dzīvojam) Nāras ielā 3 sāka celt latvietis Aleksandrs Valdavs. Bergmans jauno kaimiņu latvieti sākumā briesmīgi neieredzēja un mēģināja tam sariebt ar sīkām nejaucībām. Valdavs stāda ābelītes, bet viņš cieši gar sētu nostāda akācijas,

Andris Caune

NĀRAS IELA

kuras aug ātrāk un dzen nejaukas atvases. Kad jāvelk ūdensvads, Bergmans sarunā ar savu kaimiņu no Ormaņu ielas puses, bet Valdavam iznāk vilkt vienam pašam no ieliņas viņa gala. Ar laiku tomēr kaimiņi sarada. 1939. gadā Bergmans repatriējās uz Vāciju. Mēs gājām atvadīties. Es toreiz biju pavisam mazs zēns, bet man atmiņā iespiedās brīnums — Bergmaņu meitiņas leļļu māja ar vairākiem stāviem, un katrā stāvā dega elektriskā spuldzīte. Mums, bērniem, radās sapnis tādu māju dabūt, bet tēvs vai nu nemācēja, vai negribēja tādu uztaisīt. Pagāja savi 25 gadi, kad savām abām meitenēm pagatavoju šādu leļļu māju, un tā vēl ir maniem mazbērniem. Tā es esmu realizējis savu bērniības sapni.

Bergmaņi aizbrauca, bet pēc kara, kad sāka veidoties attiecības ar rietumiem un Rīgu apmeklēja pirmie ārzemju tūristi, kundze ieradās apciemot bijušo mājvietu. Tie, kas tur tagad dzīvoja, nebija laiduši iekšā svešinieci, kas runā lauzītā latviešu valodā, jo laikam baidījās no kontaktiem ar ārzemniekiem. Kādreizējā kaimiņiene ienāca mūsmājā aprunāties. IZRādījās, ka vīrs ar visu savu ģenialitāti un dīvainībām kara laikā bija sajucis un miris psihiatriskajā slimnīcā. Meita izaugusi liela, un tai ir jau sava ģimene. Bet kundze atmiņas vilka atpakaļ uz savu māju, kurā bija pavadīti, kā viņa pati teica, laimīgākie dzīves gadi (no apmēram 1934. - 1939.).

Pēc vāciešu aizbraukšanas Bergmaņu mājoklī ienāca latviešu ģimene ar traģisku likteni. Vīrs bija labs kurpniekmeistars. Kā īsts amatnieks mīlēja savu reizi arī krietni iešņabot. Kad no viņa aizgāja pirmā sieva, viņš apprecēja otru, daudz jaunāku — laipnu, klusu sievieti. Ģimenē piedzima dēls Valdiņš. Pēc kara jaunā ģimene pārgāja dzīvot Nāras ielā 5. Padomju vara kurpniekmeistara apavu darbnīcu likvidēja. Smalkajam meistaram bija jāturpina strādāt apavu fabrikā par vienkāršu strādnieku, kas visu laiku izpilda vienu un to pašu operāciju. Nespēdams samierināties ar dzīves pārmaiņām un vienmuļo darbu, vecais meistars ātri vien nodzērās. Dēls pusaudža gadus, ejot ar puikām Daugavā peldēties, neveiksmīgi leca ūdenī un lauza sprandu. Bēdu sagrauztā slimīgā māte palika viena un līdz savai nāvei klusi nodzīvoja mums kaimiņos.

Padomju laiku sākumā Bergmaņu celtajā mājā ienāca kādas rūpnīcas direktors, kolorīta personība uzvārdā Pūpoliņš. Ar jauno, bagāto kaimiņu sadzīvojām labi. Bet bērnu starpā smējāmies — no kā tad ir cēlušies latvieši? Viņš pats bija Latgales krievs vai baltkrievs, Latvijas laikā latviskojies uzvārdu. Sieva bija lietuviešu laukstrādniece. Meita skaitījās latviete, jo ģimenē runāja latviski. Meita runāja labi, bet vecajiem valoda nebija vis tik fīra. Pēc kara meita apprecēja padomju virsnieku ukraiņi, un ģimenē visi sāka runāt krieviski, bet, tā kā nevienam tā nebija dzimtā valoda, tad katrs ar savu akcentu. Viņu lielākais dēls Koļa, lādzīgs puika, latviski runāja slikti, bet krieviski, kā mums lielajiem bērniem likās, pavisam labi, bet kad zēns sāka iet skolā, protams krievu, tad klases biedri dīvainās izrunas dēļ viņu sauca — "proklatij latiš".

Nākamā — Nāras ielā 3 ir mūsu māja. To uzcēla Aleksandrs Valdavs, kurš sanāc manai mātei trešās vai ceturtās pakāpes radnieks. Valdava mājā mūsu ģimene sāka dzīvot pirms pats saimnieks bija ievācies. Toreiz mājas cēla savādāk kā šodien, tās uzticēja kādam būvuzņēmējam. Pa vienu vasaru uzbūvēja visu mājas stāvu un uzlika jumtu, pa ziemu sienas "izsala" un pavasarī sāka iekšējos apdares darbus, kurus rudenī pabeidza. Un ziemā varēja sākt māju apdzīvot. Mūsu divstāvu ēka ir celta pēc arhitekta profesora Eižena Laubes projekta. Apakšējā stāvā dzīvoklis bija paredzēts saimniekam, bet augšējais — īrniekiem. Aprēķins toreiz bija tāds: par izīrēto dzīvokli ieņemtā nauda segs visus ēkas un zemes nodokļus pilsētai, un saimniekam par savu dzīvokli nekas nebūs jāmaksā. Mēs pirmie ienācām mājā tāpēc, ka Valdavs savu dzīvokli vēlējās izveidot greznāku — ar parketa grīdām, sienu flīzēm un glauņām krāsniem.

A. Valdava māja Nāras ielā 3

Valdava tēvs bija ienācis Rīgā jau pagājušā gadsimtenī no Nurmīžu (tag. Vildogas) pagasta, kas atrodas netālu no Siguldas, Cūkaiņu mājām. Kā jau Latvijas laukos sastopams, māju vārds reizēm ir arī saimnieka uzvārds. No pirmās laulības viņam bija jau liela meita 17-18 gadu. Pirmā sieva bija mirusi. Tad viņš apprecējās otrreiz, bet arī otrā sieva dzemdībās bija mirusi, atstājot dēlu Aleksandru. Bērniem viņš bija gribējis likt skanīgus, skaistus, tolaik modē esošus pilsētnieciskus vārdus: meitu nosaucis par Cecīliju un dēlam par godu ķeizaram devis Aleksandra vārdu. Aleksandrs Cūkainis vēl skanēja tā nekas, bet Cecīlija Cūkaine labi rīmējās. Jaunais Aleksandrs bija lasījis kādu romānu un pēc tā varoņa bija pieņēmis uzvārdu Valdavs. Uzvārdu viņš bija paspējis apmainīt jau, šķiet, pirms Latvijas brīvvalsts, tikai mēs pēc radurakstiem zinājām, ka viņš kādreiz saucies Cūkainis.

Arī Valdava dzīve nebija laimīga. Tā kā māte bija mirusi, lielā pusmāsa uzņēmās Aleksandra vākšanu, kopšanu un audzināšanu, un tā kā arī tēvs pēc kāda laika nomira, tad faktiski māsa viņu izvilka, un savas ģimenes viņai nebija. Kad brālis izauga liels, viņai bija paniskas bailes, ka viņš apprecēsies un tad pašai vecumdienās

būs jāiet uz nabagmāju. Bet tā viņa visu laiku bija brāja saimniecības kopēja. Cecīlija brāli briesmīgi uzmanija, un, ja kāda meitene arī viņam bija, tad taisīja briesmīgus skandālus. Māsa nomira vācu laikā ap 80 gadus veca, bet Aleksandrs tā arī nodzīvoja visu mūžu vecpuisī.

Pie šīs mājas viņš bija ticis ar latvisku centību. Jaunībā sācis strādāt Rīgas Hipotēku bankā par izsūtāmo. Bijis ļoti centīgs, kārtīgs un izpildīgs, vakaros mācoties, beidzis kādus grāmatvežu kursus, bet ar savu precizitāti bija lēnām kāpis pa karjeras kāpnēm un Latvijas laikā ticis jau par kādas nodaļas vadītāju. Stāžs bijis liels, izdienu — laba, un tāpēc viņš saņēma labu algu, pāri par 400 latiem mēnesī. Tā bija liela nauda, un viņš varēja dabūt lielu aizdevumu, pasūtīt labu projektu arhitektam un ātri uzcelt skaistu ģimenes māju.

Kad atnāca padomju vara, Aleksandrs Valdavs vēl strādāja banku sistēmā, tad viņu 65 vai 70 gadu vecumā svinīgi izvadīja pensijā. Viņš bija vismaz 50 gadus strādājis vienā iestādē, un tā viņam piešķīra mūža pensiju. Staļina laikā no Maskavas pienāca rīkojums samazināt pensionāru skaitu, un starp Latvijas laika pensionāriem sāka meklēt tos, kuriem bija īpašums vai citi grēki. Arī Valdavam noņēma pensiju, jo alga esot bijusi kā kādam ministram. Studējis viņš nebija, bet pēc kara kādus piecus gadus nostrādāja arhīvā, jo prata valodas — vācu, krievu, franču perfekti. Viņš ļoti pārzināja lietvedības dokumentus un arhīvā bija labs, ziņošs ierindas darbinieks. Pēc dažiem gadiem vecajam vīram sākās visādas kaites un slimības. Darbs bija jāpārtrauc. Mani vecāki uzņēmās rūpes par Aleksandru, un viņš testamentā savu māju novēlēja manai mātei. Līdz savai nāvei mūsu mājā nodzīvoja arī mans tēvs — gleznotājs Voldemārs Caune, un māte — skolotāja Anna Caune. Manas māsas Māra un Ilze agrāk aizgāja pasaulē. Es šajā vietā nodzīvoju visilgāk. Mūsu māju tagad turpina apdzīvot manas meitas ar savām ģimenēm, un droši vien tur paliks arī kāds no mazbērniem.

Nākamā ēka šajā ielas pusē ir ar piekto numuru, to vecākie iedzīvotāji dēvē par Ozoliņa māju. Lielo, apmes-to ķieģeļu ēku bija cēlis vidusskolas skolotājs Vilis Ozoliņš, kurš jau cara laikos bija izstudējis matemātiku un fiziku. Ozoliņa kundze bija slavena sieviešu daktere ar labu praksi. Ozoliņi skaitījās turīgi cilvēki. Bet reizēm arī turīgiem gadās savas nelaimes. Viņi varēja uzcelt daudz glauņuku māju par Valdava un uzcēla arī — divreiz lielāku, ar ķieģeļu sienām un vitrāžām kāpņu telpās. Bet kaprīzai kundzei bija daudz vēlēšanos — savam namam viņa gribēja gan plašu vasaras terasi, gan slēgtu ziemas verandu, gan īpašu vaļēju piebūvi ar jumtiņu, kādas bija modē pirms Pirmā pasaules kara un zem kuras varēja pabraukt karieti, lai lietus laikā kungi kājas nesaslapinātu. Droši vien, ka bija arī citas līdzīgas vēlēšanās. Vairāki pazīstami arhitekti, nevarēdami vai negribēdami visus šos untumus izpildīt, no darba bija atteikušies. Kāds jauns arhitektūras students visas kundzes iegribas uzlika uz papīra, nedomādams, kā tas viss kopumā izskatīsies. Rezultātā, cik tā māja no iekšpuses bija smalka, tik no ārpuses tai nebija nekāda skata. Māja bija celta ar lielu vērienu,

ar 4 dzīvokļiem: liels dzīvoklis saimniekiem ar ziemas verandu un vasaras terasi, zāli un dzīvojamām istabām. Otrs dzīvoklis pirmajā stāvā bija paredzēts kā neliela privātklīnika, kas laikam līdz galam netika ierīkota. Otrajā stāvā atradās divi plaši dzīvokļi īrniekiem. Jāteic, ka vieta, kur atradās Nāras iela, bija jauka un izdevīga. Maza, necaurbraucama ieliņa, bez satiksmes trokšņiem, bet turpat blakus pa Mazo Nometņu ielu kursē tramvajs, kas 15 minūtēs aizvzina līdz pilsētas centram. Āgenskalna tirgus atrodas 10 minūšu gājienā. Līdz Zasuļauka stacijai braucienam uz Jūrmalu — 15 minūtes kājāmgājējam ko soļot. Pati māja atrodas augļu dārza vidū, blakus jau pieminētajam fabrikanta Mindeļa parkam. Moderna, jauna māja ar visām labierīcībām, skaists, kluss rajons, laba satiksme, tādēļ visi, kas nāca te dzīvot, bija sabiedrībā pazīstami ievērojami cilvēki.

Cik tālu sniedzas manas bērības atmiņas, Ozoliņu nama otrā stāva labākajā dzīvoklī vācu laikā dzīvoja bijušā satiksmes ministra Einberga meita. Viņa bija precējusies ar vācieti. Kara laikā viņš, būdams virsnieks, reti te parādījās, jo bija frontē. Atmiņā no viņa palikušas tikai glauņas galifē bikses ar lielo ādas uzšuvumu uz dibena. Bērībā tās apbrīnoju, jo neviņam nebiju līdzīgas redzējis. Tikai vēlāk uzzināju, ka tādas bikses valkā jātnieki. Viņu meita mazā, tumšmatainā Elizabete ir mana pirmā simpātija. Skaistā, izlutinātā meitene, vecāku vienīgais bērns, bija manā vecumā. Tiku aicināts pie viņas uz bērnu viesībām — vārda un dzimšanas dienām, Ziemassvētku eglīti. Viesības bija smalkas. Viņiem vienīgajiem bija pastāvīga kalpone — jauka poļu meitene Maņa.

Otru augšstāva dzīvokli sākumā īrēja vācbaltu gleznotājs Pauls Šprenks ar kundzi. 1939. gadā viņi repatriējās uz Vāciju. Jāatzīstas, ka manās bērnu dienu atmiņās par viņiem nekas nav palicis. Hruščova laikā Šprenks sāka ar manu tēvu sarakstīties un sūtīt savu darbu fotogrāfijas. Un vēl kāda atkāpe vācbaltu un latviešu sakarībā: Harijs Heislars un Kurts Fridrihsons bija īsti vācieši, bet šodien mēs viņus uzskatām par latviešu dzejnieku un latviešu gleznotāju. Pauls Šprenks, dzīvodams pēckara Vācijā, gleznoja no galvas Rīgas un Kokneses skatus (tēvam atsūtīja dažus darbu fotouzņēmumus), nespēja aizmirst savu dzimteni un meklēja savus senos draugus. Viņš rakstīja vēstules skaidrā, perfektā latviešu valodā, kuru zināja tikpat labi kā latvietis. Ja viņš būtu palicis Latvijā un paglābies no deportācijām, tad būtu vācu izcelsmes latviešu gleznotājs.

Pēc Šprenku aizbraukšanas šajā dzīvoklī ienāca jaunais universitātes mācību spēks, vēsturnieks Edgars Dunsdorfs. Uz darbu viņš gāja saposies: vasarā gaiši brūnā uzvalkā ar sarkanu tauriņu. Viņš bija smaidīgs un mums, bērniem, patika ar viņu jokoties, bet māte bāra: "Ko jūs profesora kungu aizticiet?" Varbūt tāpēc, ka jaunībā bijis skauts, Dunsdorfs mācēja ar mazajiem palaidņiem atrast kopīgu valodu. Dunsdorfs aizbrauca 1944. gadā ar bēgļu straumi uz rietumiem, bet man no viņa palikusi kāda piemiņa. Tūlīt pēc kara aizbraukušo latviešu mantas padomju ierēdņi aprakstīja un savāca, lai ieceļotājiem

no austrumiem būtu ko izdalīt. Arī Dunsdorfa mantas bija savāktas, bet saimniekam Vilim Ozoliņam daļu no grāmatām bija izdevies saglabāt, un dažas no tām nonāca pie manis.

Apakšējā stāvā dzīvoja dzejnieks Kārlis Krūza. Arī tā bija kolorīta, ļoti īpatnēja personība. Nemanāms, kluss, labsirdīgs, sirms vecītis kā latviešu dieviņš, bet ar īpatnēju dzīves veidu. Viņš bija milzīgs smēķētājs; vai mājās, vai uz ielas, aizvien papiross pirkstos. Krūzām bija balta ķīļu bārdiņa, kas no tabakas ap muti bija kļuvusi dzeltenī brūna. Vecumā smēķēšanas dēļ dabūja kuņģa vēzi un ar to arī aizgāja. Otrā lieta bija tā, ka viņš neļāva nevienam slaucīt putekļus savā istabā un savākt smēķu galus un pats arī to nedarīja. Un tā tie krājās līdz pat viņa nāvei 1960. gadā. Pret dzīvi viņam bija ļoti minimālas prasības. Istabā bija gulta, galdiņš un grāmatas. Grāmatu un abonēto avīžu kalni stāvēja nokrauti gar sienām. Izsmēķu kalni un vidū gultiņa, kurā viņš gulēja. Kad atnāca kāds viesis, tam piedāvāja vienīgo krēslu un pats atļaidās savā gultiņā. Pēc kara arī logu slēģus viņš vajā netaisīja. Slēģi bija ciet, iekšā dega maza lampiņa. Dzīvoklis bija kā tāda ala. Vasarā viņš vairāk uzturējās laukā saulītē, ar bērniem bija tāds mīlīgs, jauks večukiņš. Prata bērnu strīdus mīlīgi izlīdzināt, kā nekā savā laikā ir bijis skolotājs. Kad paaugos, reiz sadūšojos (man bija maza grāmatiņa ar viņa trioletām) un paprasīju, lai kaut ko ieraksta. Viņš paskatījās kaut kur mākoņos un ierakstīja — "Un pāri visam mums ir pleties zilums mūžīgais" un savā pērļainā rokrakstā parakstījās — Kārlis Krūza. Vai viņam no sākuma ir bijis tāds dzīves veids, šķiet, nē, jo Andrejs Johansons savā grāmatā "Visi Rīgas nami skan" (91.lpp.) raksta, ka poētiskajā Nāras ielā bijis ciemā pie Kārļa Krūzas un piemin vēl vienu viņa īpatnību — vienas rokas mazajam pirkstiņam netika griezts nost nags. Audzis gadu desmitus, tas bija garš un sarullējies. Šo nagu, man liekas, Johansons piemin, bet tos putekļus it kā ne.

Dzejnieks Kārlis Krūza

Padomju laikā K. Krūza kā dzejnieks netika atzīts, viņš tiek pieminēts kā Puškina tulkotājs, bet viņa darbi netika izdoti. Pēc tam, kad viņš aizgāja mūžībā, tad viņa dzīvoklītī, kurš skaitījās Rakstnieku savienībai, ienāca no Liepājas strādnieku apdzējotājs Jānis Silazars. Vērtīgākos

rokrakstus savāca Misiņa bibliotēka. Reiz, kad profesors J. Stradiņš gribējis ko apskatīt viņa fondā, bibliotēkas darbinieces viņu brīdinājušas, ka tajos ir tāda smaka, ka diez vai izturēsiet. Grāmatas un rokraksti bija tā piesūkušies ar putekļu un nikoīna smaku kā tabakas lapas. Silazars, istabu fīrīdams, meta laukā visu, arī grāmatas. Tā pāris desmiti grāmatu nonāca pie manis.

Kārlis Krūza pastaigā

Vēl viena kolorīta persona, par kuru vajadzētu pastāstīt, ir pats Vilis Ozoliņš. 1944. gadā kundze ar meitu aizbrauca uz Ameriku. Tur viņas diplomu neatzina, un viņai nācās strādāt par vienkāršu medicīnas māsu. Tāds nu ir emigrantu liktenis — jaunie tika uz augšu, vecajiem bija jāsamierinās ar jebkuru darbu.

Ozoliņš palika Latvijā. Viņš bija par sievu galvas tiesu mazāks, kalsns, ar kazbārdiņu kā Kirhenšteīnam. Profesors Stradiņš, kas arī netālu, Ventspils ielā dzīvoja, atceras vēl viņu kā savu skolotāju. Vecajam Ozoliņam bijusi tāda īpatnība: kad skolnieks pie tāfeles raksta un ar to pašu roku notīra, tad viņam bijis teiciens: "Ar roku nedzēsiet, ar roku nedzēsiet!" Reiz, kad skolotājs iegājis klasē un gribējis uguni izslēgt, klase kliegusi: "Ar roku nedzēsiet, ar roku nedzēsiet!"

Ēku pretējā ielas pusē uzcēla tikai pēc kara, kaut gan gruntsgabals bija nopirkts un apjots ar sētu jau sen. Un arī šai mājai ir sava vēsture. Mājas saimnieks bija bagāts ebreju tirgotājs Maksis Vāgenheims, kas bija saskatījis ar savu pārdevēju Bertu. Pienāca karš. Dēli

aizgāja līdzī Sarkanajai armijai un atnāca atpakaļ dzīvi, sieva ar meitām Rumbulā vai Biķerniekos atrada galu, bet viņš bija aizbēdzis pie savas Bertas, kas viņu slēpa un glāba visu vācu laiku. Gruntsgabalu viņš bija nopircis Latvijas laikā. Vācu laikā Berta nāca to apstrādāt, stādīt kartupeļus. Pēc kara viņi sagāja kopā, bet nesareģistrējās, un atnāca dzīvot Ozoliņu mājas Einberga meitas dzīvoklī. Maksim bija savas šepes, savas rebes un nauda atkal nāca. Pamazām tika celta māja ielas pretējā pusē. Tā skaitījās uz Bertas vārda. Ja Maksim ar neatļautajām šeptēm noietu greizi, māju neviens nevarētu konfiscēt.

Viens no Makša dēliem mācījās par arhitektu. Tēvs lika dēlam pagatavot mājas projektu, bet laikam plānojums nebija labs. Atceros, ka Berta sūdzējās manai mātei: "Mīļā Caunes kundze, kad es paskatos uz Jūsu māju un iedomājos savējo, man tikai raudāt vien gribas."

Bertas dēls Oļģerts bija dedzīgs baložu audzētājs. Sākumā viņš turēja tos savā gruntē, bet kad tos naktīs mēģināja apzagt, tad pārcēla uz Ozoliņu mājas jumtu. Viss jau būtu labi, ja vien tā nelaime, ka baložiem bija jākustas, kad tos palaiž laukā, bet tie bija slinki. Oļģits dusmojās un ņēma līdzī akmeņus, ar ko sviest saviem slinkajiem baložiem. Jumts bija segts ar tādām glaunām šifera plāksnēm, bet, baložus dzenājot, tas tapa kā sašauts ar skrotīm un sāka tecēt. Vēlāk uzlika parasto vilņoto šiferi. Būtu mājai saimnieks, viņš neļautu tā notikt.

Pagāja laiks, Maksis saslima ar plaušu vēzi un nolēma, kamēr ir dzīvs, nokārtot mantas lietas. Māju pārdeva, un naudu sadalīja uz pusēm ar Bertu. Viņš aizgāja dzīvot pie saviem dēliem un Berta pie māsas. Kad māte viņus pēc gadiem bija satikusi, abi jutās nelaimīgi; pašiem

bija bijusi sava māja, nu nācās dzīvot pie citiem, pakājē. Bet, kas darīts, darīts. Drīz Maksis šķīrās no dzīves. Liekas tikai par pāris gadiem Berta viņu pārdzīvoja.

Dažus gadus pēc kara mūsu ieliņa vairs nebija akla. Sētu gar fabrikanta Mindeļa savrupmāju nojauca un izveidoja fabrikas " Meteors " parku. Automašīnas tam cauri braukt gan nevarēja, bet gājēju plūsma pa Nāras ielu kļuva daudz dzīvāka. " Meteora " dārzā raugoties, var teikt — tā aiziet pasaules godība. Pagājušā gadsimta beigās blakus savai gumijas fabrikai Mindels uzcēla lepnu savrupmāju — īstu pili, apkārt tai ierīkoja plašu, skaistu dārzu ar puķēm un koku alejām, izraka divus diķus, un vienā no tiem bija pat saliņa ar lapeni. Latvijas laikā fabrika kļuva par akciju sabiedrību. Lepnajā mājā kāds no īpašnieku dzimtas vēl dzīvoja, bet pirms kara repatriējās. 1940. gadā pils ēkā ierīkoja mūsu skolas kopmītni. Vācu laikā tur mitinājās kāda karaspēka daļa, pēc kara atkal mūsu skolas internāts, bet pamazām tas viss tika nolaists un izdemolēts. Sētu nojauca, uztaisīja publisko parku. Kādu vecu rododendru izrakām un iestādījām savā dārzā, un vēl šodien tas dzen atvases. Vētras papostījušas lielas, vecos dārza kokus, palikušas vien melnalkšņu rindas un viens ozols. Arī viens no diķiem, no kura fabrikas vajadzībām ņēma ūdeni, ir aizbērts. Mājā līdz pat 80. gadu beigām atradās kopmītne, tad to likvidēja un īsā laikā izdemolēja. Kādreiz skaistās pils vietā būs tikai drupas. Mana darba kolēģe, kas 1941. gadā dzīvojusi internātā, atceras, ka tajā laikā tur esot bijuši riekstkoka paneļi un zīda tapetes. Šodien no tā visa palicis tikai parks, kas priecē acis un ir kā pieminekļis Mindelim.

Fabrikanta Mindeļa savrupmāja

Dažreiz ar mums notiek brīnumainas lietas: 1943. gada pavasarī, kādurīt pamodies savu draugu Aldarielas dzīvoklī, nevarēju iedomāties, ka tās pašas dienas beigās es nakstguļai rosīšos Vīlandes ielā. Nē, man jau te bija labi: brāļi Valdis un Verners, arī viņu sievas Milda un Emma mani pieņēma kā savējo. Bija taču kara laiks, un posta dienās daži cilvēki kļūst sevišķi labestīgi. Tomēr brāļu Cauku draudzību sajutu kā upuri manis labā. Un pēkšņi avīzē "Tēvija" sludinājums: "Lēti izdod divas istabas Vīlandes ielā 4."

Te nebija daudz ko domāt: ja cilvēkam visa viņa mantība ir ievietojama divos čemodāniņos, tad lēmuma pieņemšanā problēmu nav. Paņēmu vienu (to mazāko) koferīti un drāzos pa Jēkaba ielu, garām Nacionālajam teātrim, pie Universitātes ķīmijas ēkas pāri kanālam, pa Elizabetes ielu, tad divi soļi pa Vīlandes ielu līdz savai jaunajai mītnei. Steiga man neliedza atcerēties. Kad 1937. gada rudenī es no laukos dzimuša un auguša jaunekļa pārvērtos rīdzeniekā, sameklēju savu tēvoci Oskaru.

— Esmu ļoti aizņemts darbā, — pirmajā telefona sarunā teica tēvocis, — strādāju Grauda rēderejā, bet sieva Japānas sūtniecībā. Tas gan nenožīmē, ka negribu tevi redzēt.

Tās dienas pievakarē viņš mani iepazīstināja ar vienu no visskaitākiem (tā viņš teica) Rīgas stūrīšiem. Sevišķi mīļa viņam esot Vīlandes iela. Neslēpa arī šis sevišķās attieksmes ieganstu: vēl pirms Pirmā pasaules kara Rīgā ienācis, viņš dabūjis darbu pie Pārūpa māju būvēm šīs ielas 10. un 12. nama celtniecībā. Vecais Pārūps un viņa arhitekts Konstantīns Pēkšēns esot pratuši sameklēt derīgus priekšstrādniekus, bet pratuši arī ķieģeļu nesējiem labi maksāt. Ar savu pirmo, pēc modes šūdināto uzvalku mugurā Oskars gājis bildināt savu Mariju, to pašu, kura tagad Japānas sūtniecībā.

Tēvocis tik interesanti priekšstatīja Vīlandes ielas vēsturi, ka man pat netraucēja uzzinājums: Oskars Grauda rēderejā ir kurjers, bet Marija turpat blakus pie jāpāņiem - sētniece.

Vai tiešām tagad, pēc sešiem gadiem, es dzīvošu Vīlandes ielā?

Bamkova kundze (dzīvokļa saimniece) pat nopriecājās, ka varu iemaksāt "rokas naudu" un atstāt čemodāniņus:

— Izlieciet savas mantas uz krēsliem, uz galda, citādi viņa ("viņa" izrādījās saimnieces meita, padzīta no istabiņām mātei nepieņemama līgavaiņa dēļ) vēl sadomās atgriezties.

Izraksti no dienasgrāmatas.

1943. gada martā.

Neticami skaisti. Vienā logā rīta, otrā vakara saule. Un Napoleons gobelēnā — jātnieks auļojošā zirgā man šķietas tāds uzmundrinošs. Vienīgi melnie, smagie ozolkoka krēsli man liekas nedraudzīgi. Brīžam pasēžu vienā, tad otrā istabā, bet urda kaut kāds nemiers. Es eju staigāt; man jāiedraudzējas ar šo Vīlandes ielu.

Dažas dienas vēlāk.

Man gribējās palepoties Valdim¹, kādai ielai esmu piederīgs, kādās istabās dzīvoju. Valdis nošņācās, noprasīja, cik ilgi nekur neiziešu, aizdrāzās un pēc divām stundām atgriezās ar diviem čemodāniņiem.

Žēl, ka neesmu bijis centīgs iegrāmatot "ikdienu", dažkārt tikai ļoti telegrāfiski: "Mums virs galvas Jurijs Jurovskis, bet pāri ielai, pirmajā namā — pats Mariss Vētra."

Atceros: pēc izrādes naktī mājup nākot, mums ar Valdi pa priekšu ceļu tausta² mūsu režisors un pedagogs Jurijs Jurovskis. Uz kanāla tiltiņa viņam pievienojas kāds cilvēks, kuru režisors uzrunā: mans premjer! Izrādās — Mariss Vētra³. Viņi runā par mākslu, teātri, brīžam runā vāciski. Valdis šo valodu zina pietiekami, lai saklausītu, ka lielie mākslinieki viens par otru un par dzīvi ironizē. Valdim licies, ka brīžam viņi atļāvušies pat cinismu.

Kāds apciemojums (šķiet, tas bija 1944. gada Lieldienās) palicis

atmiņā ar to, ka mans novadnieks aktieris Dzeldes⁴ teicās ievērojais grūti izskaidrojamu parādību: atsevišķās vietās, piemēram, Latvijas laukos, konkrēti Vidzemē ap Vestieni, ap Burtniekiem, arī Piebalgā, piedzimstot ar izcilām garaspējām apveltīti cilvēki. Tāpat pilsētās, arī Rīgā, atsevišķos rajonos un ielās "savācoties" vienas orientācijas, piemēram, mākslām disponētie. Lai es papētot, vai ar to neesot "svaidīta" arī Vīlandes iela.

Toreiz es Kārļa Dzeldes teikto uztvēru ar vīpsnu: mazliet "pajocīgs" ir mans novadnieks.

Tikai pusotra gada man nācās nodzīvot tādā interjeru komfortā. Atgriezos Vīlandes ielā 1961. gadā, šoreiz 14. namā. Tur vēl arvien dzīvoju un vairs nesaucu par dīvaiņiem cilvēkus, kuri man stāsta par kosma starojumiem, kas nosaka līdzīgas mentalitātes cilvēku koncentrēšanos vienuviet. Šādu ierosmju mudināts esmu mazliet papētījis savas ielas vēsturi.

Vēl pagājušā gadsimta vidū te bijušas nelielas koka būves, bet pirmais nosaukums — Lielo Palisādu iela. Tā iesākusies no Elizabetes ielas, bet nobeigusies Mazo Palisādu ielā (tagadējā Valkas iela). Palisādes, kā zināms, ir aizsargniecietinājumi no vertikāli zemē ieraktiem

Kārlis Pamše

VĪLANDES IELA

nosmailotiem apaļkokiem. Lielie daudzdzīvokļu mūra nami celti galvenokārt gadsimtu mijā, vairākums 20. gadsimta sākumā. Tiem tuvojas simtgade. Arhitektūras stilā iepriekšējais klasicisms aizbīdīts maliņā — dominē jūgends vai eklektisms ar spēcīgiem jūgenda akcentiem. Fasādē viens no efektīgākajiem Nr. 11, arhitekts R.Čirkvics. Viņam pieder autortiesības arī Vīlandes ielas 1., 2. un 5. mājai. Par vienu māju vairāk te realizējis K.Ēkšēns (nr. 4, 10, 12, 14, 16), bet A.Šmēlings varējis lepoties ar 6. un 8. namu, kamēr F.Šefelam pieder 17. dzīvojamās ēkas projekts. Ar jūgenda apgreznojumiem kontrastē vienkāršības pasvītrojums 30. gadu būvēs (nr. 13 un 15) un askētiskā vācu baptistu baznīciņa (nr. 9).

Glūži kā kādreiz Kārlis Dzelve mani ierosināja ieskaftīties savas ielas cilvēku un māju acīs, tā krietni vēlāk Cesvaines amatieru teātra aktrise Frederika Zvirgzdiņa mani gandrīz piespieda izvadāt pa Vīlandes ielu visā tās garumā un lika stāstīt. Sākas ar to, ka es dzīvoklī, logam piegājis, pavēstīju:

— Divi gulbji tikko aizlidoja.

— Tev galvā kas šķērsām sagriezies? — Frīda atvaicāja.

— No tās mājas, pa diagonāli no šejienes (Vīlandes ielā 13) tikko iznāca Zīta Ersa, bet no tās, — tieši preī, (Vīlandes ielā 16) Lora Ļubčenko. Viņas abas Čaikovska baletā dejo Gulbi un ir "aplidojušas" tālas zemes un kontinentus.

— Tad jau Zigfrīdam arī jābūt tuvumā.

— Bija. Man virs galvas — Vladimirs Gelvāns. Tagad Rietumos. Vladimira istabās tobrīd jau dzīvoja mūziķi — pianiste Silvija Heine, vijolnieks Artūrs Madrevis, bet mana dzīvokliša priekšteči ir leļļu teātra režisore Tīna Hercberga un tēlnieks Alberts Terpilovskis.

Frīda ļoti gribēja redzēt māju, kur viņas ģimnāzijas gados dzīvojis aktierpāris Nīna Melbārde un Kārlis Legzdīnš (Vīlandes ielā 20). Vēlāk tur mitusi režisore Vera Baļuna, tagad aktieris Uldis Dumpis un televīzijas režisore Daina Dumpe. Tajā pašā namā dzīvo arī ilggadējā operas koncertmeistare Velta Oše. Netālu izcilā klaviermūzikas interprete Erna Traviņa. Toreiz vēl Vīlandes ielā nedzīvoja Dailes teātra aktieri Jānis Plēsums un Āris Rozen-

tāls, un klarnetes virtuozs Mārcis Kūlis. Bet vijolniece Rasma Lielmane tagad mīt Meksikā. Kādreiz pie šī nama es varēju sveicināt baletmeistari Helēnu Tangijevu — Birznieci. Protams, mums nācās atgāzt galvas, lai redzētu tornīti, kurā Rīgu savos akvareļos "apdziedājis" Jānis Brekte (Vīlandes ielā 1).

— Un tu pats redzēji, ka šīs durvis virina Mariss Vētra? Frīdai liekas gandrīz neticami. Aktrise Nīna Neznamova viņai mazāk zināma, arī kinorežisors Ivars Krauklītis un leļļu lugu autors, aktieris un režisors Valdis Pavlovskis.

— Tad te ir tāda kā Rīgas Monmartra? — Frīda pajautā un piebilst, — ja man būtu teikšana, es ne tikai Jurijam Jurovskim, es visiem kaut kur ielas sākumā uzliktu piemiņas plāksni; šī jau ir iela — muzejs. Daudziem pret to nebūtu iebildumu.

Mūsu saruna notika tolaik, kad izcilā Indrānu mātes tēlotāja vēl nebija pārcēlusies uz citām galaktikām. Toreiz vēl nebija plāksnes Marisam Vētram ar citātu no viņa grāmatas: "Rīgu mīlēju pirms biju dzimis, un mīlēšu, kad būšu miris."

¹ Valdemārs Akurāters, mēs mācījāmies Tautas teātra studijā un piedalījāmies izrādēs.

² Ielas bija neapgaismotas, namu logus pēc pavēles nācās nosegt ar gaismu necaurīdīgiem aizkariem.

³ Jurovskis režisēja arī operā.

⁴ Īstā vārdā Kārlis Baltpurviņš.

Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā 1997. gada 18. aprīlī pulcējāmies, lai "Letonikas" ietvaros dzirdētu par pētījumu rezultātiem pilsētas senvēsturē. Akadēmiķis Andris Caune stāstīja par jaunatklāto lībiešu kapulauku Rātslaukumā, muzeja arheoloģijas nodaļas vadītājs Andris Celmiņš raksturoja atradumus Doma baznīcas pagalmā un Dannenšterna namā. Bet arhitektam Gunāram Jansonam, kas dalījās ar mums jaunākajās atziņās par Melngalvju namu, no zāles pēkšņi vaicāja, vai vajadzējis pētīt un atjaunot ēku, ko cēlušī vācieši, mūsu ienaidnieki?

Savām ausīm negribējās ticēt. Vai vēl joprojām turpina pastāvēt viedoklis, ka mūsu pašu ir vienīgi Āraišu ezerpils?

Vaicātājam visai asi atbildēt ņēmās akadēmiķis Saulvedis Cimmermanis. Karā smagi cietušo, bet vēl glābjamo Melngalvju namu šādas attieksmes vārdā barbariski uzspridzinājuši un nolīdzinājuši līdz ar zemi, sagrauts ticis Rātsnams. Taču profesors Ivans Maca, čehs, jau vairāk nekā pirms četrdesmit gadiem konferencē pie mums, Rīgā, teicis, ka arī pie viņiem daudz kas celts svešu varu kundzības gados, bet vai katram čeham dārgā Zelta Prāga tāpēc būtu dēvējama par vācisku, no tās kā no nacionālas bagātības atsakoties? Nekad!

Vēlāk S.Cimmermanis man sacīja, ka tajā konferencē ieklidis nejausi, un vislabāk atceroties spilgto profesora Macas runu, ko pārtraukuši aplausi, bet kad apmēram tas varētu būt noticis? Atbildēju, ka 1954.gada 12., 13., vai 14. aprīlī, un vēl vairāk viņu izbrīnīju ar piezīmi, ka pats profesoru šurp ataicināju. Es? Patiešām?

Šodien, kad runājam par mūsu acu priekšā atdzimstošo Melngalvju namu un kad par Rātslaukuma nākotni atkal krustojas šķēpi, derētu ieklausīties pagātnes atbalstīs. Vai pretrunu pamatā nav toreiz pieļautās aplamības?

Manos studiju gados (1947 — 1953) topošajiem arhitektiem par Rīgu nestāstīja. Vecie pasniedzēji bija spiesti izturēties piesardzīgi, īpaši jau Ernests Štālbergs ar Brīvības pieminekli un Aleksandrs Birzenieks ar Brāļu kapiem biogrāfijā, un ko būtu varējusi pateikt atbraucēja Birzīte savā divvainajā latviešu valodā, ja arī gribējusi? Taču Rīga uzrunāja mūs spēcīgi un kļuva mums aizvien dārgāka, augot zināšanām profesijā, jo nu varējām paši analizēt, salīdzināt ar citām pilsētām un pa īstam novērtēt.

Diplomu saņēmis, es pēc valsts sadales komisijas norīkojuma kļuva par zinātnisko sekretāru Zinātņu akadēmijas Arhitektūras un celtniecības institūtā (turpmāk ZA ACI) — jādodomā, pateicoties agrīnām publikācijām "Literatūrā un Mākslā". Institūtu vadīja inženieris, tehnisko zinātņu kandidāts Aleksandrs Mālmeisters, bet viņa padomniece un neapstrīdama autoritāte visos arhitektūras jautājumos bija vecākās zinātniskās līdzstrādnieces vietas izpildītāja Lilija Birzīte. Viņas sastādītajā ACI darba plānā es pārsteigts lasīju, ka Rīgu, un ne tikai, veido "Vācu

suņu-bruņinieku arhitektūras paliekas Latvijas PSR teritorijā". Doma baznīca, piemēram... Savos divdesmit piecos gados uztvēru to kā personīgu apvainojumu. Metos iekšā man pieejamos literatūras avotos, daudz debatēju ar mākslas zinātnieku Miķeli Ivanovu, klasesbiedru Ventspils vidusskolā, arī ar studiju biedru Voldemāru Šustu, un jau 1953.gada 22.augustā, trīs nedēļas pēc stāšanās darbā, formulēju viedokli, kas saglabājies manās piezīmēs: "Vecrīgas ansamblis, lauku un pilsētu baznīcas, pilis un muižas - mūsu nacionālās kultūras sastāvdaļa, nevis latviešu tautai naidīgs šķiru cīņas ierocis utt., utt.,

utt., kā tur burbuļo Birzīte." Šo atklājumu pamatoju garākā apcerējumā, ko lepmi iesniedzu direktoram, bet jau 28.augustā "Mālmeisters atdeva rakstu ar komentāriem, no kuriem secināms, ka estarpopulārā fašisma aģents Zinātņu akadēmijā. Juris Vasiljevs sevišķi uzjautrinājās, kad citēju M. frāzi: "Kā Doma baznīca iejūsmino komūnisma celtniecībā?"

Tālāk notikumi attīstījās pa divām līnijām. ACI izvērtās diskusija sanāksmēs un presē, bet projektēšanas institūtos tapa trīs priekšlikumi Pilsētas laukumam bijušā Rātslaukuma vietā. Kādā brīdī abas līnijas saplūda kopā, par ko pastāstīšu mazliet vēlāk. Pagaidām teikšu, ka divi projekti laukumu paredzēja atklātu pret Daugavu, kāds tas ir tagad, kamēr trešais, Vecrīgas tradīcijai sekojot, — slēgtu, kompozīcijā būtiski

iekļaujot Rātslaukumu. Trešā projekta autori bija Edgars Pučiņš un Viktors Dorofejevs.

Ko teikt par Liliju Birzīti? Ticamu izskaidrojumu viņas karjerai ZA neatrodu vēl šodien. Fakultātē viņa mums apnīka ar plāpīgi izplūdušām lekcijām, kurās viss rietumnieciskais skaitījās izvirts sulīgi kairās vai antihumānās formās, viss krieviskais - burvīgs, viss latviskais - meklējams un atrodams Brīvdabas muzeja guļbūvēs pie Juglas ezera vai tekstiliju ornamentos, nekur citur... Uzrakstīju dzejolīti, ko mani kursa biedri atceras mūsu salidojumos:

*Ja redzi melnu pogu
uz balta trijstūra
un kundzīti kā ogu,
kas formās sulīga,
tad zini: tavā priekšā
kā kaira dievmāte,
kā burvīgs krievu ķērems
stāv L.Ā.Birzīte.*

Laboranti un citi ACI jaunākie darbinieki, kas pie zinātniekiem nepiederēja, lūdza mani cilvēcīgos vārdos viņiem izskaidrot, par ko mēs tā plēšamies. Kad pastāstīju, ka Birzītei Rīgas siluets no Daugavas, Operas nams un vēl daudz kas pilsētā liekas svešs, latviešiem naidīgs un pretīgs, institūta šoferītis spontāni iesaucās: "Vai viņa ir galīgi dulla?" Nākamajā kopsapulcē Birzīte paziņoja, ka esot noticis kaut kas vēl nepiedzīvots visā PSRS vēsturē, proti: "Priēde sakūdījis komjaunatni pret partiju, tas ir, pret mani!"

Gunārs Priēde

RĀTSLAUKUMS: PAGĀTNES ATBALSIS

Lai nu kā, Staļins bija miris, pagalam arī Berija, un iezīmējās Hruščova "atkusnis", kam atsaucās gan rakstnieki un mākslinieki, gan zinātnieki. 1953.gada novembrī Maskavā apsprieda izmaiņas pagātnes mantojuma vērtēšanā, un uz šo sanākumi ACI sūtīja mani. Kad teicu, ka institūta oficiālo viedokli tur aizstāvēt neņemos, Mālmeisters atbildēja, ka man būšot tikai jāklausa, jo runāšot gudrāki par mani. Taču reģistratūrā saņēmu zīmīti ar aicinājumu tūlīt pat ierasties "štābā", kur man uzdeva referātā par arhitektūras mantojumu ietvert arī tēlotājas mākslas vēstures problēmas pie mums, jo no Latvijas es būšu vienīgais. Iebildi, ka nekāda referāta man nav, neņēma nopietni. Lai ejot uz viesnīcu un gatavojoties!

Laimīgā kārtā aptvēru, kāda turienes zinātniekiem varētu likties skaļa sūdzēšanās par "savējiem", un uzvedos piesardzīgi. Tribīnē ticis, sāku ar to, ka ACI strādāju tikai trīs mēnešus, tāpēc man ir daudz neskaidrību. Piemēram, institūta plānā visas viduslaikos un arī vēlāk tapušās dzīvojamās, sakrālās un citas ēkas tiek nosauktas par vācu iekarotāju celtnieciskās darbības paliekām Latvijas PSR teritorijā. Nolasīju plānu. Vai tas būtu zinātniski pareizi? (Troksnis zālē, izbrīna saucieni, klusina vadītājs.) Pastāstīju par latviešu līdzdalību Rīgas augšanā kopš pilsētas sākumiem. Atsaucos uz profesora Borisa Vīpera 1938. gada grāmatu "Latvijas māksla baroka laikmetā", kurā viņš latviešu tautas koka celtniecības ietekmi redz Jāņa baznīcas altārdaļas piebūvē. Citēju dainas. "Rīga, Rīga, skaistā Rīga, kas to skaistu darināja?"

Starprīdī ar mani iepazīties vēlējās virs pāri pusemūžam, kas teica, ka viņš esot Boriss Vīpers... Bet tālākajā sanāksmes gaitā Rīgu skāra gandrīz visi runātāji. Sevišķi kaismīgi uzstājās Ivans Maca. Kad tika nolemts Rīgā sarīkot starptautisku konferenci par šīm problēmām, man ieteica uzaicināt piedalīties arī viņu. Viņš piekrita.

Ko, mājās atgriezies, dzirdēju no arhitektu sabiedrības un ko — no sava tiešā priekšnieka, šeit nestāstīšu. Beidzot sarosījās, informāciju no Maskavas saņēmusi, arī mūsu ZA vadība. Kas tur pie mums ACI notiekot?

30.01.54. ZA Prezīdija pavēle, direktoram — noskaidrot, vai Birzīti vispār vēl var paturēt institūtā... Mālmeisters, protams, "noskaidros".

02.02.54. Šī Birzīte! Viņa likusi izfotografēt veselām sērijām Vācijas un Austrumprūsijas māju un ar šiem attēliem konferencē pierādīs Rīgas vāciskumu. Nekas. Jo skaļāk viņa izgāzīsies, jo labāk.

E.Pučīna un V.Dorofejeva projektu Pilsētas laukumam, slēgto variantu, 13. februārī apsprieda Arhitektūras padomē. Biju klāt un dzīvoju līdz, un tagad nu kopā sanāca abas līnijas, teorētiskā un praktiskā, par kurām ieminējos. Melngalvju nama tad jau vairs nebija, bet līdz konferencei katrā ziņā vajadzēja nosargāt Rātsnamu (nevis drupas! — izdedzis bija viss no koka, mūri stāvēja stalti), ko Vecrīgas nīdēji sauca par "reakcijas karogu". Darījām, ko varējām. Taču konferenci, sākotnēji iecerētu februāra vidū, dažādu iemeslu dēļ pārcēla uz aprīļa vidu, kas izrādījās liktenīgi. 17. marta agrā rītā pēkšņi darbā tika laisti buldozeri un troses. Es biju satriekts. Mālmeisters ar Birzīti triumfēja.

23.02.54. Skatījos, kā jauca. Aizcirtuši sienu un apmetuši tai trosi, vīri sasprindzināti grieza ratu, metālam asi skanot, bet atrāvās tikai gabals vienas logailas apmēros. Zeme nodrebēja, gaisā pacēlās putekļu mākonis.

25.03.54. Ko gan par Rātsnama nojaukšanu domā prof. Krūmiņš, mūsu vienīgais Dr.arh.? Piezvanīju. Apbrīnojamas ir profesora diplomāta dāvanas: neko noteiktu nesakot, noteikti un nepārprotami darīt zināmus savus uzskatus. Protams, klausītājam jābūt vērtīgam. Biju tāds, un: priekšroka visādā ziņā bijusi dodama mākslinieciski tik interesantajam slēgtajam laukumam, kam nu, diemžēl, pārvilkta svītra.

Diemžēl.

Ko teikt par pašu konferenci ar krievu, igauņu un citu zinātnieku piedalīšanos, kas ilga veselās trīs aprīļa dienas? "Literatūra un Māksla" (16.04.54.) rezumē: "Visā apspriedes laikā neviens no runātājiem neaizstāvēja ACI sholastu "konceptiju". Noslēguma dienā tika nolasīta ACI direktora A.Mālmeistersa vēstule, kurā viņš atzina, ka kļūdījies, un atteicās no saviem līdzšinējiem uzskatiem. L.Birzīte savas kļūdas atzina tikai daļēji."

Rit laiks, un tajā pašā laikrakstā (17.10.54.) lasām, triju Baltijas republiku arhitektu apspriedes atreferējumā: "Nedrīkst vairs atkārtoties gadījumi, kad bez Pieminekļu aizsardzības daļas ziņas tiek nojauktas tādu izcilu arhitektūras pieminekļu kā Melngalvju nama un Rātsnama drupas."

Ar to es nu varētu savu aculiecinieka vēstījumu par pagātni beigt. Pieskaroties tagadnei, joprojām esmu par slēgtā laukuma izveidi pašreizējās atklātās neorganizētības vietā starp Pēterbaznīcu un Daugavu. Nekad tur nav gribējies ilgāk uzkavēties. Šī pilsētas daļa, kas pāršķēļ Vecrīgu, man saistās ar visiem vējiem padoto tramvaju pieturu, kur bieži nācies salt ceļā uz Pārdaugavu.

Melngalvju namu esmu redzējis gan nesagrautu (zēna gados tur klausījos jaunās Elfrīdas Pakules, šķiet, pašu pirmo koncertu), gan drupās un gruvešos, gan pazudušu bez pēdām, un patlaban tur skatāmo uztveru kā tīro brīnumu. Blakus esošo ēku ieteiktu likt pagaidām mierā. Vai tā ar savu dzelzainību nav īsti atbilstoša Okupācijas muzejam, kura satriecošās ekspozīcijas veic milzu darbu? Ēkai turklāt piemīt mākslinieciskas kvalitātes, kādu nav Tehniskās universitātes bezpersoniskajam laboratoriju korpusam. Ceru, ka izšķirs speciālisti, nevis balsu vairākums vienā vai otrā vadošā instancē. To pašu gribas attiecināt uz laukumu kopumā.

Tiem no mums, kam Melngalvju nams un viss cits 800 gadiem pretim ejošās Rīgas senajā centrā vēl aizvien rada teorētiskas šaubas, iesaku palasīt jau pieminēto Borisu Vīperu. Viņam veltītajā krājumā "Laikposmi un mākslas vērtības" (R., Zinātne, 1988) Skaidrīte Cielava raksta, ka, pēc Vīpera domām, latviešu mākslas mantojums parasti tiek iedalīts senvēstures kultūrā, tautas amatniecībā un jaunākā laika mākslā, katru no trim slāņiem apskatot savā stilistiskā struktūrā. "B.Vīpers izvirza nepieciešamību organiski sakausēt šos slāņus, nostatot tos ciešā sakarā ar vēsturisko stilu attīstību (gotiku, baroku, klasicismu). "Jau tagad", viņš raksta, "var droši apgalvot, ka senvēstures amatniecības tradīcijas dzīvoja latviešu tautā arī daudz vēlākos laikos, kad latviešus jau bija pakļāvušas svešas varas, kas šīs tradīcijas bija uzglabājušās kā pilsētas kultūras pieminekļos, tā arī zemnieku izstrādājumos; ka latviešu tautas māksla neeksistēja absolūtā "ārpuslaika" izolācijā, bet uzsūca sevī vēsturisko stilu elementus, kas ieplūda Latvijā, un savukārt pati iedarbojās uz tiem; [...]"

Kaut arī Mārtiņa Lutera baznīcas reforma, kas norisinājās 16. gadsimta divdesmitajos gados, rīdzinieku vidū guva patiesu piekrišanu, tomēr viena no būtiskākajām Lutera baznīcas reformas iezīmēm — **grāmatu iespiešanas sākums** — Rīgu sasniedza tikai 16. gadsimta beigās. Kad 1530. gadā Rīgai bija nepieciešama protestantisko dievkalpojumu rokasgrāmata, tā tika iespiesta Lībekā ar nosaukumu "*Korte Ordeninge des Kerckendenstes der Cöfflichen Stadt Riga*". Arī nākamās baznīcas dziesmu grāmatas nedrukāja Rīgā, bet gan Kēnigsbergā un citās pilsētās.

Pirmā personība, ko var uzskatīt par iespieddarbu aizsācēju Rīgā, bija Nikolauss Mollīns (*Nikolaus Mollin*), kurš iepriekš divpadsmit gadus bija nostrādājis kādā tipogrāfijā Antverpenē. Ataicināts uz Rīgu nemieru laikā, lai iespiestu proklamācijas un uzsaukumus, viņš bija paņēmis līdzi pats savas iespiedmašīnas. Nikolauss Mollīns prata iegūt uzvarētājas puses simpātijas, un 1590. gada 16. maijā Rīgas rāte, saskaņā ar Polijas karaļa Sigismunda II gribu, iecēla viņu par privilēģētu Rīgas pilsētas tipogrāfu. Nikolausa Mollīna spiestuve ieguva Rīgas pilsētas spiestuves statusu.

Nikolauss Mollīns un viņa privilēģētā amata turpinātāji, būdami Rīgas rātes dienestā, iespieda to, kas bija nepieciešams pilsētniekiem, arī nošu izdevumus. Tos var sagrupēt divās lielās grupās: garīgo dziesmu izdevumi un sadzīvē izmantotā mūzika.

Garīgo dziesmu izdevumi 16. gadsimta beigās vēl netika drukāti kā atsevišķas, speciālas nošu grāmatas. Vienbalsīgas korāļu melodijas parasti ievietoja starp tekstiem un dievvārdiem. Rīgas pilsētas tipogrāfijā šāds izdevums pirmo reizi tika drukāts 1592. gadā ar nosaukumu "*Korte Ordeninge des Kerckendenstes*", tomēr tas bija tikai papildināts iepriekšējo gadu krājums. Notis tika drukātas vecajā notācijā — bez taktsmēra un nošu ilgumiem. Šeit bija apkopotas dziesmas ar tekstiem latīņu un vācu valodā, kā arī sekvences visiem baznīcas svētkiem. Skaidri redzams, ka protestantiskais korālis, kādu mēs to pazīstam šodien, veidojās ilgā laika posmā, un gregoriāniskā dziedājuma ietekme vēl saglabājās (1. nošu piemērs).

Vācijā pirmo baznīcas reformas dziesmu grāmatu

sastādīja M. Lutera līdzgaitnieks Johanness Valters, savukārt Rīgā 1530. gadā to veica Andreass Knopkens (*Andreas Knöpken*). Dziesmu autori bija M. Luters un viņa līdzgaitnieki, taču vairāki korāļi sacerēti Rīgā. Andreasa Knopkena sacerētās melodijas tika pārpublicētas vēlākajos izdevumos, faktiski visi turpmākie krājumi vairāk vai mazāk balstījās uz iepriekšējiem.

Ilona Breģe

RĪGAS GRĀMATU IZDEVNIECĪBAS 17. UN 18. GADSIMTĀ KĀ NOŠU IZDEVĒJAS (PĒC RĪGAS BIBLIOTĒKU NOŠU MATERIĀLIEM)

17. gadsimta pirmais nozīmīgākais baznīcas dziesmu izdevums bija 1615. gadā publicētais krājums "*Psalmen und geistliche Lieder oder Gesenge welche in der Kirchen Gottes zu Riga und anderen örtern Liefflands mehr in Liefflendischer Pawrsprache gesungen werden.*" Šajā krājumā dziesmu teksti bija arī latviešu valodā — nosaukumā minēta "*Liefflendische Pawrsprache*".

Būtu jāpiemin arī 1640. gadā izdots krājums "*Rigisches Gesangbuch, Darinnen alle Geistliche-Lieder und Psalmen so das ganze Jahr durch in der Kirchen allhier gesungen werden. Nach Ordnung der Jahrzeiten gerichtet Mit andern schönen bräuchlichen Gesängen abermahl vermeret und gebessert. Riga, Gerhard Schröder, 1640*" (2. nošu piemērs).

Gribu uzmanību pievērst **tabulai**, kurā katram Rīgas pilsētas iespiedējam līdzās minēti komponisti — publicēto nošu autori, kā arī skaņdarbi, kuru izdevumus var atrast Rīgas bibliotēku fondos.

Kreisajā ailē ir hronoloģiskā secībā norādīti visu Rīgas pilsētas iespiedēju darba gadi. Pēc Nikolausa Mollīna šai amatā no 1625. gada līdz 1657. gadam bija Gerhards Šrēders (*Gerhard Schröder*), tad Albrehts Hākelmanis (*Albrecht Hahkelmann*) līdz 1660. gadam, viņam sekoja Heinriha Besemesera (*Heinrich Bessemesser*) darba gadi 1660.—1683., pēdējais 17. gadsimtā bija Georgs Matias Nellers (*Georg Matthias Nöller*) no 1684. līdz 1712. gadam; Samuēls Lorencs Frēlihs (*Samuel Lorenz Froelich*) darbojās no 1713. līdz 1763. gadam, viņa dēls Gotlobs Kristiāns Frēlihs (*Gottlob Christian Froelich*) no 1763. līdz 1788. gadam, pēc tam Jūliuss Konrāds Daniēls Millers (*Julius Conrad Daniel Müller*) līdz 1806. gadam, kad spiestuves privilēģijas likvidēja.

iespiedējs	Rīgas Doma kantori	Citi mūziķi	Kompozīcijas
1588 Nikolauss Mollin	1616 Jakob Lottichius		
1625 Gerhard Schröder	↓	1645 G.B. 1646 Caspar Springer	1645 G.B. - "Lieb Ode /../" 1652 Lottichius - "Oda consolatoria, oder Trost-Lied" Lottichius - "Votum Nuptiale" Springer - "Zwey-Choriges Hirten-Lied" Springer - "Klag-Gedicht" 1653 Springer - "Braut-Tanz" 1654 Springer - "Braut-Tanz"
1657 Albrecht Hahkelmann	↓ 1659/1660 Daniel Kahde		
1660 Heinrich Bessemesser	↓		1661 Kahde - "Simphonia u.Aria" 1663 Springer - "4-st. Braut-Tanz" Springer - "5-st. Braut-Tanz" 1665 Springer - "5-st. Braut-Tanz" 1667 Springer - "5-st. Braut-Tanz" 1668 Springer - "5-st. Braut-Tanz"
1683/1684 Georg Matthias Nöller	↓	1682 M.Fermer 1684 J.V.Meder V.Perack	1682 Fermer "Trauer-Lied" 1683 Kahde "Freuden Gesang" 1684 v.Mengden - "Sonntags Gedanken" Perach - "Keusche Liebes-Flammen" Meder - "Musikalischer Nachklang" 1685 Meder - "Kurtzes Klang-Lied" Meder - "Das lange Verlangen" 1686 v.Mengden - "Lobsingende David" 1688 Meder - "Die frolockende Musen"
1712/1713 Samuel Lorenz Froelich	↓ 1689/1690 Christoph Pechül	↓ 1690 J.A.S. J.Fischer 1700 J.V.Meder	1690 J.A.S. - "Nymphen Gespräch"

Otrajā ailē ir atzīmēti Rīgas Doma skolas kantoru darbības gadi.

Trešajā ailē — citu Rīgā strādājošo mūziķu darbības laiks. Rīgas rāte uzturēja pilsētas mūziķu grupu, kuru vadīja t.s. instrumentālās mūzikas principāls (*Principal Musico Instrumentali*). Ar laiku dibinājās arvien jaunas mūziķu grupas, kas savā starpā konkurēja. Rīgā darbojās vairāki ērgelnieki, kuru komponētā mūzika iespiesta maz, jo lielā cieņā bija improvizācijas māka. Toties mūzikas mīļotāji itin bieži pasūtīja savu skaņdarbu iespiešanu.

Tabulas labajā ailē ir norādīti skaņdarbi, kuru izdevumi šobrīd glabājas Rīgas bibliotēkās.

Šajā tabulā var redzēt, ka pēc N.Mollīna tikai trīs no Rīgas pilsētas iespiedējiem regulāri izdevuši notis. Saistība ar Rīgu nav pierādīta četriem komponistiem, bet divi no viņiem nav zināmi.

17. gadsimta vidū arvien biežāk tika publicētas notis dažādiem sadzīviskiem notikumiem — kāzām, bērēm u.c. Jaunu kvalitāti guva pati nošu iespiešana. Tika drukāti speciāli nošu izdevumi, kaut arī tās bija tikai dažas lapiņas. Parādījās precīzi takts un metra mēri, klāt nāca instrumentu partijas. Bija arī gadījumi, kad izlīdzējās tikai ar dzejas rindu drukāšanu.

IN TROITVS IN AD VENTV DOMINI, ET Annunciationis Mariae

Et ce. concipies & paries & hunc & voca bis nos

In nati Christi. Et natus est nobis & Filius alius mi vo ca li tur, Spiritus Domini superueniet

1. nošu piemērs

Von der Geburt Jesu Christi

sein Sohn/und schenkt uns seinen Sohn. Er kempt auß seines Vaters Schoß/ Und wird ein Kindlein klein/ Er liegt dort stund nacht und bloß/ In einem Kripplein/ in einem Kripplein.

Es ist an seiner Mutter Brust/ Ihr Milch die ist sein Speiß/ An dem die Engel sehn ihr Luß/ Denn er ist Davids Keiß/ denn er ist Davids Keiß.

Das auß sein Stommi entsprossen sollt/ In dieser heilgen Zeit/ Durch welchen Gott außsichnen wolt/ Sein Reich die Christenheit/ sein Reich die Christenheit.

Er wehlet mit uns wundertlich/ Reich und Gut/ Er kumpt er an/ Und gibt uns in seinm Vatters Reich/ die klare Gerechtigkeit/ die klare Gerechtigkeit dran.

2. nošu piemērs

Senākie Rīgas komponistu skaņdarbu publicējumi attiecas uz 17. gadsimta vidu. Saglabājušies 1652. gadā izdotie Jakoba Lotihiusa (*Jakob Lottichius*) un Kaspara Špringera (*Caspar Springer*) skaņdarbi.

Par piecbalsīgo dziesmu "Oda Consolatoria, oder Trost-Lied", kuras autors ir Rīgas Doma skolas kantors Jakobs Lotihius, ir grūti spriest — no piecām atsevišķām drukātām balsīm ir saglabājušās tikai divas (diskants un tenors). Arī otrā mums pieejamajā J.Lotihiusa skaņdarbā "Votum Nuptiale" katra balsis izrakstīta un iespiesta atsevišķi.

Kaspara Špringera "Ganu dziesma diviem koriem" (*Zwey-Choriges Hirten-Lied*) ir publicēta partitūrā, tādēļ par to var gūt pilnīgu priekšstatu. Skaņdarbs sacerēts kā divu koru sadziedāšanās jeb saruna. Pilns partitūras sastāvs ir četras partijas un ģenerālbass, klusējošās vokālās balsis turpinātas kā instrumentu partijas. "Ganu dziesmas" pirmajā daļā divas diskanta balsis dzied gana Mirtillo vārdā, otrajā daļā — divas tenora balsis ganes Galatejas vārdā, visu laiku mainoties diskanta un tenora dziedājumiem (3. nošu piemērs). "Ganu dziesmas" oriģinalitāte liecina par Kaspara Špringera talantu, bet daudzie viņa kompozīciju publicējumi Rīgā — par intensīvu radošo darbu. Šobrīd Rīgā ir saglabājušies ap desmit no K.Špringera darbiem. K.Špringers ir dzimis Šlēzijā, labi pazīstamā mūziķu ģimenē. Bijis izcilā komponista Heinriha Alberta mācekļis. Kopš 1646. gada vadījis Rīgas pilsētas mūziķu kompāniju, kas saņēma rātes privilēģijas, un darbojies Rīgā līdz pat 17. gadsimta deviņdesmitajiem gadiem. Visi K.Špringera skaņdarbi ir bijuši gan dziedami (viena balss vai vairākas), gan spēlējami (parasti četras pavadošās instrumentu balsis).

Grūti pateikt, vai vēlāk Rīgas mūziķu principāli bija tikpat ražīgi komponisti, vai viņu skaņdarbi ir tikusi iespiesti, jo nošu materiāli nav saglabājušies. Rīgā tapušie slavenā komponista Johana Fišera (*Johann Fischer*) skaņdarbi, kurus 17. gadsimta beigās pasūtīja Rīgas "Collegium Musicum" vajadzībām, tika iespiesti Kēnigsbergā, kaut gan J.Fišers no 1690. līdz 1694. gadam dzīvoja Mītavā un tad līdz 1699. gadam Rīgā.

Vēlreiz ieskatoties tabulā, var redzēt, ka Rīgas pilsētas iespiedēju H.Besemesera un G.M.Nellera laikā notika intensīva nošu drukāšana. Pēc Jakoba Lotihiusa no 1660. gada par Rīgas Doma skolas kantoru strādāja Daniels Kāde (*Daniel Kahde*). Viņam bija raksturīga ciklisku darbu sacerēšana, kuros bija pretstatītas vokālās daļas balsij ar basu un instrumentālas daļas trim vai četriem mūzikas instrumentiem. 1683. gadā publicētais "Liksmes dziedājums kāzu godam" (*Freuden-Gesang zu Hochzeitlichen Ehren /..*) sastāv no četrām daļām: *Rittornello Primo* trim instrumentiem, *Aria Prima* balsij ar ģenerālbasu, *Rittornello Secundo* atkal trim instrumentiem, *Aria Secunda*.

Ar pavisam jaunu pieeju garīgām dziesmām 1684. un 1686. gadā tika publicēti divi muižnieka Gustava fon Mengdena (*Gustav v. Mengden*) krājumi: "Sonntags Gedanken eines Christen, so sich An Gott Ver-Miethet"

Erste Chor Mirtilla.

1. Disc. **G**eliebter Salathe/du blühest frischer Mimpsen/ die aller lieblich sein mit ihrer Pracht beschimpfen

2. Disc. **G**eliebter Salathe/du blühest frischer Mimpsen/ die aller lieblich sein mit ihrer Pracht beschimpfen

1. Tenor für Violidigamba.

2. Tenor für Violidigamba.

Bassus General. **G**eliebter Salathe/du blühest frischer Mimpsen/ die aller lieblich sein mit ihrer Pracht beschimpfen

Du meines Herzens Herz und Seelen-Königin/ Nimm doch den besten Platz der ruffen Safter hin.

Du meines Herzens Herz und Seelen-Königin/ Nimm doch den besten Platz der ruffen Safter hin.

Du meines Herzens Herz und Seelen-Königin/ Nimm doch den besten Platz der ruffen Safter hin.

Ander Chor Salathe.

1. Tenor. **L**iebster Mirtilla/ was sind das für Sachen/ weiche dich las so fruchtbar machen.

2. Tenor. **L**iebster Mirtilla/ was sind das für Sachen/ weiche dich las so fruchtbar machen.

1. Discant für Tenor Viol.

2. Discant für Tenor Viol.

Bassus Generalis. **L**iebster Mirtilla/ was sind das für Sachen/ weiche dich las so fruchtbar machen.

Deine sonst süßliche Liden sind gleich / Erhöht mir fast einem Er-Nasen gleich.

Deine sonst süßliche Liden sind gleich / Erhöht mir fast einem Er-Nasen gleich.

Deine sonst süßliche Liden sind gleich / Erhöht mir fast einem Er-Nasen gleich.

3. nošu piemērs

Die hochbetrübtte Seele!

Adagio.

1.

Herr ligger grosser GÖtte/ erbarme dich! **W**ie ist dein Vaterherz ganz abgewandt? **W**ie

2.

erbarme dich doch über mich! **A**ch weh/ach lang druckte mich die harte **S**ünd?

3.

weh/ ich muß ersterben / Du stürzest mich mit

Schrecken

275) 30

Schrecken ins Verderben!

2.

Du wendest dich ganz ab von mein Geschrey/
Ich seh / daß ich verlassen sey /
Du bist für grossen Grimm schrecklich entbrant/
Gar grausam prest mich deine **S**and/
Ach meine Kräfte sind verschwunden/
Weil deine Kutzen all auff mich gebunden.

3.

Hast du nun auffgehört gnädig zu seyn/
Limmst du kein Wort von mir mehr ein!
Bist du dem nicht mehr GÖtte der treue **H**irt/
Der meine Zähren zehlen wied?
Ach nein! ach nein! ich bin vergessen!
Dein **H**ertz ist ganz von hartem **G**rimm besessen!

4.

Ich heule Tag und Nacht/ gleich wie ein Hund/
Ich thue nimmer zu den **M**und/
Ich weine als ein **K**ind/ ich schrey/ ich klag/
Doch achtest du nicht/ was ich sag.
Du wilt mit Willen dich mein **S**ehen/
Gleich als mein **K**ind/ mit keinem **T**rost ansehen.

S 2 5. Mein

4. nošu piemērs

un "Der Verfolgte, Errettete und Lobsingende David, Das ist: Alle Psalmen Davids in Reimen gefasset /../ durch einen Christen, der sich in seinem Pathmo An Gott Ver-Miethet." Pirmajā no krājumiem līdzās garīgai dzejai ir 25 oriģinālmelodijas balsij ar basu, otrajā — 11 dziesmas. G. fon Mengdens izdeva savus dzejas un dziesmu krājumus kā pateicību Dievam par izveseļošanu, turklāt anonīmi. Viņa garīgās dziesmas maz līdzinās korājiem, drīzāk gan ārīgām un tautas dziesmām. To melodijās ir plaši intervāli, dažādu tempu apzīmējumi, dinamikas zīmes, turklāt melodiju noskaņas atbilstoši tekstam ir gan mierīgas un skumjas, gan aktīvas (4. nošu piemērs). Vairākas no G. fon Mengdena garīgām dziesmām bija tik populāras, ka pat folklorizējušās, piem., "Vakara dziesma" (Abendlied).

Braut-Tanz /

à 2. Trombette, 3. Trombone con Timpani.

5. nošu piemērs

Izcilais komponists Johans Valentīns Mēders (Johann Valentin Meder), kurš no 1701. gada līdz savai nāvei 1719. gadā bija Rīgas Doma ērgelnieks, Rīgā bija uzturējies jau iepriekš — ap 1685. gadu, bez algota darba. Šai laikā viņš ir vadījis savas Lūkasa pasijas atskaņojumu, kā arī sacerējis vairākus veltījuma skaņdarbus, kas publicēti Rīgā. Pērnavas birģermeistara nāvei un apbedīšanai 1685. gada 3. aprīlī veltīta "Žēlabu dziesma" (Kurtzes Klag-Lied) ar norādi, ka tā nosūtīta no Rīgas. 1684. gadā iespiests veltījums Rīgas asesoram Johanam

Rihmanim "Muzikālas atbalsis" (Musicalischer Nachklang), bijuši vēl citi skaņdarbi. Pēc tam, kad 1686. gadā J.V.Mēders bija aizceļojis uz Dancigu un pieņēmis tur kapelmeistara vietu, viņš nosūtīja publicēšanai uz Rīgu skaņdarbu "Die frolockende Musen über die beglückte Liebe (In einer Ariette und Braut-Tanz)". Šim darbam ir nodrukāts Arietas teksts, bet Līgavas dejai (Braut-Tanz) — pilna partitūra visai neparastam instrumentu sastāvam: 2 trompetes, 3 tromboni, timpāni un ērģeles (5. nošu piemērs). Tieši instrumentālās daļas J.V.Mēdera darbos ir izvērstas kā formas, tā instrumentu salikuma ziņā — skaņdarbā "Das lange Verlangen /../" Rittornello daļa ir četrbalsīgs kanons.

Uzmanību būtu pelnījis katrs 17. gadsimta nošu izdevums — katram savas īpatnības un vēsture. Visi kopā tie veido Rīgas mūzikas dzīves kopainu.

Grūti pateikt, kādēļ intensīvā nošu izdošana līdz ar 18. gadsimta iestāšanos apstājās. Georgs Matias Nellers, kurš publicēja tik daudz skaņdarbu pirmajos savas darbības gados, amatā palika līdz pat 1712. gadam. Tomēr J.V.Mēdera skaņdarbiem, kas sacerēti viņa otrās, ilgstošākās uzturēšanās laikā Rīgā, saglabājušās tikai tekstu grāmatiņas. Tāpat zudībā gājuši nošu materiāli Heinriha Boitnera (Heinrich Beuthner) kantātēm, kas rakstītas Rīgā no 1717. līdz 1730. gadam — tām varam atrast tikai libretus dzejā.

Iespējams, ka viena privilģēta spiestuve Rīgas pilsētai bija par maz, jo rātes privilģģija kavēja grāmatu izdošanas attīstību. Pretēji Rīgas rātes gribai Zviedrijas valdība tā sauktajos zviedru laikos atļāva ierīkot vēl otru spiestuvi, kas no 1675. līdz 1713. gadam darbojās Johana Georga Vilkena (Johann Georg Wilcken) vadībā. Pusgadsimtu vēlāk — 1777. gadā bija vēl viens mēģinājums atvērt otru tipogrāfiju, taču sākumā tā drīkstēja izpildīt tikai tādus pasūtījuma darbus, kā ielūgumu, vizītkaršu u.c. drukāšanu.

Liekas neticami, ka tik konservatīvā vidē varēja rasties izdevniecība (ne tipogrāfija, jo iespieddarbi tika pasūtīti un izpildīti Vācijā), kas guva Eiropas slavu. Tā bija Johana Frīdriha Hartknoha izdevniecība. J.F.Hartknohs (Johann Friedrich Hartknoch) 1767. gadā atvēra Rīgas grāmatu veikalu, bet saskaņā ar rātes privilģģiju, viņš nedrīkstēja atvērt savu spiestuvi. Tomēr laikā līdz 1798. gadam, kad vecā Hartknoha dēls pārcēla izdevniecību uz Vāciju, tā paspēja publicēt ap 580 izdevumu, starp kuriem bija I.Kanta darba "Tirā prāta kritika" pirmpublicējums 1781. gadā, J.G.Herderas darbi, to starpā rakstu apkopojums piecos sējumos "Christliche Schriften".

Plašs un augstvērtīgs bija J.F.Hartknoha izdoto nošu klāsts — K.F.E.Baha un J.K.Baha koncerti klavesīnam, J. un A.Stamicu, J.K.Kannabiha, A.Filca, J.Haidna un citu autoru skaņdarbi.

Kas šobrīd no Hartknoha izdevniecības devuma ir saglabāties Rīgā?

Vislielākā vērtība ir trim Johana Gotfrīda Mītela (Johann Gottfried Mützel) darbu pirmajiem izdevumiem —

1767. gadā izdoti *Concerto I* un *Concerto II "per il Cembalo Concertato accompagnato da Due Violini, Violeta e Basso"*. Šeit jāpiebilst, ka Hartknohs publicēja arī citus Mītela koncertus, kas šodien glabājas Vācijas bibliotēkās. Johans Gotfrīds Mītels darbojās Rīgā no 1753. gada līdz savai nāvei 1788. gadā un, būdams izcils klavesinists, īpaši izkopa savu prasmi sacerēt taustiņinstrumentiem. Tai laikā popularitāti guva jaunizgudrotās āmuriņu klavieres, kas deva iespēju jauniem spēles paņēmieniem un izteiksmes līdzekļiem. J.G.Mītels labi pazina jauno instrumentu un 1771. gadā nodeva savam draugam J.F.Hartknoham publicēšanai Duetu "2 klavierēm, 2 flīģeļiem vai 2 pianoforte", kura pirmais izdevums vēl joprojām glabājas Rīgā.

J.F.Hartknohs ir izdevis J.K.Baha Otro koncertu klavesīnam, taču no Eiropas klasiķu skaņdarbiem šis ir vienīgais, kas pašlaik atrodams Rīgā.

6. nošu piemērs

Līdzās sarežģītai, profesionāliem mūziķiem domātai mūzikai 18. gadsimtā Rīgā bija nepieciešama vieglāka un vienkāršāka mūzika mīļotājiem jeb diletantiem, kā viņi paši sevi dēvēja, nesaklausot šai vārdā to nievājošo pieskaņu, kāda tam ir šodien. Mūzikas mīļotāji bija 1760. gadā nodibinājuši Rīgas Mūzikas biedrību un organizēja koncertus, kuros līdzās muzicēja gan neprofesionāļi, gan pilsētas dienestā algoti mūziķi. Mīļotāji bija ietekmīgāks spēks nekā profesionālie mūziķi, jo Rīgas Mūzikas biedrībā līdzdarbojās augstdzimuši vācu muižnieki, kas bija izglītoti mūzikā. Pēc J.F.Hartknoha nāves, neilgi pirms izdevniecības pārceļšanās uz Vāciju, vecā Hartknoha dēls publicēja krājumu "Muzikāls laika kavēklis klavieru un dziedāšanas draugiem" (*Musikalische Unterhaltung für Freunde des Klaviers und Gesangs*), kuru bija sastādījis Johans Antons Preiss (*Johann Anton Preiss*). Šim 1797. gadā izdotajam krājumam bija trīs laidieni. Katrā — Johana Antona Preisa klavierdarbi, kas tagad ir aizmirsti, bet tomēr nav zaudējuši savu vērtību (6. nošu piemērs). J.A.Preiss bija atbraucis no Vācijas un strādāja par vijolnieku Rīgas Pilsētas teātra orķestrī, tai pat laikā aktīvi

komponējot. Viņa skaņdarbi bieži tikuši atskaņoti koncertos. Vēl krājumā ievietotas dažas jaunas Johana Frīdriha de Latrobes (*Johann Friedrich de La Trobe*) dziesmas, kuras drīz kļuva populāras, un viena Ignaca Valtera (*Ignaz Walter*) operas ārija. Slavenais komponists Ignacs Valters no 1784. līdz 1786. gadam dziedāja galvenās tenora lomas Rīgas Pilsētas teātrī un bija Rīgas publikas mīlulis, tādēļ, iespējams, publicēta viņa mūzika.

Vēl viens krājums 18. gadsimta beigās tika izdots citā Rīgas izdevniecībā — tajā, kurai bija Rīgas rātes privilēģija uz vienīgo tipogrāfiju un kuru vadīja iespiedējs Jūliuss Konrāds Millers. Krājuma nosaukums bija "Vidzemes muzikālais nedēļas žurnāls" (*Liefländisches musikalisches Wochen-Blatt*), tā sastādītājs Johans Holsts (*Johann Holst*). Šie 14 žurnāli kā nelielas nošu burtnīcas tika publicēti 1793. gadā. Tur ievietotajos skaņdarbos, dejās ir vairāk amatierisma. Tomēr jāatzīmē, ka tika iespiestas divas ārijas no V.A.Mocarta operas "Burvju flauta", kura tikai divus gadus iepriekš — 1791. gadā piedzīvoja pirmizrādi Vīnē.

Abu krājumu nozīmi mūsdienās nosaka ne tik daudz izcila mūzikas publicēšana un saglabāšana, cik pašu krājumu īpatnība, kādi tie bija nepieciešami mūzikas mīļotājiem 18. gadsimtā.

Aplūkojot 200 gadu ilgu posmu Rīgas nošu izdevumu vēsturē, iezīmējas arī pašas mūzikas attīstības procesi šai laikā — sākot ar luterāņu korāļiem, caur baroka vokāli instrumentālajiem sacerējumiem, līdz pat klasicisma sākumam. Varbūt saglabājušies nošu izdevumi rosinās kādu mūziķi atskaņot kādreiz Rīgā skanējušos skaņdarbus?

Vēl tikai atliek piebilst, kur nošu materiālus var atrast — tie glabājas Latvijas Nacionālās bibliotēkas Retumu nodaļā un Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā.

Izmantotā literatūra:

1. Arro Elmar — Die deutschbaltische Liedschule. "Musik des Osten" III
2. Buchholtz Arend — Geschichte der Buchdruckerkunst in Riga 1588—1888. Riga, Müller, 1890. 378 S.
3. Kemmler Erwin — Johann Gottfried Mützel und das nordostdeutsche Musikleben seiner Zeit. Marburg, 1970. 445 S.
4. Perl Johann Carl — Drei Musiker des 17. Jahrhunderts in Riga. "Zeitschrift für Musikwissenschaft", 1. Jahrgang 1918/19, Heft 12.
5. Scheunichen Helmut — Die Musikgeschichte der Deutschen in den baltischen Landen. "Die Musik des Deutschen im Osten Mitteleuropas", Bd. 3, 1989.

Ilona Breģe (1994.g. stipendiāte), tēma "Rīgas pilsētas teātris 1782.—1863."

Rīgai bija lemts rasties laikmetā, kurā Dieva valsts pilsonis dzīvoja kā mūžīgais klejotājs šai pasaulē. Viduslaiku ceļotājs tolaik jau bija paspējis aizmirst senās Romas ceļus, un, Dievam vien saprotams, kas viņu dzina doties klejojumos; tā varēja būt bēgļošana no laicīgās varas taisnīgā soda, gan arī vienkārša, cilvēka dabai piemītoša avantūristiska kāre pēc neredzētā un nezināmā vai pēc laimītes, kas spīd garā, neizmērojamā ceļa galā. Tā varēja būt arī bēgšana no klostera, no kunga, nelaiimes vai no neizdevušās dzīves un, kas zin, varbūt arī misija — jaunas, svētai Dieva pasaulei nepiederušas un tamdēļ šķietami tukšas telpas atgūšana (kāda sākotnēji jaunatnācēju uztverē varēja likties Rīga vai, pareizāk, Rīgas vieta (*locus Rigae*)).

Ceļošana tajā laikā notika, izmantojot tikai dabiskus ceļus, galvenokārt kuģojamās upes; jaundibināmās pilsētas vairs nebija atrodamas sauszemes ceļu krustpunktā, bet gan upju krastos vai to grīvās. Kamēr nemiera garus vēl nebija pārmācījis ceļošanas nogurums, kuģodami tie atkal un atkal ieklīda reiz redzētās un noskatītās vietās, līdz viņu ceļš rada apstāšanos, bet nemiers — miera ostu. Tā arī brēmenietis Alberts, tāpat kā viņa priekšgājēji, nenoguris atgriezās šai vietā, sauktā par Rīgu. Lai apstātos? Bet apstāšanās un miers ir mērķi. Vēlmē apstāties, apmesties uz dzīvi cilvēks cenšas iegūt stabilas, nemainīgas un nekustīgas, noteiktai vietai piesaistītas formas (*mayestede* — lejasvācu val. "mājvieta"): pils, baznīcas, mājas. Sakārtotā pilsētas telpā katrai ēkai un tās izmantojumam apzināti tika meklēta un atrasta sava vieta, bet, kad iecerētie patvērumi dega, gruva vai tika sagrauti, apgūtajā telpā visu cēla un atjaunoja agrākajā vietā: pagrabu tur, kur reiz pagrabs jau bijis, baznīcas torni agrāk sgruvušā vai nodegušā torņa vietā, mājas tur, kur jau mituši cilvēki. Mūrī slēgtā pilsēta nebija pielaidīga: mājai bija jāapstājas, jāstāv savā vietā. Kā ikvienā pilsētā, arī Rīgā mājas nekustīgums tika īpaši uzsvērts un pilsētas vērtību skalā augstu vērtēts. Nekustamais īpašums — māja veidoja pilsētas telpas struktūru un reizē aizņēma gabalu dārgās pilsētas zemes. Tas radīja arī īstu pilsētnieku, rīdzinieku, piesaistot viņu pilsētai un padarot ārpus Rīgas sienām "nekustīgu". Par īstiem rīdziniekiem vai pilsētniekiem sāka uzskatīt tos, kuriem pieder īpašums, un nosauca viņus īpaši godājama vārdā: namnieki. Pilsēta nežēloja pūles, lai gadsimtu gaitā sasniegtu savu mērķi: pieradinātu sev namnieku un saglabātu neskartu tā namu. Jau 13. gadsimta beigās Rīga noteica, ka iekšpilsētā vairs nebūs celt uguns iemīļotās koka ēkas. Vēlāk no "kustīgām mājām" pilsēta

sāka sargāt arī ielas — tai piederošos tukšumus pilsētelpā. Gandrīz līdz 18. gadsimta vidum namnieki visdažādākos veidos centās paplašināt savus gruntsgabalus uz ielu rēķina: jau viduslaikos māju augšējie stāvi pārsvērās pāri apakšējiem un pamazām saimnieks arī apakšējos stāvus "piestīķēja" augšstāvu izmēriem. Tā mājas "kustējās" uz ielu pusi, pamazām tās aplaupot.

1. zīmējums

Mājām, kādas tās cēla viduslaikos, — šauras, stāvas, vienotrai cieši blakus pieplacinātas, kur vidū iespraukties varēja vien ūdens notekcaurule, šķiet, nekas nebūtu bijis pretim satuvoties ne tikai sānu malām, bet arī ar to priekšdaļām un mugurdaļām.

Mūris visā tā pastāvēšanas laikā veicināja māju sablīvētību, ierobežoja pilsētu un traucēja tās paplašināšanos. Rīgai neatlika nekas cits, kā vien piesātināt pilsētas telpu, piepildot un apgūstot katru tās stūrīti, radot bezgaldaudzus jaunus, mūra "ieteiktus" veidojumus šaipus pilsētas sienas. Tika būvētas mājas, tajās bija daudzas un dažādas istabas, pagrabi un bēniņtelpas. Rīgu piepildīja visvisādas sienas, kuru nozīmes tā cītīgi sargāja no mūžīgās mainības.

Pilsēta sev paturēja telpu, kura nepiederēja nevienam un vienlaikus piederēja visiem — sākotnējo tukšumu — ielas un laukumus.

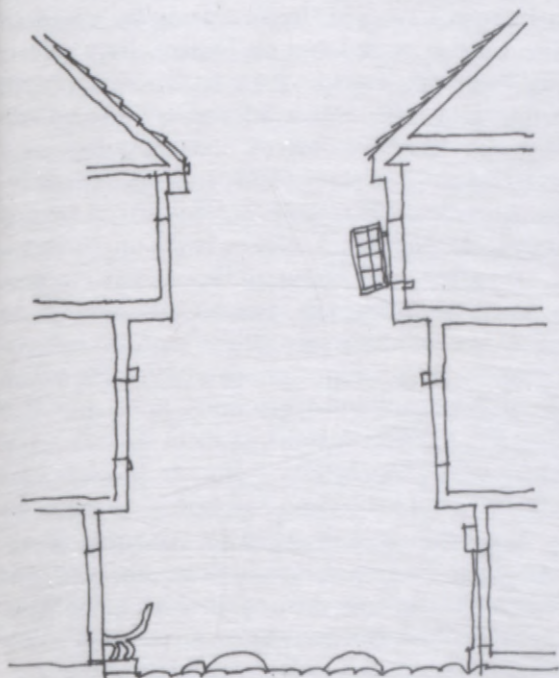
Māja, lai arī tika pilsētnieka, namnieka īpašumā, savu ārpusi atstāja pilsētas noteikšanā¹. Gan grezniem portāliem² un masku dekoriem rotātās, pret ielu vērstās māju fasādes, gan akmeņiem³ segtās ielas bija Rīgas lepnums. Un akmeņiem klātais pilsētas tukšums, laikam jau sajutis pašā nozīmīgumu, nemaz nekautrējās piemirst savu pakļautā lomu un parādīties niķīga un neapreķināma kunga veidolā.

Iela jau kopš pilsētas aizsākumiem mīl izlikties, ka ir tukša un nekur neved. Tā mīl arī maldināt, vilināt pa apkārtceļiem. Dažkārt ielai patīk tēlot galveno lomu pilsētas telpā: izvilināt sevī ļaudis, dzirdēt viņu smieklus un noklausīties viņu sarunas.

Kad iela aušībās pierimst, tā parāda ceļu uz mājām, kuras, vienotrai cieši blakus saspiedušās, rada pašu ielu kā savu priekšvietu, savas kosmiskās sakārtotības haotisko pretmetu. Mājas mierīgums un klusums ielai nekad nav šķitis interesants. Jau viduslaiku Rīgas šaurībā ieliņu mudžekli piepildīja rati, svāri, kustoņi, svētie un laicīgie ļaudis. Iela noteica pilsētas ritmu, darbu, kustību. Nekustību un mieru gan tā necieš: cilvēks, kurš apstājās, ielai šķita aizdomīgs un pārbaudāms. Iela nevienam nelauj ne apstāties, ne slēpties.

Daina Tetere

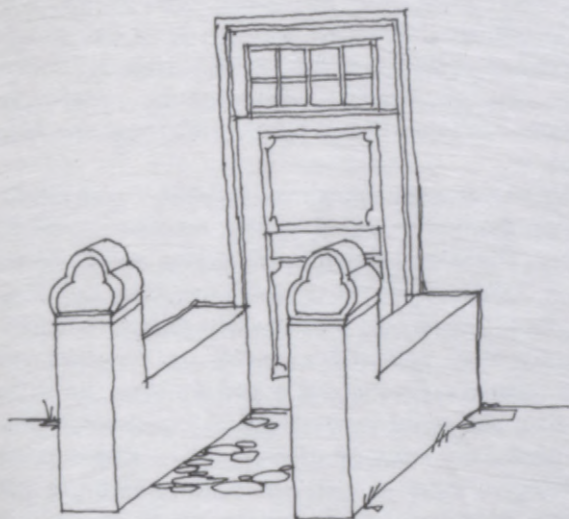
MĀJA RĪGĀ (RĪDZINIEKS MĀJĀ UN MĀJA RĪDZINIEKĀ)

1. zīmējums

Gāja gadi, Rīga mainīja savu seju, tās ielas savu dabu ne. Iela bija un palika atvērta, un tādu pat atklātību un atvērtību pieprasīja arī no "ielās izgājušiem". Noguris būt citiem, noguris izvēlēties ielai piemērotu uzvedību, tērpu, valodu un pat domas, pilsētai atvērtais cilvēks pa šīm viņu kailinošajām ielām kustējās ar vēl jo lielāku skubu. Viņš meklēja, bet paslēptuvi neatrada. Kad beidzot ielai apnika bezmērķīgās kustības upuris, tā visžēlīgi noveda viņu pie ielas malā noslēptās Mājas.

Pilsētnieks nu varēja justies pasargāts ("Lai miers jūsu mājai")⁴. Pāreju no haosa, vides, ko radīja dabas spēki — lietūs, vējš, vētra, auka, no pašas pilsētas uz drošo patvērumu iezīmēja "mājas ieliņa" — maza zemes strēlīte, ko namnieks bija atkarojis no pilsētas "lielajām ielām".

2. zīmējums

Agrāk uz māju Rīgā veda papildus "ceļš" — no kopējās, nevienam īsti nepiederošās ielas atzarojies savs ceļiņš. Apmēram 2 m garie mājas priekšlaukumi, kurus ierobežoja pret ielu pavērstas stāvošas vertikālas akmens plātnes un akmens sēdekļi celiņa abās pusēs, noteica, ka viduslaiku Rīgas ēkas attiecībā pret ielu bija gan ievirzītas, gan izvirzītas (šāds paraugs saglabājies M. Pils ielā 17).

2. zīmējums

Kad pilsētai vairs nebija pieņemama tik izrobota ielas vide, kas sevišķi bīstama kļuva ugunsnelaimē, tā visus mājceliņus un priekšlaukumiņus lika nojaukt. Ar mājas zīmēm un svēto cilņiem dekorētās, paralēli novietotās akmens plātnes gandrīz nav saglabājušās. Jau 1787. gadā tās esot bijušas noņemtas. (Cerams, ka atjaunotā Melngalvju namā tā galvenā portāla priekšā atkal greznosies sv. Jaunavas Marijas un sv. Maurīcija cilņi.)

Mājas ieliņa vai mājas priekšlaukumiņš jāva apstāties, būt mierā, pat apsēties un runāties. Draugs, rads vai kaimiņš vēl nebija ienācis mājās, bet neatradās vairs arī uz bezpersoniskās ielas. Izrunājies ar kaimiņiem, pilsētnieks atvēra savas mājas durvis un, patvēries tās klusumā un mierā, no zuda apkārtējo skatam. Patiesi nozuda, jo māja viņu no slēpa no apkārtnes tikpat rūpīgi, kā cilvēks sargāja savu māju. Viņš novilkta ielas tērpu, noņēma ielas masku, aizmirsā savu lomu darbīgajā pilsētā — būt ligierim, kalējam, rātskungam vai ūdensnesējam un, uzvilcis "mājas čaulu", kļuva mājas ierobežots ... tātd brīvs.

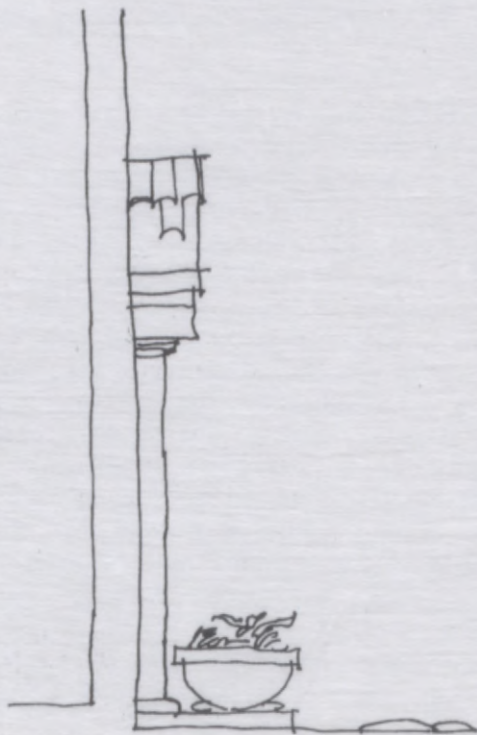
Mājās vilka un velk brīvu mājas tērpu, runāja un runā tikai mājās pieļaujamā valodā, dzīvo citu dzīvesveidu. Māja rada pilsētniekam viņa paša robežas, viņa "ādas" maldu un ļauj "iziet ārpus sevis", "izlaisties", lai tikpat veiksmīgi "savāktos" un būtu sevī ārpus tās sargājošām sienām. Nereti mūs pārsteidz asā pārmaiņu spēle pilsētas cilvēkā, it kā nesavienojamo pretmetu savienojums vienā būtnē. Dažkārt viņš izpelnās paļas un nievas kā egoists, cilvēks ar divām sejām, viltus lomas tēlotājs, citreiz tiek slavēts kā altruists. Jā, pilsētas cilvēks ir dažāds. Jebkura lielpilsētas iedzīvotāja dzīve rit uz ārpasaules un savas pasaules bīstamās robežas, ikdienas dzīvē likot izspēlēt īstu ārējā un intīmā pretmetu drāmu. Un šos divus dzīvesveidus un pašsajūtas šķirošā robeža ir vienkāršā, pierastā siena, tās ambivalentā nozīme. Sienu pati sadalīja savu uzticību un uzmanību, gan pievērsot to mājai (t.i. mājas iekšpusei), gan (krāšņi uzcirtusies vai citkārt bezjēdzīgi noplukusi) — pilsētai.

3. zīmējums

Mājas sienas pilsētnieku un pilsētas viesi sildīja, sargāja, slēpa. Cietējas un darbarūķes — ārsienas laurus piesavinājās mājas iekšējā sienu: aiz mājas ārējās sienas jau valdīt citādība — āriība (līdzīgi arī pilsētas mūris, nodalīdams divas dažādas — savu un svešu — pasaules, pret Rīgu atļāvās būt mīļš, nedraudzīgs un atvērts⁵).

Mājas sienas — savdabīgas robežzīmes pilsētas sejā, pārvērtās, kad pilsētnieks pārkāpa sliekšni. Māja kā liels akmens tēls, kurā iepūsta dvēsele, sāka dzīvot vienā ritmā ar tās radītāju. Pelēkas sienas, logi, jumts — acu priekšā

esoša zīme, kuru tai pat laikā var uzvilkt kā mēteli, kā savu ādu, pārvērta rīdzinieka pasaules skatījumu. Aiz mājas vai citām "sava - sveša" robežām pilsētā esošais pamazām pārtapa "manā". Tā radās ne tikai mana māja, bet arī mana zeme, mana pilsēta.

3. zīmējums

Bet arī būdama dzīvības pilna, māja nekad nezau-dēja savu lomu sadalījumu — ārpusē tā bija un palika mirusi. Dzīvīguma trūkumu ēkas ārpusē akcentēja dažā-das zīmes: mājas ārsienu rotāja ar akmens dekoriem, maskām un greznoja portāliem, dekoratīviem metāla enkuriem u.tml. Akmens maskas — gan mītisku personu sejas, gan dažviet pašu mājas īpašnieku attēli (piemēram, par paša Reiterna portretu uzskata akmens galviņu ar aizvērtām acīm Reiterna nama durvju kreisā pusē) it kā dubulto akmeni mājas ārsienu simbolisko saistību ar ārējo, naidīgo, potenciāli bīstamo, bet ne viennozīmīgi ļauno pasauli. Mājas ārpusē dominē htonisko pasauli atgādinājoši materiāli un veidojumi, kas asociējas ar mirušo, nedzīvo (maska, akmens), un netieši to apzīmē pati māja kā nedzīva akmens celtnē. Arī pārceļoties viņpasaulē, cilvēks nešķirās ne no mājas vārda ("mūža māja"), ne arī, ja rociņa ļāva, no akmens uz kapa, dažreiz pat kapakmeni iegravējot bijušās mājas zīmi.

Nekustīgajā, pamirušajā ēkas āršienā gan mēdza ievilk pa kādai dzīvīguma pazīmei. Nedz lielais valnis ap pilsētu, nedz mūris pilsētņiekam neļāva sajūst plašumu un atrāva pilsētas cilvēku no laika rituma dabā. Vecpilsētas ielu šaurība traucēja ieraudzīt gan saules lēktu, gan saules rietu; tālumā vidēja tikai sienas un sienas. Māju — mazo pasaules modeli — nevarēja atraut no pasaules ritma un laika kustības. Cilvēkam bija jāredz

diena un nakts, gaisma un tumsa, tāpēc mājas ārpusi (pat akmeņus!) krāsoja. Īpašu uzmanību pievērsa gaismas un ēnu attēlošanai ap logiem, logu ailēm; mākslīgi bija radīts iespaids, kādu uz ēku varētu atstāt saule, iespīdot pilsētā. Saules ritējuma un laika naivais atgādinājums visā pilnībā paveras, pārkāpjot mājas ārējā un iekšējā robežu — sliekšni. Sliekšnim šai pusē rit dzīve, kustība (pat nekustīgās mēbeles mājā ik pa laikam tiek pārkārtotas un pārbīdītas), cilvēks ir šai saulē, viņš ir dzīvs. Dzīvošanas un mājas jēdzienu saistība gan rīdziniekiem, gan latviešiem kopumā ir tik izteikta, ka pat šodien nav zudušas vārda "dzīvot" divējās nozīmes: proti, dzīvot kā dzīvam organismam un dzīvot jeb mājot. Parasti, atbildot uz īstenībā neparasto jautājumu "kur jūs dzīvojat?", mēdz minēt tikai ielu, māju, dzīvokli, (citās kultūrās arī stāvu). Taču īstenībā mājā mēs dzīvojam savā pasaulē. Jau ceļot katra māja tiek veidota kā pasaules centrs. Tā sagaida savu iemītnieku ie-rodamiēs un pie sevis pie-rodot. Kad tas noticis, māja un tās saimnieks sāk dzīvot ierasto ikdienas dzīvi, norobežojoties no dzīves pārējā pilsētas daļā. (Vai gan jāsaka, ka pilnībā šī vēlme ne pilsētņiekam, ne viņa mājai nav realizējama?)

Bīstamāko pāreju no ārpasaulē iekšpusē un otrādi sevī iemiesoja logi un durvis. Mājā, kurā loga nozīme saistījās ar pirmskristietisko laika izpratni (logu atver no rīta, saulei austot), katrs loga atvērums sākumā veda uz nesvešu mājas ārtelpu — pagalmu, kas ir iekštelpa attiecībā pret ielu. Viduslaiku ēka necentās kontaktēties ar ārpasauli. Pret ielu mājas bija šauras, un tādas tās palika samērā ilgi. Senām Rīgas mājām, gan sakrālām, gan profānām, logu sargā briesmas atvairošs elements — krusts. Durvis un logi sastingušajā mājā ir tās dzīvīgākā daļa, jo tie kustas — aizveras, pieveras, atveras. Ārdurvis, ārlogs veras uz āru, iekšējais — parasti uz iekšu. Gan durvis, gan logi tomēr ir tikai mājas pusatvērtība ("pa puspievērtajām durvīm..."), kas ļauj noslēgtai mājai at-vērties un at-klāt skatam tās noslēpumu (no avīzes: "pavērās durvis un skatam atklājās drausmīga aina"). Lai māja "aiz-klātos", aiz-vērtos, tai cieši jāaizver logi un jānoslēdz durvis. Bet pilsētņiekam nereti tik būt uz robežas: sarunājoties ar kaimiņiem, kuri nepieder viņa mājas pasaulei, saimnieks neaizver durvis un ilgi stāv caurvējā, sarunājas, nepārkāpjot mājas sliekšni. Ikdienas plāpu laiks tiek pavadīts uz divu pasaulju — svešās un savējās — robežas. Durvju puspievērtība viņu joprojām sargā.

Mājas kultūrjēga skāra it visus pilsētā — gan cilvēku kā individu, gan ļaužu savstarpējo saskarsmi. Atvērtības — aizvērtības dialektika parādījās pat Lielās un Mazās Ģildes meistaru un zeļļu sapulcēs, par kuru atklāšanas zīmi kalpoja katrai amatu brālībai piederošās dokumentu un mantu lādes atvēršana. Savukārt, sa-pulces slēgšanas brīdis iestājās, kad aizvēra un noslēdza lādi ("sapulci pasludina par slēgtu"). Stingri noteiktā laikā tika aizvērti un atvērti arī pilsētas vārti — stundu pirms saullēkta un līdz ar saulrietu. Laikā, kad pilsēta gul, tajā neviens netika nedz ielaists, nedz izlaists. Vārtu slēgšana bija zīme, ka jāslēdz arī pilsētas bodes, krogi un citas

Jaužu pulcēšanās vietas. Vispārējs nerakstīts likums noteica rīdziniekiem tumsas laikā atrasties savās mājās.

Vai šis pilsētnieka patvēruma bija tik konstants, nekustīgs un vienkāršs? Vai mājai pietika un patika būt tikai glābējai un patvēruma devējai, vai arī tā gribēja būt viņa pati?

Māja baidījās, uzmanījās un tomēr tiecās uz augšu. Ikkatra ēka tīkoja veidot pasaules vertikālo centru, jo māja (īpaši sakrālās celtnes) neapmierinājās ar tai atvēlēto ierobežoto pilsētas zemes vietu, tā centās pārvarēt bezpersoniskās ielas uzņēmānos un turpināt ceļu uz debesīm (vai arī pazemi). Ar saviem vertikālās telpas jaunieguvumiem Rīga īpaši lepojās: to apliecina, piemēram, Pēterbaznīcas torņa atjaunošanas vēsture, arī torņu nosaukumu īpašs izcēlums. Baznīcu smailie torņi bija pilsētas pašmērķīga vēlme iegūt sev arī debesis, jo zeme jau tāpat bija tās īpašums.

Arī zemzemei mājā bija atvēlēta sava vieta: galvenokārt tā saistījās vai nu ar vīna, vai alus pagrabu, vai retāk arī ar dažu pilsētas sociālo slāņu, kuri piederēja sabiedrības "zemienei", dzīvesvietu.

Rīgā vīna vai alus pagrabs parasti saglabāja savu izvietojumu nama zemākajā stāvā, sākot no Rātes vīna pagraba Krāmu, Tirgoņu un Kalēju (tagad Rozena) ielu stūrī līdz Klosters pagrabam Lielā Ģildē, Jāņa pagrabam (*Johanniskeller*) Mazajā Ģildē, Rātes pagrabam Rātsnamā, Biržas pagrabam Biržas ēkā, Romas pagrabam Romas viesnīcā. Pagraba vārds saglabājies arī dažā mūsdienu restorāna nosaukumā, pat ja modernā vīna dzeršanas vieta savu pagrabu sen pametusi.

Pagrabi, bēniņi un stāvi starp tiem var tikt pielīdzināti senam Kosmosa vienotājmodelim — augošam kokam, kurš, kaut arī noteiktai vietai zemes virsū piesaistīts, nav nekustīgs: tā saknes iestīgo zemzemē, bet zari stiepjas uz augšu. Agrāko laiku cilvēkam psiholoģiski bija vieglāk dzīvot pazīstamā pasaulē, kurā bēniņi atgādināja kokam piemītošo vēju, putnu, debess telpu, kurā mājo cilvēka sapņi, bet pagrabs — mirušo zemzemes telpu, kur patveras viņa bailes nezināmā priekšā. Pasaules kokam bija tikai viena vaina, ko māja sākumā neturēja par svarīgu, un šī nenopietnība tai vēlāk, t.i., 20. gadsimtā, atspēlējās. Kokam pašam par sevi nav dziļuma, koks ir tikai ārējā zīme. Kad nozuda tā kosmiskums cilvēku pasaulizjūtā, mājai atlika vien līdzināties koka ārējai vertikālītai, bez saknēm un zariem...

4. zīmējums

Augšup, uz "debesīm" mājā ved ceļš — kāpnes. Tādas pat kāpnes ved arī uz leju — uz pagrabu vai zemzemi⁶. Katrs stāvs kā horizontāla plakne jau pēc savas struktūras rada zināmu stabilitāti, drošību iepretī kāpņiem — "māju stāvā ceļā" nedrošībai. (Bērnu pamācot mēdz sacīt: "Nedauzies pa trepēm, nokritīsi!", turklāt te visupirms skan rūpes par bērna fizisko drošību, taču kultūras intuīcija liek sargāties no zemākā stāva arī kā bīstamākā semantikas ziņā: tas bīstami tuvojas pazemei.) Stāvam un tā pamatnei — grīdai visbiežāk ir stabilitātes ģeometriskā forma — četrstūris, kam visi stūri ir vienādi. Arī valoda glabā stāva jeb mājas pamata saistību ar

stabilitāti (stāvs — "stāvēt", arī lietas, preces "stāv" (t.i., atrodas) kādā no noliktavas stāviem, vācu val. *Stock* — stāvs, darbības vārds *stocken* — apstāties, netikt uz priekšu, *stecken* — atrasties).

Katrs stāvs mājā reiz ietvēra poētiski atšķirīgu jēgu. Pirmais — apakšstāvs jeb tā saucamais "zemes stāvs" (mūsu kultūrtradīcijā šāds apzīmējums gan netiek lietots, taču tāds rodams gan angļu — *ground floor*, gan franču — *rez-de-chaussee*, gan vācu — *Erdgeschoss* valodās) saistās ar lietām un norisēm, kas savā nozīmē asociējas ar zemi. Būdam vienā līmenī ar zemi, tas tika vērtēts kā pārejas stāvs uz augšējo (nosacīti "labo") vai apakšējo (nosacīti "slikto") stāvu un parasti netika apdzīvots. Tas vai nu stāvēja tukšs, vai tajā atradās saimniecības telpas (kā Alberta pirmajā pili pie. Jāņa ielas), vai arī te bija iekārtotas kantora telpas (*Dannenšterna* namā). Rīdzinieks — tirgotājs zemes stāvā varēja turēt arī precis, tikai ne jēlus, neapstrādātus produktus, kuriem domāta zemzemes telpa — pagrabs. Pa trepēm augšā — otrajā jeb "labajā stāvā" dzīvoja cilvēki. Tas bija iekārtots, mēbelēts, un te valdīja omulība. Mājas pati augša gan vērtēta divdomīgi — tur par saimnieku bija vējš, gaiss un putni, pilsētniekam tā bija vēlama, bet ne vienmēr izprasta pasaule⁷.

4. zīmējums

Laikam ritot, pilsēta gāja savu ceļu — racionalizēja pagrabu un bēniņus. Lieka kļuva greznība sapņot bēniņos un baidīties pagrabos. Pretēji noslēgtās vērtīgtelpas pieredzei — sagrutas celtnes celt jau reiz apgūtā vietā, mājas ap Rīgu sāka celt agrākajos laukos, purvos un pļavās. Ēkas ārsienas zaudēja tai agrāk piemītošās, ar jēgu noslogotās detaļas. Piemēram, portāli pazuda tad, kad ēku apakšstāvos ierīkoja veikalus. Zaudējot ārsienas nozīmju bagātību, nams negribot zaudēja arī daļu savas intimitātes, taču pilsētnieks vēl arvien nezaudēja cerību dzīvot savā pasaulē. Jaunlaiku rīdzinieku pilsēta stūma ārpus saviem mūriem, kur viņam bija *sava māja*. Vai arī ierādīja tam vietu, kur pārgulēt, apmesties, piemesties, bet kurā nevar būt, eksistēt, dzīvot un pār-dzīvot.

Vēl šodien iedzimto rīdzinieku uztverē mājas nav tās daudzstāvu celtnes, kas apjož Rīgu (t.s. "guļamvagoni"),

tajās var tikai gulēt, bet miegs vienmēr simboliski ir asociējies ar nāvi, nekustīgumu un ne-dzīvi. Īstā dzīve rit tur, kur mājai ir ne tikai "ārējā vertikālitate" (Pola Klodēla apzīmējums jaunajām Parīzes mājām) — pret debesīm saslietas mājas sienas, bet tur, kur pilsētnieks sajūt mājas iekšējo vertikāliti sevī. Jaunuzceltie Rīgas rajoni, kurus mēs pat savos priekšstatos nesaistām ar Rīgu, pārdzīvo Mājas zudumu (nevienam rīdziniekam neienāk prātā savam viesim, iepazīstinot ar Rīgu, rādīt šos lielos kastīšu namus). Ne velti jauno rajonu daudzstāvu mājas tiek salīdzinātas ar kastēm. Kastei gan ir norobežota telpa, bet tā nevar būt sava pasaule. Kaste ir nedzīva, mirusi telpa, tai nav pārejas no ārpuses iekšpusē (tikai vāks, bet ne logs vai durvis), bet galvenais, — tai nav vertikāla vērtību iedalījuma, kāds ir MĀJAI.

"Stāvu stāvā, kāpņu kāpnēs bija ierīkoti simts piecdesmit pieci cilvēku mājokļi. Kā kantara skapjos atvilktnes ir pilnīgi vienādas, tā arī šinī lielajā cilvēku skapī, ko vakaros kārtīgi noslēdza un rītos atkal atslēdza bārdainais naktssargs Lazda, daudzajām atvilktnēm bija līdzīga iekārta: viena istaba un virtuve, un kāpņu laukuma iedobumā četriem dzīvokļiem kopēja mazo vajadzību māja, allaž piemētāta saplēstiem avižu papīriem. Un mājoja atvilktnēs dažādi cilvēki: sākot ar ostas nesējiem un noliktavu slaucītājām un beidzot ar nabadzīgiem tautas visaugstākās inteliģences pārstāvjiem."⁸

Dzīvoklis daudzkastu mājā (tās arī ceļ pa blokiem, ceļamkrānam kraujot tos citu virs cita kā tukšas apelsīnu kastes) tiek salīdzināts ar atvilktni, skapi vai pat ar alu: alā ielien, ir pie zemes un pašā zemē (un alu, kā zināms, cilvēks ne-radīja, bet gan at-rada). Māja, kurai nav dzīvošanos sakņu, pārtrauc būt dzīves, Visuma telpa pilsētā. Tā pilda tikai vienu, ārēji vienkāršāko un primitīvāko mājas funkciju, proti, slēpj cilvēku (tāpat kā alu laikmetā). Tāpēc arī dzīvoklis var kļūt atvilktnē Jaudim, kurus mājā nevieno nekas cits, kā vien vēlme citam no cita noslēpties, pārvarēt pilsētas saspīestības radīto uzspīestību vienotram. Ārpus pilsētas cilvēks var būt brīvāks, atklātāks, publiskāks. Lauciniekam nesaprotama var šķist rīdzinieka vēlme slēpt un nenorādīt savu vārdu uz durvīm (agrāk mājas zīme vai plāksnīte pie durvīm atklāja mājas iemītnieka vārdu). Pilsētnieks negrib tikt traucēts, viņš ir spiests mājā, dzīvoklī, aiz dubultdurvīm aizsargāt sevi, savu zaudēto intimitāti. Jaunās, 20. gadsimta Rīgas iedzīvotāju noslēpšanās viņiem atvēlētajos mājokļos pārnes no ielas mājas iekšpusē svešuma un atsvešinātības sajūtu, un cilvēkam atliek vien meklēt savu pasauli mājas jaunlaiku ekvivalentā — atvilktnē vai kastē (agrāko laiku mājā tās gan kalpoja par lietu mājām):

"Skapja iemītnieki maz pazina cits citu: katram bija savs dzīves loks, savs darbs un amats, savi paziņas un savas atsevišķas gaitas. Pārejošas iepazīšanās reizēm notika pie mazo vajadzību mājas durvīm, gaidot kārtu ar jokainu un uztraucošu nepacietību vai satiekoties uz kāpņu laukumiem, kad kaimiņi nejauši vienā laikā līda (pasvītrojums mans — D.T.) iekšā vai ārā no savām atvilktnēm."⁹

Rīga spēja pielāgoties un atrada agrākajai pilsētnieka

mājai, kaut arī mazpiemērotu, taču aizstājēju. Tas iespējams, pateicoties pašas mājas nozīmīgajai lomai pilsētas jēgveidē un funkcionēšanā. Māja ir pilsētas jēgas pamatelements, kura vērtība un nozīme attiecināma gan uz telpiski lielākiem ("Rīga — mūsu mājas"), gan mazākiem (atvilktnē — māja mūsu lietām) mājas līdziniekiem. Taču ne lielās, ne mazās lietas nespēj saglabāt māju nozīmi, ja zūd cilvēks — mājas dvēsele.

Tāpēc ir būtiski atcerēties laiku, kad ikkatrs konstruktīvs ēkas elements vēl bija ar savu, cilvēkam būtisku jēgu. Durvis un vārti saistījās ar sievietes klēpi, logs — ar aci (naktī to noslēdza ar slēgi, jo "māja aizver savas acis un gul"); naktī logu sedza tumši, necaurredzami kā pati nakts aizkari, bet dienā — tādi, kuri laiž cauri saules gaismu un ir caurredzami kā stikls, lai ārpasauli no mājas loga atkal varētu ieraudzīt). Cilvēku un māju savstarpēji saistīja, vai šo saistību aizsāka, mājas celšanas rituāls (vainags uz jumta), vienojot sievišķas un vīrišķas pazīmes, bet, māju beidzot celt, to vajadzēja apdzīvot laulātam pārim. (Piemēram, gīlžu prasība meistarkandidātam: viņam jāpieder mājai, sievai...; arī neprecētie melngalvi apprecēties pameta Jauno namu un pirka savu māju).

Pilsētas aizsākumos neviens nevarēja paredzēt, ka māja saaug ar pilsētnieku, ka abus sāks vienot dzīve un sapņi un nedzīvā būve kļūs par cilvēka smieklu, vēlmju, bēdu, baiļu un pašam neapzinātā patvērumvietu. Māja tapa par īpaši cilvēcīgu pasauli, kuru pametot un aizmirstot, atmiņas patvērās turpat tās robežās — bēniņos, pagrabā, istabu kaktos un stāvos. Rīgas mājas vēl glabā mūsu bērnības nopūtas istabas kaktā — tai īpatnējā iekštelpas formā, kas ved uz āru, tikai pirms tam noslēdz izejas iespēju. Šai apsolītajā, bet nerealizējamā pasaules pilnības sašaurinājuma vietā vecāki klusināja savu bērnu. Viņš noslēdzās sevī, bet vecāki ar labi gribētiem vārdiem "Pastāvi, apdomājies!" apklusināja arī viņa domas. Māja jau bērnībā iemāca vietu, kur cilvēks jūtas bez-izejā.

Parasti gan māja ļauj aiziet. Arī tās mirušā saimnieka dvēselei, kuras lidojumu nodrošina atvērts logs. Bet māja nevarēja palikt bez sava gara, bez tā šī cilvēka rokām radītā zīme atkal apklustu, sastingtu un ar laiku izzustu. Zaudējot savu dzīvo dvēseli, māja saglabā neredzamo, vien sajūtamo tās garu vai mājas kungu, kas ik mīļu dienu, aptaustot katru lietiņu, apstaigā un sargā savu māju.

Kāpēc mums tā patiek vecās Rīgas mājas? Šai akmens čaulā mēs visi, tagadnes un pagājības rīdzinieki, esam kopā. Te ir veidojusies un pastāv Rīga.

¹ Pilsēta noteica, kādai mājai būt, t.i., tās ārieni; pilsētnieka varā bija noteikt, kā māja dzīvos, t.i., tās iekšpusi. Pilsēta negribēja zaudēt šos pilsētnieku "cietokšņus" ("mana māja — mana pils, mans cietoksnis"), un jau 1293.g. pēc lielā ugunsgrēka Rīgā tika apstiprināti pirmie būvnoteikumi, t.i., kur un kādas mājas pilsētā celt: ēkas atļāva celt tikai no ķieģeļiem vai akmeņiem, tām bija jāatrodas līdzās un blakussienas jādala kopīgi vairākām mājām. Pret mājām

priekšpilsētās bija citas prasības: tās nedrīkstēja būt no akmens, bet kopš 17. gadsimta vidus pēc zviedru ģenerālgubernatora plāna mājas priekšpilsētā izvietoja gar platām, taisnām ielām.

² 18. gadsimtā bija dzīvojamo namu portālu uzplaukuma laiks (Reiterna, Fāba u.c. namos). Šī gadsimta beigās to nozīme mazinājās.

³ 1413. gada dokumenti apliecina akmens bruģa esamību Rātslaukumā. Pārējā pilsētā un priekšpilsētās tas parādījās vēlāk. Līdz 19. gadsimta vidum Rīgā bruģi klāja no neapskaldītiem, apaļiem akmeņiem, bet 19. gadsimta beigās sāka lietot no ārzemēm ievesto kalto bruģakmeni.

⁴ Viduslaikos mājas miera traucējums tika uzskatīts par smagu pārkāpumu, ko dažviet sodīja pat ar nāvi vai lielu naudas sodu. Rīga šai ziņā ar bardzību neizcēlās.

⁵ Tornī parasti pret pilsētu bija pusatvērti, t.s. "šāles" (Šodien Rīgā redzamais Smilšu jeb Pulvera tornis, par kuru pirmās ziņas jau 1330. gadā, savā atklātajā daļā tika aizmūrēts tikai 1892. gadā).

⁶ Mainoties kultūrslāņa biežumam, kāpnes Rīgā dažkārt mainīja sākotnējo jēgu, jo to sākums bija attiecināts pret zemes līmeni. Vissāpīgāk kāpņu virzības izmaiņas skāra baznīcas, kurās parasti iekļūst uzkāpjot, tuvojoties Dievam. Tagad mēs Doma (Māras) baznīcā nokāpjam (kā peklē).

⁷ Rīga gan zin kuriozus, kad arī šī "putnu" pasaule ir nesusi kādu taustāmu labumu. 1892. gadā vācu studentu korporācija *Rubonia* no pilsētas par 1 rubli gadā sāka rentēt Pulvertorni un iekārtoja tur sava konventa mitekli. Pārbūve prasīja 14478 rbļ., no kuriem 640 zelta rbļ. ne visai turīgie studenti ieguva pārdodot baložu mēslus no bēniņiem (skat. A. Caunes grāmatu "Rīgas vecpilsēta pirms 100 gadiem" R., 1994., 126. lpp.).

⁸ Jānis Veselis. Dienas krusts. Pirmā stunda, 5.—6. Stokholma, 1950.g., 4. lpp.

⁹ Turpat.

Arhitekta Marta Valdmaņa zīmējumi.

Daina Tetters (1996.g. stipendiāte), tēma "Rīgas poētika (monogrāfija)".

RĪGAS VĒSTURE UN KULTŪRAS MANTOJUMS

1996. GADA PUBLIKĀCIJAS*

BIBLIOGRĀFIJA

I. GRĀMATAS

Broce J.K. Zīmējumi un apraksti: 2.sēj.: Rīgas priekšpilsētas un tuvākā apkārtnē/ Red. T.Zeids.- Rīga: Zinātne, 1996.-590 lpp.:il.- Vācu un latv.val.

Galvaspilsētas Rīgas gruntsgabalu un ielu saraksts 1939. gadā.- Rīga: Latvijas Nac. b-ka, 1996.-428 lpp.- Faks. izd.

Jaunciema dabas liegums.- [Rīga]: Rīgas domes Vides aizsardz. pār., [1996].-14 lpp.:il.

Krastiņš J. Rīga - jūgendstila metropole.-Rīga: Baltika, 1996.-351 lpp.:il.- Vācu., angļu, latv. val.

Latvijas Valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu saraksts.-[Rīga, 1996].-316 lpp. [Rīga].-203.-266.lpp.

Purēns V. Gadu kārtām Rīga auga: [Komikss]/ A.Liepiņa zīm.- Rīga: Zvaigzne ABC, 1996.-80 lpp.:il.

Rīga - 800: Gadagrāmata, 1994/1995 / LKF; sast. un red. J.Treile.-Rīga, 1996.-142 lpp.: il.- Kopsav. angļu val.- Bibliogr.: 74.-85., 129.-141.lpp.

Saturs: 1994 : Azarova L. Piezīmes uz vēstures, tagadnes un nākotnes buramvārdu malām. Programmas Rīgas astoņsimtgade otrais gads: Hronika, 1994. Programmas Rīgas astoņsimtgade koncepcija un iesniegto priekšlikumu saraksts. Konference "Rīga - finansu metropole gadsimtu mijā: Zālīte E. Rīga - finansu metropole gadsimtu mijā. Kocere V. Materiāli par Rīgas kredītiestāžu darbības attīstību. Konference "Pārdaugavas vēsture un kultūras mantojums": Holste A. Atklājot Pārdaugavu. Poriete A. Pārdaugavas portrets. Resnais G. Ko stāsta muzeja priekšmeti par Pārdaugavu. Štamgute I. Pārdaugava 20. gadsimta sākumā iespiestajās pastkartēs. Miklāva I., Štrauhmanis J. Senie kartogrāfiskie materiāli par Pārdaugavu Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā. Pučiņš E. Vecais Āgenskalns - priekšpilsētas relikti Pārdaugavā. Caune V. Vecā Āgenskalna koka apbūve. Viksna A. Ārstniecības iestādes Pārdaugavā līdz pēdējam pasaules karam. Rožkalne A. Pārdaugava - rakstnieka Kārļa Zariņa dzīves vēsturiskais un literārais konteksts. Stradiņš J. Pauls Stradiņš un Pārdaugava. Čaupova R. Tēlnieku aktivitātes Pārdaugavā. Latvijas Radio un TV Rīgas astoņsimtgadei : Krone B., Ādmidiņš R. "Saulē Rīgas zelta gaiļos". Lepeško I. TV versijas par Rīgu. Veco rīdzinieku atmiņas : TV raidījums "Zīmes": No skatītāju vēstulēm.

Saturs: 1995 : Programmas Rīgas astoņsimtgade trešais gads: Hronika, 1995. Umblija R. Rīgas astoņi gadsimti monētās. Poriete A. Visi Rīgas nami skan: (Ieskats Rīgas grāmatās). Krastiņa Z. Par Rīgas 700 gadu jubileju. Strazdiņa D. Jūgendstils Rīgas mākslā un sadzīvē 19. gs. beigās un 20.gs. sākumā. Pučiņš E. "Ja man kādreiz sagrūt būš, mani atkal celiet jūs". Caune A., Jansons G., Ose I. Ko uzzinājām jaunu par Melngalvju namu, arheoloģiskos izrakumus beidzot. Asaris G. Rīgas nākotnes vīzija. Zelmane I. Rīgas senās mūzikas centrs Rīgas astoņsimtgadei. Rīgas pieminekļi ceļā no pagātnes uz nākotni. Skujiņa A. Ridzenes iezīmēšana. TV un radio Rīgas astoņsimtgadei 1995. gadā.

Taube M. Zvejnieku sadzīve Pārdaugavā 19.gs.: (Atmiņu stāstījums).

Rīga: Pagātne un tagadne: [Fotoalbums]/ P.Blūms, M. Bernhard, T.Sterkel. - Rīga: Jāņa sēta, 1996.-96 lpp.:il.- Teksts latv., vācu, angļu val.

Rīgas attīstības plāns (1995.-2005.)/ Rīgas dome. Attīstības departaments. Arhitektūras pārvalde. Pilsēt-plānošanas nod.: 1.sēj.- Rīga: Jāņa sēta, 1995.-156 lpp.; 1 lp. plāns; 1 ats. lp. plāns.

Rīgas mozaika: Fotoalbums/ Sast. M.Stefane; teksta aut. A. Pantele.- Rīga: Sprīdītis, 1996.- 60 lpp.: il.- Teksts latv., angļu, vācu val.

Vecpilsētas aptiekai - 175 / Teksta aut.: A.Dzirkale, A.Viksna.-Rīga: SIA "Revi-2", 1996.-12 lpp.:il.-Paral. latv., angļu val.

Vecvagars Z. Rīgas tilti un satiksmes pārvadi: Tehniski vēst. apskats.-Rīga: Autoceļi, 1996.-150 lpp.: il.

Rec.: Henriņš A. Rīgas tiltu noslēpumi// Neatkarīgā Rīta Av. Piel. Kronis.- 1996.-15. jūn.-Nr.140.

Сказания о Риге: Для мл. школ. возраста. Сост. и пер. А.Далбина. - Рига: Зваигzne ABC, 1996.- 61 с.: ил. - (Школьная нива).

II. RAKSTI NO PERIODIKAS UN GRĀMATĀM

1. Gatavošanās Rīgas 800 gadu jubilejai

Ābolina D. Aicina finansēt Rīgas jubilejas pasākumus // Diena.-1996.-16.jūl.- Nr. 165.

Ābolina D. Iemūžinās valsts, sabiedrisko un kultūras darbinieku piemiņu // Diena.-1996.-29.maijā.-Nr.125.

Ābolina D. Jāmaksā būs par Rīgas vārda izmantošanu komercdarbībā// Diena.-1996.-16.okt.-Nr.244.

Ābolina D. Top Rīgas 800 gadu jubilejas programma // Diena.-1996.-3.jūl.-Nr.154.- Т.р. kr. laikr. "Диена".

Ābolina D. Veidos SIA, kas pelnīs naudu Rīgas astoņsimt gadu jubilejai// Diena.-1996.-18.dec.-Nr.297.

Adermane A. Slavas dziesma Rīgai: [Top Bazilija Plinija poēmas "Slavas dziesma Rīgai" (1595) faksimilizd.] // Latvijas Vēstnesis.-1996.-8.martā.-Nr.43/44.

Adermane A. Uz jaunu gadu tūkstoši ar saviem 800 gadiem Rīga iet: [Par Rīgas 800-gadei veltīto izstādi konkursu] // Latvijas Vēstnesis.-1996.-12.sept.-Nr.153.

Amatnieku velte Rīgas 800 gadu jubilejā: [Projektu kopa "Rīga - amatu pilsēta"] // Amatnieks.-1996.-Nr.1.-5.-7.lpp.

Buša A. Par Rīgas 800 gadu jubilejas finansēšanu// Rīgas Balss.-1996.-15.jūl.-Nr. 147.

Durburs R. Senās Rīgas sapņi mūzikā un dejā: [Par A.Matjušenko projektu "Senās Rīgas sapņi"] // Diena.-1996.-12. jūn.- Nr. 137.-Т.р. kr. laikr. "Диена".

Kārklina G. Astoņsimtgadei par godu dibinās SIA: [SIA "Rīgai 800"] // Rīgas Balss.-1996.-16.dec.-Nr.246.-Т.р. kr. laikr. "Ригас балсс".

Konkurss par labākajiem priekšlikumiem Rīgas 800 gadu jubilejas svinībām // Rīgas Balss.-1996.-11. okt.-Nr.201.-Т.р. kr. laikr. "Ригас балсс".

Muižniece R. Jau divi gadsimti sudrabā: Sērijas "Rīgas astoņi gadsimti" pirmās monētas gatavas // Diena.-1996.-18.jūl.-Nr.167:il. - T.p. kr. laikr. "Дiena" 23.jūl.-Nr.171.

Par piemiņas un jubilejas monētu laišanu apgrozībā: [Par kuģniecības vēsturei un 13. gadsimta Rīgai veltītajām 10 latu monētām] // Latvijas Vēstnesis.-1996.-7.aug.-Nr.132.

Par vārda "Rīga" un tā savienojuma ar skaitli 800 lietošanu (par Rīgas 800 gadu jubilejas simboliku): [Rīgas domes] nolikums nr.71 "Par Rīgas 800 gadu jubilejas simboliku" // Rīgas Balss.-1996.-6. nov.-Nr.218.

Priekšlikumi Rīgas 800 gadu jubilejas programmai: [Pasākumu plāns] / Rīgas dome, Latvijas Kultūras fonds // Rīgas Balss.-1996.-15. jūl.-Nr.147.

Puke I. Noslēdzies Rīgas 800. gadadienai veltītu skulptūru un pieminekļu konkurss // Diena.-1996.-2.okt.-Nr.232:il.

Rūtiņš A. Pilsēta tēlniekiem, tēlnieki pilsētai: [Par Rīgas 800. gadadienai veltītu skulptūru un pieminekļu konkursu] // Literatūra. Māksla. Mēs. - 1996. 26.sept./3. okt. - Nr. 39:il.

Sestule A. Nodibināts fonds "Rīgas astoņsimtgade" // Rīgas Balss.-1996.-10.jūl.-Nr.144.-T.p. kr. laikr. "Рига балсс".

Sproģis A. Par vārda "Rīga" lietošanu būs jāmaksā // Neatkarīgā Rīta Av.-1996.-9.okt.-Nr.237.

Suvenirnauda popularizēs Rīgu: [Par monētu sēriju, kas veltīta Rīgas 800 gadu jubilejai] // Rīgas Balss.-1996.-20. maijā.-Nr.98:il.-T.p. kr. laikr. "Рига балсс".

Yanzovičs S. Gaidāmas jaunas telekartes: [Divas telekaršu sērijas, kas veltītas Rīgas 800 gadu jubilejai] // Neatkarīgā Rīta Av.-1996.-9.okt.-Nr.237.

Veltījums XIII gadsimta Rīgai: [Sudraba 10 latu monēta] // Averss un Reverss.-1996.-Nr.3:il.

Veltījums XIV gadsimta Rīgai: [Sudraba 10 latu monēta] // Averss un Reverss.-1996.-Nr.4:il.

Гайворонский К. По монете на столетие: [О юбилейных монетах к 800-летию Риги:] // СМ-сегодня.-1996.-16 мая.-N 95.

Мигунова О. Придется праздновать // Бизнес & Балтия.-1996.-12 авг.-N 157.

Шенбергс Л. Деньги – лучший подарок: [О серии десятилатовых монет, посвящ. 800-летию Риги: Рассказывает Л.Шенбергс / Материал подгот. С.Николаев] // Бизнес & Балтия.-1996.-23 июля.-N 143.

Atceroties Rīgas 700 gadu jubileju

Šervinskis V. Rīgas 1901. gada jubilejas izstāde // Latvijas Arhīvi.-1996.-Nr.1/2.-119.-120.lpp.

2. Konferences

Kaminska R. Pirmā zinātniskā mākslas vēstures konference Rīgā: [“Jugendstils Baltijā. Laiks un telpa” (6.-8. nov. 1996)] // Zinātnes Vēstnesis.-1996.-25.nov.-Nr.18.

Muižniece R. Jugendstils ienes Rīgu pasaulē: [Par konf. “Jugendstils Baltijā. Laiks un telpa”] // Diena.-1996.-14. nov.-Nr.269.

3. Raksti par Rīgas pagātņi

Cirulis A. Vai svinēsim Rīgas ostas lielo [850 gadu] jubileju? // Rīgas Balss.-1996.-10.jūl.-Nr.144.- T.p. kr. laikr. "Рига балсс".

Čalpa I. Ķekatā, Ķekatā gadu mija lekšrīgā...: [No Ziemassvētku svinēšanas vēst. Rīgā] // Ceļotprieks.-1996.-Dec.-4.-5.lpp.

Dimenšteins I. Mana vējražu kolekcija: [Par Rīgas vējražiem] // Rīgas Balss.-1996.-20.dec.-Nr.250:il.- T.p. kr. laikr. "Рига балсс".

Kārklina G. Tā tirgojās senajā Rīgā: [No vēst.] // Rīgas Balss.-1996.-23.aug.-Nr.116.- T.p. kr. laikr. "Рига балсс".

Krastiņš J. Ieskats Rīgas pilsēt būvnieciskās attīstības vēsturē // Māksla.-1996.-Nr.1/2.-75.-77.lpp:il.

Rīgas laika skaitītāji: [Par Rīgas pulksteņiem/ Mater. sagat. G. Kārklina] // Rīgas Balss.-1996.-2.febr.-Nr.24:il.- T.p. kr. laikr. "Рига балсс".

Rupenheite I. Rīgas puikas tiltu taisa: [No Rīgas ostas vēst.] // Diena. Piel. Izklaide.-1996.-22. martā.-Nr.70.- T.p. kr. laikr. "Дiena".

Teters D. Savādā Rīga: [Pieteikums projektam "Rīgas poētika"] // Karogs.-1996.-Nr.3.-169.-172.lpp.

Užāns J. Plūdi senajā Rīgā // Rīgas Balss.-1996.-16.apr.-Nr.75.

Žigare A. Rīgas policijas vēsture: No pagātnes līdz mūsdienām // Fakts.-1996.-17., 24.sept.; 1., 8., 15., 22., 29. okt.; 5., 12., 26. nov.; 3., 10., 17. dec.- Nr. 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13, 15, 17, 20, 22, 24, 26.

Дорофеева О. Рижские аптеки // Ваше здоровье.-1996.-N 2.-С.8-9; N 3.-С.8.

Михайлова И. Русские в Риге: [История русских в Риге с XIII по XIX вв.] // Земля Балтии.-1996.-14/20 мая.-N 20.

Пухляк О. Русские в Риге: Былое: [О поселении рус. купцов в XIII-XIX вв.] // Бизнес & Балтия.-1996.-12 авг.-N 157.

Федосеев Л. Непрístupная Рига: Крепость, которая никогда не была взята штурмом: [Из истории Риги] // СМ-сегодня.-1996.-14 марта.-N 53.

a) Arheoloģiskie atradumi Rīgā

Čaune A. Jaunas atziņas par guļbūvju sienu izveidojumu Rīgā 13.-14.gs. // Arheoloģija un etnogrāfija.-Rīga, 1996.-18.laid.-62.-71. lpp.: il.- Kopsav. vācu val.

Čaune A. Jaunatklātā 12. gadsimta rīdzinieku apbedījumu vieta bij. Rātslaukuma teritorijā // Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu 1994. un 1995. gada pētīj. rezultātiem/ LU Latv. vēst. inst.-Rīga, 1996.-32.-36.lpp.:il.

Celmiņš A. Arheoloģiskie izrakumi Rīgas Doma dārzā // Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu 1994. un 1995. gada pētīj. rezultātiem/ LU Latv. vēst. inst.-Rīga, 1996.-46.-49.lpp.:il.

Celmiņš A. 13.-14. gs. bronzas stilu atradumi Rīgā 1994. gadā // Arheoloģija un etnogrāfija.-Rīga, 1996.-18.laid.-72.-76.lpp:il.-Kopsav. angļu val.

Kārklina G. Vēl nebijis atradums [Mārstaļu ielā 3] // Rīgas Balss.-1996.-6.sept.-Nr.176.:il.- T.p. kr. laikr. "Рига балсс".

Svarāne D. Arheoloģiskā uzraudzība Rīgā, 11. novembra krastmalā // Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu 1994. un 1995. gada pētīj. rezultātiem/ LU Latv. vēst. inst.-Rīga, 1996.-103.-106.lpp.:il.

Zunde M. Trokšņu ielā 14 atklāto Rīgas senceltnu dendrohronoloģiskās datēšanas rezultāti un to pamatojums // Arheoloģija un etnogrāfija.-Rīga, 1996.-18.laid.-233.-238.lpp.:il.-Kopsav. vācu val.

b) Rīga 13.-17. gs.

Barzdeviča M. Zviedru saimnieciskā politika Rīgā 17. gadsimtā: [Raksts par grām. "Rīgas vēsture"] // Latvijas Vēst. Inst. žurn.-1996.-Nr.3.-50.-57.lpp.-Kopsav.vācu val.

Klavinš K. Latviešu amatnieki senajā Rīgā: (Publ. no žurn. "Amatnieks" 1937.g. Nr.4) // Amatnieks.-1996.-Nr.3.-2.-3.lpp.

Šterns I. Latvieši un krievi viduslaiku Rīgā // Latvijas Vēst.Inst.žurn.-1996.-Nr.2.-22.-54.lpp.:il.-Kopsav.angļu val.

Zanders O. Senās Rīgas kultūra Hanzas pilsētu kopsakarā (13.gs.-17.gs.)// XVIII Baltijas zinātņu vēstures konferences tēzes.-Rīga, 1996.-1.[daļa].-238.lpp.

Михайлова И. Он памятник себе воздвиг нерукотворный: [К 300-летию пребывания Петра I в Риге]// Земля Балтии.-1996.-18/24 июня.-N 25.

Плиний Б. Одическая песнь достопамятному городу Риге, столице Ливонии / Пер. Л.Азарова. Страубе Г. Комментарий к "Одической песне" Базилия Плиния // Даугава.-1996.-N 2.-С.61-66, 66-67.

Церс А. .. и Даугава пошутила с царем: [О посещениях Риги рус. царем Петром I] // СМ.-1996.-9 авг.-N 161.

Шихман А. Рига – бизнес-город королевы Кристины: [Об Экон. расцвете Риги в XVII в.]// Бизнес & Балтия.-1996.-23 авг.-N 166.

c) Rīga 18.-20.gs. sāk.

Bankovskis P. Gājiens ar torni: [Par Rīgas torņiem]// Diena. Piel. Izklaide.-1996.-29. martā.-Nr.76:il.-T.p. kr. laikr. "Диена". Прил. "ТВ Диена".

Bankovskis P. Uz vai zem tilta: [Par tiltiem Rīgā]// Diena. Piel. Izklaide.-1996.-19. janv.-Nr.16.-T.p. kr. laikr. "Диена". Прил. "ТВ Диена".

Catlaks G. Rīdzinieka mājoklis pirms 100 gadiem// Gadagrāmata mājai un ģimenei '96.-Rīga, 1995.-175.-179.lpp.

Catlaks G. 1897. gada tautskaites sākotnējās uzskaites anketu dati Rīgā: Izpētes ievirzei// Latvijas ZA Vēstis. A [daļa].-1995.-Nr.11/12.-34.-37.lpp.-Kopsav. angļu val.

Caune M. Rīgas pils fogta sastādītie kroņa ēku un to piederumu saraksti (1728-1763)// Latvijas Arhīvi.-1995.-Nr.4.-45.-51.lpp.: tab., kartes.-Kopsav. vācu val.

Gode H., Švirks J. Ķimija Rīgā līdz 1862. gadam// XVIII Baltijas zinātņu vēstures konferences tēzes.-Rīga, 1996.-1.[daļa].-118.lpp.

Graudonis J. Arheologu kongresi Rīgā [1896., 1930. gadā]// Latvijas Vēst. Inst. žurn.-1996.-Nr.3.-[142.]-147.lpp.

Kā šos svētkus [Lieldienas] svinēja senajā Rīgā: [No ž. "Atpūta" 1933., 14.apr.]// Rīgas Balss.-1996.-4.apr.-Nr.68.

Kārklīņa G. Ainas iz Rīgas senākās alus darītavas vēstures// Rīgas Balss.-1996.-8.martā.-Nr.49.- T.p. kr.laikr."Ригас балсс".

Kārklīņa G. No Lielā Kristapa līdz Vanšu tiltam: [No Rīgas tiltu vēst.]// Rīgas Balss.-1996.-5.jūl.-Nr.131:il.- T.p. kr.laikr." Ригас балсс".

Lešinska I. Rīga ir virietis// Rīgas Laiks.-1996.-Nr.10.-53.-57.lpp.:il.

Narkoze Rīgā: [No med. vēst.]// Veselības kalendārs 1997. gadam.- Rīga, 1996.-45.-46.lpp.

Puriņš V. Ledlauži Rīgā// Diena. Piel. Sestdiena.-1996.-30. martā.-Nr.77:il.

Rusāns K. Publiskie nami Rīgā savulaik bija atļauti, un

par šo iestāžu darbu sprieda pilsētas dome: [No vēst.]// Rīgas Balss.-1996.-1. martā.-Nr.44:il.- T.p. kr.laikr."Ригас балсс".

Sestule A. Zāļu diena ienāk Rīgā: [No vēst.]// Rīgas Balss.-1996.-18. jūn.-Nr.119.- T.p. kr.laikr."Ригас балсс".

Stradiņš J. Zinātne Rīgā Broces un Grindeļa laikā// No Grindeļa līdz mūsdienām.-Rīga, 1996.-42.-53.lpp.

Torgāns J. Par Rīgas mūzikas dzīvi 18. un 19. gadsimta mijā// Latvijas Vēst. Inst. žurn.-1996.-Nr.2.-55.-66.lpp.-Kopsav.vācu val.

Treijs R. Rīgas prese 1919. gada otrajā pusē// Latvijas Republikas prese 1918.-1940.- Rīga, 1996.-44.-48.lpp.

Журавлев С. Ключ к Риге – Коброн-шанц: [О боях за Ригу в XVII-XVIII вв.] // СМ.-1996.-23 окт.-N 223.

Журавлев С. Русские газеты в Риге: [Из истории]// Диена.-1996.-26 янв.-N 22.

d) Rīga 20.gs. 20.-40. gadu sāk.

"Atbrīvotāji": [Sakarā ar Sarkanās armijas rīcību Rīgā 2. pasaules kara beigās: Latvijas Valsts arhīva dok./ Mater. sagat. J.Riekstiņš] // Latvijas Vēstnesis.-1996.-6.sept.-Nr.150.

Bērziņš A. Liktenīgā diena pirmdienā: [Atmiņas par Sarkanās armijas daļu ienākšanu Rīgā 1940. gada 17. jūn.: No grām. "Lābie gadi" (ASV, 1963)] // Latvijas Vēstnesis.-1996.-15.jūn.-Nr. 104.

Kočāne S. Latvieši īpaši lepojās ar šokolādes zaķiem un olām: [Par Lieldienu svinēšanu 30. gados]// Diena.-1996.-4. apr.-Nr.81.-T.p. kr. laikr. "Диена".

Lazda A. Kā Rīgā apkaroja žūriību toreiz// Jaunā Balss.-1996.-Nr.30.(okt.)

Rīgas kara komandants rīko parādi: [Par Sarkanās armijas patvaļīgo rīcību un sagādātajiem zaudējumiem 1940. g.: [Latvijas Valsts arhīva dok. / Mater. sagat. J.Riekstiņš] // Latvijas Vēstnesis.-1996.-18.okt.-Nr.176.

Skudra O. Rīgas vācbaltu prese// Latvijas Republikas prese 1918.-1940.-Rīga, 1996.-427.-434.lpp.

Stašāns A. Rīgas pilsētas muižas un [1920. gada] agrārā reforma// Latvijas Arhīvi.-1996.-Nr.1/2.-47.-53.lpp.-Kopsav. vācu val.

Tivums E. Septiņdesmit gadu uz puantēm: [Rīgas baletam - 70] // Tivums E. Nakts ar primabalerīnu.-Rīga, 1996.-208.-213.lpp.

Гайлит Г. Здесь тоже было нечто: [О Риж. ипподроме] // Бизнес & Балтия.-1996.-10 июля.-N 134.

Пухляк О. Рижский ипподром: [Из истории] // Диена.-1996.-11 марта.-N 60.

e) Rīgas muzeji, biedrības, iestādes

Biedrības "Melngalvju kompānija" likvidācija. 1939. gads/ LVVA dok. publ. sagat. V.Pētersone // Latvijas Vēst. Inst. žurn.-1996.-Nr.3.-124.-137.lpp.; Nr.4.-139.-148.lpp.

Celmiņš A. Unikāli Hanzas laika priekšmeti Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja ekspozīcijā// Dabas un vēstures kalendārs 1997. gadam.-Rīga,1996.- 179.-185.lpp.:il.

Dišlers V. Salidojums Friča Brīvēznieka [Rīgas pilsētas 16.] pamatskolā // Pašvaldības Ziņas.-1996.-Nr.1, janv.:il.

Eglīte I. Jums pieder grāmatu valstība: [Par Rīgas pilsētas 7. b-ku] // Pašvaldības Ziņas.-1996.-Nr.2, febr.

Holšteine-Lidace E. Rīgas valsts komercskola: [Atmiņas par komercsk. darbību 1935.-1940.g.] // Izglītība un

Kultūra.-1996.-30.maijā.-Nr.21.

Mikelsone I. Saules pilsēta Baltezerā: [Par Rīgas ūdensapgādes muzeju] // Neatkarīgā Rīta Av. Piel. Kronis visam.-1996.-12. okt.-Nr.240.

Pirmais hospitālis: [No Rīgas vēst.] // Ziņas (Kuldīga).-1996.-14.sept.-Nr.26 [28].

Remmerts V. No grausta līdz pasaku pilij: [Par Rīgas restaurācijas biroja darbu: Stāsta V.Remmerts/ Pierakst. I.Šteinfelde // Neatkarīgā Rīta Av.-1996.-22.jūl.-Nr.169.

Remerts V. Rīgas radošais brīnums: [Saruna ar Rīgas Restaurācijas biroja vad. V.Remertu/ Pierakst. A.Rubins] // Atmoda Atpūtāi.-1996.-10.aug.-Nr.50.

Rozeniece A. Tautas bibliotēkas laiku lokos: [Par Rīgas Tautas b-ku apv-bu sakarā ar Rīgas Centrālās b-kas 90. gadad.] // Latvijas Vēstnesis.-1996.-18.okt.-Nr.176.

Rudzītis M. Ģeoloģiskās kolekcijas Rīgas muzejos// XVIII Baltijas zinātņu vēstures konferences tēzes.-Rīga, 1996.-1.[daļa].-229.lpp.

Stradiņš J. "Pirms 100 gadiem iedegta gara gaismas lāpa": Par Rīgas Latviešu b-bas Zinību komis. pētn. iecerēm XIX gs. beigās - XX gs. sāk. // Latvijas Vēstnesis.-1996.-8.nov.-Nr. 189.

Šmite E. Pa muzeja, pa gadu kāpnēm: [Par Valsts Mākslas, bij. Rīgas pilsētas mākslas muzeju] // Māksla.-1996.-Nr.3.-68.-69.lpp.

Vīksna M. Ieskats vienā no "Latvju dainu" avotiem Latviešu folkloras krātuvē: (Rīgas Latviešu b-bas Zinību komis. krājums)// Latvijas ZA Vēstis. A [daļa].-1996.-Nr.3.-31.-37.lpp.

Zanders V. Rīgas Latviešu biedrība un zinātniskās literatūras izdošana // XVIII Baltijas zinātņu vēstures konferences tēzes.-Rīga, 1996.-1.daļa.-52.lpp.

Žvinklis A. Rīgas radiofonam 70 // Latvijas Arhīvi.-1995.-Nr.4.-76.-77.lpp.:il.

Монголов А. Часть вместо целого: [О вист. средневековой архитектуры Риги в Риж. музее истории архитектуры] // СМ-сегодня.-1996.-22 мая.-N 99.

Сальников В. История первого аншлага в Рижском театре драмы 75 лет тому назад // Диена.-1996.-1 февр.-N 27.

Церс А. Зеркало времени: [К 90-летию Рижской центр. б-ки]// СМ.-1996.-24 окт.-N 224.

4. Rīgas atsevišķas vietas un celtnes

Banga V. Rīgas banku interjeri // Latvijas Arhitektūra.-1996.-Nr.4.-47.-50.lpp.:il.

Banku ēkas Rīgā / Inform. apkop. I.Ribena// Latvijas Arhitektūra.-1996.-Nr.4.-4.-15.lpp.:il.-Kopsav. angļu val.

Baumanis G. 35 gadi Galvenajā arhitektūras plānošanas pārvaldē: [Par Rīgas arhit. un kult. pieminekļu aizsardzību un atjaunošanu: G.Baumaņa saruna ar J.Lejnieku/ Pierakst. J.Lejnieks] // Latvijas Arhitektūra.-1996.-Nr.6.-62.-64.lpp.

Blūms P. Koka Rīga! Ne jau koka mētelītis: [Par koka ēkām] // Latvijas Arhitektūra.-1996.-Nr.6.-4.-13.lpp.:il.

Dirveiks I., Armans G. Jaunas vēstniecības vēsturiskās ēkas [Rīgā] // Latvijas Arhitektūra.-1996.-Nr.3.-60.-62.lpp.:il.

Kalniņa D. Rīga - jūgendstila metropole: [Par V.Auziņa fotoizst.]// Literatūra. Māksla. Mēs.-1996.-22. febr.-Nr.8.

Korsaks P. Jūgendstila arhitektūra gaismas glezniecībā: [Par V.Auziņa fotoizst. "Rīga - jūgendstila metropole"] // Vakara Ziņas.-1996.-29.febr.-Nr.50.

Krastiņš J. Eiropas jūgendstila ceļš. Rīga - jūgendstila metropole // Latvijas Arhitektūra.-1996.-Nr.6.-50.-54.

lpp.:il.-Kopsav. angļu val.

Krastiņš J. Rīga - jūgendstila metropole: Prof. J.Krastiņa ref. (Barselonā 1996. g. 3. jūl.) // Latvija un Eiropas Savienība.-1996.-Nr.1.-57.-59.lpp.

Muižniece R. Vai Rīga ir (bija, būs) jūgendstila metropole? : [Par Eiropas pad. aizbildniecības projektu "Jūgendstila ceļš"] // Literatūra. Māksla. Mēs.-1996.-18./25. apr.-Nr.16:il.

Sestule A. Vai Rīga ir cienīga būt pasaules kultūras mantojuma sarakstā? : [UNESCO eksperti Rīgā] // Rīgas Balss.-1996.-1.jūl.-Nr.127.-T.p. kr.laikr. "Ригас балсс".

Šmate Z. Rīga gadsimtu miļas priekšvakarā // Māksla.-1996.-Nr.5.-52.-54. lpp.: il.

Zabrauskis A. Maģiskais koks: [Koka akustiskās būves Rīgā] // Latvijas Arhitektūra.-1996.-Nr.6.-32.-33.lpp.:il.

Žeivāte I. Trīs banku nami pēc [Jāņa] Alkšņa projektiem // Latvijas Arhitektūra.-1996.-Nr.4.-18.-19.lpp.:il.

Михайлова И. Прекрасны вы, Петра творенья! : [О постройках Петра I в Риге] // Земля Балтии.-1996.-3/9 сент.-N 36.

Ошкая И. Виден свет далеких окон: Сорок процентов зданий центра Риги относится к стилю модерн // СМ-сегодня.-1996.-8/14 нояб.-N 20.

a) Vecrīga

Ābele E. Vasarā deputāti soļos cauri stalažām: [par LR Saeimas nama remonta un restaurācijas darbiem] // Neatkarīgā Rīta Av.-1996.-29.jūn.-Nr.150.

Baumanis G. Arhitektūras pieminekļi [Vecrīgā un to saglabāšana] // Nekustamais Īpašums Latvijā.-1996.-Nr.9.-19.-22.lpp.:il.

Cinis A. Dīzenā nama aizkulisēs jeb rekonstrukcijas dilemmas Rīgas biržas namā// Latvijas Arhitektūra.-1996.-Nr.5.-44.-46.lpp.:il.

Dripe J., Lejnieks J. Arhitektu nams "Zviedru vārtos" // Latvijas Arhitektūra.-1996.-Nr.4.-67.-69.lpp.:il.

Holcmanis A. Par māju Tirgoņu ielā 10: (Restaurācija vai rekonstrukcija?) // Māksla.-1996.-Nr.1/2.-49.-51.lpp.:il.

Kāla L. Jēkaba kazarmas gatavojas jurgiem// Rīgas Balss.-1996.-9.dec.-Nr.241:il.-T.p. kr.laikr."Ригас балсс".

Kārklina G. Pilsētas sirds: mana, tava, mūsu...: [No Doma laukuma vēst.] // Rīgas Balss.-1996.-21. jūn.-Nr.122.-T.p. kr.laikr."Ригас балсс".

Kārklina G. Rīgas pazemes noslēpumi: [Par Vecrīgas apakšzemes būvēm] // Rīgas Balss.-1996.-3. maijā.-Nr.87.-T.p. kr.laikr."Ригас балсс".

Kārklina G. Ziemas bija bargākas: Pastaiga Vecpilsētā ar V.Apsiti // Rīgas Balss. Vakara Av.-1996.-24.dec.-Nr.250.-T.p. kr.laikr."Ригас балсс".

Kārklina G. Ziloņa noliktava, varietē, Pestīšanas armija un "Varner Baltija": [Par ēku Teātra ielā 10]// Rīgas Balss.-1996.-18. okt.-Nr.206.-T.p. kr.laikr."Ригас балсс".

Kaža J. Drīz atklās Jēkaba kazarmas// Dienas Bizness.-1996.-2.sept.-Nr.106.

Kubuliņš E., Koziols V. Lifts uz Astoriju: [Par Armijas ekonomisko veikalu: Saruna ar E.Kubuliņu un V.Koziolu/ Pierakst. A.Stavro] // Rīgas Laiks.-1996.-Nr.5.-5., 24.-25., 27.-28.lpp.:il.

Lapiņš A. Unikālas baroka laika liecības Vecrīgā: [Griestu gleznojumi ēkā Audēju ielā 10] // Diēna.-1996.-8.nov.-Nr. 264:il.

Lejnieks J. Armijas ekonomiskais veikals// Māksla.-1996.-Nr.4.-53.-58.lpp.:il.

Lejnieks J. Finanšu ministrija Rīgā // Māksla.-1996.-

Nr.5.-55.-66.lpp.:il.

Nitiša S. Aldaru iela // Rīgas Balss.-1996.-9.aug.-Nr.156.-T.p. kr.laikr. "Ригас балсс".

Nitiša S. Grēcinieku iela // Rīgas Balss.-1996.-12.jūl.-Nr.146:il.- T.p. kr.laikr. "Ригас балсс".

Nitiša S. Ielas un bulvāri - likteņi un vēsture: [Par Palasta ielu] // Rīgas Balss.-1996.-7.jūn.-Nr.112.- T.p. kr.laikr. "Ригас балсс".

Nitiša S. Jauniela // Rīgas Balss.-1996.-27.sept.-Nr.191:il.- T.p. kr.laikr. "Ригас балсс".

Nitiša S. Kalēju iela // Rīgas Balss.-1996.-1. martā.-Nr.44:il.- T.p. kr.laikr. "Ригас балсс".

Nitiša S. Laiņu iela // Rīgas Balss.-1996.-4. apr.-Nr.68:il.- T.p. kr.laikr. "Ригас балсс".

Nitiša S. Mārstaļu iela // Rīgas Balss.-1996.-28.jūn.-Nr.126.- T.p. kr.laikr. "Ригас балсс".

Nitiša S. Mazā Pils iela // Rīgas Balss.-1996.-29.nov.-Nr.235.- T.p. kr.laikr. "Ригас балсс".

Nitiša S. Smilšu iela // Rīgas Balss.-1996.-2.aug.-Nr.151:il.- T.p. kr.laikr. "Ригас балсс".

Nitiša S. Vaļņu iela // Rīgas Balss.-1996.-26.apr.-Nr.83:il.- T.p. kr.laikr. "Ригас балсс".

Pārtop ēka Torņa ielas garumā: [Saruna par Jēkaba kazarmu rekonstrukciju/ A.Kreislērs, G.Tašmanis, S.Bukingolts; Sarunu vada A.Pētersons] // Neatkarīgā Rīta Av.-1996.-7.sept.-Nr.210.

Pētersone P. Gubernas pasta kantoris Rīgā, Kungu ielā 33 // Latvijas Arhīvi.-1995.-Nr.4.-68.-75.lpp.:il.

Pučīņš E. Atdzimšana; Rosmība; Kas zem kājām? Ielenkumā; No Pētertorņa; Aptverot kopumu: [Par Vecrīgas reģenerāciju] // Celtne.-1996.-Nr.8 (apr.), 10 (maijs), 12 (jūn.), 14 (jūl.), 16 (aug), 18 (sept.).

Puke I. Doma laukumā atkal būs Jāņu un Ziemassvētku tirdziņi: [Par Doma laukuma attīstības koncepciju] // Neatkarīgā Rīta Av.-1996.-3.jūn.-Nr.129.

Saeimas nama vēsture // Latvijas Republikas 6. Saeima.-Rīga, 1996.-35.-36.lpp.:il.- Teksts paral. latv. un angļu val.

Анисимова Л. Построено на века: [О амбарах Старой Риги] // Русская газ.-1996.-9 марта.-N 10.

Федосеева Л. Знакомая незнакомка: [О Пороховой башне] // СМ-сегодня.-1996.-18 апр.-N 75.

Banku ēkas

Buls J. Latvijas banku viceprezidenta kabineta iekārta // Latvijas Arhitektūra.-1996.-Nr.4.-44.lpp.:il.

Dribe J. Krājbanka krāj naudu jaunās telpās: [Jēkaba ielā 2] // Diena.-1996.-15.apr.-Nr.88.

Holcmanis A. Banku ēkas Vecrīgā // Latvijas Arhitektūra.-1996.-Nr.4.-16.-17.lpp.:il.-Kopsav. angļu val.

Lejnieks J. Latvijas Banka. Seja un identitāte: [Par LB vizuālā tēla veidošanu] // Latvijas Arhitektūra.-1996.-Nr.4.-37.-41.lpp.:il.-Kopsav. angļu val.

Snipe I. Latvijas Bankas vizuālo tēlu veidojot: [Par LB grafisko zīmi (logo)] // Averss un Reverss.-1996.-Nr.3.

Dannēšterna nams

Celmiņš A. Pētījumi Rīgā, Dannēšterna namā // Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu 1994. un 1995. gada pētīj. rezultātiem/ LU Latv. vēst. inst.-Rīga, 1996.-41.-45.lpp.:il.

Galzons E. Ugunsgrēks 300 gadu vecā ēkā // Diena.-1996.-10.jūn.-Nr.135.

Kāla L. Dannēšterna nama grūtā atdzimšana // Rīgas

Balss.-1996.-22. okt.-Nr.208:il.

Mihailova I. Vecā nama legenda // Latvijas Zeme.-1996.-5. martā.-Nr.10.

Vanzovičs S. Poļu restauratoru nedienas Rīgā // Neatkarīgā Rīta Av.-1996.-30.okt.-Nr.255.

Сметанков В. Пламя над Старой Ригой: Сгорел уникальный чердак Дома Данненштерна // СМ-сегодня.-1996.-10 июня.-N 112.

Konventa sēta

Ābolina D. Atjaunota Konventa sēta // Diena.-1996.-14.dec.-Nr.294:il.

Buliņa I. Hotel de Rome dāvina sev un Rīgai Konventa sētu // Dienas Business.-1996.-13.dec.-Nr.151.

Kārklina G. ...Un Baložu noliktavās atkal kūsās dzīve // Rīgas Balss.-1996.-13.dec.-Nr.245:il.-T.p. kr.laikr. "Ригас балсс".

Lariņa M. Konventa sēta gleznās un grafikās // Māksla.-1996.-Nr.1/2.-82.-85.lpp.:il.

Rozeniece A. Vēl viens skaists sakopts Rīgas gabaliņš // Latvijas Vēstnesis.-1996.-17.dec.-Nr.221/222.

Vecumnieks E. "Konventa sētas" atjaunošana // Celtne.-1996.-Nr.11, jūn.

Vecumnieks E. Viesnīca "Konventa sēta" // Latvijas Arhitektūra.-1996.-Nr.3.-46.-50.lpp.:il.

Zeikate L. Rīgā atjaunota "mirusī pilsēta" // Vakara Ziņas.-1996.-5.dec.-Nr.286:il.

Дианова М. На стыке времен // СМ-сегодня.-1996/1997.-27 дек./2 янв.- N 27.

Rātslaukums. Melngalvju nams

Ābolina D. Atjaunos viduslaiku Rīgas apbūvi: [Par Melngalvju nama un Rātslaukuma atjaunošanu] // Diena.-1996.-12.aug.-Nr.188.-T.p.kr.laikr. "Дiena".

Ābolina D. Labdarības akcija Melngalvju namam ["Es uzcēlu Melngalvju namu"] // Diena.-1996.-21.aug.-Nr.196.

Ābolina D. Melngalvjiem meklē naudasmaisu // Diena.-1996.-8.nov.-Nr.264.

Ābolina D. Melngalvju namam saziēdoti gandrīz 7000 latu // Diena.-1996.-19.sept.-Nr.221:il.

Bratuškis U. Rīgas Rātslaukuma renesanse // Latvijas Arhitektūra.-1996.-Nr.5.-42.lpp.:il.

Būs Melngalvju nama muzejs // Rīgas Balss.-1996.-29.jūl.-Nr.147.

Caune A., Jansons G. Izrakumos atklātās liecības par Melngalvju nama un tā tuvākās apkārtnes apbūvi // Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu 1994. un 1995. gada pētīj. rezultātiem/ LU Latv. vēst. inst.-Rīga, 1996.-37.-40.lpp.:il.

Caune V. Grāmata "Melngalvju nams Rīgā" // Celtne.-1996.-Nr.9, maijs.

Jansons G. Rīgas Melngalvju nama galvenā vējrādītāja Sv.Georga figūra // Latvijas ZA Vēstis. A [daļa].-1995.-Nr.9/10.-79.-85.lpp:il.- Kopsav. vācu val.

Jansons G. Varbūt tomēr? [Par atradumiem, atrotot 1941.g. 28.jūnijā izdegušā Melngalvju nama pagrabu] // Rīgas Balss.-1996.-2.okt.-Nr.194.

Kāla L. "Es uzcēlu Melngalvju namu"; Es iemūrēju ķieģeli Melngalvju nama sienā // Rīgas Balss.-1996.-9.sept.-Nr.177:il.-T.p. kr.laikr. "Ригас балсс".

Kāla L. Melngalvju nams - gribētais un negribētais // Rīgas Balss.-1996.-14.jūn.-Nr.117.-T.p. kr.laikr. "Ригас балсс".

Kāla L. Spāru svētki Melngalvju namā // Rīgas Balss.-1996.-6.dec.-Nr.240:il.-T.p. kr.laikr. "Ригас балсс".

Kārklina G. ...Mani atkal celiet jūsi // Rīgas Balss.-1996.-23.dec.-Nr.251.-T.p. kr.laikr. "Ригас балсс".

Kārklina G. Pirmais ķieģelis Melngalvju namam // Rīgas Balss.-1996.-21.maijā.-Nr.99.

Kreicberga I. Vai Melngalvju nams celsies kā fēnikss no pelniem? // Vakara Ziņas.-1996.-15.aug.-Nr.191:il.

Melngalvju nams Rīgā // Nekustamais Ipašums Latvijā.-1996.-Nr.11/12.-16.-17.lpp.

Mihailova I. "...Jūs atkal uzceliet mani": [Par Rīgas Melngalvju Čildes un Melngalvju nama vēst.] // Latvijai Zeme.-1996.-18./24.jūn.-Nr.25.—T.p. kr.laikr. "Земля Балтии".-7/13 мая.-N 19.

Ose I. Dažu akmens kalumu atradumi Rīgas Melngalvju nama izrakumos // Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu 1994. un 1995. gada pētīj. rezultātiem / LU Latv. vēst. inst.-Rīga, 1996.-87.-90.lpp.:il.

Ribeles M. Ļaudis ziedo naudu par ķieģeļiem un ceļ Melngalvju namu: [Par akciju "Es uzcēlu Melngalvju namu"] // Vakara Ziņas.-1996.-9.sept.-Nr.212.

Sāk mūrēt Melngalvju namu // Diena.-1996.-22.maijā.-Nr.119:il.

Strautmanis J. Rātslaukuma vīzijas: [Par Rātslaukuma atjaunošanas projektiem] // Latvijas Arhitektūra.-1996.-Nr.5.-38.-40.lpp.:il.

Tihonovs J. Jau rudenī uzsliesies Melngalvju nama sienas // Diena.-1996.-21.maijā.-Nr.118:il.

Trams T. Ceļas Melngalvju nams // Neatkarīgā Rīta Av. // 1996.-9.sept.-Nr. 211.

Ошкая И. "Построй меня с начала..." // СМ-сегодня.-1996.-6/12 сент.-Nr. 11.

Пучиньш Э. Дом, который построим мы: Сердцем Старой Риги называли Дом Черноголовых: / [Беседа с Пучиньшем / Записала Р.Ларицева] // СМ-вся неделя.-1996.-7 июня.-N 22.

Rīgas pils

Ciglis J., Zemītis G. Arheoloģiskie pētījumi Rīgas pili // Zinātniskās atskaites sesijas materiāli par arheologu 1994. un 1995. gada pētīj. rezultātiem / LU Latv. vēst. inst.-Rīga, 1996.-50.-56.lpp.:il.

Holcmane V. Jauni projekti vēsturiskajai Rīgas pilij // Diena.-1996.-13.maijā.-Nr.111:il.-T.p. laikr. "Izglītība un Kultūra".-23.maijā.-Nr.20.

Holcmane V. Rīgas pils nākotne projektos // Latvijas Arhitektūra.-1996.-Nr.5.-63.-64.lpp.:il.

Kārklina G. Rīgas pils tēriņi un runas par zelta krāniem: [Par Rīgas pils rekonstrukciju] // Rīgas Balss.-1996.-22.martā.-Nr.59.-T.p. kr.laikr. "Ригас балсс".

Lancmanis I. Latvijas Valsts prezidenta rezidence Rīgas pili // Latvijas Arhitektūra.-1996.-Nr.6.-58.-60.lpp.:il.

b) Rīgas centrālā daļa

Dripe J. Kas slēpjas aiz krāšņās fasādes?: [Par ēku Strēlnieku ielā 4] // Diena.-1996.-1.jūl.-Nr.152.

Funts K. Rīgas kanāls pamazām iet postā // Vakara Ziņas.-1996.-2.aug.-Nr.180.

Kārklina G. Šmēlinga kiosks atjaunots // Rīgas Balss.-1996.-4.okt.-Nr.196:il.

Kārklina G. Vēstures un noslēpumu nams: [Par bij. Dailes teātra ēku Lāčplēša ielā 25] // Rīgas Balss.-1996.-5.janv.-Nr.4.-T.p. kr. laikr. "Ригас балсс".

Kraštinš J. Arhitektūras perle virsnienu madāmu krellēs:

[Par Rīgas Latviešu b-bas namu] // Neatkarīgā Rīta Av. Piel. Kronis Visam.-1996.-3.febr.-Nr.29.

Kraštinš J. Par namu, kurā mēs strādājam un dzīvojam: [Par ēku Bruņinieku ielā 36] // Latvijas Vēstnesis.-1996.-30.janv.-Nr.15/16:il.

Kronbergs A. Kolonāde: [Kioska rekonstrukcija] // Māksla.-1996.-Nr.1/2.-44.-46.lpp.:il.

Kuzulis J. Nama liktenis: [Par ēku Krišjāņa Barona ielā 12: Saruna ar J.Ķuzuli/ Pierakst. M.Luksa] // Nekustamais Ipašums Latvijā.-1996.-Nr.8.-[9.]-12.lpp.

Lasmanis U., Kārklina G. Prezidentu nams: [Par ēkām Brīvības ielā 38 un Kr.Barona ielā 14] // Rīgas Balss.-1996.-23.okt.-Nr.209:il.-T.p. kr. laikr. "Ригас балсс".

Lejnieks J. Atjaunots Art-Deco stila objekts [kiosks Aspazijas bulvāra un Krišjāņa Barona ielas stūrī] // Māksla.-1996.-Nr.1/2.-47.-48.lpp.:il.

Lūsis-Grinbergs G. Fēnikss Vīlandes ielā 1 // Dabas un vēstures kalendārs 1997. gadam.-Rīga, 1996.-185.-187.lpp.

[Nama Vīlandes ielā 1 pagātne un tagadne] // Nekustamais Ipašums Latvijā.-1996.-Nr.5.-Vāka 1.-4.lpp.:il.

Nitiša S. Basteja bulvāris // Rīgas Balss.-1996.-9.febr.-Nr.29:il.-T.p. kr. laikr. "Ригас балсс".

Ukrainas vēstniecība jaunās krāsās: [Par kapitālo remontu ēkā Kalpaka bulvārī 3] // Latvijas Arhitektūra.-1996.-Nr.3.-29.-30.lpp.:il.

Universālveikals "Rota": [Par ēku Dzirnāvu un Baznīcas ielu stūrī] // Latvijas Arhitektūra.-1996.-Nr.3.-63.lpp.:il.

Nacionālā opera

Apsītis V. Mākslas tempļi ar jaunu sēpuri: [Par Nac. operas restaurāciju] // Māksla.-1996.-Nr.3.-33.-36.lpp.:il.

Arāja D. Pārkāpumi operas celtniecības direkcijas darbā // Diena.-1996.-1.okt.-Nr.231.

Arāja D. Trūkst naudas operas pabeigšanai // Diena.-1996.-27.nov.-Nr.279.

Atjauno vēsturiskās skulptūras [virs operas jumta]. Valdība segs operas parādus // Diena.-1996.-19.sept.-Nr.221:il.

Brancis M. Gaidām liecības par Nacionālās operas pagātņi [Operas vēst. arhīva papildināšanai] // Diena.-1996.-28.okt.-Nr.254.

Eduards Raubiško - tikai Andrim Jakubānam un Ērikam Hānbergam: [Par Nac. operas rekonstrukciju: Saruna ar E.Raubiško/ Pierakst. I.Eglīte] // Neatkarīgā Rīta Av.-1996.-3.febr.-Nr.29.

Melnace B. Likvidēta Operas celtniecības direkcija // Diena.-1996.-20.nov.-Nr.273.

Mikelsone I. Uz galvas krītošā eklektika jeb stāsts par Operas kroņlukturi: [Sakarā ar kroņluktura atjaunošanu] // Neatkarīgā Rīta Av. Piel. Kronis Visam.-1996.-6.janv.-Nr.5.

Orlovs E. Šķēle sāk šķetināt dārgo operas rekonstrukcijas lietu: [Par rekonstrukcijā izlietotajiem līdz.] // Vakara Ziņas Svētdienai.-1996.-3.aug.-Nr.181.

Paiders J. Opera kā finansu mahinācijas perēklis: [Par rekonstrukcijas izdevumiem] // Dienas Bizness.-1996.-17.jūl.-Nr.86.

d) Rīgas priekšpilsētas

Auziņš V. Maskavas forštate. Toreiz un tagad: [Par izst.: Saruna ar V.Auziņu/ Pierakst. A.Adermane] // Jaunā Balss.-1996.-Nr.5, febr.:il.

Holcmanis A. Pirmā bezdelīga: [Par Sarkanā spīķera interjera pārbūvi Maskavas ielā 4] // Māksla.-1996.-Nr.4.-64.lpp.:il.

Pozinš D. Daugavgrīvas cietoksnis: [Par vēst.] // Tēvijas Sargs.-1996.-Nr.2, janv.:il.

Mežaparks

Viese S. Mežaparks. Likteņi: [Par kult. vēst.] // Karogs.-1996.-Nr.7.-173.-184.lpp.

Viese S. Tad labo arī daudzinaš: [Par Mežaparka vēst. pētišanu: Saruna ar S.Viesi/ Pierakst. T.Magone] // Latvijas Zeme.-1996.-16.janv.-Nr.3.

Pārdaugava

Bankovskis P. Zudušos muižniekus meklējot: [Par Pārdaugavas muižām] // Diena. Piel. Izklaide.-1996.-5.janv.-Nr.4.-T.p. kr. laikr. "Diena".

Dimenšteins I. 1934. gada 18. novembris: Zaslauka stacija: [Par fotogrāfiju // Rīgas Balss.-1996.-19.nov.-Nr.226:il.

Ikdienā, kur kāju speram...[Par Pārdaugavas vēst.]// Pārdaugavas Ziņas.-1996.-aug.

Kārklina G. Ir tāda vieta - Šampēteris: [No vēst.]// Rīgas Balss.-1996.-12.apr.-Nr.73:il.-T.p. kr.laikr. "Rīgas balss".

Laganovskis G. Etīdes Pārdaugavas toņos// Rīgas Balss.-1996.-4.dec.-Nr.238.-T.p. kr.laikr. "Rīgas balss".

Nordeķu muiža// Pārdaugavas Ziņas.-1996.-nov.

Nikiforovs S. Notievēšanas kūres priekšlikums Teodora Hermanovska projektētajai ēkai [O.Vācieša, bij. L.Altonovas ielā 13]// Latvijas Arhitektūra.-1996.-Nr.3.-68.lpp.:il.

Pārdaugava gadsimta sākuma fotoattēlos: [No O.Bonga krājumiem] // Pārdaugavas Ziņas.-1996.-nov., dec.

Stradiņš J. Pauls Stradiņš un Pārdaugava// Stradiņš J., Ārons K.Ē., Viksna A. Tāds bija mūsu laiks.-Rīga, 1996.-125.-142.lpp.

Tomsone D. 11. novembris - Bumbu kalns // Pārdaugavas Ziņas.-1996.-Nov.:il.

d) Daugavas salas

Bankovskis P. Ķīpsalas pavasara skaņas// Diena. Piel. Izklaide.-1996.-15. martā.-Nr.64.-T.p. kr. laikr. Diena.

Kāla L. Lucavsālā arī turpmāk ziedēs ābeles un augš zemenes: [Par Lucavsāli // Rīgas Balss.-1996.-19.jūl.-Nr.141:il.-T.p. kr.laikr. "Rīgas balss".

Roze A. Apbūvēs Zaķusalu un Lucavsāli// Rīgas Balss.-1996.-25.jūn.-Nr.123.-T.p. kr.laikr. "Rīgas balss".

Rupenheite I. Kuram ķēniņam pieder Doles sala? [No salas vēst.] // Diena. Piel. Izklaide.- 1996.-12.janv.-Nr.10.-T.p. kr. laikr. Diena. Pril. TV Diena.

Журавлев С. На бывшем королевском острове [Доле: из ист.] // СМ.-1996.-17 сент.-N 193.

Лиелмежа Б. Луцавсала// СМ.-1996.-21 нояб.-N 246.

e) Baznīcas

Broks J. Kādreizējā Rīgas Garīgā semināra kapela - Sv.Dominika baznīca// Katoļu Baznīcas Vēstnesis.-1996.-7. janv.-Nr.1.

Grava V. Galvaspilsētas vecākais pulkstenis: [Par Pēterbaznīcas torņa pulksteni] // Jaunā Balss.-1996.-Nr.13, maijs.

Kārklina G. Dievnams Saules dārzā: [Par Mežaparka baznīcu// Rīgas Balss.-1996.-26. janv.-Nr.19.-T.p. kr. laikr. "Rīgas balss".

Lūsina I. Anglikāņu baznīcai dāvina dziesmas un ērģeles: [Par mācītāja A.Hauga dāvanu] // Diena.-1996.-11. maijā.-Nr.110.

Rīgas katoļu Baznīcas garīgais seminārs svin 75 gadu jubileju// Katoļu kalendārs 1996. gadam.-Rīga, 1996.-247.-252.lpp.

Sadovska M. Večukiņ, turēsimies abi līdz nākamajai reizei: [Par Jēkaba katedrāles pulksteni un pulkstenmeistaru E. Nīmani] // Jaunā Balss.-1996.-Nr.23, aug.

Trūps H. Reigas metropolija ostoni symti godūs // Tāvu zemes kalendārs, 1996.-Rēzekne, 1995.-53.-62.lpp.

Анисимова Л. Возрождение: [О восстановлении Христо-рождеств. собора Риги] // Русская газ.-1996.- (27 июля).-N 29.

Журавлев С. Свет Рождества Христоса: [Из истории Христо-рождеств. собора Риги] // Diena.-1996.-6 янв.-N 5).

Кисис Н. Дорогу осилит идущий: [О Рижской духовной семинарии] // Diena. Pril. Суббот. день.- 1996.- 27 апр.-N 99.

Кисис Н. И назвали Этот храм ближним.: [О церкви Михаила Архангела в Риге] // Diena. Pril. Суббот. день.- 1996.- 13 янв.-N 12:ил.

Новогребельская Б. Kur tu teci, gailīt man': [О петухе церкви Святого Петра]// СМ-сегодня.-1996.-1/7 нояб.-N 19.

f) Kapsētas

Budže A. Ziepniekkalna kapsēta // Katoļu kalendārs 1996. gadam.-Rīga, 1995.-219.-220.lpp.

Eberšteins V., Dišlers V. Kopsim Mārtiņa kapus! // Pašvaldības Ziņas.-1996.-Nr.2, febr.

Šmate Z. Sēru nams Rīgā: [Par krematorijas ēku] // Māksla.-1996.-Nr.1/2.-52.-54.lpp:il.

g) Parki, apstādījumi

Ābolina D. Vērmaņu dzimtu uztrauc [Vērmanes] dārza liktenis // Diena.-1996.-3.okt.-Nr.233.

Dimenšteins I. Vērmanes dārza estrāde: atjaunošana ar rūgtuma piegaršu // Rīgas Balss.-1996.-8.nov.-Nr.220.

Dimenšteins I. Vērmanes dārza estrāde drīz būs atjaunota // Rīgas Balss.-1996.-16.okt.-Nr.204.

Kāla L. Atjaunota Vērmanes dārza estrāde// Rīgas Balss.-1996.-1.nov.-Nr.216:il.

Rupenheite I. Māras un ganu zemes parki: [Par Arkādijas parku]// Diena. Piel. Izklaide.-1996.-2.febr.-Nr.28.-T.p. kr. laikr. Diena.

Sproģis A. Drīz būs gatava Vērmanes dārza estrāde// Neatkarīgā Rīta Av.-1996.-7.okt.-Nr.235.

Zvirgzds A. Vecrīga un apstādījumi// Latvijas Arhitektūra.-1996.-Nr.6.-50.-52.lpp.:il.

Новогребельская Б. Сентиментальная прогулка: [О Стрелковом саде и обществе]// СМ-сегодня.-1996/1997.-27 дек./2 янв.-N 27.

5. Pieminekļi

Dimenšteins I. "Nimfa", "Ūdensvīrs" un citas strūklakas// Rīgas Balss.-1996.-1.nov.-Nr.216:il.

Meinhards A. Rīgas pieminekļi: Skatiens nākotnē// Literatūra. Māksla. Mēs.-1996.-30.maijs/6.jūn.-Nr.22:il.

Meinhardt R.A. Rīgas pieminekļi [Vērmanes un Mazajā Vērmanes dārzā] pagātnē un nākotnē // Literatūra. Māksla. Mēs.-1996.-18./25.apr.-Nr.16:il.

Pie Valsts prezidenta - Lielo kapu komitejas pārstāvji: [Sakarā ar Brāļu kapu ansambļa un J.Čakstes pieminekļa restaurācijas un sakopšanas probl.] // Latvijas Vēstnesis.-1996.-23.jūl.-Nr.123.

Sproģis A. Rīgā atkal būs Lielais Kristaps: [Par statujas atjaunošanu] // Neatkarīgā Rīta Av.-1996.-16.nov.-Nr.270.

Upmanis E. Restaurācijas darbi svētvietās: [Par Brāļu kapiem un Brīvības pieminekli: Stāsta E.Upmanis/Pierakst. S.Šteina] // Vakara Ziņas.-1996.-20.aug.-Nr.195.

Brikere I. Man liekas - es pati vislabāk izdarītu: [Par Brīvības pieminekļa kopēju M. Vaišu] // Latvijas Zeme.-1996.-18./25. nov.-Nr.47.

Brāļu kapi

Ābolina D. Top ģerbonis Brāļu kapu vārtiem// Diena.-1996.-30.sept.-Nr.230:il.

Adermane A. Ģerboņa atgriešanās: [Izveidots atjaunojamā Brāļu kapu vārtu ģerboņa ģipša modelis] // Pašvaldības Ziņas.-1996.-Nr.2, febr.:il.

Apšītis V. Vārti - sliekšnis starp dzīvajiem un mirušajiem // Diena.-1996.-11. nov.-Nr.266.

Auniņa I. Rekonstrukciju prasa Brāļu kapi// Latvijas Vēstnesis.-1996.-22. maijā.-Nr.88.

Kārklīna G. Brāļu kapi - svētvietā, kas prasa rūpes: [Par restaurācijas un sakopšanas darbiem] // Rīgas Balss.-1996.-8.nov.-Nr.220.

6. Personālijas

Eiropas godalga par kultūras pieminekļu saglabāšanu - [Rīgas pilsētas arhitektūras pieminekļu aizsardzības dienesta vadītājam] Georgam Baumanim // Izglītība un Kultūra.-1996.-4.jūl.-Nr.26.

Baumanis G. "Tai lielajai un negausīgajai vecenei Rīgai savu mūžu esmu atdevis..." [Saruna ar G.Baumanis/Pierakst. A.Sestule // Rīgas Balss.-1996.-12.jūl.-Nr.146.-T.p. kr.laikr."Ригас балсс".

Kaufmanis A. Slimība - kultūras pieminekļis: [Par G. Baumanis] // Diena.-1996.-16.jūl.-Nr.165.

Benjamiņa J. Pa putnu un mīlestības ceļu: [Par Benjamiņu dzimtu/Pierakst. L.Blaua] // Sieviete.-1996.-Nr.1.-2.-7.lpp.:il.

Lasmanis U. Kādē Berga bazāram tikai trīs stāvi? : [No vēst. un par bazāra īpašn. K.Bergu] // Rīgas Balss.-1996.-21.febr.-Nr.37:il.-T.p. kr.laikr."Ригас балсс".

Muižniece R. Frakās, mežģinēs un svinīgās pozās: Bergu dzimtas portreti galerijā Čiris // Diena.-1996.-28.dec.-Nr.304.

Mihailova I. Savādnieks, kurš iemūžināja vēsturi: [Par J.K. Broci // Latvijas Zeme.-1996.-Zariņa V. Roberts Vilhelms fon Bulmerings : Rīgas pilsētas galvas šajā gadā // Rīgas Balss.-1996.-4.okt.-Nr.196.-T.p. kr.laikr."Ригас балсс".

Karēniece I. Strādā tik, alga būs! Strādā tik! : [Sakarā ar A. Dombrovska 150 dz.d.] // Literatūra. Māksla. Mēs.-1996.-18. janv.-Nr.3:il.

Rīgas gaišregis Eižens Finks : [Raksti] // Rīgas Apr. Av.-1996.-7., 10., 14., 17., 24., 28. febr.; 2., 6., 9., 13., 16., 23., 27., 30. martā; 4., 10., 13., 17., 20., 27. apr.-Nr. 11-14, 16-22, 24-31, 33.

Mihailova I. Augusts Folcs un Rīga // Latvijas Zeme.-1996.-16./22.jūl.-Nr.29.

Straubergs J. Grunduļu - fon Grindeļu dzimta. Svarāne M. Jaunākie pētījumi par zinātnieka D.H.Grindeļa dzimtu // No Grindeļa līdz mūsdienām.-Rīga, 1996.-54.-67., 68.-75.lpp.

Zariņa V. Ludvigs Vilhelms Kerkoviuss : [Par bij. Rīgas pilsētas galvu// Rīgas Balss.-1996.-17.maijā.-Nr.97.-T.p. kr.laikr."Ригас балсс".

Zariņa V. Roberts Liepiņš: Rīgas pilsētas galva šajā gadsimtā// Rīgas Balss.-1996.-16.aug.-Nr.161.

Абизов Ю. Рижская легенда о Маяковском // Даугава.-1996.-N 3.-C.91-96.

Голованов В. Архиепископ Иоанн: [Янис Поммерс: К 120-летию со дня рожд.] // Русская газ.-1996.-27 янв.-N 4.

Новикевич О., Александрова Ю. Кто убил Иоанна Поммера?: [Об архиепископе Риж. и всей Латвии И.Поммере: К 120-летию со дня рожд.] // СМ-сегодня.-1996.-6 янв.-N 5:ил.

Mihailova I. Vāgners un Rīga// Latvijas Zeme.-1996.-15./21. okt.-Nr.42.-T.p. kr. laikr. "Земля Балтии" 8./14. okt.

Rihards Vāgners Gētes institūtā un Rīgas operā// Izglītība un Kultūra.-1996.-11. janv.-Nr.2.

"Par to runāts...": [Vāgnieri Rīgā: Gētes inst. sagat. mater.] // Neatkarīgā Rīta Av.-1996.-6.janv.-Nr.5.

Pupa G. Vāgnieri Rīgā // Neatkarīgā Rīta Av. Piel. "Opera" -1996.-5.janv.-Nr.4.

Vāgners V., Vāgnere G. Vāgners pilsētās: [Par R. Vāgneru: Saruna ar V.Vāgneru un G.Vāgneri/ Pierakst. U.Tīrons] // Rīgas Laiks.-1996.-Nr.2.-52.-59.lpp.:il.

7. Rīgas attīstība

Ābolina D. Gatavs Rīgas attīstības plāns līdz 2005. gadam// Diena.-1996.-28.jūn.-Nr.150.-T.p. kr. laikr. Диена.

Asaris G. [Rīgas] attīstības plāns pieņemts, problēmas tikai sākas: [Stāsta G.Asaris/ Pierakst. G.Kārklīna]// Rīgas Balss.-1996.-16.apr.-Nr.75.-T.p. kr.laikr."Ригас балсс".

Kēzners O. Rīga 2001 // Latvijas Arhitektūra.-1996.-Nr.4.-30.lpp.

Melbergs G. Rīga no otrās līdz trešajai atmodai // Māksla.-1996.-Nr.1/2.-78.-81.lpp.

Rīga, sirmā Rīga, kas tu esi man...: [Sakarā ar Rīgas attīst. plānu līdz 2005. g.]/ Mater. sagat. G. Kārklīna// Rīgas Balss.-1996.-15.janv.-Nr.10.-T.p. kr.laikr."Ригас балсс".

Roze A. Eiropas pilsēta: [Par Rīgas attīstības plānu: Stāsta A.Roze/ Pierakst. L.Liepa] // Latvijas Zeme.-1996.-9.janv.-Nr.2.-T.p. kr. laikr. "Земля Балтии".

Roze A. Kājāmgājējs, tramvajs un auto Rīgas ielās: [Saruna ar A.Rozi/ Pierakst. L.Zandovska] // Partneri.-1996.-Nr.6.-40.-41.lpp.

* Ārpus Latvijas izdotā literatūra nav norādīta.

Sastādīja Cilda CAUNE

S U M M A R Y

As Riga prepares for its 800th anniversary, the current issue of the "Riga — 800" year-book focuses on the most significant preparatory events of 1996.

The collection opens with a chronicle of events (p. 7), followed by an article on "Riga's City Council on Its Way to the Anniversary" by A. Bush (p. 13) which introduces the hopes and plans of the municipality in preparing for the grand event.

The architect A. Skujina suggests outlining the bed of the, now unfilled, ancient river of Riga - Ridzene and shaping the Great Kristaps Square in Old Riga (p. 15). A short review describes the first postage stamps series dedicated to the anniversary (p. 16) and coins issued by the Bank of Latvia (p. 17), as well as the judges results of the exhibition "Sculptors for the City" (p. 18).

The year-book describes the achievements of Latvian Radio (p. 20) and Latvian TV (p. 21) in their continuing programming dedicated to the eight-hundredth anniversary of Riga in 1996.

A significant event was the exhibition of materials found in archaeological excavations of Riga between 1991-1996 entitled "The City Hidden Underground" shown in the Museum of History of Riga and Navigation. The article by the archaeologist A. Celmins (p. 22) deals with the exhibition and excavations. The year-book also presents a table of archaeological excavations in Old Riga of the last few years.

Art historian, S. Grosa, in her article "Art Nouveau in the Baltics. Time and Space" (p. 30) reports on the proceedings of the international scientific conference in art history held in Riga on November 5-8, 1996.

In his article "Historians of Riga" (p. 34) the Riga historian A. Caune overviews researchers from ancient times to present day who dedicated their lives to study of this city's history. The art historian O. Sparitis analyses

efforts of two major minorities in Riga, the Germans and the Russians, to confirm their political ambitions by artistic means, in his article "Manifestation of State and National Conscience in Riga Monuments in the 19th and Early the 20th Centuries" (p. 42).

The year-book features a section entitled the "Mayors of Riga" (p. 54) first by listing all the names of the mayors of the twentieth century, then V. Zarina in her article "The Armitsteds in Riga" (p. 55) writes about the mayor, the Englishman George Armitsted and his kin in greater detail.

"Patrons of Art for Riga" is another new section. It contains the article "The Idea of Patrons of Art in the Latvian Society" by K. Karulis (p. 61) and the article "The Grantor's Joy" by A. Grapis (p. 64) dedicated to one of major patrons of art in Riga, Augusts Dombrovskis.

The year-book traditionally includes reminiscences of old Riga inhabitants; this time two streets are featured. A. Caune describes his Naras Street in Pardaugava (p. 69), and K. Pamse reflects on Vilandes Street in Riga centre (p. 74). The architect and playwright G. Priede remembers the futile post-war struggle for the preservation of architectural heritage of Riga — the City Hall Square and the Black Heads' House (p. 76).

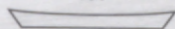
The year-book notes the achievements of two grant recipients of the Latvian Foundation of Culture who have dedicated their studies to the eight-hundredth anniversary of Riga. The musicologist I. Brege writes about the publishing houses of Riga that also issued musical scores in the 16th and the 17th centuries. The article surveys all musical scores available in Riga libraries (p. 78). The philosopher D. Tetters dedicated her research to poetics of Riga; her article's title is "A Home in Riga" (p. 84).

A bibliographical reference list is included at the end of the year-book.

Šajā sērijā iznākušas:

Rīga - 800
Gadagrāmata 1993
(R., 1994)

Rīga - 800
Gadagrāmata 1994/95
(R., 1996)

LATVIJAS KULTŪRAS FONDS

Basteja bulvāris 12, LV - 1665, Rīga

JUMAVA
APGADS

Aspazijas bulvāris 24, LV - 1050, Rīga

Ls 3,40

**OBLIGĀTAIS
EKSEMPLĀRS**

LĀTVIJAS NACIŅĀLA BIBLIOTEKA

0301009564

98-6
L 21